

ВОЕННА АКАДЕМИЯ „ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ“

ФИЛИАЛ: „ИНФОРМАЦИЯ И СИГУРНОСТ“

КАТЕДРА: „ВОЕННА И ЕЗИКОВА ПОДГОТОВКА“

ПОЛКОВНИК ПЕТЪР ДОБРЕВ ПЕТРОВ

**ЕФЕКТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ВОЕННОТО
СЪТРУДНИЧЕСТВО СЪС СТРАНИТЕ ОТ ЗАПАДНИТЕ
БАЛКАНИ В ИНТЕРЕС НА ВЪНШНАТА ПОЛИТИКА НА
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“
област на висше образование 9. „Сигурност и отбрана“,
професионално направление 9.1. „Национална сигурност“,
докторска програма „Военнополитически проблеми на сигурността“

Научен ръководител:
ПОЛКОВНИК ДОЦЕНТ ДОКТОР МАРИАН НИНОВ

София, 2023 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	6
 Първа глава	
МЕЖДУНАРОДНО ВОЕННО СЪТРУДНИЧЕСТВО СЪЩНОСТ, ОБЛАСТИ, ФОРМИ И ФОРМАТИ	11
 1.1. Исторически преглед и развитие на международното военно сътрудничество	12
1.2. Същност на съвременното международно военно сътрудничество	22
1.3. Актуални формати за осъществяване на международно военно сътрудничество	32
1.3.1 Съюзническо военно сътрудничество	33
1.3.1.1. Съюзническо военно сътрудничество в рамките на НАТО	33
1.3.1.2. Съюзническо военно сътрудничество в рамките на ЕС	35
1.3.1.3. Сътрудничество в областта на отбраната между НАТО и ЕС	40
1.3.1.4. Съюзническо военно сътрудничество в рамките на ОДКС	41
1.3.1.5. Съюзническо военно сътрудничество в рамките на ШОС	46
1.3.1.6. Военно сътрудничество в рамките на ООН	47
1.3.2 Партньорско военно сътрудничество	47
1.3.2.1. Партньорско военно сътрудничество на НАТО	47
1.3.2.2. Партньорско военно сътрудничество на ЕС	57
1.3.2.3. Партньорско военно сътрудничество на ОДКС	58
1.3.3. Международно военно сътрудничество в рамките на по- малки формати	59
1.3.3.1. Международно военно сътрудничество в по-малки формати в Северна и Централна Европа	59
1.3.3.2. Малки формати за военно сътрудничество в Източното Средиземноморие	62
1.3.3.3. Основни формати за регионално военно сътрудничество на Западните Балкани	63
Изводи от първа глава	66

**МЕЖДУНАРОДНОТО ВОЕННО СЪТРУДНИЧЕСТВО
НА БЪЛГАРИЯ И СТРАНИТЕ ОТ ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ
И ПРИОРИТЕТИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА ВЪНШНА
ПОЛИТИКА В РЕГИОНА** 68

**2.1. Приоритети в международното военно сътрудничество
на страните от Западните Балкани** 69

2.1.1. Европейска и евро-атлантическа интеграция на страните
от региона 70

2.1.2. Състояние и приоритети в международното военно
сътрудничество на страните от Западните Балкани 79

2.1.2.1. *Състояние и приоритети в международното военно
сътрудничество на Република Сърбия* 80

2.1.2.2. *Състояние и приоритети в международното военно
сътрудничество на Република Северна Македония* 88

2.1.2.3. *Състояние и приоритети в международното военно
сътрудничество на Босна и Херцеговина* 94

2.1.2.4. *Състояние и приоритети в международното военно
сътрудничество на Черна гора* 98

2.1.2.5. *Състояние и приоритети в международното военно
сътрудничество на Република Албания* 103

2.1.2.6. *Състояние и приоритети в международното
сътрудничество в областта на отбраната и сигурността на
Република Косово* 106

2.1.2.7. *Основни фактори, оказващи въздействие върху
международното военно сътрудничество на страните от
Западните Балкани* 110

**2.2. Нормативна уредба в областта на международното военно
сътрудничество в Република България, използвани форми,
отговорни длъжностни лица и структури** 113

2.2.1. Регулация и структури в министерствата на отбраната,
външните работи и икономиката и индустрията 113

2.2.2. Традиционни за Република България функционални области
за двустранно военно сътрудничество 119

**2.3. Състояние на военното сътрудничество на Република
България със страните от Западните Балкани** 121

2.3.1. Състояние на двустранното военно сътрудничество с
Република Сърбия 121

2.3.2. Състояние на двустранното военно сътрудничество с
Република Северна Македония 124

2.3.3. Състояние на двустранното военно сътрудничество с Босна
и Херцеговина 127

2.3.4. Състояние на двустранното военно сътрудничество с Черна гора	130
2.3.5. Състояние на двустранното военно сътрудничество с Република Албания	132
2.3.6. Състояние на двустранното военно сътрудничество с Република Косово	134
2.4. Външнополитически приоритети на Република България в отношенията със страните от Западните Балкани	136
2.4.1. Приоритети на българската външна политика на Западните Балкани, произтичащи от националните стратегически документи в областта на сигурността и отбраната	137
2.4.2. Приоритети на българската външна политика в региона, произтичащи от програмите за управление на правителствата на Република България през XXI век	143
2.4.3. Приоритети на българската външна политика в целия регион и с всяка от страните поотделно	153
Изводи от втора глава	158

Трета глава

РАЗКРИВАНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ЕФЕКТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА МЕЖДУНАРОДНОТО ВОЕННО СЪТРУДНИЧЕСТВОТО СЪС СТРАНИТЕ ОТ ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ В ИНТЕРЕС НА ВЪНШНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В РЕГИОНА	160
---	-----

3.1. Общи тенденции и различия в международното военно сътрудничество на страните от Западните Балкани	160
3.2. Възможни чужди добри практики и модели за военно сътрудничество със страните от Западните Балкани, които могат да се използват в интерес на българските външнополитически приоритети	165
3.3. Теоретичен модел за определяне приоритетите и насоките във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани	171
3.4. Верифициране на постигнати резултати в хода на изследването	176
3.4.1. Експертно проучване за ефективността на провежданото със страните от Западните Балкани военно сътрудничество	176
3.4.2. Резултати от реализацията на анкетата по метода на „контролните карти“	178
3.4.2.1. Резултати от въпросите, определящи компетентността на анкетираните	179
3.4.2.2. Резултати от затворените въпроси	180

3.4.2.3. Резултати от отворените въпроси	192
3.4.3. Изводи от проведеното експертното проучване	195
3.5. Дефиниране на приоритети във военното сътрудничество с държавите от Западните Балкани в интерес на външната политика на Република България в региона	195
3.5.1. Общи приоритети	196
3.5.2. Приоритети във военното сътрудничество с Република Сърбия	199
3.5.3. Приоритети във военното сътрудничество с Република Северна Македония	202
3.5.4. Приоритети във военното сътрудничество с Босна и Херцеговина	205
3.5.5. Приоритети във военното сътрудничество с Черна гора	207
3.5.6. Приоритети във военното сътрудничество с Република Албания	210
3.5.7. Приоритети във военното сътрудничество с Република Косово	212
Изводи от трета глава	214
Общи изводи	216
Научни и практико-приложни приноси	218
Заклучение	219
Декларация за автентичност	222
Приложения	223
Библиография	267
Списък на използваните съкращения	276

Увод

Основен приоритет във външната политика на повечето европейски държави е развитието на добросъседски отношения, в рамките на които да осъществяват своите национални интереси. Страните от Западните Балкани са наши съседи и развитието на политическите и социално-икономическите процеси в тях и отношенията между тях и с останалите субекти на международното право са от първостепенна важност за Република България. Значимостта на региона се подчертава и в приетата през 2018 г. актуализирана Стратегия за национална сигурност, където по-нататъшното стабилизиране и пълноценно включване в евро-атлантическото и европейското политическо и икономическо пространство на страните от Западните Балкани се определя като наш национален интерес.

Международните отношения се използват като ефективен инструмент за влияние върху стратегическата среда на сигурност. Държавите, които са геополитически лидери отдават съществено значение на взаимно допълващото се прилагане на всички възможности в тази област. Една от тях е военното сътрудничество с останалите субекти на международното право с цел защита на националните им интереси. Тази възможност се използва от глобалните лидери за привличане на страните от реформиращите се Западни Балкани в техните външнополитически, икономически и отбранителни орбити. Съседните на региона държави също се стремят да заемат водещи позиции по отношение на военното сътрудничество, което им осигурява лостове за въздействие върху регионалните процеси.

Въпреки амбицията за водеща роля в европейската и евро-атлантическата интеграция на региона, Република България не е сред водещите регионални фактори в областта на международното военно сътрудничество. Съществуват благоприятни предпоставки, които не използваме достатъчно ефективно. Сред тях са: географското ни положение; културната, религиозна и езикова близост със страните със славянско и преобладаващо православно население; добре развитият диалог и изградената през годините сравнително висока степен на доверие с албанския фактор; дългогодишното ни участие в международни операции и не на последно място много добре развитата военно-дипломатическа мрежа в региона с високо подготвени кадри.

За да бъде военното ни сътрудничество със страните от Западните Балкани по-ефективно е необходимо прилагането на системен подход. Той следва да осигури военното сътрудничество с държавите от региона да бъде адаптирано към националните ни приоритети и да се използва в синхрон с тях, като способ за постигане на въздействие, както за укрепване на регионалната среда на сигурност, така и в подкрепа на външната ни политика. Същевременно с това да намали влиянието на субективния фактор при вземането на управленските решения в тази област.

Развиващите се евроинтеграционни процеси са от съществено значение за стабилността на региона. България, като член на ЕС, споделя общи външнополитически интереси, а като член на НАТО отдава приоритетно значение на запазването на перспективата за евроатлантическа интеграция на целия регион. От друга страна, наред с общите цели страната ни има и свои интереси в двустранните отношения с държавите от Западните Балкани, съдържащи грижата за българските национални малцинства в тях и отстояване на собствената си национално историческа идентичност, развитието на двустранните и регионалните икономически отношения, повишаването на степента на инфраструктурната, комуникационната и енергийната свързаност, както и нарастването на обмена в областта на културата и туризма, което да повиши степента на взаимно разбиране и толерантност и да спомогне за преодоляването на някои негативни стереотипи от миналото, свързани преди всичко с противопоставянето в различни въоръжени конфликти от миналия век.

Един от основните елементи от процеса на присъединяване на нови държави към ЕС е регулиране на отношенията им със страните членки така, че в съюза да не бъдат привнесени нерешени двустранни въпроси, които потенциално биха могли да окажат негативно въздействие върху цялостното му функциониране. Този процес се използва ефективно от държавите членки за отстояване на националните им интереси в отношенията с кандидатите.

Актуалността на проблема се определя от това, че предвид позицията на кандидати за членство в ЕС на страните от Западните Балкани, настоящият исторически момент е ключов за намирането и ефективното използване на онези механизми и инструменти на външната ни политика,

които едновременно да отстояват целите на двата стратегически съюза, в които членуваме и да защитават националните ни интереси и приоритети в развитието на отношенията със страните от региона.

Обект на настоящото изследване са международните отношения в сферата им на сътрудничество за постигане и защита на национални и колективни интереси.

Предмет на изследването е международното военно сътрудничество, като инструмент за отстояване на външнополитически интереси, в частност тези на Република България по отношение на страните от Западните Балкани.

Хипотезата е, че съществуват нереализирани възможности за промяна на интензитета и обема на военното сътрудничество със страните от Западните Балкани така, че то по-ефективно да бъде използвано в подкрепа на външнополитическите приоритети на България в региона.

Целта на дисертационния труд е да се дообогати научното познание в областта на международното военно сътрудничество и да се разработи теоретичен модел за определяне приоритетите и насоките във военното сътрудничество на България със страните от Западните Балкани, като те да се формулират така, че този инструмент на международните отношения в най-пълна степен да подпомогне реализирането на външнополитическите приоритети на страната ни в региона.

Научноизследователските задачи се определят от дефинираната по-горе цел. Те са следните:

1. Разкриване на същността и съвременните форми и формати за ефективна реализация на международното военно сътрудничество и предлагане на определения и класификация там, където не са открити общоприети такива.

2. Изследване на осъществяването от страните на Западните Балкани международно военно сътрудничество, в това число с Република България, с акцент върху възможностите за използването на добри чуждестранни практики и ефективни модели в интерес на изпълнението на външнополитическите приоритети на страната ни в региона.

3. Анализиране на нормативната уредба в областта на международното военно сътрудничество в България, отговорните структури и използваните форми, с цел да се идентифицират евентуални дефицити и

да се предложат начини за подобряване на ефективността при използването му.

4. Анализират се актуалните стратегически документи в областта на външната политика и политиката по сигурност и отбрана на Република България и програмите за управление на българските правителства през XXI век, с цел да се определят основните, произтичащи от тях, външнополитически приоритети на страната ни в отношенията с държавите от Западните Балкани.

5. Разработване на теоретичен модел за определяне на приоритетите и насоките във военното сътрудничество на България със страните от Западните Балкани, така че то да бъде ефективно използвано при реализирането на външнополитическите приоритети на страната ни в региона.

6. Формулиране, на базата на модела, на приоритети във военното сътрудничество на Република България с всяка от страните от Западните Балкани.

Обхватът и динамиката на разглежданите в дисертационния труд проблеми налагат следните **ограничения**:

1. В дисертационния труд под Западни Балкани се разглежда не географското положение на страните, а политическото понятие обхващащо държавите в този географски район, които все още не са членки на ЕС – Република Сърбия, Република Северна Македония, Босна и Херцеговина, Черна гора, Република Албания и Република Косово.

2. Поради нееднозначното тълкуване в научната и нормативната литература на термините „ефективност“ и „ефикасност“ в дисертационния труд под „ефективност“ се разбира постигането на желан резултат без да се отчитат използваните за това ресурси.

3. Относително високата динамика на европейските и евро-атлантическите интеграционни процеси в региона, появата на нови и развитието на досегашните форми и формати за военно сътрудничество и актуализацията на нормативната база налагат поставянето на времево ограничение. В дисертационния труд те са изследвани до 20 януари 2023 г.

4. Поради редица особености на военно-икономическото сътрудничество, възможностите за неговото използване за подпомагане на приоритетите на външната ни политика в региона не са анализирани

напълно. Това се дължи, както на специализирания икономически аспект на това сътрудничество, така и на особеността, че в повечето държави от региона предприятията, произвеждащи военна продукция са все още преобладаващо държавна собственост, докато в България повечето от тях са частна собственост, което поставя сътрудничеството между тях по-скоро в областта на взаимоотношенията между независими икономически субекти, отколкото в сферата на междудържавните отношения.

За решаване на отделните изследователски задачи са използвани общонаучни **методи** като сравнение, индукция, дедукция, анализ и синтез, а в частност методи като: исторически преглед, контент-анализ, обобщение, литературен обзор, логическо моделиране и др. Тези методи обслужват потребностите на изследването и представят достоверни за практиката научни резултати. Проведена е експертна анкета с цел верифициране на степента на ефективност на провежданото със страните от Западните Балкани военно сътрудничество, релевантността на използваните в разработения теоретичен модел основни фактори за влияние при определяне на приоритетите за сътрудничество с тези страни, както и на предложеното авторско определение на термина „международно военно сътрудничество“.

В хода на изследването са използвани, както дългогодишният военно-дипломатически опит на автора, така и резултатите от негови беседи с пряко ангажираните в областта на международното военно сътрудничество експерти и бивши военно-дипломатически представители, работили в страните от региона.

Първа глава

МЕЖДУНАРОДНО ВОЕННО СЪТРУДНИЧЕСТВО — СЪЩНОСТ, ОБЛАСТИ, ФОРМИ И ФОРМАТИ

Военното сътрудничество е дейност, съпътствала човечеството през по-голямата част от историята му. Първообразът ѝ е кооперирането с цел защита срещу заплахите от военен характер, обмен на оръжия и начините за тяхното използване. С възникването на държавите тя придобива все по-големи мащаби и значение. В основата ѝ лежат военните съюзи, чието главно предназначение е обединяване на военния потенциал на партньорите с цел защита на общите им интереси. Съюзите подпомагат обмена на идеи и технологии и имат както военно, политическо и икономическо така и социално измерение, стимулирайки комплексното развитие на обществата. Военното сътрудничество еволюира заедно с развитието на военното дело, което води и до нарастване на броя на области и форми, в които се осъществява.

Изучаването на развитието, същността и съвременните форми и формати за ефективна реализация на международното военно сътрудничество (*МВС*) спомага за повишаване на степента на разбиране и осъзнаване на неговото въздействие, както върху архитектурата на глобалната система за сигурност така и върху способностите за защита на съюзническите и националните интереси.

МВС и изградената чрез него глобална мрежа от съюзници и партньори се използват днес като един от най-ефективните инструменти за предотвратяване на военно-политически конфликти или тяхното управление. То позволява на държавите да реагират много по-бързо и с по-голяма прецизност на съвременните предизвикателства пред сигурността, които най-често са с глобален и асиметричен характер. Играе съществена роля при намаляването на нивото на непредвидимост в системата на международните отношения и вероятността от възникване на въоръжени конфликти, породени от погрешно разбиране на целите и намеренията на опонента или от погрешна оценка и прогноза на изхода на евентуален конфликт.

1.1. Исторически преглед и развитие на международното военно сътрудничество

В исторически план военното сътрудничество се простира до там, до където се простират и интересите на военната история като наука. То може да бъде открито във всички основни аспекти на войната – политическият, икономическият, дипломатическият и въоръжената борба. Военното сътрудничество може пряко да влияе върху основни компоненти на войната, като причините за нейното възникване, военните доктрини на участващите страни, използваните стратегии, тактики и технологии при провеждане на операциите, процеса на вземане на стратегически решения и др.

Военното сътрудничество в древността се базира на съюзите, сключени с военна цел между отделните групи, племена и държавни формирования. Част от тези съюзи са били тайни и са разчитали на елемента на изненадата, други са били демонстративни, сключвани с цел да се постигне ефектът на стратегическото възпиране. Съвместното използване на въоръжените сили на съюзниците за постигане на целите на съюза давали възможност и за обмен на технологии, тактики и процедури при воденето на военните и бойните действия.

Първият известен договор за сътрудничество е датиран около 3000 г. пр.н.е. и представлява граничен камък между два града на древна Месопотамия – Лагаш и Ума. Договори за сътрудничество били сключвани в древните Китай и Индия, Близкия Изток и Северна Африка. Съюзите тогава били най-вече двустранни и били сключвани в устна форма между градове-държави, кралства и империи. Най-старият известен писмен договор за мир и съюзничество е този между египетския владетел Рамзес II и краля на Хетите датиран около 1280 г. пр.н.е. (Wiktor 1998).

Съюзите между повече от две страни се появили значително по-късно, около VII в. пр.н.е., като били най-многобройни между гръцките градове-държави. Сред най-известните военни съюзи през античността са Пелопонеският съюз, Делоският морски съюз, Ахейският съюз, Коринтският съюз и Латинският съюз.

Пелопонеският съюз бил обединение на полиси от Пелопонеския полуостров в периода 550 - 366 г. пр.н.е. Той е най-дълго просъществувалия съюз в древна Гърция (Cartwright 2016a). Основни негови участници били пелопонеските полиси Коринт, Сикион, Мегара, Източна Локрида, Фокида,

Амбракия, Левкада, Анактория и Спарта. Те образували военен съюз – симахия, начело със Спарта. Съюзите в симахията били сключени между Спарта и останалите полиси, които не били задължени да поддържат съюзнически отношения помежду си. Пелопонеският съюз представлявал мрежа от съюзници, сключили двустранни споразумения със Спарта.

Симахията нямала постоянно действащи институции. Спарта можела да свиква Конгрес на съюзниците, след решение на съвета на полиса. В Конгреса решенията за започване на военни кампании или приемане на нови съюзници се вземали с мнозинство, като всеки полис имал един глас, независимо от размера и геополитическото си влияние. Решенията на Конгреса обаче не били със задължителен характер за Спарта. Основното задължение на участващите полиси било при необходимост да осигурят една трета от войниците си да се сражават под командването на Спарта.

Делоският морски съюз е обединение на древногръцки полиси, начело с Атина. Той функционирал в периода 478 – 404 г. пр.н.е. и в него влизали между 150 и 330 морски полиса. Някой от по-известните членове са Егина, Тасос, Лесбос, Хиос, Самос, Наксос и Парос. Съюзът имал основна цел да защити древногръцките градове-държави от нашествието на персите. За разлика от Пелопонеския съюз тук всички членове били равнопоставени и обвързани един с друг. Основната цел на съюза била събирането на ежегодна вноска за построяване и поддръжка на общ флот, ръководен от Атина, а името му е свързано с мястото където заседавал Съвета на съюза и се съхранявала неговата хазна - остров Делос (*Цикладски острови*). Въпреки формалното равенство на всички членове на съюза, постепенно Атина поела лидерството и през 454 пр.н.е. Перикъл пренесъл хазната там, като с част от средствата се финансирало и изграждането на известният атински храм Партедона.

Освен военните победи, най важните от които били битките при Ейон и Евримедон, в следствие на което персийските гарнизони там били изтеглени, функционирането на съюза довело и до други последици от икономически и политически характер. Пиратството в Егейско море било на практика елиминирано и търговията между полисите се оживила. Въведена била обща парична единица – атинската сребърна тетра драхма и били стандартизирани използваните от съюзниците мерни единици. Популяризирала се демократичната форма на управление на Атина, а

членовете на съюза имали възможност да се обръщат към атинските съдилища (Cartwright 2016b). Така съюзът, създаден с военна цел получил своите политически, социални и икономически измерения.

Ахейският съюз бил обединение на гръцки полиси, намиращи се в северната и централната част на полуостров Пелопонес. Основан е от 12 градове-държави през 281 г. пр.н.е на принципа на обща идентичност (*етнос*) и съществувал до 146 г. пр.н.е., когато войските на съюза губят битката при Коринт от нахлуващите от север римляни. За разлика от разгледаните съюзи в Ахейския нямало изявен полис-лидер. Решенията се вземали от Съвет, които се състоял от представители на съюзниците. В зависимост от големината си всеки полис изпращал от един до три представителя. От 255 г. пр.н.е. Съветът избирал председател – стратег, който командвал съвместните войски и водел дипломатията и външната му политика. С цел да се осигури по-голяма равноправност той бил избран за мандат от една година без право на преизбиране. Освен стратег били избирани началник на конницата, десет официални представители и секретар на съюза (Cartwright 2016c). Основните задължения на съюзниците били да предоставят войници в случай на необходимост.

Латинският съюз бил обединение на около 30 градове и племена в областта Латиум, намираща се в близост до древния Рим. Той бил създаден през VII в. пр.н.е. с цел съвместна защита срещу етруските племена под ръководството на град Алба Лонга. След отблъскването на етруските последвали редица военни сблъсъци с Рим, докато през 493 г. пр.н.е. Римската република сключила договор със Съюза, известен като „договорът на Касий“, според който двете страни си оказвали военна помощ, разделяли придобивките от военните действия и не се намесват във вътрешните си работи. Не е известно как са се вземали решенията в този съюз, но съвместите военни кампании са се ръководили само от римски военачалници.

Нарастващата мощ на Рим постепенно довела до доминацията му над Латинския съюз, разпадането на коалицията и избухването на Втората латинска война завършила през 338 г. пр.н.е. с победа на Римската република.

Коалицията на Латинският съюз и Римската република представлява пример на военно сътрудничество между съюз и отделна държава-партньор.

Той също показва изменчивия характер на подобно партньорство при промяна на баланса на силите и не съвпадение на интересите.

През средновековието държавите се окрупняват и военното сътрудничество основно е свързано с формирането на двустранни съюзи, като разбира се съществуват и коалиции в по-широк формат. Създаването на военни съюзи е предхождано от установяването и поддържането на дипломатически отношения, чрез изпращането на дипломатически делегации (*посолства*) и развитие на търговски и културен обмен. Сред най-известните военни съюзи през този период са Абасидско - Каролинският съюз, Старият съюз, Англо-Португалският съюз, Швабският съюз на градовете и Италианската лига.

Началото на Абасидско – Каролинския съюз е поставено с размяната на посолства (*дипломатически представители*) между франкската Каролинска империя и Абасидския халифат, започнала през 765 г. В съюза са включени и про-абасидските управници на Андалус, които в този момент са намирали под властта на Умаядския халифат. Съюзът е инициран от франкския крал Пипин III с цел прогонване на умаядите от Пиренейския полуостров. Проведени били няколко съвместни военни кампании на Пиренеите, а по-късно е направен опит за ре активиране на съюза срещу Византия. Наред с военното сътрудничество съюзът е допринесъл за значително повишаване на стокообмена между империята и халифата, като е оставил трайни следи в изкуството и архитектурата на полуострова.

Съюзът е пример за военно сътрудничество между партньори с големи културни и религиозни различия и значително отдалечени за времето си столици, но с общи цели и противник.

Старият съюз (*Auld Alliance*) е военно-политически съюз на средновековни Франция и Шотландия, целящ преди всичко да се противопостави на външнополитическите амбиции на Англия. Създаден е през 1295 г. от кралете Филип IV и Джон I Бейлиъл и се обновявал при смяната на владетелите, като продължил 265 години до подписването на Единбургския мирен договор между Англия и Франция през 1560 г. През годините съюзниците провели множество съвместни бойни действия срещу Англия, а шотландски войници охранявали покоите на френските крале от средновековието до последния крал от династията на Бурбоните през 1830 г. Старият съюз е един от най-продължителните военно-политически съюзи и

е оказал съществено влияние върху развитието на политическите процеси в Западна Европа през почти цялото Средновековие.

Англо-Португалският съюз, чието начало поставя сключения в Лондон през 1373 г. договор между двете държави е най-дълго съществувалия формален съюз в световната история. Той е подновяван най-малко десет пъти, последния от които през 1943 г. и е в сила и до днес (Gibler 2009). Повече от шест века двете европейски държави никога не са воювали една срещу друга и като независими държави не са участвали във войни на противостоящи си страни. Съюзът е оказал съществено влияние върху участието на Великобритания в Полуостровната война (1807–1814), Неполеновите войни (1803–1815) и създаването на англо-американска военновъздушна база на принадлежащите на Португалия Азорски острови (1943), както и върху участието на Португалия в Първата световна война.

Един от най-значителните военни съюзи през Средновековието в Централна Европа е Швабският съюз на градовете, сключен през 1331 г. по инициатива на император Лудвиг IV Баварски с цел взаимна самозащита на 22 швабски града, сред които най-значителните са Аугсбург, Улм, Рейтлинген и Гейлброн. Съюзът се сключвал са определен срок и няколко пъти бил подновяван. Броят на членовете му растял заедно със съвместните победи и през 1385 г. вече наброявал 32. Съюзът просъществувал повече от 50 години до 1389 г. когато император Венцеслав IV го разпуснал (Брокгауз, Ф, Ефрон, А., 1903). След него в Швабия се появили и други подобни съюзи, нито един от тях обаче не бил с такова голямо политическо значение и влияние върху съдбата на страната.

Сред военните съюзи в Южна Европа през този период се откроява Италианската лига, която била сформирана през 1454 г. от Миланското херцогство, Венецианската република и Флорентинската република. През следващата година, се присъединило Неаполитанското кралство и други помалки градове. Договорът по силата на който била създадена лигата гарантирал 25 годишен мир и военно сътрудничество в случай, че териториалната цялост на някой от членовете ѝ бъде застрашена. Той фиксирал границите на съюзниците, като същевременно им забранявал сключването на отделни съюзи и мирни договори между тях (Sarti 2009).

Италианската лига е регионален съюз, който позволил дългосрочното стабилно развитие на държавите на Апенинския полуостров и оказал съществена роля при защитата им срещу френската инвазия от 1494 г.

Внимание заслужават и военните съюзи, наречени Свещени лиги, организирани от Папството на религиозна основа през XV – XVI в. Характерен пример за този вид съюзи е Свещената лига, организирана от папа Пий V, обединяваща европейските морски сили в Средиземно море срещу нашествията на Османската империя по море в края на XVI в. Съюзът бил сключен през 1571 г. между папа Пий V, Испания, Венеция и Генуа, а по-късно към него се присъединили херцогствата Савоя, Флоренция, Парма и Урбино и малтийските рицари. Победата на флота на Лигата над флота на Османската империя в битката при Лепанто в Коринтския залив през 1571 г. сложила край на доминацията на империята в Средиземно море. В една от най-големите морски битки в историята обединеният флот на европейските християнски държави влязъл с внушителните за времето си над 300 плавателни съда с общ екипаж от около 84 хил. души.

Свещените лиги представляват характерен пример за военни съюзи, формирани на религиозна основа.

Международното военно сътрудничество е в пряко отношение с развитието на международните отношения. Като начало на възникването на модерното разбиране за международни отношения се считат Вестфалските мирни договори от 1648 г., с които се слага край на Тридесетгодишната война (1618 - 1648), Осемдесетгодишната война (1568 – 1648) и на европейските религиозни войни, започнали след Реформацията. Те били подписани от представители на 194 малки и големи държави и налагат т. нар. Вестфалска система като първата исторически установена система в международните отношения на глобално ниво. От гледна точка на международното публично право чрез тях се въвеждат три основни принципа на международните отношения: принципът на суверенност на държавите и фундаменталното право на самоопределение; принципът на юридическа равнопоставеност между държавите и принципът за ненамеса във вътрешните работи на една държава от друга.

От Вестфалските мирни договори до сега в света са сключени над 450 международни договора, които покриват формалното условие за военни съюзи, като официално заявен условен военен ангажимент между две и

повече независими държави за бъдещи действия (Gibler 2009). Поради ограничени обем на дисертационния труд ще се спра само на онези от тях, които считам, че са оказали най-голямо влияние върху развитието на обществено-политическите процеси в света.

Най-значителните военни съюзи от края на XVII в. и началото на XVIII в. са Великите съюзи, които представляват военно-политически коалиции от европейски държави, сформирани да се противопоставят на агресивната политика на Луи XIV след края на Холандската война и участват в деветгодишната война (1688 – 1697) и войната за испанското наследство (1701 – 1714). В основата на първия Велик съюз стоят двустранните споразумения между Холандия и Австрия и Холандия и Англия, сключени през 1689 г. Освен съвместни военни действия трите страни се обвързват и с условието да не сключват самостоятелен мирен договор с Франция. По късно към съюза се присъединяват Испания и Савойското Херцогство. Великият съюз се активира отново през 1701 за участие във войната за испанското наследство, като този път се сформира по-голяма коалиция, която включва и Бавария, Брандербург и Португалия.

До края на XVIII в. на европейския континент следват множество войни, най-мащабните от които са войната за австрийското наследство (1740 - 1786) и седемгодишната война (1756 - 1763), в които биват въвлечени сравнително големи военни съюзи от европейски държави.

Нов момент във военното сътрудничество донасят наполеоновите войни (1799 - 1815), съпътствали амбициите на Наполеон Бонапарт за създаване на световна монархия, начело с Франция. Военните кампании се водили на три континента и в два океана и включвали многобройни про и анти френски коалиции. Наполеоновите войни въвели множество нови прийоми за водене на бойните действия и военни технологии, които довели до качествен скок в развитието на военното дело. Нуждата от оперативна и техническа съвместимост (*по време на войните Френската империя има над 50 съюзника*) предизвикала чувствително увеличаване на степента на военно сътрудничество на участващите държави.

В този период се формира и институцията на военния аташе, която е един от основните актьори в областта на международното военно сътрудничество. Счита се, че Наполеон Бонапарт официализира практиката офицери да бъдат натоварени със задачи да събират информация, която да

предоставят на политическото ръководство. Първоначално той назначава за посланици редица генерали, а през 1806 г. назначава капитан Жозеф де Лагранж като втори секретар на Френската легация във Виена. Счита се, че това е първото назначение на действащ офицер като съветник в дипломатическа миссия (Зечевић 1990). В периода 1810 г. – 1852 г. разкриването на военно-дипломатически представителства към посолствата се превръща в масова практика за европейските държави, а през 1857 г. военните аташета получават дипломатически статут.

Началото на изграждането на апарата на военните аташета на България се поставя през 1891 г. когато майор Илия Димитриев е назначен за военен аташе на Княжество България в Белград.

За голямото значение на институцията на военния аташе може да се съди по бързото разрастване на използването на този дипломатически и военен инструмент. В навечерието на Първата световна война, през 1914 г., в света вече имало около 215 военно дипломатически представителства с около 300 акредитирани военни аташета (Зечевић 1990).

Безспорно най-голям принос за комплексното развитие на военното дело, в това число и на всички аспекти от военното сътрудничество имат двата най-мощни военни конфликта в човешката история – Първата и Втората световни войни. В двете войни пряко участват общо над 170 млн. души от повече от 30 държави. Войните са съпроводени с качествен скок в развитието на всички области на военното дело и въвеждането на нови въоръжения, които коренно променят начина на водене на бойните действия. Широкият географски обхват и комплексността на операциите довели до развитие на МВС във всички области – военно-политическата, оперативната и военно-икономическата. Нуждата от съвместимост между въоръжените сили и извличането на максимума от военния и икономически потенциал на всеки съюзник за изпълнението на общите цели станали причина за споделяне на технологии и коопериране дори и в най-секретните за всяка държава области, каквито са разузнаването и криптографията.

Втората световна война променя политическите отношения и обществените структури по целия свят. След нейния край се създава Организацията на обединените нации (*ООН*) с основна цел да насърчава международното сътрудничество и да предотвратява бъдещи конфликти. Съединените Американски Щати и Съюзът на Съветските Социалистически

Републики се превръщат в съперничещи си супер сили, поставяйки началото на блоково противопоставяне, основано на базата на различни обществено-политически системи.

Сформирането на Организацията на Северноатлантическия договор (1949) и Организацията на Варшавския договор (1955) до голяма степен определят развитието на МВС в следващия период на Студена война.

Разработването и усъвършенстването на ядрените и другите видове оръжия за масово унищожение (ОМУ) водят до постепенното осъзнаване от човечеството на възможността за гибелта на цялата цивилизация в евентуална следваща световна война, което предизвиква качествени промени в характера на МВС. То се използва все по-често от държавите не само за укрепване на националната и регионалната, но и на универсалната сигурност, за повишаване на степента на взаимно разбиране и доверие, за предотвратяване и управление на кризи и въоръжени конфликти и недопускане на тяхната ескалация в световна война.

Обединението на Германия през 1990 г., разформироването на Организацията на Варшавския договор и разпадането на СССР предизвикват съществена промяна на стратегическата среда на сигурност. За да се адаптират към нея страните-членки на НАТО инициират установяването на партньорски отношения с всички държави от Централна и Източна Европа. Това решение (*т.нар. Лондонска декларация*) е включено в Стратегическата концепция на НАТО от 1991 г., в която диалога и сътрудничеството заемат съществена роля, а една от целите на сътрудничеството е „предотвратяване на кризи, или в случай че възникнат осигуряване на тяхното ефективно управление“ (НАТО 2010а). За да се постигнат целите на сътрудничеството през 1994 г. Алиансът основава два партньорски формата – програмата „Партньорство за мир“ (ПзМ)¹ и Средиземноморския диалог². През 2004 г. започва да функционира допълнителен формат за сътрудничество в рамките на широкия регион на Близкия изток – Истанбулската инициатива за сътрудничество³. Последната и най-широка като обхват инициатива за сътрудничество е програмата

¹ Partnership for Peace (PfP)

² Mediterranean Dialogue (MD)

³ Istanbul Cooperation Initiative (ICI)

„Партньори без граници“⁴ инициирана през 2006 г. Освен това НАТО поддържа специални партньорски отношения с Русия, Украйна и Грузия, тъй като тези страни имат специфично стратегическо значение за Алианса. Основните предизвикателства пред всички тези формати за сътрудничество са две. Първото произтича от това, че във всеки от тях има страни които имат желание за по-тясно и задълбочено сътрудничество с НАТО и такива, които предпочитат да не преминават границите на определено ниво на партньорство, дефинирано от тях. Второто е свързано с все по-динамичните промени в областта на глобалната и регионалната сигурност, влияещи върху общите политически отношения между участващите във форматите страни.

В съвременни условия основен формат за МВС продължава да бъде двустранния. Той се реализира преди всичко на основата на правно-обвързващи двустранни международни договори, но има и множество примери за сътрудничество на временна основа по конкретни поводи (*ad-hoc*).

В многонационален формат освен чрез НАТО международно военно сътрудничество в по-малки мащаби се осъществява и в рамките на други политически и политико-военни съюзи като ЕС, Организацията на Договора за колективна сигурност (*ОДКС*) и Шанхайската организация за сътрудничество (*ШОС*). Мироопазващите операции и институцията на военните наблюдатели на ООН също представляват основа за установяване и развитие на такова сътрудничество. Освен това редица регионални организации като Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (*ОССЕ*) и форуми като Процеса за сътрудничество в Югоизточна Европа (*ПСЮИЕ*) също предоставят платформа за установяване и развитие на партньорски отношения.

В отделни случаи с конкретна цел, се сформират коалиции на желаещите, в които водещи са държави, а не организации. Наименованието започва да се използва след 1990 г. за група от страни, участващи във военна или военно-хуманитарна интервенция за която Съвета за сигурност на ООН не може да вземе решение. Примери за такива са водените от САЩ многонационални сили – Ирак (2004-2011), в която участваха представители

⁴ Partners Across the Globe (PAG)

на 31 държави и водените от Австралия международни сили – Източен Тимур (1999-2000), в която участваха 22 държави.

Сформираната на 26 април 2022 г. контактна група за отбрана на Украйна – Рамщайн, която към началото на 2023 г. включва представители на 51 държави също представлява пример за подобен вид военно сътрудничество. До 20 ноември 2022 г. групата е предоставила военна, хуманитарна и финансова помощ на Украйна за да се противопостави на агресията на Русия на обща стойност 113,1 млрд. евро⁵.

1.2. Същност на съвременното международно военно сътрудничество

Международното военно сътрудничество се провежда в общите рамки на международното сътрудничество, което е област от международните отношения. При неговото осъществяване се съблюдават общопризнатите принципи и норми на международното право. Те включват: принципът на суверенното равенство на държавите (*юридическото равенство на всички държави, правото им на свободно развитие и на политическа, икономическа и социална системи, зачитане на правосубектността и на териториалната им цялост*); принципът на ненамеса във вътрешните работи на държавите (*въздържане от каквато и да е намеса във вътрешните работи, не се допуска предприемане на политически, икономически или военни мерки с цел подчиняване на друга държава или подпомагане на организации, които осъществяват въоръжена дейност с цел промяна на политическата, икономическа или социалната ѝ системи*); принципът на зачитане на правата и свободите на човека (*приоритет на универсалните ценности, хуманност на обществените отношения*); принципът на добросъвестно изпълнение на международните задължения (*всеки валиден договор е задължителен за страните по него и трябва да бъде изпълнен добросъвестно от тях*); принципът на сътрудничество между държавите (*държавите са задължени да осъществяват международно сътрудничество с цел осигуряване на международен мир и сигурност, в съответствие с принципите на суверенно равенство и ненамеса*) (Стрекозов, Кудашкин 2004).

⁵ KIEL INSTITUTE FOR THE WORLD ECONOMY. Ukraine Support Tracker. Available on: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/?cookieLevel=not-set> [last viewed 20 January 2023].

Субекти на международното военно сътрудничество са държавите, които са равноправни и независими при осъществяването на своите международни отношения и международните организации – субекти на международното право.

Обекти на международното военно сътрудничество са ценности от материален и нематериален характер за субектите му (*суверенитет, териториална цялост, единство на съюза, придобиване или съхраняване на способности и др.*). Висша ценност за държавата са националните интереси, а за организацията – колективните интереси.

Ролята на международното военно сътрудничество като функция на националната политика за сигурност и отбрана е да осигури международна подкрепа за постигането на нейните цели и изпълнението на поставените пред нея задачи.

Не съществува общоприето определение за понятието „международно военно сътрудничество“ (*„international military cooperation“ на английски език, „Международное военное сотрудничество“, на руски език*).

Като отправна точка за търсене на такова би могло да се вземе едно от най-консенсусните определения за сътрудничество, това на американския политолог Роберт Оуен Кеохейн, който го определя като „ситуация в която едни актори регулират своето поведение в съответствие с фактическите или очакваните предпочитания на други, чрез процес на взаимна координация на политики“ (Keohane 1984). На базата на това определение, без да изключвам концептуалните схващания и на двете основни школи в теорията на външнополитическите отношения и политиката за сигурност и отбрана, тази на политическия реализъм, която поставя защитата на интересите и националната сигурност на една държава над всичко останало и на антагонистичната ѝ школа на политическия идеализъм, може да се направи извод, че международното сътрудничество предполага наличие на три елемента: общи цели на държавите партньори, очакване на изгода от ситуацията и взаимен характер на тази изгода. Тези три основни принципа са приложими и за МВС, като подсистема на международното сътрудничество.

Руското определение на термина „международно военно сътрудничество“ е съвместна военна дейност на две или повече държави, други субекти на световната политика и техните въоръжени сили (Большая

российская энциклопедия, Том 19, 2011, с. 539). Според руските схващания то се осъществява в политическата, икономическата, техническата, научната, оперативно-стратегическата, кадровата и други области във формата на едностранна помощ, предоставяна на държавата получател безвъзмездно или при реципрочни взаимноизгодни условия. Като военното сътрудничество се осъществява при реципрочни взаимноизгодни условия взаимодействията си страни се ориентират към постигането на общи военни и политически цели, изхождат от необходимостта от балансирано решение на задачите по военното осигуряване на националните интереси и укрепването на техните позиции в световната общност. МВС може да се осъществява за завоевателни, отбранителни, освободителни, мироопазващи и наказателни цели (Большая российская энциклопедия, Том 19 2011, с. 539).

В терминологичния речник на министерството на отбраната на САЩ най-близкият термин до „международно военно сътрудничество“ е „сътрудничество в областта на сигурността“ (*security cooperation*), което се дефинира като: всички взаимодействия на министерството на отбраната на САЩ с чуждестранни институции в областта на сигурността, проведени с цел изграждане на връзки в областта на сигурността, които подпомагат реализирането на специфичните интереси в областта на сигурността на САЩ, развиват в съюзническата или партньорската нация военни способности и способности в областта на сигурността за самоотбрана и многонационални операции и осигуряват на силите на САЩ достъп до съюзническите и партньорските нации в мирно време и при извънредни ситуации (CJCS 2021, p.191).

В Доктрина за сътрудничество в областта на сигурността на САЩ (*JP 3-20*) се посочва, че сътрудничеството в областта на сигурността осигурява начини и средства да се подпомогне изпълнението на целите на националната сигурност и външната политика. То включва, но не се изчерпва само с: военно партньорство с чуждестранни институции в областта на сигурността; администрирани от министерството на отбраната на САЩ програми за подкрепа в областта на сигурността; съвместни учения; международно сътрудничество в областта на въоръженията и сътрудничество в областта на обмена на информация (CJCS 2017, p. I-1).

Според Доктрината основните цели на провежданото от САЩ сътрудничество в областта на сигурността са три. Да развива способностите и възможностите на партньорските нации, което да се използва в подкрепа на стратегическите цели на САЩ, тъй като се очаква провежданите от въоръжените ѝ сили операции да бъдат най-вече в многонационален формат. Да осигурява оперативен достъп на силите на САЩ по света, което предоставя свобода на придвижване на въоръжените сили, подпомага свободата на действие по време на военни операции и включва обмен на разузнавателна информация и технологии. Да осигурява подкрепата на партньорските нации за осъществяването на националните интереси на САЩ (CJCS 2017, р. I-2 – р. I-4).

Сътрудничеството в областта на сигурността се разглежда като компонент на военния инструмент на националната мощ, който в координация с останалите (*дипломатически, информационен и икономически*) се използва от правителството на САЩ за влияние върху стратегическата и оперативната среда и подпомага предотвратяването на конфликти (CJCS 2017, р. I-4).

Отбранителната доктрина на Обединеното Кралство (*JDP 0-01*) третира сътрудничеството като партньорство, което се простира в диапазона от колаборация (*съюзници и партньори, които работят заедно за да постигнат общи цели*) до съвместно съществуване (*характеризиращо се само с взаимодействие на ниско ниво*). Сътрудничеството може да възникне естествено между общности които споделят сходни или поне съвместими цели и задачи или да бъде установено и поддържано чрез принудителния подход. Основавайки се на това, че вътрешните и международните отношения винаги включват някаква степен на разногласие, включително икономическа конкуренция, се прави извода, че това което характеризира сътрудничеството е стабилността, а не консенсуса (UK MOD 2014).

През 2017 г. правителството на Обединеното Кралство приема актуализирана Стратегия за международно отбранително ангажиране на базата на приетия през 2015 г. Стратегически преглед на отбраната и сигурността. Международното отбранително ангажиране се определя като средствата, чрез които се използват отбранителните активи и дейности, различни от бойни действия за да се постигне влияние (UK MOD 2017).

Международното отбранително ангажиране използва отбранителните възможности, експертиза и репутация за оказване на положително влияние, базирано на използването на мека сила в подкрепа на правителствените стратегии. То има пет стратегически цели: създаване на условия за взаимно разбиране на отбранителните перспективи; предотвратяване на конфликти; развиване на възможности, способности и съвместимост с партньорските нации; промотиране на просперитета (*което означава осигуряване на външни пазари за военната индустрия*) и изграждане и поддържане на достъп и влияние, което ще позволи на Великобритания да оказва влияние на партньорите и международните организации в подкрепа на националните си ценности и интереси (UK MOD 2017).

Липсата на единна понятийна система затруднява разграничаването между термините „международно военно сътрудничество“, „военна дипломация“ (*military diplomacy*) и „отбранителна дипломация“ (*defence diplomacy*). При все това между тези термини съществуват логични взаимовръзки.

Отношението на международното военно сътрудничество към военната или отбранителната дипломация е същото като отношението на международното сътрудничество към дипломацията. Международното сътрудничество е взаимодействие на лица или групи, представляващи различни нации и преследващи общи цели и интереси. Дипломацията, от своя страна е „поддържане на отношения между суверенни държави с посредничеството на официални техни представители, базирани в страната или чужбина, които или са членове на техните национални дипломатически служби или са временни дипломати“ (Berridge and James 2003, p.69). Акцентът при международното сътрудничеството е поставен върху действието, а на дипломацията върху провеждащите действието. Поради това определението за отбранителна дипломация (*термин, който се счита че е въведен за първи път в Стратегическия преглед на отбраната на Обединеното Кралство от 1998 г.*) е: използване на военен личен състав, включително апарата на военните аташета, в подкрепа на предотвратяването на конфликти и тяхното разрешаване (Berridge and James 2003, p.66).

Всяка държава използва понятията „отбранителна дипломация“ и „военна дипломация“ в зависимост от собствените разбиранията и

особености, като често двата термина се употребяват като взаимнозаменяеми. Някои автори считат, че военната дипломация е по-широкото понятие от отбранителната дипломация и за разлика от нея включва в себе си и оперативно взаимодействие в съвместни военни операции, провеждани с цел предотвратяване или разрешаване на конфликти.

Анализът на съвременните схващания за използване на международното военно сътрудничество за защита на националните и колективните интереси налагат извода, че трябва да бъде потърсено такова определение на термина, което адекватно да отразява тази трактовка.

Също така дефиницията би трябвало да показва по какъв начин тези интереси ще бъдат защитавани. Тъй като международното военно сътрудничество е област от международните отношения, чрез него следва да бъдат отстоявани външнополитическите интереси на държавата. Те от своя страна се защитават чрез инструментите на националната, коалиционната и съюзната мощ. Чрез тях държавата може целево да променя състоянието на друга държава, и/или да противостои на такова въздействие⁶. Инструментите на мощта, които се използват за постигане на националните интереси са: дипломатически; информационен; военен и икономически⁷, а международното военно сътрудничество може да бъде елемент от всеки един от тях.

Освен това считам, че е необходимо международното сътрудничество да бъде представено като множество от взаимосвързани елементи, разглеждани като единно цяло т.е. като система.

Изхождайки от необходимостта изложените по-горе взаимовръзки да бъдат отразени в дефиницията, предлагам за нуждите на настоящото изследване следното определение за понятието „международно военно сътрудничество“: **система от планирано и координирано съвместно използване на инструментите на националната или колективната мощ във военната област на две или повече държави или други субекти на международното право, с цел защита на националните или колективните интереси.**

⁶ Доктрина на Въоръжените сили. НП-01, издание А. 2017.

⁷ Пак там

По този начин дефиницията представя международното военно сътрудничество като система и е в синхрон със съвременните схващания за използването на инструментите на мощта за защита на националните или колективните интереси. Това позволява по-нататъшната му класификация на основни функционални области и форми, в зависимост от използването му като компонент на различните инструменти на националната, коалиционната или съюзната мощ.

С цел съкращаване на дължината на определението коалиционната и съюзната мощ са обединени като „колективна мощ“. Считам, че с това обединение се запазва смисълът на понятието, в потвърждение на което е и фактът, че нито един от анкетираните експерти, верифицирали определението (*результатите са представени в трета глава на дисертационния труд*) не го е оспорил.

Нормативно-правната рамка, в която се осъществява МВС е от съществено значение за нивото на взаимоотношенията между осъществяващите го субекти. Тя може да бъде разделена на нормативно-правни документи, които подлежат на ратификация от законодателните органи на страните участнички, такива които влизат в сила с постановление на най-висшия орган на изпълнителната власт и такива, които са в компетенциите на министъра на отбраната или упълномощени от него структури или лица. Нормативно-правната рамка на МВС включва:

- договори;
- споразумения;
- меморандуми;
- протоколи;
- планове;
- програми.

Конкретното съдържание на международното военно сътрудничество на всяка страна се определя от следните основни фактори: националните политически и икономически интереси, дефинирани в съответните Конституция, национална отбранителна стратегия, военна доктрина, стратегически преглед на отбраната и другите стратегически концептуални документи в областта на отбраната и сигурността; потенциалните и реалните възможности на страната да осъществи тези интереси; степента на

застрашеност на вътрешната и външната сигурност на държавата и способността на нейните институции да я осигурят.

При определяне на интензитета на отношенията и използваните области и форми следва да се отчита основната дилема на МВС, която се заключава в това, че неговото задълбочаване води до по-високо ниво на колективната сигурност, но същевременно поставя отделната държава в зависимости, които я ограничават при взимането на самостоятелни решения за защитата на националните ѝ интереси. С други думи колкото по-високо е нивото на интеграция, до толкова повече военни способности има достъп отделната държава, като същевременно по-високото ниво на интеграция налага по-големи ограничения на националната свобода на действие. Намирането на подходящия баланс в това отношение е основна задача на тези, които формират политиките за неговото осъществяване.

Схващането за международното военното сътрудничество, като съвместно използване на инструментите на националната или колективната мощ във военната област предполага разграничаването на неговите функционални области в зависимост от това, като компонент на кой от четирите инструмента се използва. Така то може да бъде разделено на такова, което се реализира във военно-политическата, военната и военно-икономическата сфера. Това налага прецизиране на наименованията на областите заради разграничаването на военното сътрудничество като общо понятие и като една от неговите области, която се осъществява във военната сфера⁸. Поради това предлагам за нуждите на изследването да бъдат обособени три основни области на международното военно сътрудничество – **военно-политическо сътрудничество, военно взаимодействие и военно-икономическо сътрудничество.**

Емпиричните ми наблюдения в областта на международното военно сътрудничество, проведените беседи с настоящи и бивши военно-дипломатически представители и анализа на множество източници като електронни публикации в официални интернет страници на министерства на отбраната и въоръжените сили, двустранни и многостранни програми, планове, меморандуми, споразумения и договори (*включително подписаните от 2005 г. насам двустранни споразумения и меморандуми за*

⁸ В сръбската класификация тази област се нарича „военно-военно сътрудничество“

разбирателство и сътрудничество в областта на отбраната между Министерството на отбраната (МО) на Република България и чуждестранните МО) дават основания да предложи **класификация на основните форми по области**, в които се провежда МВС в съвременни условия.

Военно-политическото сътрудничество е област на международните отношения, свързана с участие в политически, политико-военни, военнополитически или военни съюзи и установяването, развитието и поддържането на двустранно и многостранно сътрудничество в областта на отбраната. То най-често е компонент на дипломатическия и информационния инструмент на националната или колективната мощ и в съвременни условия се реализира чрез:

- срещи на високо ниво на политическото ръководство на институциите в областта на отбраната;
- провеждане на консултации;
- водене на преговори;
- вземане на съвместни решения в областта на отбраната;
- изработване и приемане на съвместни доктринални и планиращи документи;
- изработване и приемане на общи позиции или принципи на поведение;
- подписване на договори и други международни правно обвързващи актове;
- обмен на стратегическа разузнавателна информация.

Международното военно взаимодействие е област на международните отношения, свързана с взаимодействието на националните, коалиционните или съюзническите въоръжени сили и техните институции. То е най-често компонент на военния инструмент на националната или колективната мощ и в съвременни условия се реализира чрез:

- срещи на високо ниво на стратегическото военно ръководство (*началници на отбраната, на видовете въоръжени сили и на обединени командвания*);
- щабни разговори;

- оказване на подкрепа за изграждане и поддържане на способности и поддържащата ги инфраструктура;
- срещи на средно и експертно ниво, сформирание и работа на съвместни комисии;
- инспекции по линия на контрола над въоръженията;
- съвместно участие в паради и демонстрации;
- участие в съвместни операции с различен характер и мащаб;
- участие в съвместни щабове и военни формирования;
- оказване на медицинска помощ и евакуация;
- участие в съвместни обучения, тренировки, учения, маневри, плавания, пускове и стрелби;
- военни съветници, инструктори и мобилни групи за обучение и оценка;
- участие в съвместни съоръжения и центрове за подготовка и усъвършенстване и споделяне на способности;
- оказване на подкрепа за достигане на съюзнически и партньорски стандарти в различни области на военното дело;
- обучение, подготовка и оценка на формирования;
- обмен на обучаеми, преподавателки състав и научни работници;
- съвместни проучвания и други научни дейности, включително в областта на военната история и архивите;
- организиране и участие в международни симпозиуми, конференции, кръгли маси и семинари в областта на отбраната и сигурността;
- обмен на информация и опит;
- съвместни спортни и културни мероприятия, включително чествания, поклонения, отдаване на почит и опазване на военните паметници и гробове;
- обмен на почиващи.

Военно-икономическото сътрудничество е дейност в областта на международните отношения, свързана с финансирането на проекти от съвместно значение, съвместната разработка, производство, рекламиране, продажба, предоставяне, обслужване, износ и внос на стоки с военно предназначение. То най-често е компонент на икономическия инструмент на националната или колективната мощ и в съвременни условия се осъществява чрез:

- партньорски доверителни фондове;
- сключване на договори;
- покупко-продажба, лизинг, наем или безвъзмездно предоставяне и последващо обслужване и поддръжка на стоки и услуги с военно предназначение;
- предоставяне на лицензи и обмен на опит, документация и експерти;
- съвместна развойна дейност на стоки с военно предназначение;
- съвместно производство, рекламиране, продажба, обслужване и поддръжка на стоки с военно предназначение;
- съвместно участие в изложения и демонстрации на военна техника;
- съвместни дейности по унищожаване и утилизация на стоки с военно предназначение.

Военно-икономическото сътрудничество се реализира въз основа на подписани международни договори, споразумения, меморандуми, планове и програми. В голяма част от случаите се формират междуправителствени комисии по военно-икономическото и военно-техническото сътрудничество, в които освен представители на министерствата на отбраната често присъстват и служители на министерствата на външните работи и икономиката.

1.3. Актуални формати за осъществяване на международно военно сътрудничество

Международното военно сътрудничество се осъществява на двустранна и многостранна основа. Многостранното сътрудничество се осъществява в рамките на политически и политико-военни съюзи и глобални и регионални организации и инициативи в областта на сигурността и отбраната.

Според състава на участващите в различните форми на сътрудничество в рамките на политическите и военно-политическите съюзи то може да се разграничи на такова, в което участват само страни членки и такова, в което участват страни членки и страни партньори, т.е. да бъде съюзническо или партньорско.

Като най-висша форма на многостранното военно сътрудничество може да се определи това, което се осъществява между два и повече политически или политико-военни съюза, каквото е сътрудничеството в областта на сигурността и отбраната между ЕС и НАТО.

1.3.1. Съюзническо военно сътрудничество

1.3.1.1. Съюзническо военно сътрудничество в рамките на НАТО

Най-значителният политико-военен съюз в съвременния свят е НАТО. Според годишните изследване на Стокхолмския международен институт за мирни изследвания (SIPRI) разходите за отбрана на страните-членки на Алианса през 2019 г. са били 54 % от световните разходи за отбрана (1917 млрд. щ.д.⁹), през 2020 г. – 55,67 % от общо 1981 млрд. щ.д.¹⁰, а през 2021 г. – 53,26 % от общо 2113 млрд. щ.д.¹¹

Съюзническото сътрудничество в рамките на НАТО е многопластово и се осъществява на всички нива (*стратегическо, оперативно и тактическо*) и области (*военно-политическата, военно-икономическата и военното взаимодействие*). Основните принципи и цели на това сътрудничество са посочени в Стратегическата концепция на НАТО „Активно ангажиране, съвременна отбрана“. Те са свързани с ефективното изпълнение на трите жизненоважни основни задачи на Алианса – колективна отбрана срещу всяка заплаха от агресия и срещу възникващи предизвикателства пред сигурността, в случаите когато те застрашават сигурността на отделни съюзници или на Алианса като цяло; управление на кризи, които потенциално могат да засегнат сигурността на Алианса, преди да ескалират в конфликти, да прекратява текущи конфликти, когато същите засягат сигурността на Алианса и да подпомага консолидирането на стабилността в пост конфликтни ситуации в случаите, когато това допринася за евро-атлантическата сигурност; допринасяне за кооперативната сигурност чрез изграждане на партньорства с различни държави и други международни организации и активен принос към контрола на въоръженията и по-нататъшната евро-атлантическа интеграция на европейските страни, изпълнили съответните критерии (NATO 2010b).

След сътрудничеството в областта на съвместното командване и управление на силите и провеждането на съвместни операции най-широка платформа за коопериране предоставя концепцията за интелигентна отбрана на Алианса, чиято основна цел е оптимизиране на разходите на отделните страни членки при придобиването на коалиционни способности.

⁹ Tian, Kuimova, Lopes da Silva, Wezeman, Pieter, Wezeman, Siemon 2020.

¹⁰ Tian, Marksteiner, Lopes da Silva 2021.

¹¹ Tian, Marksteiner, Lopes da Silva, Béraud-Sudreau, Liang 2022.

Същевременно такъв вид сътрудничество позволява на отделните нации да имат достъп до способности, които не могат да си позволят индивидуално. То подпомага в значителна степен и постигането на оперативна съвместимост и унифицираност.

Пакетът от проекти по инициативата за интелигентна отбрана се управлява от Съюзното командване на НАТО по трансформациите (АСТ¹²). Проектите са разделени в три групи. Първата група (*Tier 1*) включва проекти, за които има поне две страни заявили участие и има страна, която е поела водеща роля за реализирането му. Втората група (*Tier 2*) включва проекти, по които е обявен интерес за участие, но няма водеща страна. Третата група (*Tier 3*) включва проекти, които са все още идеи за изграждане на отбранителни способности.

Успешната реализация на тези многонационални проекти (*до 2021 г. са завършени 53*) и безспорният им принос както за колективната сигурност, така и за повишаване на отбранителните способности на държавите участнички е нагледен пример за ефективно и ефикасно международно военно сътрудничество.

Важен елемент от партньорското сътрудничеството (*реализиращ се в рамките на инициативата за интелигентна отбрана*) е мрежата от Центровете за усъвършенстване на НАТО (СоЕ¹³). Съгласно Концепцията за Центрове за усъвършенстване на НАТО (МСМ-236-03) от 4 декември 2003 г. командните договорености на Алианса трябва да бъдат подкрепени от мрежа от СоЕ, които да предоставят възможности за обучение и подобряване на образованието, оперативната съвместимост и способности, подпомагане при разработването на доктрини и тестване и валидиране на концепции чрез експериментирание. Те предоставят експертиза и опит, които са в подкрепа на трансформацията на НАТО, като същевременно се избягва дублирането на активи, ресурси и възможности, които вече се притежават в рамките на Алианса. Важна особеност е че НАТО не финансира СоЕ. Осигуряването на дейността им се осъществява от участващите нации. Първият СоЕ е акредитиран през 2005 г. Към януари 2023 г. са акредитирани 28 центъра, а други два са в процес на акредитация¹⁴.

¹² Allied Command Transformation

¹³ Center of Excellence

¹⁴ Към същата дата България участва в 4 СоЕ, Албания в 1 и Черна гора в 1.

При определени условия страните партньори също могат да участват в дейността на СоЕ, като допринасящи партньори т.е. могат да предоставят ресурси на центровете и да имат достъп до продуктите и услугите им, без да имат право на глас в управляващите им органи. Към януари 2023 г. шест страни партньори (*Австрия, Швеция, Швейцария, Финландия, Грузия и Република Корея*) участват в седем СоЕ¹⁵.

1.3.1.2. Съюзническо военно сътрудничество в рамките на ЕС

Договорът от Маастрихт (1992) постави началото на интеграционен процес в сферата на външната политика и сигурността чрез създаването на т.нар. втори стълб в структурата на новосъздадения ЕС, наречен Обща външна политика и политика за сигурност (ОВППС). Една от петте основни цели на ОВППС е засилване на международното сътрудничество в сферата на отбраната и сигурността. Основните инструменти на ОВППС са общите позиции и съвместните действия. Общите позиции са правно обвързващи актове, които изясняват позицията на съюза по отношение на дадено събитие, а съвместните действия са финансово осигурени правно обвързващи оперативни действия. Важна особеност на решенията по линия на ОВППС, е че те се вземат с консенсус. През 1999 г. Европейският съвет приема декларация, според която ЕС следва да има способности да действа самостоятелно при кризи, без да разчита на НАТО т.е. да развие собствени сили и средства, за да може да изпълнява Петерсбергските задачи¹⁶, с което се поставя официалното начало на Европейската политика за сигурност и отбрана (ЕПСО).

През 2000 г. се създава Военният комитет на ЕС (EUMC¹⁷), който е най-висшестоящия военен орган на ЕС и в него участват началниците на ГЩ на страните членки или техни постоянни представители. През 2001 г. започва да функционира Военният секретариат на ЕС (EUMS¹⁸), чиято основна функция е да подпомага работата на EUMC.

През 2003 г. беше приета Европейска стратегия за сигурност, в която се дефинираха основните заплахи пред сигурността на съюза и неговите стратегически цели. Като заплахи бяха посочени: тероризмът;

¹⁵ NATO. Allied Command Transformation. Centres of Excellence. Available on: <https://www.act.nato.int/centres-of-excellence> [last viewed: 20 January 2023]

¹⁶ Хуманитарни, спасителни и мироопазващи операции при управление на кризи

¹⁷ EU Military Committee

¹⁸ EU Military Staff

разпространението на ОМУ; регионалните конфликти; провалените държави и организираната престъпност. Като стратегически цели се формулираха предприемането на мерки срещу заплахите, създаването на сигурност за съседите и подпомагане на изграждането на международен ред на основата на ефективно многостранно сътрудничество.

С влизането в сила на Лисабонския договор от 1 декември 2009 г. бяха направени някои промени в институционалната структура и механизмите на действие в областта на ОВППС и ЕПСО, която вече се нарича Обща политика за сигурност и отбрана (ОПСО).

През 2016 г. беше приета Глобалната стратегия на ЕС за външна политика и политиката за сигурност, на чиято основа се определя стратегията за развитие на ОПСО. В нея се посочва, че „Европейците трябва да могат да защитават Европа, да реагират на външни кризи и да помагат на партньорите си да развиват своите способности в областта на сигурността и отбраната, като изпълняват тези задачи в сътрудничество с останалите. Наред с управлението на външни кризи и изграждането на капацитет, ЕС следва да е в състояние също да защитава своите институции и при поискване да оказва помощ за защитата на членовете си“.

Страните-членки на ЕС признават, че имат споделени интереси в областта на сигурността и че нараства политическата им воля за колективни действия за тяхната сигурност, като разполагат с повече средства за действия по по-превантивен, бърз, ефективен и автономен начин (European Parliament 2019).

Съществена стъпка в посока осигуряване на европейската стратегическа автономност представлява приетия от Съвета на Европейския съюз (ЕС) на 21 март 2022 г. Стратегически компас за сигурността и отбраната. Чрез него беше направена съвместна оценка на стратегическата среда, заплахите, предизвикателствата и последиците от тях за ЕС; декларирано беше съгласие за постигане на по-голяма съгласуваност на действията в областта на сигурността и отбраната, определени бяха нови начини и средства за подобряване на колективната сигурност и ясни цели и етапи за измерване на напредъка (CEU 2022)

Основна форма на оперативно военно сътрудничество в ЕС представлява съвместното участие на въоръжените сили на страните членки в международни операции. Организиран се и се провеждат съвместни

обучения и учения между въоръжените сили на страните членки, както и паралелни и координирани учения между ЕС и НАТО.

За да се осигури възможността за по-бързо реагиране на кризи през 2004 г. е приета концепцията за създаването на бойни групи на ЕС. Предвидено е те да са с численост до 1500 човека. Решение за предприемане на операция следва да може да бъде взето в рамките на 5 дни след приемането от СЕС на съответната Концепция за операцията. Силите трябва да бъдат разположени и да започнат да изпълняват своите задачи в рамките на 10 дни след решението за предприемане на операцията. Бойните групи трябва да могат да действат самостоятелно на терен 30 дни, а ако е необходимо и до 120 след допълнително осигуряване¹⁹. ЕС трябва да може да провежда едновременно до две операции на бойни групи. Поради тази причина се поддържат в готовност две бойни групи, които се ротират на 6 месеца. Те могат да бъдат формирани самостоятелно от една нация, на принципа на „водеща нация” и от мултинационална коалиция от страни. Подготовката и сертифицирането им е отговорност на участващите в тях държави. ЕС само подпомага координацията между страните-членки. В инициативата не участват страните членки Дания и Малта, но могат да участват страни, които не са членки на ЕС. До началото на 2023 г. бойните групи на ЕС никога не са използвани в реални операции.

През 2017 г. въз основа на договора от Лисабон, който предвижда че група държави членки могат да засилят сътрудничество помежду си по въпросите на отбраната посредством установяването на постоянно структурирано сътрудничество (PESCO²⁰) беше взето решение за неговото създаване като механизъм. Участващите²¹ се споразумяха относно първоначален списък от 17 проекта в областта на обучението, развитието на способности и оперативната готовност в областта на отбраната. До 2021 г. бяха приети още 44 проекта, с което те станаха общо 60 (*един от проектите от първата вълна беше официално затворен от участващите в него страни*)²². През ноември 2020 г. СЕС прие условия, според които държави

¹⁹ EU. European External Action Service. EU Battlegroups. Available on: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/33557/eu-battlegroups_en [last viewed: 20 January 2023]

²⁰ Permanent Structured Cooperation

²¹ Дания и Малта не участват.

²² EU. PESCO [Permanent Structured Cooperation]. Available on: <https://pesco.europa.eu/> [last viewed 20 January 2023]

извън ЕС ако отговарят на редица политически, материални и правни условия могат да участват в проекти по линия на PESCO.

За да се насърчи военно-икономическото сътрудничество между страните-членки и изграждането на съвместни способности през 2017 г. беше създаден Европейският фонд за отбрана (EDF²³).

Фондът има за цел да укрепи конкурентоспособността, иновациите, ефикасността и технологичната и промишлена автономност на отбранителната промишленост на Съюза, като по този начин допринесе за стратегическата му промишлена автономност чрез подпомагане на трансграничното сътрудничество между държавите членки и между предприятия, научноизследователски центрове, национални администрации, международни организации и университети в целия Съюз, както на етапа на научните изследвания, така и на етапа на разработката на отбранителни продукти и технологии. EDF има две основни функционални области „изследвания“ и „способности“, а бюджетът му за финансовата рамка 2021-2027 е 7,953 млрд. евро²⁴. От тях приблизително една трета са безвъзмездно предоставяни средства за изследователски проекти в областта на отбраната, а две трети ще бъдат съфинансирани от участващите държави членки.

Сътрудничество в рамките на ОПСО се осъществява и чрез Европейската отбранителна агенция (EDA²⁵), Института на Европейския съюз за изследване на сигурността (EUISS²⁶) и Сателитния център на Европейския съюз (SatCen²⁷).

EDA е създадена през 2004 г. и нейните основни функции са свързани с развитието на отбранителните способности, сътрудничество във въоръженията, изследванията и технологиите и създаване на общ отбранителен пазар. Членове на EDA са всички страни-членки на ЕС без Дания. На базата на административни споразумения Агенцията си сътрудничи и със страни партньори. Приоритетно се подпомага реализирането на проекти в актуализираните през 2018 г. единадесет

²³ European Defence Fund

²⁴ EDA. EDF. Available on: [https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-\(edf\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-(edf)) [last viewed: 20 January 2023]

²⁵ European Defence Agency

²⁶ European Union Institute for Security Studies

²⁷ European Union Satellite Centre

области за изграждане на способности за: кибер възможности; космически базирани информационни и комуникационни услуги; информационно превъзходство; за сухопътни операции; логистична и медицинско осигуряване; военноморска маневреност; подводен контрол в подкрепа на устойчивостта на море; въздушно превъзходство; въздушна мобилност; интегриране на военновъздушните способности в променящия се авиационен сектор и мултимодални възможности, допринасящи за постигане на амбициите на ЕС²⁸. EDA е основен участник в координирането на проектите по PESCO, изготвянето на Координирания годишен преглед на отбраната (CARD²⁹). и Плана за изграждане на способности (CDP³⁰).

EUISS е агенция на ЕС, която анализира въпроси в сферата на външната политика, политиката на сигурност и отбрана. Създадена е през 2002 г. с основна задача да извършва анализи и да организира дискусийни форуми, за да подпомогне формулирането на политиките на ЕС³¹.

SatCen се намира в Торехон де Ардос, Испания и е създаден в настоящия си вид през 2002 г. Основната функция на центъра е да подпомага вземането на решения за действията на ЕС в контекста на ОВППС. Той предоставя продукти и услуги въз основа на експлоатацията на космически активи и съпътстващите ги данни, включително сателитни и въздушни изображения и свързани с тях услуги. Осъществява дейности по геопространствено разузнаване, обучение и развитие на нови способности³².

Ефективна форма на военно сътрудничество между страните членки е и стартиралата през 2008 г. Европейската инициатива за обмен на млади офицери по модел на „Еразъм“ (EMILYO³³), ръководена от Европейския колеж по сигурност и отбрана. Според годишните доклади на колежа през учебната 2018/2019 г. в мероприятията, организирани по програмата са участвали над 1700 души, а през учебната 2019/2020 г. около 2200 души.

²⁸ EDA [European Defence Agency]. Priority Setting. Available on: <https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/priority-setting> [last viewed: 20 January 2023]

²⁹ Coordinated Annual Review on Defence

³⁰ Capability Development Plan

³¹ EUISS [European Union Institute for Security Studies] Available on: <https://www.iss.europa.eu/> [last viewed: 20 January 2023]

³² SATCEN [European Union Satellite Centre]. Available on: <https://www.satcen.europa.eu/> [last viewed: 20 January 2023]

³³ Exchange of MILitary Young Officers

1.3.1.3. Сътрудничество в областта на отбраната между НАТО и ЕС

Като своеобразно начало на сътрудничеството в областта на отбраната между ЕС и НАТО би могла да се определи стартирането на инициативата Европейска идентичност в областта на сигурността и отбраната (ESDI³⁴). Началото ѝ е поставено през 1996 г. когато министрите на външните работи и на отбраната на НАТО решават да създадат европейски отбранителни способности в рамките на Алианса. ESDI е част от процеса на трансформация на НАТО и позволява на европейските страни да могат да действат сами при кризи, когато САЩ нямат желание да участват, без това да застрашава трансатлантическите връзки. Подписването на споразумението „Берлин плюс“ през 2003 г. дава възможност структурите, механизмите и средствата на НАТО да бъдат използвани за провеждане на мисии по линия на ЕПСО. Така, в края на март 2003 г. започна първата мироопазваща мисия на ЕС – операция „Конкордия“. Наличието на общи държави членки в двата съюза спомогнаха за бързото изграждане на оперативна и тактическа съвместимост, което позволи през 2006 г. бързото преминаване на отговорностите в БиХ от операция на НАТО (SFOR) в операция на ЕС (EUFOR).

Тласък във военното сътрудничество между двете организации даде подписаната по време на срещата на върха на НАТО във Варшава (2016) съвместна декларация относно сътрудничеството между ЕС и НАТО. Нейна основна цел е по-нататъшното укрепване на сътрудничеството между двата съюза в контекста на безпрецедентните предизвикателства пред сигурността от изток и юг.

Очертано беше засилване на сътрудничеството в седем стратегически области: хибридни заплахи; оперативно сътрудничество, включително в морски операции; кибер сигурност и отбрана; съгласувани, допълващи се и оперативно съвместими отбранителни способности; военна промишленост и научни изследвания; съвместни учения и изграждане на капацитет в областта на сигурността и отбраната. Последваха съвместните декларации от 2018 г. и 2023 г., в които беше споделена визия за начина, по който двете организации ще действат съвместно срещу общи заплахи за сигурността.

³⁴ European Security and Defense Identity

Ежегодно се приемат доклади за напредъка на сътрудничеството в съгласуваните области³⁵.

Специално внимание на партньорството между двете организации беше отделено в Стратегическата концепция на НАТО, приета на срещата на върха в Мадрид (2022). Там се посочва, че държавите-членки на двете организации споделят едни и същи ценности и играят допълващи се, съгласувани и взаимно подсилващи се роли в подкрепа на международния мир и сигурност. Концепцията предвижда засилване на стратегическото партньорство, като наред с останалите традиционни сфери на взаимодействие експлицитно се посочва противодействие на системните предизвикателства от страна на Китай към евро-атлантическата сигурност (NATO 2022)

Съществена особеност на сътрудничеството е, че способностите, развивани чрез отбранителните инициативи на ЕС и НАТО трябва да останат съгласувани, допълващи се и оперативно съвместими. Те трябва да са на разположение и на двете организации, при спазване на суверенните решения на страните, които ги притежават. Сътрудничеството се осъществява въз основа на ключовите ръководни принципи откритост, всеобхватност и реципрочност при пълно спазване на автономията за вземане на решения и процедурите на двете организации и с отчитане на специфичния характер на политиката за сигурност и отбрана на всяка държава членка.

1.3.1.4. Съюзническо военно сътрудничество в рамките на ОДКС

Когато разглеждаме актуалните формати за МВС в рамките на съюзи следва да отчетем и дейността в тази област на Организацията на Договора за колективна сигурност (ОДКС). Началото на организацията е поставено през 1992 г. с подписването в Ташкент, Узбекистан на Договор за колективна безопасност от държавните ръководители на Армения, Казахстан, Киргизия, Русия, Таджикистан и Узбекистан. През 1993 г. към него се присъединяват Азърбайджан, Беларусия и Грузия. Договорът влиза в сила след приключване на ратификационните процедури от страните членки на 20 април 1994 г. Той е сключен за срок от 5 години с възможност за продължаването му. Така през 1999 г. само шест от държавите – Армения,

³⁵ CEU [Council of the European Union]. EU cooperation on security and defence. Available on: <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/defence-security/> [last viewed 20 January 2023]

Белорусия, Казахстан, Киргизия, Русия и Таджикистан подписаха протокола за продължаването на неговото действие.

Ключовият чл. 4 от Договора гласи „Ако една от участващите държави е подложена на агресия (*въоръжено нападение, което застрашава сигурността, стабилността, териториалната цялост и суверенитета*), тогава това ще се счита от участващите държави като агресия срещу всички държави – страни по настоящото споразумение. В случай на агресия срещу която и да е от участващите държави, всички други държави участнички, по искане на тази участваща държава, незабавно ще ѝ предоставят необходимата помощ, включително военна и ще окажат поддръжка чрез средствата, които са на тяхно разположение в рамките на прилагането на правото на колективна отбрана в съответствие с Чл. 51 на Устава на ООН. За прилагането на мерки, основаващи се на този член, държавите участнички незабавно ще уведомят СС на ООН. При осъществяването на тези мерки държавите участнички ще се придържат към съответните разпоредби на Устава на ООН“³⁶. Този член беше задействан от Казахстан на 5 януари 2022 г., в резултат на което в страната бяха дислоцирани Колективните миротворчески сили в състав около 3 600 души.

От 2002 г. ОДКС има статут на международна регионална организация и Устав, регистриран в секретариата на ООН, а от 2003 г. организацията има статут на наблюдател в генералната асамблея на ООН.

През 2016 г висшият орган на организацията – Съветът за колективна безопасност прие Стратегия за колективна безопасност до 2025 г. В нея като стратегическата цел на организацията се определя „да осигури колективна сигурност чрез консолидиране на усилията и ресурсите на страните-членки на ОДКС въз основа на стратегическото партньорство и общопризнатите норми и принципи на международното право“. За изпълнение на тази цел се набелязват стратегически задачи в политическата област, в областта на военната сигурност и в областта на противодействието на транснационални рискове и заплахи.

Стратегическите задачи в областта на военната сигурност включват няколко основни направления: повишаване на отбранителните способности на страните членки; бойната готовност и бойните възможности на техните

³⁶ Договор о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года с изменениями, внесенными Протоколом о внесении изменений, подписанным 10 декабря 2010 года

въоръжени сили, други войски и формирования на страните членки (*Колективните сили*); осигуряване на готовността на силите и средствата на системата за колективна безопасност на ОДКС за гарантирана защита, предотвратяване на агресия или заплаха от агресия срещу държавите-членки; развитие на военно-техническото и военно-икономическото сътрудничество; провеждане на съгласувана политика за снабдяване на колективните сили за сигурност с ефективни средства за водене на въоръжена борба въз основа на международни целеви програми и постигане на ниво на взаимодействие между техните военно-промишлени комплекси (*ВПК*), осигуряващо устойчиво развитие на техните научни, технологични и производствени възможности.

Военното сътрудничество в рамките на ОДКС се провежда с цел гарантиране на колективната и национална сигурност на държавите членки, като се поддържа, в рамките на необходимата достатъчност и готовност, отбранителния потенциал на всяка държава член и силите и средствата на системата за колективна безопасност с цел осигуряване на колективната безопасност по силата на Договора и навременна реакция на възможните предизвикателства и заплахи³⁷.

Основата на военния потенциал на ОДКС представляват Колективните сили за бързо реагиране, регионалните (*обединени*) войскови групировки, колективните авиационни и мироопазващи сили, обединените (*съвместни*) военни системи и обекти на военната инфраструктура. Тези сили и средства за колективна безопасност представляват Колективните сили на ОДКС.

Подготовката на Колективните сили за изпълнение на поставените задачи се извършва на базата на ежегодно разработвани планове за съвместни мероприятия по оперативната и бойната подготовка. В съответствие с тези планове от 2004 г., с формированията на Колективните сили на териториите на страните - членки на организацията са проведени над 30 учения с различни мащаби, най-известните от които са „Рубеж“, „Взаимодействие“, „Нерушимое братство“, „Гром“ и „Кобалт“. Редовно в тях взимат участие като участници или наблюдатели представители на партньорски страни.

³⁷ ODKB [Организация Договора о коллективной безопасности] От Договора к Организации [Russian]. Available on: <https://odkb-csto.org/25years/> [last viewed: 20 January 2023]

От началото 2004 г. като постоянно действащ работен орган функционира Съвместен щаб на ОДКС, чиито основни задачи са: решаване на практическите проблеми, свързани с формирането, функционирането и използването на Колективните сили; подготовката и провеждането, съвместно с министерствата на отбраната и генералните щабове на въоръжените сили на страните членки на съвместни мероприятия по оперативната и бойната подготовка; военно-техническото сътрудничество; координация на съвместното обучение на кадри и специалистите за въоръжените сили на страните членки; организация на функционирането на Центъра за реагиране на кризи на ОДКС и взаимодействието му с упълномощените национални органи.

Друг елемент от международното военно сътрудничество представляват Миротворческите сили на ОДКС. Учредяването им е нормативно регулирано в Споразумението за миротворческа дейност на ОДКС от 2007 г. На негова база през 2010 г. са създадени Миротворските сили на постоянна основа в състав около 3 000 военнослужещи и около 600 представители на органите за вътрешни работи на държавите членки. Те могат да бъдат използвани както в зоната на отговорност на ОДКС, така и извън нея с мандат на СС на ООН.

Сътрудничество се осъществява и в рамките на сформирания през 2014 г. Колективни авиационни сили. Те включват в състава си формирования на военно-транспортната и специалната авиация на въоръжените сили, органите за вътрешни работи и сигурност, специалните служби и органите за борба с последствията от извънредни ситуации на страните членки.

Една от важните задачи на ОДКС е подготовката и преподготовката на специалисти по всички направления на дейността на организацията. За да се реши това важно за съюзническите отношения осигуряване на съвместимост през 2005 г. се подписва споразумение за подготовка на военни кадри за страните членки. На негова основа се създава и развива единна система за обучение на военнослужещи на държавите членки, съгласно договорените специалности и програми за обучение.

Обучението се осъществява в Руската Федерация, Казахстан и Беларусия и ежегодно включва около 1100 военнослужещи на страните членки.

Приоритетни области на сътрудничество в рамките на ОДКС са военно-техническото и военно-икономическото сътрудничество³⁸.

Военнотехническото сътрудничество е регулирано през 1992 г. с Договор за основните принципи на военно-техническото сътрудничество между страните членки. Като основен принцип се посочва преференциалният режим за взаимни доставки на стоки с военно предназначение между държавите членки на цени, определени за техните собствени въоръжени сили, правоприлагащи органи и специални служби.

Основните цели на военно-икономическото сътрудничество между страните членки са постигането на такова ниво на взаимодействие между техните ВПК, което би гарантирало стабилността, неуязвимостта и развитието на техните научно-технически и производствено-технологични възможности и формирането на координирана военно-икономическа политика при разработването и производството на перспективни въоръжение и военна техника, както и в областта на обслужването, модернизацията, ремонта и утилизацията на стоки с военно предназначение.

С цел укрепване на информационния и аналитичен потенциал на ОДКС и работа с младежта на доброволни начала е създаден и функционира Научен и експертен съвет на ОДКС, който включва известни учени, общественици и експерти в областта на правото и международната сигурност. В тази област функционира Аналитична асоциация, обединяваща 30 специализирани структури на държавите членки. В Университетската лига на ОДКС, в която членуват 25 висши учебни заведения на страните членки се провеждат обучителни семинари, кръгли маси и други научни и представителни дейности както в страните членки, така и в чужбина.

ОДКС си сътрудничи на политическо ниво с ООН, ОССЕ, Международния комитет на червения кръст, Евразийската група по противодействието на легализацията на финансови средства придобити по престъпен начин и финансирането на тероризма, Интерпол, Международната организация по миграция и др.

³⁸ ODKB [Организация Договора о коллективной безопасности] Институт Партнерства и Наблюдательства [Russian]. Available on: https://odkb-csto.org/institute/index.php?sphrase_id=64410 [last viewed: 20 January 2023]

1.3.1.5. Съюзническо военно сътрудничество в рамките на ШОС

Ограничени форми на съюзническо военно сътрудничество се осъществяват и в рамките на Шанхайската организация за сътрудничество (ШОС). Тя е регионална международна организация, основана през 2001 г. на основата на подписаните през 1996 г. и 1997 г. от Русия, Казахстан, Китай, Киргизстан и Таджикистан споразумения за укрепване на доверието във военната област и взаимно съкращаване на военните сили в пограничните райони. Понастоящем пълноправни страни-членки на ШОС са Индия, Казахстан, Киргизия, Китай, Пакистан, Русия, Таджикистан и Узбекистан. Статут на страни партньори (*партньори по диалог*) имат Азербайджан, Армения, Камбоджа, Непал, Турция и Шри-Ланка. Статут на наблюдател имат Афганистан, Беларусия, Иран и Монголия.

Основните цели на ШОС са укрепването на стабилността и сигурността на територията на страните членки и борбата с тероризма, сепаратизма, екстремизма, наркотрафика, а така също и развитието на икономическото сътрудничество, енергийното партньорство и научно и културно взаимодействие.

Сътрудничество в областта на сигурността и отбраната се осъществява основно по линия на противодействието на международния тероризъм, сепаратизъм, екстремизъм и наркотрафика.

Като постоянно действащ орган със седалище в Ташкент от 2002 г. функционира Регионална антитерористична структура, чиито основни функции са да организира взаимодействието на компетентните органи на страните членки в борбата срещу тероризма, екстремизма и сепаратизма, да разработва предложения за борбата с тероризма, да събира, обработва и анализира информация за лица и организации, оказващи подкрепа за такива дейности, да съдейства за подготовката и провеждането на оперативно-разследващи действия и да поддържа контакти в тази сфера с други международни организации³⁹.

Военно сътрудничество се осъществява и чрез провеждането на съвместни антитерористични учения като „Мирна мисия“, което се провежда през година от 2003 г. насам (*в учението от 2018 г. участваха над*

³⁹ SCO [Shanghai Cooperation Organization]. General information. Available on: <http://eng.sectsc.org/cooperation/20170110/192193.html> [last viewed: 20 January 2023]

3 хил. души личен състав и над 500 единици бойна техника⁴⁰, в учението „Мирна мисия-2021“, отложено от 2020 г. участваха 3 400 души и над 600 единици въоръжение, бойна и специална техника⁴¹) и „Антитерор“, което се провежда от 2006 г. също през година (последните две учения се проведоха в Армения през 2019 г. и в Пакистан през 2021 г.).

1.3.1.6. Военно сътрудничество в рамките на ООН

На глобално ниво ограничени форми на МВС се осъществяват в рамките на мироопазващите операции на ООН. Те започват през 1948 г. с развърщането на военни наблюдатели в Близкия Изток. От тогава до сега са проведени или се провеждат над 70 операции, по-голямата част от които започнали след 1988 г., в които са участвали стотици хиляди миротворци от над 120 държави⁴².

Към края на 2022 г. около 65 хиляди военнослужещи от националните въоръжени сили на над 60 държави участват в 8 мироопазващи мисии⁴³. Подобно разнообразие изисква координирани усилия по обучението, както за изпълнението на стандартизираните протоколи, тактики и процедури, така и за работа с намиращите се на въоръжение технически средства и постигане на оперативна и тактическа съвместимост между участващите в операциите военнослужещи. Обучението на военнослужещите, полицейските и цивилните служители, участващи в мисии на ООН се извършва в около 50 институции по целия свят, включително в някои страни от Западните Балкани (*Сърбия и БиХ*).

1.3.2. Партньорско военно сътрудничество

1.3.2.1. Партньорско военно сътрудничество на НАТО

НАТО развива своето партньорско военно сътрудничество със страните, които не са членки на Съюза стъпвайки върху заключението, че „укрепването на евро-атлантическата сигурност се осигурява най-добре чрез широка мрежа от партньорски взаимоотношения с държави и организации от целия свят. Тези партньорства дават конкретен и ценен

⁴⁰ TASS [Informatsionnoye agentstvo Rossii]. Антитеррористические учения стран ШОС "Мирная миссия - 2018" начнутся под Челябинском [Russian]. Available on: <https://tass.ru/armiya-i-opk/5477803>, [date of publication: 22 August 2018] [last viewed: 20 January 2023]

⁴¹ TASS [Informatsionnoye agentstvo Rossii]. Активная фаза учений ШОС "Мирная миссия" стартовала в Оренбургской области [Russian]. Available on: <https://tass.ru/armiya-i-opk/5477803>, [date of publication: 23 September 2021] [last viewed: 20 January 2023]

⁴² UN. Our history. Available on: <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> [last viewed: 20 January 2023]

⁴³ UN. Military. Available on: <https://peacekeeping.un.org/en/military> [last viewed: 20 January 2023]

принос към успешното изпълнение на фундаменталните задачи на НАТО“ (NATO 2010b). Основните формати на сътрудничество на Алианса със страните партньори са програмата „Партньорство за мир“, Средиземноморския диалог, Истанбулската инициатива за сътрудничество и програмата „Партньори по целия свят“.

С цел адаптиране към новата стратегическа среда НАТО институционализира своите връзки с бившите държави от източния блок в Европа, Кавказ и Централна Азия, чрез формирането на Северно атлантическия съвет за сътрудничество (САСС)⁴⁴ през 1991 г. В него като страни-партньори се включват 21 държави. В рамките на САСС през 1994 г. Алиансът стартира програмата „Партньорство за мир“, като платформа за практическа реализация на военно сътрудничество. Основните цели на програмата са: повишаване на степента на доверие; постигане на прозрачност в областта на отбраната и демократичен контрол над въоръжените сили; изграждане на способности в партньорските държави за действия при природни бедствия и аварии; създаване и развитие на способности за участие в международни операции; укрепване и развитие на военните връзки с НАТО и постигане на степен на съвместимост с въоръжените сили на страните-членки на Алианса. За постигането на тези цели НАТО създава и развива програма за учения и тренировки. Също така всяка страна приема и изпълнява Индивидуална програма за партньорство (ИПР)⁴⁵. През 1997 г. Алиансът сформира Евро-атлантическия съвет за партньорство (ЕАСП), който заменя САСС. Към момента ЕАСП включва общо 50 страни членки – 30 страни-членки на НАТО и 20 страни-членки на ПЗМ (*Армения, Австрия, Азербайджан, Беларус, БиХ, Грузия, Ирландия, Казахстан, Киргизия, Малта, Молдова, Русия, Сърбия, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан, Украйна, Финландия, Швеция и Швейцария*). Сътрудничеството се осъществява в множество области в рамките на Евро-атлантическата партньорска работна програма⁴⁶ с основен акцент върху управление на кризите, мироопазващи операции, регионални проблеми, контрол на въоръженията и въпроси, свързани с разпространението на оръжия за масово унищожаване, международен тероризъм, планиране и

⁴⁴ North Atlantic Cooperation Council (NACC)

⁴⁵ Individual Partnership Program

⁴⁶ Euro-Atlantic Partnership Work Program (EAPWP)

бюджетиране на отбраната, политики и стратегии, планиране на действията и повишаване на готовността за действия при природни бедствия и аварии, сътрудничество в областта на въоръжението, ядрена безопасност, гражданско-военната координация на въздушния контрол и научно сътрудничество. Осъществява се практическо сътрудничество в областта на обмяна на експертиза в ключови области като борбата с тероризма, граничната сигурност, разпространението на оръжия за масово унищожаване и стрелково въоръжение. Подкрепят се усилията на партньорските страни при прилагането на резолюцията 1325 на СС на ООН за жените, мира и сигурността и противодействието на трафика на хора⁴⁷. ПЗМ има съществена роля в подготовката на страните и техните отбранителни системи за евентуално членство в Алианса.

След края на Студената война се осъзнават съществените взаимовръзки между европейската и средиземноморската сигурност и стабилност и Алианса институционализира контактите си с няколко средиземноморски държави създавайки формата Средиземноморски диалог през 1994. В него като страни партньори участват Алжир, Египет, Израел, Йордания, Мавритания, Мароко и Тунис.

Основните цели на формата са да бъдат подпомогнати регионалната сигурност и стабилност, да се постигне по-висока степен на взаимно разбиране и да се разсеят всякакви погрешни схващания относно НАТО сред страните партньори⁴⁸.

Сътрудничеството във формата се осъществява в два основни стълба – политически диалог и практическо сътрудничество. Практическото сътрудничество се осъществява въз основа на Годишна работна програма, която включва семинари и други обучения в областта на модернизацията на въоръжените сили, действията при бедствия, опазване на околната среда, управлението на кризи, граничната сигурност, публичната дипломация, научно сътрудничество и консултации в областта на борбата с тероризма и разпространението на ОМУ.

⁴⁷ NATO. EAPC [Euro - Atlantic Partnership Council]. Available on: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49276.htm [last viewed: 20 January 2023]

⁴⁸ NATO. Mediterranean Dialogue. Available on: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm, [last viewed: 20 January 2023]

Военната компонента в Годишната работна програма включва покани до участващите страни като наблюдатели или в някой случай като участници в учения на НАТО/ПЗМ, посещение на курсове и други академични дейности в училището на НАТО в Оберамергау, Германия и Отбранителния колеж на НАТО в Рим, Италия, посещения на военни органи на Алианса, посещения на тренировъчни групи на НАТО и на експертни групи с цел оценка на възможностите за задълбочаване и разширяване на сътрудничеството във военната сфера. Освен това два пъти годишно се провежда експертна среща НАТО+7 за прецизиране на мероприятията от военното сътрудничество.

На срещата на върха на НАТО в Истанбул (2004) се приема нов формат за сътрудничество – т.нар. Истанбулска инициатива за сътрудничество. В нея като страни партньори участват Бахрейн, Кувейт, Катар и Обединените Арабски Емирства. Саудитска Арабия и Оман на този етап участват в отделни мероприятия на формата. Основната цел на инициативата е подпомагане на регионалната сигурност чрез сътрудничество в областта на отбраната и сигурността с НАТО.

Практическото сътрудничество се осъществява в областите трансформация на системите за отбрана, планиране и бюджетиране на отбраната, цивилно-военно сътрудничество, участие в избрани военни учения и тренировки на НАТО/ПЗМ с цел постигане на определена степен на съвместимост, сътрудничество в борбата срещу тероризма, включително обмен на разузнавателна информация, сътрудничество в областта на неразпространението на ОМУ, гранична сигурност и борба с природните бедствия и аварии⁴⁹.

Диалога и сътрудничеството с останалите държави помага на НАТО да управлява ефективно операциите в различни точки на земното кълбо. От 1998 г. Алиансът кани държави извън формалните формати на сътрудничество да участват в учения, конференции и други научни мероприятия, сътрудничейки си с тях в различна степен. Първоначално тези държави са наречени „страна на контакт“, докато на срещата на върха в Букурещ през 2008 г. се оформят като отделна група, наречена „Партньори по целия свят“. Към края на 2022 г. тази група включва 9 държави –

⁴⁹ NATO. Istanbul Cooperation Initiative. Available on: https://www.nato.int/cps/ar/natohq/topics_52956.htm? [last viewed: 20 January 2023]

Афганистан, Австралия, Колумбия, Ирак, Япония, Южна Корея, Монголия, Нова Зеландия и Пакистан⁵⁰. Фокусът на сътрудничество с тях е поставен върху практическото партньорства и има по-скоро функционален, отколкото географски аспект. То е основно в сферата на осигуряването или участието на операции на Алианса и се осъществява въз основа на Адаптирани пакети за сътрудничество⁵¹. В зависимост от необходимостта на всеки от партньорите тези пакети могат да включват различни дейности като учения, обучения и тренировки, обмен на разузнавателна информация или технологии. Сътрудничеството с „Партньори по целия свят“ е специфична форма на отношения, тъй като не е институционализиран като отделен формат за сътрудничество като посочените по-горе.

Най-важните приоритети на сътрудничеството на НАТО със своите партньори са съвместимостта, изграждането на способности и подкрепа на реформите в областта на сигурността и отбраната. С цел постигането на тези приоритети и засилване на нивото на сътрудничество със страните партньори са разработени различни инструменти и механизми. Всеки партньор определя ритъма, интензитета и фокуса на сътрудничеството си с Алианса. Палитрата от възможности⁵² е много широка и съдържа годишно около 1400 активности в 37 области, провеждани в над 50 държави по света, които могат да бъдат комбинирани по различни начини⁵³.

Има три основни вида документи, които отразяват достигнатото ниво на взаимодействие в рамките на партньорското сътрудничество.

Индивидуалната партньорска програма за сътрудничество (IPCP⁵⁴) е стандартен документ, който се разработва с всеки отделен партньор за период от две години и се одобрява от Северноатлантическия Съвет (НАС)⁵⁵ и страната партньор. Има модулна структура и е адаптивен към интересите и целите на НАТО и партньорите. IPCP може да се разглежда като база за практическото сътрудничество между Алианса и е достъпна за всички партньори от 2010 г.

⁵⁰ NATO. Relations with partners across the globe. Available on: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49188.htm [last viewed: 20 January 2023]

⁵¹ Tailored Cooperation Packages (TCP)

⁵² Partnership Cooperation Menu (PCM)

⁵³ NATO. Partnership Tools. Available on: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_80925.htm [last viewed: 20 January 2023]

⁵⁴ Individual Partnership Cooperation Program

⁵⁵ North Atlantic Council

Индивидуалният план за действие за партньорство (IPAR⁵⁶), който може да бъде използван вместо IPSP предоставя на партньорите възможност за задълбочаване на тяхното сътрудничество с Алианса и поставяне на акцента му върху усилията за местни реформи. Използва се от 2002 г. и, след одобрение от НАС, е достъпен за всички партньори. Разработва се за период от две години и съдържа широк спектър от взаимно договорени цели за реформи, както в областта на сигурността и отбраната, така и на политическо ниво.

Годишната национална програма (ANP)⁵⁷ е най-комплексния документ който е фокусиран върху реформите на страната партньор в областта на демокрацията, сигурността и отбраната. Разработва се на ежегодна основа от всеки отделен партньор. Програмата е достъпна за страните, които са подписали План за действие за членство (MAP)⁵⁸ и подпомага неговото изпълнение. За разлика от IPSP и IPAR, ANP е национален документ и не се одобрява от НАС.

В областта на подпомагането на изграждане на способности и постигането на съвместимост със страните-членки на Алианса съществуват и ефективно се използват редица доказали се във времето инструменти за сътрудничество.

Процесът за планиране и преглед на ПЗМ (PARP⁵⁹) е основен механизъм за постигане на способности и съвместимост на въоръжените сили на партньорите с тези на страните членки. НАТО и страните партньори заедно формулират и определят цели за постигане чрез сътрудничество⁶⁰.

Постигнатият напредък по взаимно дефинираните цели за партньорство са същността на процеса по планиране и преглед. PARP предоставя рамка за подпомагане на партньорите в усилията им за изграждане на ефективни и ефикасни въоръжени сили, както и в по-широк пан за реформите и трансформация на целия сектор за отбрана и сигурност. Той е основният инструмент, използван за оценка на изпълнението на дефинираните в IPAR цели. Използва се от 1995 г. и до 2011 г. е достъпен

⁵⁶ Individual Partnership Action Plan

⁵⁷ Annual National Programme

⁵⁸ Membership Action Plan

⁵⁹ Planning and Review Process

⁶⁰ Partnership Goals (PG)

само за страните-членки на ПЗМ, след това е на разположение на всички страни партньори, след одобрение от НАС.

Друг ефективен инструмент за военно сътрудничество е Програмата за оценка и становище по Концепцията за оперативни възможности (ОСС⁶¹). Програмата се използва за повишаване на способностите на СВ, ВВС, ВМС и ССО на страните партньори и постигане на съвместимост основно с цел съвместно участие в операции на Алианса. В рамките на програмата се оборудват, подготвят и сертифицират сили на партньорските държави, които да могат да участват във водени от НАТО операции. Практическата реализация на програмата се осъществява в две основни фази и обикновено е с продължителност около 4 години за всяко подразделение. Състои се от самооценка и оценка от експертна група на НАТО и се провежда в две фази. Първата е с фокус върху постигането на съвместимост със страните-членки, а втората е с основен акцент върху способностите за изпълнение на мисията. Някои страни партньори използват програмата като стратегически инструмент за трансформиране на техните въоръжение сили. Благодарение на програмата, одобрена на срещата на върха на НАТО във Вашингтон (1999), значително се увеличи числеността на участващия личен състав на партньорските държави в операции на НАТО и в състава на силите за отговор на Алианса.

В областта на подготовката на силите съществена роля като инструмент за сътрудничество има Програмата за военна подготовка и учения (МТЕР⁶²), която се разработва с пет годишен хоризонт и до нея имат достъп и страните партньори.

Широко използван механизъм за сътрудничество от партньорите, участващи в операции на НАТО представлява и Политико-военната рамка (PMF⁶³). Тя им дава възможност за политически консултации и участие, както при формирането и вземането на решения, така и в оперативното планиране и командването на конкретната операция.

В НАТО са разработени няколко инструмента и програми за сътрудничество, основно насочени към предоставяне на помощ на страните партньори в техните усилия за трансформиране на структури и политиките

⁶¹ Operational Capabilities Concept

⁶² Military Training and Exercise Programme

⁶³ Political-Military Framework

в областта на сигурността и отбраната и за управление на икономическите и социалните последици от реформите.

От 2014 г. функционира Инициатива за изграждане на капацитет в областта на сигурността и отбраната (DCB Initiative⁶⁴). Тя включва оказването на различни видове подкрепа, като се започне от стратегическата реформата на сектор „сигурност и отбрана“ и изграждането на конкретните институции, доизграждането и развитието на въоръжените сили чрез образование и обучение или съвети и помощ в специализирани области като разоръжаване, демобилизация, логистика или кибер сигурност.

На срещата на върха в Уелс беше представена и Инициативата за партньорска съвместимост (РП⁶⁵), която има за основна цел запазване на достигнатото по време на съвместни операции ниво на съвместимост със страните партньори след преустановяването или редуцирането на мащаба им.

Един от най-ефективните инструменти за сътрудничество между страните-членки на Алианса и страните партньори са Партньорските центрове за тренировка и обучение (РТЕС⁶⁶). Те са национални или многонационални военно-образователни институции за обучение и тренировки, обединени от единна концепция, одобрена от НАС. През 1999 г. инициативата започва да функционира в рамките на ПзМ с цел развиване на дейности по обучението и тренировките на евро-атлантическите партньори. През 2008 г. обхватът ѝ включва и страните партньори от Средиземноморски диалог и Истанбулската инициатива, а от 2012 г. функционира под единна концепция и е достъпна за всички страни партньори, като се отчитат спецификата на различните рамки на партньорство. От 2000 г. ежегодно се провежда конференция на командирите на РТЕС с цел да се координира работата на Центровете и НАТО. Организационно работата на РТЕС се ръководи от Щаба на Върховния командващ на Съюзното командване на НАТО по трансформацията (HQ SACT⁶⁷) като делегиран орган на НАТО, които носи

⁶⁴ Defence and Related Security Capacity Building Initiative

⁶⁵ Partnership Interoperability Initiative

⁶⁶ Partnership Training and Education Center

⁶⁷ Headquarters Supreme Allied Commander Transformation

цялостна отговорност за ръководството на процеса на обучение и тренировки в Алианса.

Към януари 2023 г. са акредитирани и функционират общо 33 РТЕС, от които 17 са разположени в 12 страни-членки на НАТО, а 16 са разположени в 14 страни партньори⁶⁸.

Програмата за изграждане на институционална почтеност (BI⁶⁹) е насочена към насърчаване на добрите практики, засилване на прозрачността, отчетността и почтеността с цел да се намали рискът от корупция в отбранителните институции на съюзниците и партньорите. Програмата започва да функционира през 2007 г. и е достъпна за всички съюзници и партньори.

Програмата за професионално развитие (PDP⁷⁰) е предназначена за цивилните служители на институциите за отбрана и сигурност, а нейната основна цел е увеличаване на капацитета за демократично управление и надзор на сектора.

От съществено значение за повишаване на съвместимостта на щабовете с партньорите е концепцията за предоставяне на партньорите на длъжности в структурите на Алианса (PSP⁷¹). Тя позволява заемането на определени военни длъжности в Командната структура на НАТО и в Международния военен секретариат на НАТО от военнослужещи на страните партньори.

Програмата за прилагане на резолюция 1325 на СС на ООН относно жените мира и сигурността е най-широката платформа за съвместно сътрудничество с партньорите. Тя стартира през 2007 г. и нейната основна цел е оказване на подкрепа на усилията на страните в усилията им за увеличаване на ролята на жените в конфликтни и пост конфликтни ситуации и насърчаване на по-широкото им участие в сектора отбрана и сигурност. До края на 2022 г. към плана за действие по програмата са асоциирани 55 държави.

Реагирането при бедствия също е важна област на сътрудничество с партньорите. Евро-атлантическият координационен център за реагиране

⁶⁸ NATO. ACT [Allied Command Transformation]. Partnership Training and Education Centres. Available on: <https://www.act.nato.int/ptecs> [last viewed: 20 January 2023]

⁶⁹ Building Integrity

⁷⁰ Professional Development Programme

⁷¹ Partnership Staff Post

при бедствия (EADRCC⁷²) е точка за контакт и координация на усилията за борба с бедствията и управление на последствията от тях между НАТО и страните партньори. Предназначен е за съвместното управление на последствията в повече от 45 извънредни ситуации, включително борба с наводнения и горски пожари и справяне с последствията от земетресения.

Специфична форма на сътрудничество е програмата „Наука за мир и сигурност“ (SPS⁷³). Тя насърчава съвместни проекти за сътрудничество между съюзниците и партньорите в областта на свързаните със сигурността науки и технологии. Реализираните по програмата проекти са обвързани със стратегическите цели на Алианса и се фокусират върху решения, които са в пряка подкрепа на провежданите от НАТО операции или върху повишаване на отбранителните способности на съюзниците и партньорите.

Съществена роля в партньорското сътрудничеството има Консорциумът на ПзМ (PfP Consortium), който е международна организация за сътрудничество в областта на сигурността, включваща над 800 военни академии и институти за изследване на сигурността в над 60 държави. Мисията му е да насърчава сътрудничеството и интеграцията между участниците в ПзМ и останалите партньори. Основните цели на организацията са развитие на образованието в областта на военната, отбранителната и политиката за сигурност, развитие на способностите в областта а военното и цивилно лидерство, укрепване на многонационалното образование, разширяване на обхвата на сътрудничеството в областта на образованието и на многонационалните изследователски проекти.

Програмата за усъвършенстване на военното образование (DEEP⁷⁴) е предназначена да подпомогне страните партньори да идентифицират потребностите и пропуските на образователните институции в областта на отбраната. Програмата има два основни компонента разработване на учебни програми и развитие на преподавателския състав.

Ефективен и особено желан от страните партньори инструмент за сътрудничество и помощ са доверителните фондове на НАТО. Чрез тях страните членки набират и изразходват финансови средства в помощ на реализацията на проекти на страните партньори най-вече в областта на

⁷² Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre

⁷³ Science for Peace and Security

⁷⁴ Defence Education Enhancement Programme

демилиитаризацията и унищожаването на излишъците от въоръжение и експлозивни и трансформация на отбранителните им системи. Проектите се реализират с помощта на Агенцията на НАТО за поддръжка и доставки (NSPA⁷⁵), като от 2000 г. насам по този начин са финансирани около 30 проекта. Към февруари 2019 г. е в ход реализацията на 19 проекта на обща стойност над 67 млн. евро⁷⁶.

Съществен елемент от системата за сътрудничество със страните партньори представляват посолствата за контакт на НАТО (CPE⁷⁷). Мрежата от посолства за контакт започва да се развърща от 1990 г. и първоначално обхваща само страните от ПЗМ, докато на настоящия етап има определени такива посолства в държавите от всички формати за сътрудничество⁷⁸. Посолството за контакт е посолство на страна членка в страната партньор. Мандатността на CPE е две години с опция за удължаване с една година. CPE служат за поддържане на канал за непосредствена и незабавна комуникация с централните органи на Алианса, като същевременно изпълняват дейности по разпространението на информация за ролята и политиките на НАТО. Освен задачи в областта на публичната дипломация CPE при необходимост оказва подкрепа и за други договорени с приемащата страна дейности и осигурява в логистично отношение посещения на представители на Алианса. От 1 януари 2021 година посолство за контакт на НАТО в Република Сърбия е посолството на Република България в Белград.

1.3.2.2. Партньорско военно сътрудничество на ЕС

В Глобалната стратегия за външна политика и политиката за сигурност на ЕС се посочва, че европейците трябва да могат да защитават Европа и да помагат на партньорите си да развиват своите способности в областта на сигурността и отбраната. Един от основните механизми за военно сътрудничество между страните-членки на ЕС и страните партньори в рамките на ОВППС и ОПСО са бойните групи на ЕС. В тях могат и участват и държави, които не са членки на съюза. Към края на 2022 г. в

⁷⁵ NATO Support and Procurement Agency

⁷⁶ NATO. Trust Funds: supporting demilitarization and defence transformation projects. Available on: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50082.htm, [last viewed: 20 January 2023]

⁷⁷ Contact Point Embassies

⁷⁸ NATO. Contact Point Embassies in partner countries. Available on: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49190.htm [last viewed: 20 January 2023]

бойните групи на ЕС са участвали или са изразили готовност да участват страните партньори Норвегия, Турция, Великобритания, РСМ, Сърбия, Албания и Украйна.

Сътрудничество с партньорите по линия на ОПСО се осъществява и посредством ЕДА. Към 2020 г. четири страни партньори (*Норвегия през 2006, Швейцария през 2012, Сърбия през 2013 и Украйна през 2015*) са сключили административни споразумения с агенцията, което им позволява да участват в нейните проекти и програми⁷⁹.

1.3.2.3. Партньорско военно сътрудничество на ОДКС

Страните и организациите, с които си сътрудничи ОДКС се делят на партньори и наблюдатели.

Статутът на партньор се определя от специален регламент и се квалифицира като държава или международна организация, която споделя целите и принципите на ОДКС и желае да установи и развива взаимноизгодни отношения с организацията в области от взаимен интерес, с приемането на задължения за участие в практическите дейности на ОДКС. На партньорите се предлага възможно най-големия спектър от сътрудничество включващ: външнополитически консултации по международни и регионални проблеми на сигурността, реагиране при кризи, военно сътрудничество, военно-техническо сътрудничество, военно-икономическо взаимодействие, миротворчество, борба с международния тероризъм и екстремизъм, противодействие на международната организирана престъпност, информационна сигурност, реагиране при извънредни ситуации и др.

Статутът на наблюдател се определя като държава или международна организация, заинтересована да изучава неклаифицираната нормативно-правна рамка и опита на ОДКС без да се ангажира да участва в практическите дейности на организацията.

Като най-активно може да се отбележи сътрудничеството на ОДКС с Ислямска Република Афганистан и Република Сърбия. Парламентите на двете държави имат статут на наблюдател към Парламентарната асамблея на ОДКС, а сръбски военнослужещи вземат участие в някои военни учения на Колективните сили на организацията.

⁷⁹ EDA [European Defence Agency]. Partners. Available on: [https:// Partners eda.europa.eu/who-we-are/partners](https://Partners.eda.europa.eu/who-we-are/partners) [last viewed: 20 January 2023]

1.3.3. Международно военно сътрудничество в рамките на по-малки формати

Международно военно сътрудничеството се провежда и в рамките на по-малки регионални формати (miniletaral cooperation). Целите на такъв тип сътрудничество могат да бъдат различни и включват укрепване и повишаване на доверието в пост конфликтни региони, създаване и съвместно използване на отбранителни способности на принципа на интелигентната отбрана, повишаване на степента на съвместимост на щабовете и войските чрез провеждането на съвместни учения, обучения и тренировки, съвместно използване на изградените капацитети в областта на военното образование и военното здравеопазване и сътрудничество между предприятията от ВПК на страните.

Примери за такова сътрудничество са Северното отбранително сътрудничество (NORDEF⁸⁰), Централно европейското отбранително сътрудничество (CEDC⁸¹), Северната група, и Вишеградската група.

В региона на Източното Средиземноморие през последните години се развиват редица тристранни и четиристранни формати за военно сътрудничество, основно инициирани от Гърция.

На Западните Балкани основните формати за регионално военно сътрудничество са Американско адриатическата харта, Процеса на срещи на министрите на отбраната на страните от Югоизточна Европа и Конференцията на началниците на отбраната на балканските държави относно военното сътрудничество.

1.3.3.1. Международно военно сътрудничество в по-малки формати в Северна и Централна Европа

Регионалното военно сътрудничество в малки формати в Европа не е новост, но динамичното развитие на геополитическите процеси през последните години и сложното преплитане на националните интереси на държавите, участващи в по-големи съюзи и потребността от тяхното отстояване налагат формирането на по-малки групи на базата на консенсус по отношение на общи предизвикателства, рискове и заплахи.

Сред основните критерии за успех на такъв тип формати са: взаимното доверие и солидарността; необходимост от отстояване на националния

⁸⁰ Nordic Defence Cooperation

⁸¹ Central European Defence Cooperation

суверенитет; сходство на стратегическата култура; географска и историческа свързаност; малък брой страни учредителки; сходни размери на държавите и въоръжените им сили; сходство в менталитета, отбранителната и организационната култура; съгласуване на отбранителното планиране; сходни стандартизация и наличие на оперативна съвместимост; реализъм, яснота и сериозност на намеренията; въвличане на парламентите в сътрудничеството и добри лични връзки между политическите и военните ръководители и експертите (Zandee, Drent, Hendriks 2016).

Най-значимите съвременни формати за регионално военно сътрудничество в Северна и Централна Европа са NORDEFECO, CEDC, Северната група и Вишеградската група.

Основната цел на NORDEFECO е да укрепи националната отбрана на участващите държави, да проучи възможностите за взаимодействие и да осигури ефективни общи решения. Форматът включва Дания, Финландия, Исландия, Норвегия и Швеция и началото му формално е поставено с подписването на меморандум за разбирателство през 2009 г. Форматът наследява Скандинавски поддържащи отбранителни структури (NORDSUP), Скандинавското сътрудничество в областта на въоръженията (NORDAC) и Скандинавското координирано споразумение за военна подкрепа за мира (NORDCAPS). NORDEFECO включва структури за сътрудничество на политическо и военно ниво, каквито са Съвет на министрите на отбраната, Политически направляващ комитет и Съвет за военна координация. Военното сътрудничество се осъществява в пет основни области: съвместни способности; придобиване и поддръжка на въоръжение; човешки ресурси и образование; съвместни тренировки и учения и съвместни операции.⁸²

Форматът CEDC е създаден през 2010 г. с основни цели засилване на сътрудничеството в отбраната, включително обединяване и споделяне на отбранителни способности и организиране на съвместни учения и обучение. Форматът включва Австрия, Хърватия, Чехия, Унгария, Словакия и Словения, а Полша е със статут на наблюдател. Оперативната дейност се координира от председателстваща държава на ротационен принцип.

⁸² NORDEFECO [Nordic Defence Cooperation]. About NORDEFECO. Available on: <https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco> [last viewed: 20 January 2023]

Ежегодно се провеждат срещи на министрите на отбраната, на директорите по отбранителна политика и на експертно ниво. Основни области на сътрудничеството на този етап са развитието на способности на ССО, инженерна подготовка, ЯХБЗ и медицинско осигуряване. От 2021 г. част от срещите на министрите на отбраната и на директорите по отбранително планиране се провеждат във формат CEDC+, в който са включени и представители на държавите от Западните Балкани (*РСМ, Косово, БиХ, Черна Гора, Албания и Сърбия*)⁸³

Северната група е неформален формат за политически консултации и сътрудничество в областта на отбраната на държави, граничещи със Северно и Балтийско море. Форматът е инициран от Обединеното Кралство през 2010 г. и включва Норвегия, Швеция, Финландия, Дания, Естония, Литва, Латвия, Полша, Нидерландия, Великобритания и Германия. Основната му цел е осигуряване на платформа за политически консултации и развитие на съвместни отбранителни проекти. Основните общи цели, приоритети и задачи се формулират по време на срещи на министрите на отбраната, провеждани най-малко веднъж на две години.

Формално Вишеградската група е сформирана през 1991 г. и понастоящем включва Чехия, Словакия, Унгария и Полша. Първата среща на ниво министри на отбраната, в рамките на формата, е осъществена през 1999 г., с което се поставя началото на засиленото сътрудничество в областта на сигурността и отбраната. Форматът предоставя платформа за политически консултации в областта на сигурността, изграждане на съвместни отбранителни способности, повишаване на нивото на съвместимост на въоръжените сили на страните членки и сътрудничеството в областта на военната промишленост. Срещата на министрите на отбраната през 2014 г. е от ключово значение за повишаване на нивото на сътрудничество. В нейните рамки са подписани „Дългосрочна визия за задълбочаване на отбранителното сътрудничество“, „Рамка за засилено сътрудничество в областта на отбранителното планиране“ и „Меморандум за разбирателство за създаване на съвместна бойна група на ЕС“. Като основни области на военно сътрудничество в рамките на формата са идентифицирани: развитие на способности, снабдяване и отбранителна

⁸³ CEDC [Central European Defence Cooperation] About Us. Available on: <https://cedc.info/about-us/> [last viewed: 20 January 2023]

промишленост; създаване на многонационални формирования и изпълнение на трансгранични дейности; образование, обучение и учения.⁸⁴

Следва да бъде отбелязано, че България инициира създаването на подобен формат под наименованието South-Eastern Europe Defence Cooperation (SEDEFCO). Инициативата е лансирана през 2014 г. в рамките на Процеса на срещи на министрите на отбраната на страните от Югоизточна Европа. Основната цел е създаването на единен регионален формат, който да обедини досегашните многопластови форми на сътрудничество и да допринесе по ефективно за повишаването на отбранителните способности и оперативната съвместимост. Като потенциални области за взаимодействие освен функциониращите регионални инициативи се предлагат образованието, обучението, ученията и тренировките, съвместното участие в операции и отбранителната индустрия. Въпреки, че първоначално идеята е възприета с ентузиазъм липсва необходимата политическа воля за нейната реализация. Основните причини за това са, че страните от региона все още не са надмогнали сложната си историческа обремененост, не са решили част от фундаменталните си икономически и вътрешно-политически проблеми и не са постигнали нужната степен на доверие помежду си (Бекарова 2017).

1.3.3.2. Малки формати за военно сътрудничество в Източното Средиземноморие

През последните години, основно по инициатива на Гърция в Източното Средиземноморие се развиват редица тристранни и четиристранни формати за военно сътрудничество като Гърция-Кипър-Израел, Гърция-Кипър-Египет, Гърция-Франция-Кипър, Гърция-Кипър-Египет-Франция и др.

Основната цел на тези формати е повишаване на нивото на общата сигурност в региона, обявяване и защита на икономическите интереси на участващите, свързани основно с находищата на въглеводороди в региона и правата върху тяхната експлоатация и намаляване на ролята на Турция като регионален фактор.

Форматите и провежданите в техните рамки мероприятия се използват за да подчертаят стратегическите отношения между партньорите. В някои

⁸⁴ VG [Visegrad Group]. About the Visegrad Group Available on: <https://www.visegradgroup.eu/about> [last viewed: 20 January 2023]

от форматите се подписват тристранни годишни програми за военно сътрудничество, отделно от двустранните програми между страните участнички. Поради спецификата на Кипърската национална гвардия, която по правило участва в тези формати, основните мероприятия от тези тристранни програми са в областта на издирване и спасяване на вода, противовъздушната отбрана и ССО.

1.3.3.3. Основни формати за регионално военно сътрудничество на Западните Балкани

Основните регионални формати, в които се осъществява многонационално военно сътрудничество на Западните Балкани са Процеса на срещи на министрите на отбраната на страните от Югоизточна Европа, Конференцията на началниците на отбраната на балканските държави относно военното сътрудничество и Американско-адриатическата харта.

Съществуват и други формати на регионално сътрудничество в областта на сигурността и отбраната на по-ниско ниво, каквито са тези под егидата на Регионалния център за сътрудничество (RCC⁸⁵) като Конференцията на ръководителите на военно-разузнавателните институции от Югоизточна Европа (SEEMIC⁸⁶), Конференция на ръководителите на военно-разузнавателни институции от Западните Балкани (WEBADIC⁸⁷), Конференцията на ръководителите на националните институции за контрол на достъпа до класифицирана информация на страните от Югоизточна Европа (SEENSA⁸⁸) и Регионалната платформа за противодействие на радикализма и насилствения екстремизъм, водещи до тероризъм и Чуждестранни терористични бойци (CVE-FTF Platform⁸⁹).

Процесът на срещи на министрите на отбраната на страните от Югоизточна Европа (SEDM⁹⁰) е инициран през март 1996 г. от САЩ като механизъм за повишаване на регионалната сигурност и засилване на военното сътрудничество между страните от региона и САЩ (Lopandić & Kronja 2011, p. 204). През годините държавите участнички се увеличават и към края на 2022 г. наброяват петнадесет (*Албания, Босна и Херцеговина,*

⁸⁵ Regional Cooperation Council

⁸⁶ South East Europe Military Intelligence Chiefs' forum

⁸⁷ Western Balkans Defence Intelligence Chiefs' forum

⁸⁸ South East Europe National Security Authorities

⁸⁹ Regional Platform for Countering Radicalization and Violent Extremism leading to Terrorism and Foreign Terrorist Fighters

⁹⁰ South-East Europe Defense Ministerial

България, Гърция, Грузия, Италия, Република Северна Македония, Румъния, САЩ, Словения, Сърбия, Турция, Хърватия, Украйна и Черна Гора), а Молдова се ползва със статут на наблюдател.

Основните цели на формата са повишаване на доверието, подпомагане на евро-атлантическата интеграция, израждане на съвместни отбранителни способности и такива за участие в ОПМ.

През последните години сътрудничеството във формата все повече се фокусира върху формални срещи, консултации и експертни разговори, като не се полагат необходимите усилия за реализиране на проекти с конкретни резултати. Липсата на ясна визия и перспектива се отразява и на нивото на представителност⁹¹, което от своя страна не спомага за изпълнението на първоначалната цел – воденето на регионален политически диалог в областта на отбраната на най-високо ниво.

Началото на формата **Годишна конференция на началниците на отбраната на балканските страни (В-9)** се поставя на 18 април 2007 г. в Солун. В инициативата участват Албания, БиХ, България, Гърция, Черна гора, Румъния, Сърбия, РСМ и Турция. В ежегодните срещи на най-високо ниво участват и началниците на отбраната на Хърватия и Словения, ръководителите на военните комитети на НАТО и ЕС и командващите на Силите на САЩ в Европа и на Съвместното командване на силите на Алианса в Неапол.

Форматът е насочен към предоставяне на платформа за военно-политически диалог на най-високо ниво и повишаване на съвместимостта между въоръжените сили на участващите държави.

Конференцията на началниците на отбраната на балканските държави относно военното сътрудничество допринася за повишаване на нивото на разбирателство и взаимно доверие и за укрепването на общата сигурност в региона. Налице е потенциал за бъдещо развитие чрез разширяване на формите за практическо взаимодействие.

Следвайки успешния пример на регионалната инициатива „Американско-балтийска харта“ през 2003 г. в Тирана президентите на

⁹¹ На срещата в Белград, Сърбия (2018), единствено делегацията на Молдова (със статут на наблюдател) беше оглавявана от министър. На срещата в Букурещ, Румъния (2019), нито една от присъстващите делегации не беше водена от министър на отбраната. През 2020 срещата, домакинствана от Албания се проведе чрез VTC, също без участието на министри.

Албания, Хърватия, РСМ и държавният секретар на САЩ подписват Харта за партньорство между четирите държави, наричана за краткост „Американско-Адриатическа харта“. През 2008 г към инициативата се присъединяват Черна гора и БиХ и от тогава форматът става популярен като „А-5“. По същото време Сърбия получава статут на „наблюдател“, а от 2012 г. такъв статут имат Косово и Словения.

В рамките на инициативата ежегодно се провеждат срещи на министрите на външните работи, министрите на отбраната, на политическите директори на двете министерства и на началниците на отбраната/генералните щабове.

Форматът представлява база за стратегическо партньорство между участващите държави и предоставя платформа за повишаване на сътрудничеството при съвместното използване на регионалните центрове за обучение и тренировка, подготовката и участие в международни операции и придобиването на съвместни отбранителни способности.

Инициативите на **РСС** са създадени за да предоставят платформа за регионален диалог и обмен на добри практики в областта на сигурността на страните от Югоизточна Европа. Основната задача на лансираните формати е да приобщи държавите от региона, които все още не са членки на ЕС и НАТО към високите стандарти на двата съюза в тази сфера.

Кратки справки за създаването, целите, организацията и функционирането на регионалните формати за сътрудничество са представени в **приложение 1**.

В таблица 1 е представено участието на България и страните от Западните Балкани в регионалните формати за военно сътрудничество и техните инициативи с цел да се онагледят реализираните и възможни взаимодействия между участниците в тях.

Въз основа на данните в таблицата може да се направи изводът, че страните от Западните Балкани, с изключение на Косово, активно участват в регионалните формати в областта на отбраната и сигурността. Получаването на статут на наблюдател в А-5, по примера на Словения, Сърбия и Косово би дало на България допълнителни възможности за взаимодействие с държавите от региона.

Таблица 1. Участие на България и страните от Западните Балкани в регионалните формати в областта на сигурността и отбраната и техните инициативи

	SEDM							B-9		A-5			RCC			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
<i>България</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+	+	+	+
<i>Албания</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Черна гора</i>	+	+		+	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+
<i>РСМ</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Сърбия</i>	+	+		+	+	+	+	+	+	*	*		+		+	+
<i>БиХ</i>	+	+		+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Косово</i>										*	*	+		+	+	+
<i>Легенда:</i>																
1.	Срещи на министрите на отбраната на страните от ЮИЕ															
2.	Срещи на заместник-началниците на отбраната на страните от ЮИЕ															
3.	Бригада „Югоизточна Европа“															
4.	Симулационната мрежа на ЮИЕ															
5.	Инициатива „Жени лидери в сигурността и отбраната“															
6.	Инициативата „Изграждане на институционална почтеност“															
7.	Инициатива за сътрудничеството между военните болници на страните членки															
8.	Срещи на началниците на отбраната															
9.	Съвместни учения и тренировки															
10.	Срещи на министрите на отбраната															
11.	Срещи на НО/ГЩ															
12.	Съвместни учения															
13.	Конференцията на ръководителите на военно-разузнавателните институции от ЮИЕ															
14.	Конференция на ръководителите на военно-разузнавателни институции от Западните Балкани															
15.	Конференцията на ръководителите на националните институции за контрол на достъпа до класифицирана информация на страните от ЮИЕ															
16.	Регионалната платформа за противодействие на радикализма и насилствения екстремизъм, водещи до тероризъм и чуждестранни терористични бойци															

Съвместно с България
 Пълноправен участник
 Със статут на наблюдател

Изводи от първа глава

1. Военното сътрудничество през вековете е оказвало многоаспектно влияние върху развитието на обществата. Предназначено основно за обединяване на военния потенциал на съюзниците с цел защита на общи цели и интереси, чрез съвместна въоръжена борба, то предоставя подходящи условия за интензивен обмен на идеи, технологии и стоки, което се отразява на цялостния ход на общественно-икономическия прогрес на човечеството. Има съществен принос и за осигуряване на периодите на мир, чрез създаване на необходимия баланс на силите, необходим за постигането на ефекта на стратегическото възпиране.

2. Международното военно сътрудничество е област от международните отношения. Негови субекти са държавите и международните организации (*в т.ч. коалиции*), а обекти са техните ценности. То е компонент и на четирите инструмента на националната и колективната мощ и се използва от неговите субекти за влияние върху стратегическата среда на сигурност. Основен проблем при формирането на политиката за провеждането му е намирането на оптималното ниво на интеграция, така че отделната държава да има достъп до необходимите ѝ военни способности с възможно най-малки ограничения на националната свобода на действие.

3. Многостранното военно сътрудничество се реализира в разнообразни формати, зависещи основно от това дали се осъществява между съюзниците в политическите и военно-политическите съюзи или между съюзниците от една страна и партньорските държави от друга. Това е и основният фактор, от който зависи степента на интеграция и съвместимост.

4. Основните формати за регионално военно сътрудничество в Югоизточна Европа и на Западните Балкани са инициирани и създадени през деветдесетте години на миналия век от САЩ, най-вече като механизъм за укрепване на доверието, но и като платформа за подготовка на страните за присъединяването им към НАТО. Сега, когато по-голямата част от участващите в тези формати държави вече са страни-членки на Алианса регионалното военно сътрудничество следва да бъде така преформатирано, че да отговаря в по-голяма степен на потребностите на страните от региона.

5. Форматите за международно военно сътрудничество, в които участват или могат да участват съвместно България и страните от Западните Балкани предоставят възможност както за съюзническо, така и за партньорско сътрудничество. Взаимодействието в рамките на регионалните инициативи в областта на сигурността и отбраната би могло да се разшири чрез получаването от страната ни на статут на наблюдател в А-5.

Втора глава

МЕЖДУНАРОДНОТО ВОЕННО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА БЪЛГАРИЯ И СТРАНИТЕ ОТ ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ И ПРИОРИТЕТИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА ВЪНШНА ПОЛИТИКА В РЕГИОНА

Регионът на Западните Балкани, като част от по-широките региони Балкани и Югоизточна Европа, винаги е бил в най-тесния фокус на българската външна политика. Състоянието на обстановката по сигурността на Западните Балкани пряко влияе върху военно-политическата и икономическата среда, а от там върху потенциала за развитие на всички балкански държави и осигуряването на социална стабилност и просперитет на техните граждани.

Настоящият труд е фокусиран върху военното сътрудничество със страните от региона, като подсистема на международните ни отношения с тях. Затова в тази глава се разкриват приоритетите и тенденциите в тяхното международно военно сътрудничество. Понеже то не може да бъде разглеждано извън контекста на техните стремежи, усилия и успехи за европейска и евро-атлантическа интеграция се прави преглед на развитието на тези процеси, достигнатото ниво на изпълнение на амбициите им и перспективите за по-нататъшното им реализиране. Анализът на провежданото от тях военно сътрудничество дава възможност да бъдат открити неизползвани от страната ни области и ефективни чуждестранни практики и модели, които биха могли да се използват в интерес на постигането на българските външнополитически приоритети.

В подкрепа на изпълнението на тази цел са разгледани нормативното регулиране и отговорните структури в областта на международното военно сътрудничество в България, което позволява да бъдат идентифицирани евентуални дефицити и да бъдат предложени начини за подобряване на ефективността при използването му в тази насока. Изследвано е състоянието на двустранното военно сътрудничество на страната ни с държавите от региона с цел разкриване на възможностите за промяна на неговите фокус и интензитет.

Тъй като международното военно сътрудничество е инструмент за отстояване на външнополитическите интереси на държавата, то може да

бъде ефективно само ако е синхронизирано с приоритетите на външната политика.

По време на изследователските ми проучвания не беше открит обществено достъпен стратегически или концептуален документ, в който да бъдат конкретно дефинирани външнополитическите приоритети на Република България спрямо държавите от Западните Балкани. Това наложи обработката и анализа на национални документи с дълготраен характер, в които те са частично застъпени. Обособиха се две основни групи. В първата са включени стратегическите ни документи в областта на отбраната и сигурността, в които отделните държави и региона като цяло са включени като фактор за влияние върху системата ни за национална сигурност. Втората съдържа програмите за управление на българските правителства през последните двадесет години, в които въпреки различията в схващанията за развитието на България на формиращите ги политически субекти, визията за развитието на отношенията ни със страните от региона остава последователна.

2.1. Приоритети в международното военно сътрудничество на страните от Западните Балкани

В свят, в който отделната държава не може да се справи сама с глобалните предизвикателства и рисковете и заплахите за сигурността си един от най-важните ресурси, които може да използва за осигуряване на безопасността си е международното сътрудничество. Международното военно сътрудничество като негова подсистема е особено важен инструмент за укрепване на доверието, мира и сигурността в пост конфликтни региони и такива в преход, какъвто безспорно са Западните Балкани.

Установяването на тенденциите във военно сътрудничество на страните от региона е важно поради няколко основни причини. Първо, това ясно би показало посоката на развитие на държавите по отношение на пълната им интеграция в европейските и евро-атлантическите структури, елиминирайки завесата на понякога популистката и националистическа реторика на част от политическите им елити. Второ, би разкрило тяхната реална оценка за регионалната среда на сигурност и основните направления за изграждане на отбранителни способности. И трето, което считам за най-важно, би ни показало от една страна перспективни области за двустранно сътрудничество, а от друга примери и ефективни модели за такова, които

България би могла да използва за разширяване на обхвата и промяна на интензитета на военното сътрудничество с тези държави, така че в синергия с други форми на невоенно двустранно и регионално взаимодействие да подпомага в най-голяма степен изпълнението на външнополитическите приоритети и цели на страната ни в региона.

2.1.1. Европейска и евро-атлантическа интеграция на страните от региона

Тъй като сътрудничеството в областта на сигурността и отбраната е директно свързано и е в пряка зависимост от международното политическо сътрудничество, както и от стратегическата ориентация на страните по отношение на политическите и политико-военните съюзи, в които участват или към които се стремят, международното военно сътрудничество на страните от Западните Балкани не може да бъде разглеждано извън контекста на техните стремежи и усилия за европейска и евро-атлантическа интеграция.

Република Сърбия определя себе си като военно неутрална държава по отношение на съществуващите военни съюзи⁹². Политическото ѝ ръководство декларира, че най-високата степен на евро-атлантическа интеграция на страната вече е постигната, и тя е програмата ПЗМ, в която Сърбия участва от 2006 г. През същата година НАТО разкрива военен офис за връзка в Белград с основна цел да се подпомогне сътрудничеството с Алианса в реформите на отбранителната система чрез съвместна работна група Сърбия-НАТО за реформи в областта на отбраната.

През 2007 г. Сърбия се присъединява към PARP, който е основен механизъм за постигане на способности и съвместимост на сили, с които да участва в съвместни тренировки, учения и операции с въоръжените сили на страните-членки на НАТО, а през следващата година сключва Споразумение за обмен на класифицирана информация с Алианса. През 2009 г. започва да функционира мисия на страната при НАТО.

В периода 2009-2012 г. сътрудничеството се осъществява въз основа на ежегодни IPR. След постепенното увеличаване на обема на военното сътрудничество се пристъпва и към укрепване на политическото взаимодействие в областта на отбраната и сигурността чрез одобряването на

⁹² Резолуција Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије [Serbian]. 2007.

два последователни Индивидуални плана за действие за партньорство (Individual Partnership Action Plan) за периода 2015-2021 г.

Съществен принос за повишаване на нивото на сътрудничество с НАТО имат ратифицираните от Скупщината на Сърбия през 2015 г. и 2016 г. Споразумение между страните - членки на Северноатлантическия договор, и другите държави, участващи в програмата Партньорство за мир, относно статута на техните въоръжени сили (PfP SOFA⁹³) и споразумението за логистична поддръжка и сътрудничество с NSPA.

Трудно може да бъде определено кога е поставено началото на процеса на интеграция на Република Сърбия в ЕС, поради съвпадението му по време с някои събития, съпътстващи разпадането на бивша Югославия и образуването на нови държавни структури в региона.

През 2009 г. Република Сърбия официално заяви желанието си за пълноправно членство, а през 2012 г. СЕС и даде статут на страна кандидат. През 2013 г. завършиха ратификационните процедури и Споразумението за стабилизиране и асоцииране (ССА) между ЕС и неговите държави членки и Сърбия влезе в сила. През 2014 г. беше проведено първото заседание на Конференцията за присъединяване на равнище министри със Сърбия, с което реално започнаха преговорите за нейното присъединяване.

До януари 2023 г. бяха проведени общо 13 заседания на Конференцията, на които бяха отворени за преговори 22 от общо 35 преговорни глави, като 2 от тях (*Глава 25 „Наука и изследвания“ и Глава 26 „Образование и култура“*) вече са временно затворени.

В стратегическите документи в областта на външните работи и сигурността на **Република Северна Македония** като неин жизненоважен национален интерес се посочва политико-военната интеграция в НАТО, политическата, икономическата и в сферата на сигурността интеграция в ЕС и активно участие в другите форми на международно сътрудничество⁹⁴.

През 1993 г. Народното събрание прие резолюция за влизане на страната в НАТО, а през 1995 г. беше подписан Рамковият документ за участие в ПЗМ. На следващата година РСМ сключва споразумение с Офиса по сигурността на НАТО за взаимна защита и обмен на класифицирана информация, след което е ратифицирано споразумението PfP SOFA и е

⁹³ The Partnership for Peace Status of Forces Agreement

⁹⁴ Стратегија за одбрана на Република Македонија [RSM]. 2010.

разкрит офис за връзка с НАТО, функционираше до 31 март 2021 г. През 1997 г. РСМ се присъединява към PARP, а в края на същата година започва да функционира и постоянна мисия на страната в Брюксел. През 1999 г., на срещата на върха на НАТО във Вашингтон, РСМ получава статут на кандидат за членство. Процесът на по-нататъшната евро-атлантическа интеграция на РСМ е блокиран до постигане на взаимно-приемливо решение на двустранния спор за името на страната с южната ѝ съседка. След намирането на такова, следствие на подписването на т.нар. Преспанско споразумение⁹⁵ през 2018 г., е отправена покана за започване на преговори за присъединяване. Така, след многогодишни дипломатически усилия през 2019 г. в Брюксел беше подписан Протокол⁹⁶ към Северноатлантическия договор, относно присъединяването на РСМ към НАТО, който влезе в сила на 27 март 2020 г. след ратификацията му от всички страни членки и официалното уведомяването на правителството на САЩ за този акт.

Пълноправното членство на РСМ в ЕС е стратегически приоритет на страната още от провъзгласяването на нейната независимост на 18 септември 1991 г. Началото на практическия евроинтеграционен процес се поставя с установяването на дипломатически отношения със Съюза през 1995 г., а ССА влезе в сила през 2004 г., след завършване на процеса на ратификацията му от всички държави-членки. Следствие на продължаването на политическия диалог през 2005 г. СЕС предостави на РСМ статут на страна кандидат. Сходно на процеса на евро-атлантическа интеграция и европейският път на страната беше блокиран поради нерешени двустранни проблеми с някои съседни държави. В кратки срокове след подписването на т. нар. Преспанско споразумение процесът беше рестартиран и през 2020 г. министрите по европейските въпроси дадоха политическото си съгласие за започването на преговори за присъединяване РСМ и Албания, което по-късно беше одобрено от СЕС.

На 19 юли 2022 г., след постигане на приемлив за всички страни-членки на ЕС, текст на преговорната рамка, беше проведено заседание на Конференцията за присъединяване на равнище министри с РСМ.

⁹⁵ Final Agreement For The Settlement Of The Differences As Described In The United Nations Security Council Resolution 817 (1993) And 845 (1993)Q The Termination Of The Interim Accord Of The 1995, And The Establishment Of A Strategic Partnership Between The Parties. 2018.

⁹⁶ Ратифициран от Народното събрание на България на 20 февруари 2019 г.

Отварянето на първите преговорни глави обаче, ще започне след изпълнение на поетите в преговорната рамка ангажменти.

Въпреки декларациите, че членството в НАТО и ЕС са стратегически цели за **Босна и Херцеговина** и, че крайна цел на евро-атлантическата интеграция на страната е пълноправното членство в Алианса, отбелязани и на официалната интернет страница на МВнР на БиХ⁹⁷, имайки предвид дълбоките различия в убежденията за външнополитическата ориентация на ръководните органи на двата ентитета и политическите лидери на трите държавотворни народа, постигането на тези цели в средносрочен план изглежда малко вероятно.

Първата значителна стъпка към своята евро-атлантическа интеграция страната прави с подписването на рамковия документ за участие в ПзМ през 2006 г. През 2007 г. започва участие в PARP и се подписва и споразумение за сигурност на информацията с Офиса по сигурността на НАТО (*допълнено със Споразумение за защита на класифицираната информация през 2019 г.*). През 2008 г. БиХ е поканена да започне интензифициран диалог с Алианса, в резултат на което е одобрен първият IPAR, основната цел на който е да се прецизират механизмите за партньорство, чрез които страната да си сътрудничи с НАТО и страните членки, и е подписано споразумението PfP SOFA. През следващата година тогавашният председателстващ тричленното председателство на БиХ от квотата на бошняците Харис Силайджич официално депозира в НАТО искане за получаване на MAP, като последна фаза преди получаването на покана и пълноправното членство в Алианса. И до днес обаче тази фаза не е достигната. Първоначално съюзниците постигат съгласие за разработването на план за членство на БиХ, но при определени условия, най-важното сред които беше регистрирането на всички класифицирани като перспективни за нуждите на отбраната недвижими имоти, като държавна собственост на Босна и Херцеговина. Почти десет години по-късно беше постигнат политически компромис сред страните членки и беше въведен специален механизъм Годишна национална програма (ANP⁹⁸), който да замени MAP и очертае

⁹⁷ MFA BH [Ministry of Foreign Affairs of Bosnia and Herzegovina]. BiH and NATO. Available on: https://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/sjevernoatlantski_savez_nato/bih_i_nato/default.aspx?id=112 [last viewed: 20 January 2023]

⁹⁸ Annual National Programme

необходимите мероприятия за достигане на съвместимост в различните политически, икономически, военно-технически и правни аспекти, но без да предрешава бъдещото пълноправно членство на БиХ в Алианса.

Приемането на този план обаче, беше блокирано от политическите представители на босненските сърби. През следващите години бяха приемани и изпращани в НАТО ежегодни Планове за реформа на ВС, а в началото на 2021 . беше сформирана Комисия за сътрудничество с НАТО с основна цел да подпомогне изпълнението на годишните програми.

Босна и Херцеговина за пръв път е разпозната като „потенциална страна кандидат“ за членство в ЕС през 2003 г. в рамките на т. нар. Солунски процес. Процеса по ратификация на ССА с ЕС, подписано през 2008 г. продължава почти седем години завършва през 2015 г. На следващата година БиХ формално подава молба за членство. След успешно преминаване през регламентираните процедури през декември 2022 г. страната получи статут на кандидат за членство.

Веднага след обявяването на независимост от **Черна гора** на 3 юни 2006 г. политическото ръководство на страната декларира, че пълноправното членство в ЕС и НАТО са нейни основни стратегически приоритети. Още през същата година се подписва Рамковият документ на ПЗМ. През 2007 г. са изготвени първите PАРР и IРР, а през втората половина на годината Черна гора акредитира мисия при НАТО в Брюксел и формира бюро за връзка в SHAPE. През февруари 2008 г. в НАТО е одобрен първият IРАР за страната и след утвърждаването му от Съвета на министрите на Черна гора през юни същата година започва политическият диалог с Алианса. От 2010 г. страната започва изпълнението на MAP. Положителните резултати от програмата дават основание за интензифициране на политическия диалог и през 2015 г. беше отправена покана към Черна гора за пълноправно членство. На следващата година беше подписан присъединителният протокол и след преминаването на ратификационните процедури от всички страни членки формално, чрез акта на предаване на инструментите за ратификация на Северноатлантическия договор на правителството на САЩ, в качеството му на депозитар на договора, на 5 юни 2017 г. Черна гора стана 29^{-та} страна-членка на Алианса.

Формалното начало на европейската интеграция на Черна гора беше поставено с подписването на ССА през 2007, което след ратифицирането му

от всички държави членки влезе в сила три години по-късно. Следващата значителна крачка беше направена през 2008 г. когато страната депозира молба за пълноправно членство. След постигането на политическо съгласие през 2011 г. на Черна гора беше даден статут на страна кандидат.

През 2012 г. се проведе първото заседание на Конференцията за присъединяване с Черна гора на равнище министри, с което беше дадено началото на преговорите за присъединяване. До януари 2023 г. бяха проведени общо 14 заседания на Конференцията на които бяха отворени за преговори 33 от общо 35 преговорни глави, като 3 (глава 25 „Наука и изследвания“, глава „Образование и култура“ и глава „Външни отношения“), вече са временно затворени.

Отношенията между **Република Албания** и НАТО се поставят през 1992 г., когато страната става член на САСС. През 1994 г. Албания подписва рамковия документ за участие в ПЗМ, което може да се определи като началото на нейната евро-атлантическа интеграция. С цел постигане на съвместимост с въоръжените сили на страните членки Албания започва участието си в PARP през 1999 г. Процесът активно се използва за провеждане на консултации по изграждането на военно-цивилната комуникационна система, логистиката, наблюдението и охраната на морското пространство и други реформи в системата за отбрана на страната. През същата година е утвърден и първият MAP.

Членството на Албания в НАТО е резултат от важното решение за разширяване на Алианса, взето на срещата на върха на НАТО в Букурещ през 2008 г., по време на която страната беше поканена да започне преговори. По късно през същата година беше подписан Протоколът към Северноатлантическия договор относно нейното присъединяване. След завършването на ратификационните процедури от останалите страни членки на 1 април 2009 г. Албания, заедно с Хърватия станаха пълноправни членове на Алианса.

Започването на преговори от Република Албания за подписване на ССА с ЕС през 2003 г., поставя началото на евроинтеграционния процес на страната. Споразумението е подписано през 2006 г., а след ратификацията му от всички държави членки през 2009 г. влиза в сила. През същата година страната депозира молба за членство. СЕС дава на Албания статут на страна кандидат през 2014 г. През следващите години страната отбелязва

допълнителен, но недостатъчен напредък в изпълнението на политическите критерии за членство. През 2020 г. министрите по европейските въпроси на страните членки дадоха политическото си съгласие за започването на преговори за присъединяване на Албания и РСМ, а по късно тези заключения бяха потвърдени от СЕС.

След постигане на приемлив за всички-страни членки на ЕС, текст на преговорната рамка, на 19 юли 2022 г. беше проведено първото заседание на Конференцията за присъединяване на равнище министри с Албания. Предстои приключване на скрининг процеса и отваряне на първите преговорни глави.

С обявяването на независимост през 2008 г. Прищина декларира като свои стратегически приоритети присъединяването на **Република Косово** към НАТО и ЕС. Основната пречка за съществен напредък при постигането на резултати в осъществяването на тези амбиции са непризнаването на нейната независимост от 4 (*Гърция, Румъния, Испания и Словакия*) от общо 30 страни-членки на НАТО и от 5 (*Гърция, Кипър, Румъния, Испания и Словакия*) от общо 27 страни-членки на ЕС.

Институционалните отношения между НАТО и Косово се развиват основно в рамките на резолюция 1244 на СС на ООН и чрез KFOR⁹⁹. Като първа крачка в посока на разширяване на сътрудничеството с Алианса през 2012 г. тогавашният премиер на страната Хашим Тачи официално депозира молбата на Република Косово да се присъедини към ПЗМ. Все още обаче по този въпрос няма напредък.

Като повишаване на степента на сътрудничество между НАТО и Косово може да се окачества сформирането през 2016 г. на Група на НАТО за съветване и връзки (NALT¹⁰⁰) в Прищина. Нейната мисия е оказване на подкрепа за по-нататъшното развитие на институциите в сектор сигурност на Косово с фокус върху изграждането на способности и координация в областта на образованието и обучението.

Важен елемент от политико-военните отношения на страната с Алианса е трансформацията на Косовските сили за сигурност (КСС) във Въоръжени сили на Косово (КВС). Действията на Прищина в тази посока се

⁹⁹ С резолюция 1244 на СС на ООН в Косово е формирана временна административна мисия на ООН, с подкрепата в областта на сигурността на НАТО (KFOR)

¹⁰⁰ NATO Advisory and Liaison Team

приемат нееднозначно от международната общност. Официалните позиции на НАТО, ЕС и ООН за начина и избрания момент за трансформация бяха отрицателни. Същевременно законодателните промени в тази посока бяха подкрепени от САЩ, Великобритания, Германия и Франция.

Европейската перспектива за Косово също е свързана в голяма степен с непризнаването на независимостта на държавата от част от страните членки. Като най-значителна стъпка в посока на европейската интеграция на страната може да се определи подписаното през 2015 г. на ССА с ЕС. Споразумението с Косово е първото, подписано след влизането в сила на Лисабонския договор, който признава ЕС като самостоятелен правен субект. Поради тази причина не беше нужно да се преминава процедура по ратификация от страните членки. По този начин, след като беше одобрението от ЕП то влезе в сила в началото на 2016 г. На провежданите от тогава заседания на Съвета за стабилизиране и асоцииране между ЕС и Косово, се обръща внимание на необходимостта от продължаване на реформите и укрепване на административния капацитет. Като приоритетни области за реформи се посочват върховенството на закона, борбата с корупцията и организираната престъпност, зачитането на основните права, реформата на публичната администрация, икономическото развитие, образованието и заетостта.

В заключение може да бъде направено обобщението, че пълноправното членство в ЕС на страните от Западните Балкани е техен стратегически приоритет. На този етап две (*Сърбия и Черна гора*) от шестте държави от региона започнаха преговори, две (*Албания и РСМ*) проведеха първите междуправителствени конференции, но не са отворили първите преговорни глави, а европейската перспектива пред БиХ и Косово е все още твърде неясна.

Албания, Черна гора и РСМ са вече част от евроатлантическото семейство. Пълноправното членство в Алианса на останалите три държави от региона обаче на този етап не изглежда реализуемо в средносрочен план.

Сърбия категорично не желае пълноправно членство в НАТО, като счита, че достигнатото ниво на сътрудничество, чрез инструментите които са ѝ достъпни по линия на ПЗМ, е достатъчно.

Евро-атлантическата интеграция на БиХ среща непреодолима съпротива от страна на босненските сърби.

Основна пречка пред интеграционните процеси на Косово е непризнаването на независимостта на страната от част от страните-членки на ЕС и НАТО.

В таблица 2 и таблица 3 е представен хронологично процесът на европейска и евро-атлантическа интеграция на страните от Западните Балкани.

Таблица 2. Сравнително хронологично представяне на основните етапи от европейската интеграция на страните от Западните Балкани.

	<i>Година на получаване на статут на страна кандидат</i>	<i>Година на влизане в сила на ССА</i>	<i>Година на първото заседание на Конференцията за присъединяване</i>	<i>Общ брой преговорни глави/ отворени/ временно затворени (към януари 2023)</i>
<i>Албания</i>	2014	2009	2022	
<i>Черна гора</i>	2011	2010	2012	35/33/3
<i>РСМ</i>	2005	2004	2022	
<i>Сърбия</i>	2012	2013	2014	35/22/2
<i>БиХ</i>	2022	2015		
<i>Косово</i>		2016		

Таблица 3. Сравнително хронологично представяне на основните етапи от евро-атлантическата интеграция на страните от Западните Балкани.

	<i>ПЗМ¹</i>	<i>СВН²</i>	<i>PARP³</i>	<i>СОКИ⁴</i>	<i>ДМ⁵</i>	<i>IPP⁶</i>	<i>IPAP⁷</i>	<i>PfP SOFA⁸</i>	<i>КЧ⁹</i>	<i>ДЧ¹⁰</i>	<i>ВИ¹¹</i>
<i>Албания</i>	1994	2002*	1995	1994	1999	1995	МАР*	1996	2008	2009	2013
<i>Черна гора</i>	2006		2007	2007	2007	2007	2008	2012	2015	2017	2021
<i>РСМ</i>	1995	1996**	1997	1996	1997		МАР**	1996	1999	2020	2021
<i>Сърбия</i>	2006	2006***	2007	2008*	2009	2008	2015	2015			
<i>БиХ</i>	2006	2004****	2007	2019	2009		2008	2008			
<i>Косово</i>		2016*****									

Легенда:

1. Година на подписване на рамковия документ по програмата ПЗМ
2. Година на създаване на структура за връзка с НАТО на територията на страната(*NATO HQ Tirana, ** NATO Liaison Office, ***NATO Military Liaison Office, NATO HQ Sarajevo, ***** NATO Advisory and Liaison Team)
3. Година на присъединяване към Процеса за планиране и преглед (Planning and Review Process)
4. Година на подписване на Споразумение за обмен на класифицирана информация с НАТО (*ратифицирано през 2011 г.)
5. Година, в която е разкрита на дипломатическа мисия на страната при НАТО
6. Година, в която е приета първата Индивидуална програма за партньорство (Individual Partnership Programme)
7. Година в която влиза в сила първият Индивидуален план за действие за партньорство (Individual Partnership Action Plan). Албания и РСМ подписват директно МАР (*Албания през 1999 г., **РСМ през 1999 г.)
8. Година, в която е ратифицирано Споразумението между страните - членки на НАТО и страната, относно статута на техните въоръжени сили
9. Година, в която страната получава статут на кандидат за членство
10. Година, в която страната получава статут на държава членка
11. Година в която страната завършва процеса на военно интегриране в командванията и структурата на силите на Алианса.

2.1.2. Състояние и приоритети в международното военно сътрудничество на страните от Западните Балкани

Държавите установяват, осъществяват и развиват военно сътрудничество с други държави или международни организации с цел защита на националните си интереси или на колективните интереси на съюзите, в които участват. То способства за осигуряването на националната и колективната сигурност, повишаването на индивидуалните и колективните отбранителни възможности и създаване на климат на доверие и разбирателство в регионален и глобален план.

Международно военно сътрудничество се развива въз основа на договори, споразумения, меморандуми, протоколи, планове и програми и се основава на принципите на равнопоставеност, взаимна изгода, взаимно зачитане и доверие и в съответствие с нормите на националното законодателство на договорилите се страни и международното право.

Основа за формулирането на приоритетите на МВС на отделните държави представляват техните национални интереси, на базата на които се определят и техните вътрешно и външнополитически приоритети.

Основен външнополитически приоритет на от Западните Балкани е тяхната пълна европейска интеграция. С изключение на Република Сърбия страните от региона определят като своя стратегическа цел и пълноправното членство в НАТО.

В процеса на европейска и евро-атлантическа интеграция в страните от региона активно и целенасочено се провеждат реформи във всички области на общественно-политическия живот. Системите им за сигурност също претърпяват сериозни трансформации. Поради сравнително ограничените си ресурси те често разчитат почти изцяло на партньорите за постигането на необходимите им за пълноценна интеграция способности. Поради тази причина те по-скоро са реципиенти, отколкото равностойни участници или донори в процеса на сътрудничество.

Данните за двустранното и регионалното сътрудничество на страните от Западните Балкани са въз основа на обработка и анализ на информацията, публикувана на официалните интернет страници на техните министерства на отбраната и въоръжени сили в периода 2017-2022 г.

Военното сътрудничество на страните от региона с Република България е обособено в отделен раздел на дисертационният труд (*т.2.3*), с цел по-детайлното му представяне.

2.1.2.1. Състояние и приоритети в международното военно сътрудничество на Република Сърбия

Настоящото политическо ръководство на Република Сърбия декларира, че най-значителните действия на страната в сферата на отбранителната политика са насочени към сътрудничество с ЕС в областта ОПСО, сътрудничество с НАТО в рамките на ПзМ и сътрудничество в рамките на ООН, ОССЕ и международни форуми и инициативи по

въпросите на разоръжаването, борбата с пролиферацията и контрола на въоръженията.

Двустранното военно сътрудничество на Република Сърбия с отделните държави се развива с различен интензитет през годините. Както и повечето държави от региона Сърбия разчита на партньорите си за увеличаване на наличните и придобиване на нови способности, както и за модернизиране и реструктуриране на системата за отбрана, така, че в най-пълна степен да отговаря на съвременните рискове и предизвикателства пред националната, регионална и световна сигурност. Сравнително малко бюджетни средства се отделят за двустранно военно сътрудничество (ДВС), затова страната основно разчита на своите партньори за финансовото и логистично осигуряване на реализацията на мероприятията.

Осъществяването на МВС в Република Сърбия е едно от правата и задълженията на министъра на отбраната. Основен орган на министерството, който планира, организира и осъществява многостранното и двустранното военно сътрудничество е Сектора за отбранителна политика, който се ръководи от помощник-министър за отбранителна политика.

Непосредствено свързани с военното сътрудничество структури, организационно включени в него и директно подчинени на помощник-министъра на отбраната за отбранителна политика са: Управлението за международно военно сътрудничество; Дирекцията за европейска интеграция и управление на проекти и Военното представителство в Мисията на Република Сърбия при НАТО.

Други структури, които са свързани с международното военно сътрудничество са организационно подчинените на МВНР на Република Сърбия отделение за НАТО и ПЗМ, отделение за ОПСО и предизвикателства пред сигурността и отделение за контрол на въоръженията. И трите организационни единици са включени в състава на Сектора за политика за сигурност¹⁰¹.

Службите на аташето по отбраната (СлаО) на Република Сърбия имат дипломатическа функция в областта на отбраната и представляват МО и

¹⁰¹ MFA S [Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia]. Security Policy Sector. Available on: <https://www.mfa.gov.rs/en/ministry/organisational-structure/security-policy-sector> [last viewed: 20 January 2023]

Агенцията за разузнаване и сигурност в чужбина¹⁰². Организационно са включени в състава на Военната агенция за разузнаване на Сърбия, а работата им се ръководи от директора на Агенцията.

Към януари 2023 г. функционират 27 СлаО на Република Сърбия в чужбина¹⁰³. Включените в тях общо 31 военно дипломатически представители са акредитирани в и за 38 държави. Република Сърбия е единствената страна от Западните Балкани която има акредитиран свой резидентен военно-дипломатически представител в България. Освен това има СлаО в РСМ, БиХ и Черна гора.

Република Сърбия определя себе си като военно неутрална държава по отношение на съществуващите военни съюзи.

Взаимодействието с НАТО, и отчасти със страните членки на двустранна база, се осъществява на основата на PARP, IPP и IPAR.

Характерен елемент от сътрудничеството с Алианса представлява Мисията на Република Сърбия при НАТО¹⁰⁴, открита през декември 2009 година. Военното представителство към нея е открито на 27 септември 2010 г.

През декември 2006 г. НАТО разкрива военен офис за връзка (NATO MLO) в Белград с основна цел да се подпомогне сътрудничеството с Алианса в реформите на отбранителната система на Сърбия. Към началото на 2023 г. формите на сътрудничество, в които е ангажиран NATO MLO¹⁰⁵ в Белград са PARP, OCC, BI и WPS. Освен това NATO MLO в Белград оказва подкрепа на правителството на Сърбия и академичната общност в страната при подготовката и реализацията на проекти по програмата на НАТО SPS и подпомага NSPA при изпълнението на дейностите по актуалния Поверителен фонд за безопасно унищожаване на излишъците от боеприпаси.

Сърбия участва в програмата на NATO SPS от 2007 г. От тогава до края на 2020 г. под различна форма експерти от страната са участвали в

¹⁰² Правилник о изасланствима одбране Републике Србије [Serbian]. 2018.

¹⁰³ MIA [Military Intelligence Agency of the Republic of Serbia]. Defence Attaché Offices. Available on: <http://www.voa.mod.gov.rs/en/organization/defense-attache-offices-1#.ZEPBkknP3IU> [last viewed: 20 January 2023]

¹⁰⁴ MFA S [Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia]. Mission of the Republic of Serbia to the NATO. Available on: <http://www.nato-brussels.mfa.gov.rs/index.php> [last viewed: 20 January 2023]

¹⁰⁵ NATO. MLO [Military Liaison Office] Belgrade. Available on: <https://jfcnaples.nato.int/mlo> [last viewed: 20 January 2023]

над 50 програмни активности, разпределени в три основни групи – многогодишни проекти, обучения и изследователски работни срещи. Основните области в които участват сръбски експерти са: ЯХБЗ, антитероризъм, високи технологии в областта на отбраната, енергийна сигурност, защита на околната среда и прилагането на резолюция 1325 на СС на ООН¹⁰⁶.

Важен елемент от сътрудничеството между Сърбия и Алианса са Доверителните фондове на НАТО/ПЗМ. До 2019 г. бяха реализирани три такива проекта. Първият беше предназначен за унищожаването на излишък от 28 хил. бр. стрелково оръжие и завърши през 2003 г. Вторият включваше унищожаването на 1,4 милиона противопехотни мини и боеприпаси и завърши през 2007 г. Третият проект на стойност 9,6 мил. евро беше предназначен за подпомагане на социалната адаптация на над 6 хил. освободени военнослужещи от Армията на Република Сърбия (АС) и успешно завърши през 2011 г. Четвъртият проект се осъществява чрез NSPA. Той е на обща стойност 4,2 млн. евро и включва изграждане на допълнителни капацитети за унищожаване и утилизация на боеприпаси и взривни вещества в ТРЗ „Крагуевац“. В неговите рамки бяха утилизирани над 230 тона боеприпаси.

Република Сърбия осъществява сътрудничество с държавите членки и институциите на ЕС в рамките на ОПСО. Така тя потвърждава своята стратегическа цел да стане пълноправен член на Съюза и се стреми да увеличи оперативните способности на въоръжените си сили, да достигне високо ниво на съвместимост с държавите членки и да подпомогне сръбския ВПК и изследователски потенциал в областта на отбранителните технологии.

Основата за развитие на сътрудничеството и активно участие на Република Сърбия в ОПСО е поставена през 2011 г. с подписването на две важни споразумения в тази област – „Споразумение за процедурите по сигурността за обмен и защита на класифицирана информация“ и Споразумение, с което се поставя рамката на участието на страната в операции на ЕС. Следва да се отбележи активното участие на Сърбия в международните операции на ЕС. Към края на 2022 г. от общо 18 активни

¹⁰⁶ NATO. SPS [Science for Peace and Security]. Available on: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/78209.htm> [last viewed: 20 January 2023]

операции на ЕС (7 военни и 11 цивилни) АС участва със свои представители в 3 (*EUTM Somalia* от 2012 г., *EU NAVFOR ATALANTA Somalia* от 2012., *EUTM Mali* от 2014 г.). Освен това през 2022 г. сръбски военнослужещи участваха и в 5 операции на ООН.

Сърбия е една от четирите държави, които не са членки на ЕС и осъществяват сътрудничество с ЕДА, с която през 2013 г. сключи административно споразумение.

От 2020 г., в рамките на концепцията за създаване на бойни групи на ЕС, Република Сърбия стана част от бойната група HELBROC, в която участват също Гърция, България, Румъния, Кипър и Украйна.

На този етап официално сътрудничеството на Република Сърбия с ОДКС се заключава в предоставянето на Сърбия на статут на наблюдател¹⁰⁷ в Парламентарна асамблея на ОДКС. От 2015 г. насам няколко посещения в Сърбия направи генералния секретар на Организацията, а в периода 2016 - 2019 г. ежегодно се провеждат едноседмични младежки семинари за презентиране на организацията от представители на нейните научни структури. Според някой сръбски медии¹⁰⁸ през 2018 г. е имало нарастване на степента на сътрудничество чрез участие на група наблюдатели от АС на съвместните учения на страните-членки на организацията – КЩУ „Съдействие 2018“ и ТУБС „Неразрушимо братство“. През 2020 г. е одобрено участието с контингент в ТУБС „Неразрушимо братство 2020“¹⁰⁹. Нападението на Руската Федерация над Украйна през февруари 2022 г. и отношението на ЕС и НАТО към този акт на агресия несъмнено оказват ефект и върху отношенията Сърбия-ОДКС.

Двустранното военно сътрудничество със страните-членки на НАТО и ЕС по-често се осъществява чрез мероприятия, организирани в рамките на двете организации. Изключение правят САЩ, с които двустранното сътрудничество се развива особено интензивно. С държавите извън двата съюза сътрудничество се развива само на двустранна основа.

¹⁰⁷ заедно с Афганистан на 11 април 2013 г. на ниво парламентарни делегации

¹⁰⁸ ISKRA. СПУТЊИК САЗНАЈЕ: Србија у три корака јача савез са ОДКС – до краја године [Serbian]. Available on: <http://iskra.co/srbija/sputnjik-saznaje-srbija-u-tri-koraka-jaca-savez-sa-odkb-do-kraja-godine/> [date of publication: 6 Jun 2018] [last viewed: 20 January 2023]

¹⁰⁹ POLITIKA. Србији одобрено учешће на маневрима ОДКС-а [Serbian]. Available on: <http://www.politika.rs/scc/clanak/449327/Srbiji-odobreno-ucesce-na-manevrima-ODKB-a> [date of publication: 5 March 2020] [last viewed: 20 January 2023]

Приоритетните области в двустранното военно сътрудничество със САЩ са повишаване на способностите на АС за участие в международни мироопазващи мисии зад граница, военно образование, военна медицина и унищожаване на излишъците от въоръжение и бойна техника. Основен партньор от страна на САЩ е Националната гвардия на щата Охайо, с която МО и АС имат ползотворно сътрудничество от 2006 г. насам. Освен това такова се осъществява и с различни елементи от Европейското командване на въоръжените сили на САЩ в Европа.

През последните години един от най-важните инструменти за военно сътрудничество между САЩ и Сърбия е програмата за международно образование и обучение (IMET¹¹⁰). До 2017 г. Сърбия е получила само по тази програма финансиране в размер на около 1,5 млн. щ.д., а към тях са добавени и повече от 900 хил. щ.д., съфинансиране на страната домакин. По програмата общо 137 военнослужещи и цивилни служители на МО и АС успешно са завършили обучението си. През последните години над 60 % от военното обучение в чужбина на военнослужещите и цивилните служители на МО и АС се провежда в САЩ. Програмата е фокусирана върху обучението на висшето военно ръководство във военните колежи в САЩ и професионалното усъвършенстване на младшите офицери и сержантския състав. От 2018 г. бюджета на програмата за Сърбия е в размер на 1,050 млн. щ.д. годишно.

Според публикувани данни на интернет страницата посолството на САЩ в Белград (*достъпни до 10 март 2022 г.*) Ежегодно се осъществяват около 60 мероприятия по планове за двустранно военно сътрудничество между САЩ и Сърбия, което е около 40 % от цялото международно военно сътрудничество на Сърбия на годишна база.

В рамките на помощта по линия на Американската агенция за международно развитие (USAID¹¹¹) Република Сърбия получава безвъзмездно финансиране, техника и оборудване с цел развитие на националните си отбранителни способности. В периода 2012-2016 г. в

¹¹⁰ International Military Education and Training program

¹¹¹ United States Agency for International Development

областта на отбраната е получила безвъзмездна помощ в размер на повече от 16 млн. щ.д.¹¹²

Според публикуваните на интернет сайта на МО на Сърбия данни, от 2012 г. до средата на 2018 г. САЩ са дарили на Сърбия оборудване и техника на стойност над 17,5 млн. щ.д.

Останалите държави осъществяват значително по-малък обем на военно сътрудничество със Сърбия.

Сърбия осъществява широко сътрудничество с Австрия, разпознавайки в нея модел, към който се стреми (*страна-член на ЕС, но не и на НАТО*) с изучаване на добри практики и модели при приспособяване на отбранителната си система както в политически, така и във военно-технически и организационен аспект. Основните акценти в тяхното двустранно сътрудничество са реформите на отбранителната система, планиране и бюджетиране, участие в международни мироопазващи и мироподдържащи операции, военното образование, военната медицина и развитие на способности в областта на обучението по ЯХБЗ.

Приоритетите на сътрудничеството с Франция са военното образование, съвместното участие в международни мисии на ООН в Африка и езикова подготовка.

В сътрудничеството с Великобритания се акцентира на езиковото обучение (*основно по програмата PELT¹¹³ на British Council*), военната медицина и изграждането на способности в областта на връзките с обществеността.

Основни области на двустранното военно сътрудничество с Германия са военната медицина, военното право и съвместното участие в международни мисии на ЕС. С бързи темпове се очаква да се развива военнотехническото сътрудничество в областта на ремонта и поддръжката на вертолети, произведени от компанията Airbus Helicopters.

С Италия основните области на сътрудничество са увеличаване на способностите на АС за разминирание, обучение по ЯХБЗ и съвместно участие в мироопазващи мисии на ООН.

¹¹² USAID. U.S. Foreign Aid by Country, Serbia. [Available on: https://explorer.usaid.gov/cd/SRB?fiscal_year=2016&implementing_agency_id=7&measure=Obligations until 23 May 2020]

¹¹³ Programme for English Language Training

Двустранното военно сътрудничество с Китай ще продължи да се интензифицира, потвърждаващ признак за което е подписването на ежегодни планове за ДВС от 2018 г. насам. През последните години Китай ежегодно дарява по около 1 млн. евро на МО на Сърбия, които обикновено се използват за нуждите на Военномедицинска академия.

С останалите държави сътрудничеството се осъществява в една или две основни области. С Нидерландия акцент се поставя на повишаване на способностите за участие в международни операции, с Норвегия на цивилно-военното сътрудничество и военната медицина, с Дания – връзки с обществеността, управление на човешките ресурси и повишаване на способностите за осъществяване на операции за издирване и спасяване, с Швеция – в областта на дигитализацията и съхранението на архивните материали, с Швейцария в изграждане и развитие на способности в областите изграждане на институционална почтеност и равнопоставеност на половете, с Чехия и Словакия – военно образование, военно здравеопазване и съвместно участие в мисии на ООН, с Унгария – повишаване на способностите в областта на обучението по ЯХБЗ, с Хърватия, БиХ, Словения и РСМ във военното образование, военното здравеопазване и сътрудничество в областта на военните архиви, с Гърция – ССО, съвместно участие в бойните групи на ЕС (HELBROC), с Турция – военно образование, военна медицина, ССО и ЯХБЗ, с Румъния – военна медицина и обучение на речната флотилия на Сърбия, с Ангола и Алжир – военно-икономическо сътрудничество, военна медицина и военно образование. През последните години се интензифицира военното сътрудничество с Кипър основно по линия на военно-икономическото сътрудничество.

ДВС с Руската Федерация в периода 2012-2021 г. постепенно увеличаваше своя обем, като се заключаваше основно в съвместни учения и тренировки на специалните сили и изстребителната и вертолетната авиация, участие на сръбски военнослужещи в ежегодните международни военно-приложни игри „АРМИ“ и доставките на руско въоръжение и бойна техника. След започването на войната в Украйна се отбелязва спад в интензитета на двустранните връзки в областта на отбраната.

Сърбия би могла за да има водеща роля при осъществяването на двустранно и многостранно военно сътрудничество в областите: военно образование; военна медицина; ЯХБЗ (*чрез партньорския център за ЯХБЗ*

в Крушевац); мироопазващи операции (чрез партньорския център за мироопазващи операции, база „Юг“ и полигона „Пасулянски ливади“); военно-техническо и военно-икономическо сътрудничество (чрез „Югоимпорт СДПР“, Въздухоплавателен ремонтен институт, Технически ремонтен институт).

Анализът на МВС, провеждано от Република Сърбия ни позволява да открием следните негови основни приоритети:

1. Всестранно приспособяване на отбранителната система на страната към модела „член на ЕС, но не и на НАТО“.

2. Активно участие в ОПСО и подготовка на сили за участие в бойни групи на ЕС.

3. Оптимално използване на всички възможности и програми на НАТО, достъпни по линия на ПзМ, за повишаване на отбранителните способности на страната.

4. Подготовка на военнослужещи за участие в международни операции на ЕС и ООН и всестранно осигуряване и оборудване на контингентите.

5. пълноценно използване на притежаваните способности в областта на военното образование и военната медицина и международно сертифицираните центрове за обучение в мироопазващите операции и ЯХБЗ за развитие на МВС.

6. Осъществяване на военно сътрудничество с държави извън НАТО и ЕС с цел утвърждаване на принципа за военен неутралитет.

7. Възпрепятстване на легитимирането на Република Косово във всички международни формати, включително в сферата на отбраната и сигурността.

2.1.2.2. Състояние и приоритети в международното военно сътрудничество на Република Северна Македония

От 27 март 2020 г. Република Северна Македония е пълноправен член на НАТО и нейното МВС е изцяло насочено към придобиването и развитието на способности, позволяващи ѝ да изпълни в пълен обем съюзническите си ангажименти. Като жизненоважен национален интерес се определя политико-военната интеграция в НАТО, политическата, икономическата и в сферата на сигурността интеграция в ЕС и активното участие в другите форми на регионално сътрудничество.

Основен орган на МО на РСМ в областта на военното сътрудничество е Секторът за международно сътрудничество. Ангажименти в областта има и Директоратът за политико-военно сътрудничество в рамките на МВНР. В неговия състав организационно са включени „Сектор за НАТО и планиране на операции“ и „Сектор за международно и регионално политико-военно сътрудничество“.

Военно-дипломатическата мрежа на страната е слабо развърната, като през 2022 г. включва 7 резиденти СлАО и 1 пътуващ АО с акредитации за Черна гора, БиХ и Косово със седалище в Скопие.

Основните области, в които се осъществяват реформите на отбранителната система на страната с помощта и подкрепата на структурите на НАТО са: логистика, управление на човешките ресурси, представителството на малцинствата във военните и цивилни структури на въоръжените сили, оборудване и въоръжаване, обучение на личения състав и трансформация на основните подразделения.

Основна способност за сътрудничество в рамките на НАТО е сертифицираният през 2013 г. като партньорски център за тренировки и обучение¹¹⁴ Регионален центърът за връзки с обществеността¹¹⁵. Възможности предоставят и Регионалният център за обучение „Криволак“¹¹⁶ и Регионалният център за обучение за действия с несмъртоносно оръжие¹¹⁷.

Активно сътрудничество в Рамките на Алианса се осъществява и в областта на борбата с природните бедствия, чрез участието в EADRCC. С подкрепата на Алианса национална система за управление на кризи беше изградена така, че да осигури местните служби да могат ефективно да реагират в случай на кризи от национален или регионален мащаб.

Освен това от 1998 г. РСМ е активно ангажирана със SPS, като използва ефективно ресурсите на програмата за увеличаване на националната си военно-научна експертиза.

Като страна, кандидат за членство РСМ дава своя принос във военното укрепване на Съюза. В рамките на ОПСО страната ефективно участва в

¹¹⁴ Partnership Training and Education Centre

¹¹⁵ Public Affairs Regional Centre in Skopje

¹¹⁶ Regional Training Centre Krivolak

¹¹⁷ Regional Non-lethal Training Centre

концепцията за бойни групи на ЕС и беше част от групите EUBG 2012-2 и EUBG 2014-2 с водеща нация Германия, заедно с Чехия, Ирландия и Хърватия.

През 2022 г. РСМ участва в международните операции – EUFOR (*две щабни позиции и лекар*), KFOR (*180 военнослужещи*), EUTM CAR (*двама щабни офицери*) и UNIFIL (*един щабен офицер*).

Военно сътрудничество се осъществява и на двустранна основа с над 30 държави, като с по-голямата част от тях се сключват ежегодни програми за ДВС.

Най-интензивно е сътрудничество със САЩ, с които през 2008 г. страната установява стратегическо партньорство. То се отразява и на интензифицирането на сътрудничеството във военната област и основно в сферата на обучението на кадри, съвместните учения и тренировки, модернизирането и съвместното участие в международни операции.

Специален партньор на APCM е Националната гвардия на щата Върмонт, с която още през 1994 г. е сключен Меморандум за сътрудничество. В рамките на това партньорство са реализирани повече от 900 мероприятия и над 4 500 македонски военнослужещи и цивилни служители са се запознали със стандартите, техниките, тактиките и процедурите, с които работят Националната гвардия и въоръжените сили на САЩ, които са и стандартите на всички страни-членки на НАТО.

В периода 2012-2016 г. САЩ са предоставили на РСМ безвъзмездна помощ в областта на отбраната на стойност около 26 млн. щ.д.¹¹⁸

Германия е една от страните, с които РСМ има най-развито и всеобхватно военно сътрудничество. То се основава на подписано през 1996 г. споразумение за сътрудничество и включва партньорство в областите отбранителна политика, стратегическо планиране, логистика, военна медицина, военно образование и изграждане на способности в областта на ЯХБЗ. Развито е и сътрудничеството в областта на изучаването на немски език, като благодарение на него над 200 македонски военнослужещи са придобили чуждоезикови компетенции, което от своя страна им позволява да посещават курсове, семинари и други форми на

¹¹⁸ USAID. U.S. Foreign Aid by Country, Republic of North Macedonia [Available on: https://explorer.usaid.gov/cd/MKD?fiscal_year=2016&implementing_agency_id=7&measure=Obligations. until 23 May 2020]

обучение в Германия. Сътрудничество с Бундесвера се развиваше и в рамките на операция „Решителна подкрепа“ в Афганистан, където македонските военнослужещи бяха част от Командване за обучение, съветване и помощ – Север, на което Германия беше водеща нация.

Сред по-големите партньори на РСМ във военното сътрудничество е и Република Турция. Началото на сътрудничеството в сферата на отбраната е поставено с подписването на Протокол за сигурност през 1992 г. Основни области на военно сътрудничество между двете държави са реформите в областта на отбраната, модернизацията на въоръжените сили на РСМ, военното образование, военното здравеопазване, включително обучение на македонски военни медици във военномедицинската академия на Турция. Центърът на НАТО за усъвършенстване в областта на борбата против тероризма в Турция също се използва регулярно и пълноценно за увеличаване на способностите на македонските военнослужещи в тази сфера. Друга развита област на ДВС е обучението по турски език, в рамките на което военнослужещи и цивилни служители на МО и АРСМ придобиват езикови компетенции в турския културен център „Yunus Emre“ в Скопие.

През годините Турция регулярно предоставя финансова помощ за развитието на АРСМ. Двустранни договори за военно-финансово сътрудничество и протоколи за осъществяване на финансова помощ се подписват периодично от 2011 г. Специфично условие при предоставянето на тази помощ, е че средствата могат да бъдат използвани само за закупуване на техника и оборудване от турски компании.

Сътрудничеството между двете държави в сферата на военното образование се осъществява на основата на подписаното през 1994 г. „Споразумение за сътрудничество в областта на военното обучение“.

Военното сътрудничество с Канада е основно в областта на образованието, като над 300 представители на АРСМ са преминали различни форми на обучение в северноамериканската държава. Сътрудничество се осъществява и чрез обмяната на опит в областите на изработване на стратегически и концептуални документи и процеса на планиране на учения.

Акцент на сътрудничеството с Хърватия е военното образование, използването на възможностите на Регионалния център за подготовка в областта на връзките с обществеността. Със Словения най-съществено е

сътрудничеството във военното образование, съвместното участие в учения и тактическата ПВО (*използване на НЗРК*).

След подписването на т. нар. Преспанско споразумение се задълбочи сътрудничеството с Гърция. Най активно е в областта на осъществяването на мисията по Air Policing във въздушното пространство на РСМ, ССО, кодифицирането, логистичното планиране и бюджетирането.

В следващия период се очаква Румъния да повиши нивото на военно сътрудничество с РСМ, ясен признак за което е възстановяването в началото на 2018 г. на СлАО към посолството на Румъния в Скопие. Основни области на сътрудничество са военното образование и военното здравеопазване.

Нивото на военно сътрудничество с Албания не е на необходимата висота за съседна държава, член на НАТО, доказателство за което е и фактът, че АО на Албания е пътуващ и е с постоянно седалище в Тирана. Сътрудничество се осъществява най-вече в рамките на ситуираните в РСМ Регионален център за обучение по въпросите на връзките с обществеността и Център за обучение на пилоти на летище „Петровац“.

В сътрудничеството с Босна и Херцеговина съществено внимание се отделя на военното образование. От 2011 г. във ВА „Генерал Михайло Апостолски“ се обучават курсанти на БиХ. Сътрудничество се развива и в областта на обучението на пилоти на хеликоптери за което активно се използва симулатора за хеликоптер Ми-8/17 в Центъра за обучение на пилоти в авиобаза „Петровац“. Други форми на сътрудничество са участието на представители на БиХ в летния лагер на полигона „Криволак“ в РСМ, Регионалният център за обучение по въпросите на връзките с обществеността в Скопие и на македонски военнослужещи в Центъра за обучение за поддръжка на мироопазващите операции в Сараево.

Акцентите в двустранното сътрудничество с Черна гора са военното образование (*черногорски курсанти се обучават във ВА „Генерал Михайло Апостолски“*), взаимното използване на центровете за обучение на пилоти на хеликоптери в авиобаза „Петровац“ в РСМ и в авиобаза „Голубовци“ в Черна гора, алпийска подготовка и ски обучение на полигона в Колашин, Черна гора и участието в съвместни учения и тренировки.

Военното сътрудничество със Сърбия се развива основно в областите военно образование и военно здравеопазване.

Внимание заслужава засилващото се сътрудничество между МО на РСМ и КСС/ВСК. На този етап основен акцент е поставен върху военното образование (*от 2018 г. по двама представители на МКСС всяка година започват обучение във ВА „Генерал Михайло Апостолски“*). От страна на РСМ се декларира готовност за разширяване на сътрудничеството с Косово чрез използване на възможностите на Регионалния център за обучение в областта на връзките с обществеността, военно-медицинският център и полигона „Криволак“. МО на РСМ изразява интерес към възможностите на косовския Център за издирване и спасяване.

РСМ би могла за да има водеща роля при осъществяването на двустранно и многостранно военно сътрудничество в областите: военно образование (*чрез ВА „Генерал Михайло Апостолски“*); военна медицина, мироопазващи операции (*чрез регионалния център за обучение „Криволак“ и регионалния център за обучение за действия с несмъртоносно оръжие*); обучение на пилоти на хеликоптери МИ-8/17 (*чрез регионалния център в аб „Петровац“*) и връзки с обществеността (*чрез регионалния център в тази област в Скопие*).

Анализът на международното военно сътрудничество, провеждано от РСМ ни позволява да дефинираме следните негови основни приоритети:

1. Постигане на пълна оперативна и техническа съвместимост с въоръжените сили на страните-членки на НАТО и изпълнение на съюзническите ангажименти.

2. Оптимално използване на всички възможности и програми на Алианса за повишаване на отбранителните способности и осигуряване на защитата на териториалната цялост и суверенитета на страната.

3. Активно участие в ОПСО, включително в бойни групи на ЕС.

4. Подготовка на военнослужещи за участие в международни операции на НАТО, ЕС и ООН и всестранно осигуряване и оборудване на контингентите.

5. оползотворяване на възможностите на притежаваните полигони и международно сертифицирани центрове за обучение в областта на връзките с обществеността и обучението на пилоти на хеликоптери, както и на развитите си способности в сферата на военното образование и военната медицина.

2.1.2.3. Състояние и приоритети в международното военно сътрудничество на Босна и Херцеговина

Основните фактори, които оказват влияние върху развитието на международното военно сътрудничество на БиХ са особеностите на статута на държавата, регламентиран с Дейтънското мирно споразумение и породената от това сложната организация на системата ѝ за национална сигурност, продължаващата, на територията на страната, операция на ЕС, функционирането на Щаб на НАТО в Сараево и несигурността за евро-атлантическата ѝ определеност.

Основен орган на МО на БиХ в областта на военното сътрудничество е Сектора за международно сътрудничество, който се ръководи от помощник-министър за международното сътрудничество. Секторът организационно се състои от Отделение за сътрудничество с НАТО/ПЗМ, Отделение за двустранно и многостранно сътрудничество и Отделение за международни ангажменти.

Военно-дипломатическата мрежа на страната е сравнително слабо развърната, като към началото на 2022 г. включва общо 11 резидентни военно-дипломатически представители в 9 държави (MOD ВН 2022). В страните от Западните Балкани СЛАО има единствено в Република Сърбия, като акредитирания там офицер по правило е етнически хърват.

Процесът на евро-атлантическа интеграция на БиХ се развива с променлива динамика. Щабът на НАТО в Сараево закономерно има съществена роля в отношенията с Алианса. Основните му задачи са да оказва контрол за пълното прилагане на военните аспекти на Дейтънското мирно споразумение, подпомагане на трансформацията на въоръжените сили на страната и постигане на напредък в евро-атлантическата ѝ интеграция. Освен това той изпълнява и задачи по планиране и контрол на мероприятията на НАТО на територията на страната и задържане на лица, заподозрени за военни престъпления.

За повишаването на нивото на сътрудничество със структурите на Алианса страната е акредитирала дипломатическа мисия при НАТО и офис за връзка в SHAPE. Останалите три позиции в структурите на Алианса, на

които могат да бъдат назначавани военнослужещи от АБиХ са JFC¹¹⁹ Неапол, JFC Брунsum и в Школата на НАТО в Оберамергау¹²⁰

Един от приоритетите на военното сътрудничество между НАТО и БиХ е подпомагането на процеса на изграждане на способности на въоръжените сили на страната за съвместни операции със страните членки в областта на ОПМ и управлението на кризи. В тази връзка следва да се отбележи, че от 2009 г. до края на операцията военнослужещи от АБиХ участваха в ISAF в състава на контингентите на Дания и Германия. През 2022 г. военнослужещи от АБиХ участваха в 3 операции в Африка MONUSCO, MINUSMA и EUTM RCA (*по силата на Рамковото споразумение между БиХ и ЕС за участие в международни операции на ЕС за управление на кризи*). До края на 2021 г. общо 891 военнослужещи на АБиХ са участвали в операции на НАТО, ЕС и ООН.

В рамките на ОСС БиХ сертифицира сили и средства на разположение за активности в рамките на ПЗМ. Изградени са и функционират партньорски центрове за обучение, каквито са полигонът в Маняча¹²¹, Тренировъчният Център за мироопазващи мисии в база „Бутмир“ в Сараево (PSOTC) и Центърът за професионално развитие в Травник¹²².

В областта на борбата с природните бедствия БиХ си сътрудничи с EADRCC, като в случай на нужда получава методическа, логистична и материална подкрепа от съюзническата институция.

БиХ участва в програмата SPS от 2007 г. Основните области към които проявява интерес са кибер отбрана, развитие на високи технологии в областта на сигурността, контра тероризъм, граничен контрол, ЯХБЗ и енергийна сигурност (NATO 2020).

През 2021 г. МО и АБиХ са осъществявали двустранно военно сътрудничество с 25 държави, като с 13 от тях са подписани годишни планове за ДВС (MOD BH 2022). Подписването на годишни планове и програми е наложена практика, като през годините броя на държавите варира (*18 през 2017, 17 през 2018¹²³, 17 през 2019, 9 през 2020¹²⁴*).

¹¹⁹ Joint Force Command

¹²⁰ MOD BH [Ministry of Defense of Bosnia and Herzegovina]. Ministry Address Book. Available on: http://www.mod.gov.ba/o_nama/adresar/?id=21735 [last viewed: 20 January 2023]

¹²¹ Combat Training Centre at Manjača

¹²² Professional Development Centre in Travnik

¹²³ MOD BH 2019.

¹²⁴ MOD BH 2021

Както и при останалите страни от региона най-интензивно е ДВС със САЩ, които разкриват посолство в Сараево през 1994 г. Специален партньор на ВС на БиХ е Националната гвардия на щата Мериленд, с която се развива пълноценно сътрудничество от 2003 г. Реализирани са повече от 250 съвместни мероприятия, в които са взели участие над 5 000 военнослужещи и цивилни служители.

В периода 2012-2016 г. САЩ са предоставили безвъзмездна помощ на БиХ в областта на отбраната на стойност над 27 млн. щ.д.¹²⁵

Много добре развито е двустранното военно сътрудничество с Турция. То се осъществява на базата на междуправителственото „Рамково споразумение за сътрудничество в областта на военното обучение, техническа помощ и обмен на опит“, подписано от Съвета на министрите на БиХ в Сараево на 14 август 2006 г. и от правителството на Турция в Анкара на 1 февруари 2007 г.

От 2011 г. регулярно се подписват двустранни договори за военно-финансово сътрудничество и протоколи за осъществяване на финансова помощ за петгодишни периоди. Последният такъв, подписан през март 2021 г. предоставя средства в размер на 200 млн. турски лири. Специфично условие е, че средствата могат да бъдат използвани само за закупуване на техника и оборудване от турски компании.

Двустранното сътрудничество в областта на военното образование се регламентира с подписаното в Анкара на 7 април 2016 г. междуправителствено „Споразумение за сътрудничество във военното обучение“. Според неговите условия общо 19 кадети на БиХ се обучават в турски висши военни училища (*15 в Академията на СВ и 4 в Академията на ВВС*) изцяло за сметка на турската страна. От създаването на ВС на БиХ през 2005 г. до подписването на споразумението турски военно-учебни заведения са завършили общо 62 офицера от БиХ. Различни обучения в Турция годишно преминават над 50 военнослужещи от АБиХ. Обикновено на обучение в Турция се изпращат представители на бошняшкия етнос.

Сред държавите, които осъществяват по-интензивно двустранно сътрудничество с БиХ са Германия, Австрия и Гърция. Основен акцент е

¹²⁵ USAID. U.S. Foreign Aid by Country, Bosnia and Herzegovina. [Available on: https://explorer.usaid.gov/cd/BIH?fiscal_year=2016&implementing_agency_id=7&measure=Obligations until 23 May 2020]

поставен на военното образование и обучение, като следва да се отбележи, че обикновено на обучение в Гърция се изпращат военнослужещи от ВС на БиХ от сръбския етнос.

Като цяло поради липса на добре развита военно-образователна система и инфраструктура за обучение на кадри в БиХ двустранното сътрудничество в областта на образованието и обучението на военнослужещи е много широко. Подписани са договори за сътрудничество в областта на военното образование и обучение с 16 страни, а с други 14 държави такова се развива на *ad hoc* принцип без съответната регламентираща правно-нормативна база. През 2021 г. общо 193 военнослужещи от ВС на Бих са се обучавали на различни нива във военно-образователни заведения в чужбина.

Следва да се отбележи, че от 2016 г. до началото на войната в Украйна се отбелязваше активизиране на отношенията във военната област с Руската Федерация, като освен разкриването на СлАО в Москва се интензифицираха и официалните посещения, достигайки до ниво заместник-министър на отбраната.

БиХ има възможности да бъде водещ партньор в регионалното военно сътрудничество в областите мироопазващи операции (*чрез тренировъчния център за мироопазващи мисии в база „Бутмир“, Сараево и полигона в Маняча*), професионалното развитие (*чрез центъра в Травник*) и хуманитарното разминироване.

Въз основа на анализа на провежданото от БиХ международното военното сътрудничество, като основни негови приоритети могат да бъдат определени:

1. Използване на възможностите, предоставяни от Алианса, ЕС и партньорите на двустранна основа с цел реформиране на отбранителната система.

2. Подготовка на военнослужещи за участие в международни операции на НАТО, ЕС и ООН и адекватно всестранно осигуряване и оборудване на контингентите.

3. Осигуряване на висше военно образование, специализации и обучения на военнослужещите от Армията на БиХ в чужбина.

4. Пълноценно използване на центъра за мироопазващи мисии и развитите способности за хуманитарно разминироване.

5. Оптимално използване на съществуващите и придобиване на нови способности в областта на унищожаването и утилизирането на излишъци от въоръжение и експлозиви и в областта на хуманитарното разминироване.

2.1.2.4. Състояние и приоритети в международното военно сътрудничество на Черна гора

Основните фактори, които оказват влияние върху развиваното от Черна гора МВС са: амбицията за максимален принос към колективната сигурност, основана на членството в Алианса от 2017 г.; стремежът към изпълнение на критериите за членство в ЕС и активно участие в ОПСО; липсата на собствени способности за военно обучение и образование и необходимостта от осигуряването на охраната и отбраната на въздушното и морското пространство на страната.

Основни органи на МО на Черна гора в областта на военното сътрудничество са Дирекцията за международно сътрудничество и Дирекцията за НАТО и ЕС, организационно включени в състава на Директората за отбранителна политика на МО.¹²⁶

Освен това ангажименти в областта в международното военно сътрудничество има и Генералният директорат за НАТО и политиката за сигурност към МВНР на Черна гора, организационно състоящ се от Дирекция за НАТО, Дирекция за политика за сигурност и регистратура за класифицирана информация¹²⁷.

Военно-дипломатическата мрежа на страната е слабо развърната, като към края на 2022 г. включва 4 СЛАО (*САЩ, Германия, Великобритания и Австрия*).

В годините след приемането на Черна гора като пълноправен член на НАТО интеграцията и в Алианса се осъществява съгласно Плана за военна интеграция на Черна гора в НАТО с основен акцент върху областите администрация, въоръжение и оборудване, структура на силите, обучение и учения, интегриране на системата за ПВО на Черна гора в Интегрираната системата за противоракетна отбрана на НАТО, комуникационно-информационни системи и кибер отбрана.

¹²⁶ Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva odbrane [Montenegrin]. 2021.

¹²⁷ Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta Ministarstva vanjskih poslova [Montenegrin]. 2021.

Един от акцентите в сътрудничеството с Алианса е започналото в началото на 2017 г. изпълнение на програма за унищожаване на 400 тона излишъци от боеприпаси, финансирано от доверителен фонд на НАТО на стойност 700 хил. евро. Проектът се реализира от NSPA, а водеща нация е Великобритания. България е един от донорите по проекта.

Черна гора е участник в SPS от 2006 г., като продължава да бъде част от програмата и след присъединяването си към Алианса. Основните области на сътрудничество са разминирание, превенция и боба с последствията на природни бедствия и аварии, кибер отбраната, изпълнението на резолюция 1325 на СС на ООН и защитата на околната среда.

Важен аспект от МВС е участието в международни операции. И след като стана пълноправен член на Алианса Черна гора продължава да участва активно в международни мироопазващи и миро поддържащи операции на НАТО, ЕС и ООН. През 2021 г. черногорски военнослужещи участваха в операциите EU NAVFOR – ATALANTA, KFOR, EUTM, MINURSO, NMI и в батальонната бойна група за засилено предно присъствие на НАТО в Латвия – eFP с общо над 100 военнослужещи годишно.

През 2021 г. ДВС е провеждано с 24 държави, като с 14 от тях са подписани годишни програми (MOD MNG 2022). През 2020 г. сътрудничеството е силно повлияно от ограниченията, свързани с пандемията от COVID-19. Въпреки това са били подписани 9 годишни програми за ДВС, а други 7 са преминали етапите на съгласуване (MOD MNG 2021). През 2019 г. ДВС е провеждано с 28 държави, а с 19 от тях са подписани годишни програми (MOD MNG 2020). През 2018 г. в рамките на международното военно сътрудничество са реализирани общо 546 мероприятия, в които са взели участие 3154 души (MOD MNG 2019). През 2017 г. са реализирани 422 мероприятия (*125 в Черна гора и 297 в чужбина*) с участието на 3 531 души, а през 2016 г. са проведени 303 мероприятия с 2 398 участника (MOD MNG 2018).

Най-всеобхватно е двустранното военно сътрудничество между Черна гора и САЩ, които се дефинират от военнополитическото ръководство на Черна гора като основен стратегически съюзник в областта на сигурността и отбраната. Както и с останалите държави от региона се осъществява двустранно сътрудничество между Армията на Черна Гора (АЧГ) и Националната гвардия на САЩ. По време на започналото през 2007 г.

сътрудничество с Националната гвардия на щата Мейн са проведени многобройни учения и тренировки с основна цел повишаване на способностите на АЧГ и постигане на съвместимост по стандартите на Алианса.

САЩ финансират участието на представители на АЧГ на различни мероприятия в партньорските страни, а заедно с ВС на САЩ се реализират множество двустранни мероприятия. САЩ предоставят безвъзмездна финансова и материална подкрепа за развитието на АЧГ чрез програмите за военнотехническа помощ FMF и FMS, а най-значителните доставки са леко бронирани машини за пехотата и патрулни катери. В периода 2012-2016 г. САЩ са предоставили безвъзмездна помощ на Черна гора в областта на отбраната на стойност около 10 млн. щ.д.¹²⁸.

ДВС с Гърция се осъществява основно в областите на военното образование, ВМС и специални сили. Специално внимание се отдава на осъществяването на операция по Air Policing от ВВС на Гърция във въздушното пространство на Черна гора.

Акцент в ДВС с Албания е обмяната на опит в областта на хеликоптерната авиация и обучението, особено в областта на подготовката на планински подразделения.

Основните мероприятия в областта на ДВС с Австрия са съвместните обучения и тренировки в рамките на проекта за изграждане на регионален център за обучение във планински бойни действия в Черна гора, сътрудничество в областта на ОПСО, обучение на черногорски курсанти във ВА във Виена, курсове по немски език и сътрудничество в областта на кодификацията и логистиката. Сътрудничество се осъществява и по линия на желанието на Черна гора да се присъедини към формата CEDC.

Акцентите в ДВС с БиХ са поставени върху обучението на военнослужещи от АЧГ в областта на инженерното осигуряване и обезвреждане на не експлодирани взривни материали, военно разузнавателното осигуряване, управлението на човешките ресурси, бюджетирането и езиковото обучение и сътрудничеството чрез PSOTC в Сараево.

¹²⁸ USAID. U.S. Foreign Aid by Country, Montenegro. [Available on: https://explorer.usaid.gov/cd/MNE?fiscal_year=2016&implementing_agency_id=7&measure=Obligations until 23 May 2020]

Основен елемент от двустранното военно сътрудничество с Франция е оказването на логистична и военнотехническа помощ на военнослужещите от АЧГ, участващи в операцията на ЕС „NAVFOR- Atalanta“.

С Нидерландия сътрудничеството се осъществява основно в областите управление на човешките ресурси и кибер-сигурност.

Сътрудничеството с Хърватия основно се осъществява по линия на съвместното участие в RSM в Афганистан и взаимодействието ВМС на двете съседни адриатически държави

ДВС с Италия се развива основно в областта на ВВС, ВМС и образованието. Фокус е поставен върху осъществяването на операция по Air Policing от ВВС на Италия във въздушното пространство на Черна гора.

Акцент в сътрудничеството с Канада е реализацията на офсетното споразумение, свързано с доставката на четири хеликоптера Bell 505.

Основните мероприятия от плановите за ДВС с РСМ са свързани с обучението на курсанти, обучението на пилоти от АРСМ в Центъра за обучение на пилоти на хеликоптери в Черна гора и ски-курсове. Във ВА „Генерал Михайло Апостолски“ в Скопие се обучават 10-12 черногорски курсанти.

Фокусът на двустранното военно сътрудничество с Норвегия е върху областите изграждане на институционална почтеност, обучение по английски език и поддръжка на проекта Балкански медицински сили (ВМТФ¹²⁹).

ДВС с Германия се осъществява основно в областите верификация, управление на човешките ресурси, връзки с обществеността и обучение на кадри.

Сътрудничеството с Полша се осъществява основно в областите ВВС и съвместни учения и тренировки на подразделенията военна полиция.

Със Словения се осъществява сътрудничество основно в областите планиране и бюджетиране и управление на човешките ресурси. Предстои разширяване на областите на сътрудничество, като се планира реципрочно разкриване на СлВА в двете страни.

Основните елементи от ДВС със Сърбия са обучение на военнослужещи от АЧГ в партньорския център за ЯХБЗ в Крушевац,

¹²⁹ Balkan Medical Task Force

Сърбия и сътрудничество в областта на логистиката, материалните ресурси и обучение на инженерни подразделения.

Основна област в ДВС с Турция е обучението на личен състав и образованието на черногорски курсанти в турски военни училища. Сътрудничеството се интензифицира след подписаните през 2019 г. протокол за финансова подкрепа на обучаващите се в Турция черногорски военнослужещи и Споразумение за военно-финансово сътрудничество, което регулира безвъзмездното предоставяне на продукция с военно предназначение на АЧГ.

Акцентите в ДВС с Великобритания са поставени върху утилизацията на излишъците от боеприпаси и въоръжение в Черна гора, ВМС, връзките с обществеността, управление на отбраната, военното разузнаване и обучението по английски език.

Поради липсата на собствени капацитети и изградена инфраструктура в областта на военното образование Черна гора обучава своите курсанти във военно учебни заведения в чужбина. През 2017 г. извън страната са се обучавали 32 курсанти (*в Гърция, РСМ, Хърватия, Италия и САЩ*). През 2018 г. броят на обучаващите се е увеличен на 38, а през 2020 г. той е вече 54 души.

Черна гора притежава способности да бъде водещ партньор във форми на регионално военно сътрудничество в областите: специални сили на ВМС; подводно разминироване; алпийска подготовка и обучение на пилоти на хеликоптери.

Въз основа на анализа на военното сътрудничество, осъществявано от Черна гора може да се посочат следните негови основни приоритети:

1. Постигане на пълна оперативна и техническа съвместимост с въоръжените сили на страните членки на НАТО и изпълнение на съюзническите ангажименти.

2. Пълноценно използване на всички програми на Алианса, включително за съвместно използване на способности, за повишаване на отбранителните възможности на страната и осигуряване на защитата на териториалната цялост и суверенитета с акцент върху осигуряването на наблюдението и охраната на въздушното и морското пространство.

3. Активно участие в ОПСО с цел изпълнение на критериите за пълноправно членство в ЕС.

4. Подготовка на военнослужещи за участие в международни операции на НАТО, ЕС и ООН и адекватно всестранно осигуряване и оборудване на контингентите.

5. Осигуряване на висше военно образование, специализации и обучения на военнослужещите от АЧГ в чужбина.

6. Пълноценно използване на притежаваните основни способности за подготовка на личен състав, преди всичко в областта на обучение на пилоти на хеликоптери, алпийската подготовка и подводното разминироване.

7. Осигуряване на унищожаването и утилизацията на излишъците от боеприпаси, взривни вещества и въоръжение.

2.1.2.5. Състояние и приоритети в международното военно сътрудничество на Република Албания

Основните фактори, които оказват влияние върху военното сътрудничество на Албания са пълноправното членство на страната в НАТО от 2009 г., стратегическата ѝ определеност за пълноправно членство в ЕС и водещата роля на САЩ при реформирането на отбранителните ѝ институции.

Основен орган на МО на Албания в областта на военното сътрудничество е Директоратът за отбранително планиране. Ангажименти и отговорности в областта на военното сътрудничество има и Директоратът за НАТО и политика за сигурност в Министерството за Европа и външни работи, който организационно се състои от сектор „НАТО“ и сектор „Политика за сигурност“.

Военно-дипломатическата мрежа на страната е слабо развърната и към края на 2019 г. се състои от 14 СлаО.

В Директивите за отбрана на министъра на отбраната на Албания, които представляват основополагащ документ за отбранителното планиране се посочва, че военното сътрудничество на страната трябва да бъде синхронизирано с външната политика, в подкрепа на процеса на европейската ѝ интеграция и в интерес на развитието на способности на ВС. В директивите от 2017 до 2022 г.¹³⁰ ролята на международното военно сътрудничество е все по-отчетлива. Основно внимание се отделя на активното участие и изпълнението на поетите ангажименти в рамките на

¹³⁰ MOD ALB 2017., MOD ALB 2019., MOD ALB 2020., MOD ALB 2021.

НАТО, ЕС, ООН, ОССЕ и регионалните инициативи в областта на сигурността и отбраната. В регионален план като приоритети се определят съвместните учения и тренировки, обучението, участието в съвместни операции и подкрепа за евро-атлантическите интеграционни процеси. Все по-голямо внимание се отделя на сътрудничеството с Косово, като се посочва, че Албания следва да предоставя „всеобхватна и неограничена подкрепа на Министерството на отбраната на Република Косово и консолидирането на нейните сили за сигурност“ (MOD ALB 2022).

В годишните доклади на ЕК за напредъка на Албания през последните години се посочва, че МВнР и МО на страната имат необходимите структури, с които да участват ОБППС и ОПСО. Като съществен принос на страната се посочва участието в операциите на НАТО (RSM, KFOR, eFP, SNMG2) и в такива от стратегическа важност за ЕС (EUFOR и EUTM). Албания планира да участва в една от бойните групи на ЕС през 2024 г.

Основен партньор на Албания в областта на сигурността и отбраната са САЩ, които се дефинират от военнополитическото ръководство като основен стратегически съюзник. В периода 2012-2016 г. САЩ са предоставили безвъзмездна помощ в областта на отбраната на Албания на стойност над 27 млн. щ.д.¹³¹

Както и с останалите държави от региона се осъществява двустранно сътрудничество между ВС на Албания и Националната гвардия на САЩ. В рамките на започналото още през 1995 г. сътрудничество с Националната гвардия на щата Ню Джърси са проведени многобройни учения и тренировки с основна цел повишаване на способностите на ВС на Албания и постигане на съвместимост по стандартите на Алианса.

Друг важен партньор на Албания във военната област е Турция, с която активното сътрудничество започва през 1992 г. От тогава над 2500 албански военнослужещи са получили военно образование или са преминали различни специализации и курсове в Турция. Турски език се изучава както в Турция, така и в турския културен център „Yunus Emre“ в Тирана. Основните области на сътрудничество са съвместното участие в международни операции и подготовката на албанските военнослужещи за

¹³¹ USAID. U.S. Foreign Aid by Country, Albania. [Available on: https://explorer.usaid.gov/cd/ALB?fiscal_year=2016&implementing_agency_id=7&measure=Obligations until 23 May 2020]

такива, обучение на пилоти, военноморски офицери и военнослужещи от специалните сили.

В следващият период възможностите на международното военно сътрудничество най-вероятно ще бъдат използвани активно за изпълнението на определените в директивите за отбрана за 2020г. - 2022 г. като приоритетни области за изграждане и модернизиране на отбранителни способности и подобряване на инфраструктурата:

- Продължаване на модернизацията на леко пехотната батальонна група и декларираните подразделения за силите за бързо реагиране на НАТО (eNRF¹³²), както и на бойната група за специални операции;

- Изграждане на оперативни възможности за наблюдение и охрана на въздушното пространство над Република Албания и подобряване на оперативната концепция за използването на вертолети при различни оперативни сценарии и ситуации и изпълнението на всички критерии, осигуряващи съвместимост с останалите страни-членки на НАТО;

- Координиране и тясно сътрудничество със структурите на НАТО по отношение на реализирането на съвместния проект за използване на военновъздушната база „Кучова“;

- Поддържане на реална картина на морското пространство, чрез непрекъснатия му мониторинг и изграждане на способности за сигурна връзка чрез военната система за управление на съобщенията, като условие за успешното изпълнение на поставените задачи в рамките на участието в SNMG2 в Егейско море;

- Подобряване на способностите за отговор на ВМС чрез повишаване на оперативната готовност и възприемане на по-гъвкава концепция за тяхното използване;

- Изпълнение на изискванията за сформирание на подразделение за кибер отбрана.

Въз основа на гореизложеното биха могли да се дефинират следните основни приоритети в международното военно сътрудничество на Република Албания:

¹³² enhanced NATO Response Force

1. Осигуряване на пълна интеграция в евроатлантическите структури и оперативната и техническа съвместимост със въоръжените сили на страните членки.

2. Пълноценно използване на всички програми на Алианса за повишаване на отбранителните възможности на страната и осигуряване на защитата на териториалната цялост и суверенитета с акцент върху осигуряването на наблюдението и охраната на въздушното и морското пространство.

3. адаптиране към ОПСО и подготовка на сили за участие в бойни групи на ЕС.

4. Продължаване на участието в международни операции на НАТО, ЕС и ООН и адекватно всестранно осигуряване и оборудване на контингентите.

5. Пълноценно използване на притежаваните основни способности за обучение на личен състав, преди всичко в областта на ВВС, ВМС и специалните сили.

6. Оптимално използване на възможностите по линия на многостранното и двустранното военно сътрудничество при изпълнението на проектите за модернизиране и подобряване на отбранителната инфраструктурата в областта на ВМС, ВВС, кибер отбраната и силите за бързо реагиране, както и за постигане на декларираните цели за способности.

7. Задълбочаване на ДВС със САЩ.

8. Легитимиране на Република Косово във всички международни формати, включително в сферата на отбраната и сигурността, оказване на подкрепа при трансформирането на КСС в КВС и съвместно участие в учения и тренировки.

2.1.2.6. Състояние и приоритети в международното сътрудничество в областта на отбраната и сигурността на Република Косово

Факторите, които оказват най-съществено влияние върху международното сътрудничество в областта на сигурността и отбраната на Република Косово са желанието за утвърждаване на интегритета и независимостта на държавата, признаването ѝ като самостоятелен субект на международното право, членството ѝ във възможно най-много

международни организации, включително в ООН и признаването на независимостта ѝ от максимален брой държави и най-вече от всички страни-членки на НАТО и ЕС, като важно условие за изпълнението на стратегическите и приоритети за пълна европейска и евро-атлантическа интеграция.

Институционалното сътрудничеството с НАТО се осъществява основно чрез започналата през 1999 г. и продължаваща и в момента операция на НАТО в страната – KFOR. С цел оказване на подкрепа за развитието на институциите на Косово в сектор сигурност през 2016 г. е сформирана Група на НАТО за съветване и връзки в Прищина. Нейната основна задача е подпомагане на изграждането на способности и координация в областта на образованието и обучението.

Систематично полаганите от 2013-2014 г. усилия за сформирването на Въоръжени сили на базата на КСС, като основополагащ елемент на независимата държава, резултираха в приемането, през декември 2018 г., на пакет от закони. МКСС беше преименувано в МО и беше приет 10 годишен план за трансформацията на КСС в КВС. Законодателните промени бяха осъществени въпреки институционалната съпротива на НАТО и ЕС, но с подкрепата на двустранна основа от САЩ, Великобритания, Германия и Франция. Безспорно това ще бъдат и държавите с които Косово ще търси най-широко партньорство с цел трансформиране на системата си за сигурност и изграждане на ВС, които да позволят бърз напредък в евро-атлантическата и европейската интеграция на страната.

Съществена крачка напред в подкрепа на трансформацията е изпращането на първия контингент на страната в международна операция зад граница. През март 2021 г. взвод под американско командване, ротиращ се на шест месеца, беше изпратен в рамките на операция на въоръжените сили на САЩ в Кувейт.

До момента на започване на трансформацията мисията на КСС, като инструмент на сигурността беше да поддържа правителството на Република Косово и да подкрепя цивилните власти при природни и други бедствия. Основните отговорности на силите за сигурност бяха да участват в операции в отговор на кризи, включително мироопазващи; да подпомагат цивилните институции в борбата им с природните и други бедствия, включително извън границите на страната; да провеждат хуманитарно разминироване и да

обезвреждат не експлоатирали боеприпаси, както и да изпълняват други функции в областта на сигурността, които не спадат в задълженията на полицията и право налагащите институции на страната. В хода на трансформацията тези функции и задачи ще бъдат променени, за което ще бъдат разработени и приети съответните стратегически документи.

Към края на 2022 г. основен орган на МО на Косово в областта на военното сътрудничество е департамент „Отбранително сътрудничество“, подчинен на Директора за планове и политики в министерството. Организационно департаментът включва два отдела – „Международно сътрудничество“ и „Евро-атлантическа интеграция“.

В МВнР на Косово отговорности в областта на отбранителното сътрудничество има Департамента за НАТО и политика за сигурност.

От 2013 г. МКСС, съвместно с МВнР на Косово започнаха развърщането на военно-дипломатическа мрежа в чужбина. Първоначално в основните партньорски държави бяха изпратени старши офицери от КСС, акредитирани като аташета по сигурността. Процесът придоби по-нататъшно развитие когато на 7 октомври 2020 г. Министерски съвет на Косово прие Правилник за службата на аташета по отбрана, в който са регламентирани подчинеността, задачите и функционирането на службите¹³³.

От 2012 г. отделни държави акредитират свои военно дипломатически представители в и за Република Косово. Резидентни в Прищина са ВА на САЩ и Турция, а нерезидентни свои представители имат Германия, Италия, Великобритания, Хърватия, Албания, РСМ, Швеция и др.

Анализа на годишните доклади на МКСС за периода 2015-2017 г. показва, че основните усилия на министерството са били фокусирани върху провеждането на мероприятия, които да увеличат обхвата на двустранното и многостранно сътрудничество с министерствата, командванията и щабовете на страните партньори, както и към изграждането и развитието на съответната военно-дипломатическа мрежа и подписване на нови споразумения. През 2017 г. ДВС с Албания, Хърватия, РСМ, Германия, Турция, Великобритания, Латвия, Нидерландия, Словения и САЩ се е осъществявало въз основа на съгласувани годишни програми.

¹³³ Pravilnik (VRK) Br. 23/2020 o Odbrambenim Atašeima [Serbian]. 2020.

Най-всеобхватно е двустранното военно сътрудничество със САЩ. В рамките на посолството в Прищина функционира и Бюро за отбранително сътрудничество, чрез което се координира участието на представители на КСС/КВС в обучения и тренировки в Косово, САЩ и други партньорски държави. Особено активно е започналото през март 2011 г. сътрудничеството между КСС и Националната гвардия на щата Айова. Основните насоки в това сътрудничество е обучение на КСС по стандартите на НАТО и повишаване на способностите в областите логистика, транспорт, комуникации, ЯХБЗ, разузнаване, кибер отбрана, обезвреждане на експлозивни средства и съдействие на цивилните при неутрализирането на последствията от природни бедствия.

В периода 2012-2016 г. САЩ са предоставили безвъзмездна помощ на Косово в областта на отбраната на стойност около 24 млн. щ.д.¹³⁴

Договорно-правната рамка на военното сътрудничество между Турция и Косово започва да се изгражда от декември 2009 г., когато в Анкара е подписано рамковото споразумение между МКСС и МО на Турция за сътрудничество в областта на военното обучение, техниката и науката. То предвижда съвместни мероприятия в областите на военното обучение и образование, логистиката, здравеопазването, комуникационните технологии, мироопазващите и хуманитарните операции и обмен на военно-разузнавателна информация. Периодично се сключват договори за безвъзмездна финансова помощ от страна на Турция за закупуване за нуждите КСС на отбранителни продукти, произведени в Турция. Само в периода 2010-2012 г. са били сключени такива договори за безвъзмездна финансова помощ в размер на 2 175 000 щ.д. Особено активно е двустранното военно сътрудничество в областта на военното образование и обучение и организационното изграждане и повишаване на способностите на бригадата за бързо реагиране на КСС (Pavlović 2016, p. 94-107).

Поради ограничените собствени възможности за военно обучение и образование, служителите на КСС се обучават във военно-учебни заведения в чужбина (*САЩ, Турция, Албания и РСМ*).

¹³⁴ USAID. U.S. Foreign Aid by Country, Kosovo. [Available on: https://explorer.usaid.gov/cd/CSKM?fiscal_year=2016&implementing_agency_id=7&measure=Obligationss until 23 May 2020]

На този етап на територията на Република Косово има възможност за осъществяване на мероприятия от двустранното и регионално военно сътрудничество в областите: ликвидиране на последствията от природни бедствия; издирване и спасяване; хуманитарно разминироване и неутрализиране на не експлоатирани взривни устройства.

Поради стремежа си към максимално широка международна представителност политическото ръководство на Косово приветства всяка форма на военно сътрудничество.

Въз основа на гореизложеното биха могли да се дефинират следните основни приоритети в международното военно сътрудничество на Република Косово:

1. Легитимиране на Република Косово като независима държава, чрез участие в максимален брой формати за международно сътрудничество, включително в областта на отбраната и сигурността, установяване и разширяване на мрежа от военно-дипломатически представители, увеличаване на броя на чуждестранните военно-дипломатически представители, акредитирани в или за Косово.

2. Подпомагане на организационното и правно-нормативното изграждане на КВС и МО.

3. Продължаване и разширяване на стратегическото партньорство във военната област със САЩ, Турция и Албания.

4. Участие в международни учения, тренировки и операции.

5. организиране на учения и тренировки на територията на Косово с максимално широко международно участие.

6. Осигуряване на висше военно образование, специализации и обучения на военнослужещите от КСС/КВС в чужбина.

2.1.2.7. Основни фактори, оказващи въздействие върху международното военно сътрудничество на страните от Западните Балкани.

Обобщеният анализ на представените по-горе основни области и форми на МВС, които се използват от страните от Западните Балкани, позволява да се направи извод, че съществуват общи за всички държави от региона фактори, които оказват влияние върху неговите цели, обем и интензитет. Като такива могат да бъдат определени:

- Стратегическата определеност на държавите за членство в ЕС и НАТО и желаното ниво на интеграция в двете организации, както и наличието на действащи структури на НАТО на тяхна територия;
- Достигнатата степен на съвместимост с въоръжените сили на страните членки и изпълнение на критериите за членство;
- Степента на кадрово, методическо, материално и финансово обезпечаване на желаните реформи в областта на отбраната;
- Необходимостта от коопериране и придобиване на съвместни отбранителни способности с цел ефикасно използване на сравнително ограничени финансов ресурс, с който разполагат;
- Наличието, пълнотата и актуалността на правно-нормативната база, регулираща провежданото от страната МВС на двустранна и многостранна основа;
- Необходимост от военно образование, обучение и квалификация на военнослужещите и цивилните служители при ограничени собствени способности в тази област;
- Операциите на НАТО, ЕС и ООН, в които участват или в които имат амбиция да участват. Наличието на международни операции на тяхна територия;
- Основните характеристики на въоръжените им сили като численост, организация, въоръжение и бойна техника, с които разполагат.

Наличието на общи фактори на въздействие предполага съществуването на някой сходни приоритети на осъществяването от страните военно сътрудничество. Класифицирането на идентифицираните в предишните раздели приоритети на МВС на отделните страни в общи тематични групи е полезно в няколко направления. От една страна това ще даде възможност за по-прецизно позициониране на България по отношение на инициативите за регионално сътрудничество, така че да бъде отделено по-голямо внимание и да бъдат подкрепени онези от тях, които биха били необходими на повече държави. В този смисъл идентифицирайки общи потребности могат да бъдат обособени групи от страни, на които България би могла да предложи реализирането на проекти в конкретна сфера, като водеща държава. От друга страна обобщаването позволява да бъде направена връзка и търсени зависимости между това по кои приоритети на

кои държави се осъществява ДВС с България и как това се вписва в общия регионален контекст.

Идентифицираните по-горе приоритети на МВС на отделните държави от Западните Балкани могат да бъдат систематизирани в следните тематични групи:

А. Постигане на пълна интеграция в евро-атлантическите структури, оперативна и техническа съвместимост с ВС на страните членки и изпълнение на съюзническите ангажименти (*приоритети №1 на РСМ, №1 на Черна гора и №1 на Албания*);

Б. Всестранно приспособяване на отбранителната система на страната към модела „член на ЕС но не и на НАТО“ (*приоритети №1 и №6 на Сърбия*);

В. Адаптиране към ОВППС и ОПСО и подготовка на сили (*Сърбия, РСМ, Албания*) за участие в бойни групи на ЕС (*приоритети №2 на Сърбия, №3 на РСМ, №3 на Черна гора, №3 на Албания*);

Г. Максимално използване на възможностите, които предоставят програмите на НАТО и ЕС за повишаване, както на националните им отбранителни възможности, така и на компетенциите и придобиване на нови способности в невоенни области (*приоритети №2 на Сърбия, №2 на РСМ, №1 и №5 на БиХ, №2 и №7 на Черна гора, №2 и №6 на Албания*);

Д. Подготовка, оборудване и всестранното осигуряване на контингентите, участващи в международни операции на ООН, ЕС и (*без Сърбия*) на НАТО (*приоритети №4 на Сърбия, №4 на РСМ, №2 на БиХ, №4 на Черна гора, №4 на Албания, №4 на Косово*);

Е. Придобиване на висше военно образование, специализация и обучение на военнослужещи и военни служители в чужбина (*приоритети №3 на БиХ, №5 на Черна гора и №5 на Косово*);

Ж. Създаване, развитие и пълноценно използване на съюзнически и регионални центрове за обучение и подготовка (*приоритети №5 на Сърбия, №5 на РСМ, №6 на Черна гора, №4 на БиХ, №5 на Албания, №4 на Косово*).

З. Задълбочаване на ДВС със САЩ, като основен стратегически съюзник (*приоритети №7 на Албания и №3 на Косово*);

И. Легитимиране на Република Косово като независима държава и осигуряване на подкрепа за трансформирането на КСС в КВС (*приоритет №8 на Албания и всички приоритети на Косово*);

Й. Възпрепятстване на трансформирането на КСС в КВС и легитимирането на Република Косово във всички международни формати (*приоритет №7 на Сърбия*).

Така систематизираните тематични групи от приоритети на МВС и участието на страните от Западните Балкани в тях са представени таблично в **приложение 2**, с което се онагледяват зависимостите и се подпомага по-нататъшната обработка на данните.

2.2. Нормативна уредба в областта на международното военно сътрудничество в Република България, използвани форми, отговорни длъжностни лица и структури

Както в повечето държави, така и в Република България основните отговорности в областта на МВС са възложени на длъжностни лица и организационни структури в Министерството на отбраната (МО). Задължения в тази сфера имат и някои ръководители и организационни единици на Министерството на външните работи (МВнР) и Министерството на икономиката и индустрията (МИИ). Правата и задълженията са регламентирани в законите, касаещи дейността на тези институции и устройствените им правилници. През последните години, въпреки динамиката на регионалната и глобална среда на сигурност и управлението на страната от различни по своя характер политически субекти, не настъпиха значителни промени в тази област.

2.2.1. Регулация и структури в министерствата на отбраната, външните работи и икономиката и индустрията

Основните цели и задачи на провеждането от Република България международно военно сътрудничество се дефинират в Закона за отбраната и въоръжените сили (ЗОВС¹³⁵). В неговия чл. 6 се посочва, че поддържането на сътрудничество със съюзни и други държави е един от начините, чрез които се осъществяват дейностите, които осигуряват отбраната на страната, а именно създаване, поддържане и използване на необходимите ресурси на страната за формиране и поддържане на стабилна среда на сигурност; защита на територията и населението при военни заплахи и във военно време; създаване, поддържане и управление на националните ресурси и

¹³⁵ Обнародван, ДВ, бр.35 от 12 май 2009 г., последно изм. и доп., ДВ, бр. 62 от 5 август 2022 г.

средства за отбрана на страната извън ресурсите и средствата по стратегическите планове и планове за операции на въоръжените сили.

В чл. 8 и чл. 9 на ЗОВС се посочва, че при осъществяване на отбранителната политика Република България участва в международни организации, политико-военни съюзи за колективна отбрана и други инициативи в областта на военно-политическото и военното сътрудничество, а за постигане целите на националната политика в областта на отбраната министърът на отбраната осъществява международно сътрудничество със съответните органи на други държави и международни организации. Последното е и едно задълженията на министъра на отбраната, експлицитно посочено в чл. 26, ал. 4 на ЗОВС.

Освен това в този фундаментален нормативен акт, регламентиращ дейността на МО и ВС се посочва, че една от основните задачи на въоръжените сили в мирно време е участието в инициативи и контролни дейности за укрепване и разширяване на доверието и сътрудничеството в областта на отбраната¹³⁶.

Права и задължения съгласно ЗОВС и Устройствения правилник на **Министерството на отбраната**¹³⁷ освен министъра на отбраната имат длъжностните лица началник на отбраната, заместник-началниците на отбраната и постоянния секретар на отбраната.

Основните отговорности по планирането, подготовката и провеждането на международното военно сътрудничество в МО са възложени на дирекция „Отбранителна политика и планиране“, която подпомага министъра при осъществяването на двустранното, многостранното и регионалното сътрудничество в областта на отбраната. Към януари 2023 г. дирекцията е част от специализираната администрация на министерството и организационно включва: ръководство, отдел „Отбранителна политика“, отдел „НАТО“, отдел „ЕС и международни организации“ и отдел „Двустранно и регионално сътрудничество“¹³⁸.

¹³⁶ чл.56, ал. 5 на ЗОВС

¹³⁷ Приет с Постановление на МС № 5 от 21 януари 2014 г., последно изм. и доп., ДВ, бр. 16 от 25 февруари 2022 г.

¹³⁸ ИИСДА [Интегрирана информационна система на държавната администрация]. Административен регистър. Министерство на отбраната. Available on: https://iisda.government.bg/ras/adm_structures/organigram/89?unitId=104464 [last viewed: 20 January 2023]

В останалата част от специализираната администрация на МО в по-малка степен функции в областта на МВС имат дирекциите „Политика по въоръженията“, „Правно-нормативна дейност в отбраната“, „Обществени поръчки в отбраната“ и „Социална политика и политика по военно-патриотично възпитание“.

В Щаба на отбраната (ЩО) основните структури, ангажирани с МВС са дирекциите „Координационни дейности“ и „Стратегическо планиране“. В значително по-малка степен отговорности и правомощия в областта имат и дирекциите „Операции и подготовка“, „Логистика“ и „Комуникационни и информационни системи“.

Зад граница координацията на двустранното и многостранно военно сътрудничество се осъществява от Службите на военния аташе (СлВА), Военният представител на началника на отбраната във Военния комитет на НАТО и във Военния комитет на ЕС и националните военни представители в Съюзното командване по операциите и Съюзното командване по трансформациите.

СлВА организационно са включени в състава на „Служба военно разузнаване“ (СВР). Министърът на отбраната осъществява общото ръководство, а директорът на СВР осъществява непосредственото ръководство на дейността им. Към края на 2019 г. МО е представено от 28 СлВА в 46 държави (*17 от военните аташета са с една акредитация, а 11 са с по две и повече*)¹³⁹.

Условията за назначаване и регламентиране на дейността на военнослужещите, назначени на длъжности в СлВА към задграничните представителства на Република България се определят в Раздел VIIа на Правилника за прилагане на ЗОВС¹⁴⁰, а дейността им е регламентирана с „Правилник за дейността на военнослужещите в Службата на военния аташе към задграничните представителства на Република България“¹⁴¹. Организацията на вътрешноведомствената координация и информационния обмен между МО и СлВА на Република България в чужбина и чуждестранните Служби на аташетата по отбраната / военните аташета, акредитирани в и за Република България се уреждат със Заповед на

¹³⁹ МО на РБ 2020.

¹⁴⁰ Обн. ДВ. бр.25 от 30 март 2010г., последно изм. и доп. ДВ. бр.95 от 29 ноември 2022г.

¹⁴¹ Издаден от министъра на отбраната, обн., ДВ, бр. 32 от 21 април 2017 г.

министъра на отбраната № ОХ-487/17.07.2015 г. С министерска заповед¹⁴² са одобрени и Правилата за работа с Корпуса на чуждестранните военни аташета, акредитирани в и за Република България. От страните от Западните Балкани на резидентни основа е акредитиран АО на Република Сърбия, а на нерезидентни основа (*със седалище в Букурещ*) АО на Република Албания.

Според Устройствения правилник на **Министерството на външните работи**¹⁴³ министърът ръководи, координира и контролира осъществяването на държавната политика на Република България в отношенията ѝ с други държави. Организационната структура на министерството, на която са възложени отговорности и правомощия в областта на военно-политическото сътрудничество е Генерална дирекция „Политически въпроси“, чрез дирекциите „Обща външна политика и политика за сигурност на ЕС“ и „Политика за сигурност“.

Дирекция „Обща външна политика и политика за сигурност на ЕС“ организационно включва отделите „ВППС – тематични досиета и отношения на ЕС с трети страни“ и „ОПСО“. Дирекция „Политика за сигурност“ организационно включва отделите „НАТО“, „Контрол на въоръженията и неразпространение“ и „ОССЕ и регионална сигурност“.¹⁴⁴

Зад граница функции в областта на МВС, осъществявано в рамките на НАТО, ЕС, ООН и ОССС имат постоянните представителства на Република България в Брюксел, Ню Йорк и Виена.

Сред задълженията на министъра на икономиката и индустрията, регламентирани в Устройствения правилник на **Министерството на икономиката и индустрията**¹⁴⁵ са да организира прилагането на режимите за контрол при внос, износ, трансфер, транспортиране, преминаване, превоз, транзит и брокерска дейност с продукти, свързани с отбраната, и при износ, внос, трансфер, транзит и брокерска дейност с изделия и технологии с двойна употреба.

В МИИ отговорности и задължения в областта на двустранното и многостранно военно сътрудничество и най-вече в областта на военно-

¹⁴² № ОХ-1241/04.12.2107 г.

¹⁴³ Приет с ПМС № 202 от 11 септември 2013 г., обн., ДВ бр. 80 от 13 септември 2013 г., последно изм., ДВ бр. 36 от 13.05.2022 г.

¹⁴⁴ ИИСДА [Интегрираната информационна система на държавната администрация]. Административен регистър. Министерство на външните работи. Available on: https://iisda.government.bg/ras/adm_structures/ministry_organigram/90 [last viewed: 20 January 2023]

¹⁴⁵ Приет с ПМС № 20 от 25 февруари 2022 г.

икономическото сътрудничество има дирекция „Международно контролирана търговия и сигурност“, която организационно включва отделите „НАТО и икономически аспекти на сигурността“ и „Международно контролирана търговия“.¹⁴⁶

Правата и задълженията в областта на МВС на длъжностните лица и отговорните структури в министерствата на отбраната, външните работи и икономиката и индустрията са подробно разгледани в **приложение 3**.

Анализът на действащата нормативна уредба в областта на международното военно сътрудничество в Република България позволява да се направи изводът, че липсва единен нормативен акт или концептуален документ, в който да са дефинирани целите и задачите и регламентирани осигуряването, планирането, провеждането и отчитането на тази дейност, както и регламентирани механизмите за взаимодействие между участващите в този процес структури и институции.

Такава роля би могло да изпълнява Доктрина за международно военно сътрудничество, която в класификацията на доктрините би била доктрина от ниво 2 (*поддържащи доктрини*) от подсистемата на базовите доктрини „операции“ от ниво 1, каквато е например Доктрина за сътрудничество в областта на сигурността на САЩ (JP 3-20).

В рамките на МО и ЩО съществува необходимост от изработването и приемането на единен акт (*вътрешни правила*), в които подробно и изчерпателно да бъдат определени процедурите по координацията и взаимодействието по въпросите на МВС в рамките на министерството и ВС и да бъдат въведени ефективни механизми, които да гарантират спазването им.

Дългогодишните традиции, натрупания опит във военната дипломация и много добре подготвените в професионално отношение кадри от апарата на военните аташета на Република България следва да се използват по-пълноценно за провеждане на българските политики в областта на отбраната и сигурността. В областта на регламентирането на тяхната дейност се констатира необходимост от регламентиране на отношенията между СлаО и представителите на българските и

¹⁴⁶ ИИСДА [Интегрирана информационна система на държавната администрация]. Административен регистър. Министерство на икономиката и индустрията. Available on: https://iisda.government.bg/ras/adm_structures/ministry_organigram/1091 [last viewed: 20 January 2023]

чуждестранните икономически субекти в областта на отбранителната индустрия.

Настоящата система за международно военно сътрудничество у нас е конструирана така, че да бъде по скоро реципиент, отколкото да подкрепя развитието на отбранителните системи на други държави, за което свидетелстват както наличието на отделна дирекция в МО, предназначена да осигурява военното сътрудничество със САЩ (*„Координационни дейности“*) така и липсата на фонд или финансово осигурена програма (*по подобие на програмата на МВнР „Международно сътрудничество за развитие и хуманитарни въпроси“*, с бюджет през последните години в размер на 6 млн. лева), която да се използва за повишаване на авторитета МО и Българската армия (БА) и развитие на двустранните отношения в областта на отбраната с целеви страни партньори.

Би било полезно сформирането на експертно-консултативен орган с представители на отделните органи и институции, ангажирани в тази сфера, който да изследва добри практики и модели и на базата най-вече на националните ни приоритети и възможности да препоръчва областите и формите на военно сътрудничество на двустранно, регионално и глобално ниво. Отделянето на бюджетен ресурс под формата на специализирани национални програми за помощ и сътрудничество е задължителен елемент за жизнеспособността и пълноценното функциониране на този механизъм. Допълнително финансиране за реализацията на отделните мероприятия следва да се търсят чрез инструментите на ЕС и НАТО за помощ и развитие, механизмите на публично-частното партньорство и неправителствения сектор.

В сферата на сътрудничество чрез регионалните формати за партньорство и диалог в областта на отбраната би било полезно да бъде изработена позиция на МО за оптимизиране на участието, избягване на създаването на дублиращи формати и дефиниране на цели и приоритети по отделните направления, която да бъде следвана от експертите, подготвящи срещите на високо ниво. Позицията следва да постави репери на желаното и очаквано ниво на участие и сътрудничество в средносрочен и дългосрочен план, които да бъдат последователно и целенасочено следвани без значение на моментната политическа конюнктура.

2.2.2. Традиционни за Република България функционални области за двустранно военно сътрудничество

Република България развива международно военно сътрудничество въз основа на двустранни и многостранни договори, споразумения, меморандуми, планове и програми. Сътрудничеството се основава на принципите на равнопоставеност, взаимна изгода, взаимно зачитане и доверие и в съответствие с нормите на националното законодателство на договорилите се страни и международното право.

Анализът на подписаните от 2005 г. насам двустранни споразумения и меморандуми за разбирателство и сътрудничество в областта на отбраната между МО на Република България и чуждестранните МО дава основание да се идентифицират следните, предпочитани от България функционални области за сътрудничество:

- политика за сигурност и отбрана;
- отбранително планиране, програмиране, бюджетиране и изпълнение на бюджета за отбрана;
- оптимизиране на структурата и организацията на въоръжените сили;
- изграждане на правната рамка на отбраната и въоръжените сили и право в областта на отбраната;
- гражданско-демократичен контрол върху въоръжените сили;
- контрол по въоръженията и разоръжаването;
- хуманитарни операции, операции по поддържане на мира и операции по управление на кризи, борба с тероризма;
- операции по издирване и спасяване;
- контрол върху замърсяването, причинено от дейността на въоръжените сили и опазване на околната среда;
- администриране и управление на човешките ресурси;
- военно образование, обучение, специализация и подготовка на военнослужещи и цивилни служители;
- военно-научна дейност;
- военна медицина;
- военна география, геодезия, топография и картография;
- логистична поддръжка и кодификация;
- системи за управление и контрол, комуникационни и информационни системи;

- военно-техническа дейност;
- отбранителна индустрия, наука и технологии;
- участие в изложения на военна техника и въоръжение;
- връзки между въоръжените сили и обществеността;
- социална, спортна и културна дейност;
- рехабилитация и отдых на военнослужещите, военно-почивно дело.

Взаимодействието на страните в тези области се осъществява чрез:

- официални посещения на министрите на отбраната, началниците на отбраната и други висши военни ръководители;
- работни срещи на министрите на отбраната, началниците на отбраната и други висши военни ръководители;
- двустранни срещи в рамките на международни форуми на министрите на отбраната, началниците на отбраната и други висши военни ръководители;
- политико-военни консултации;
- експертни работни срещи за обмяна на опит;
- участие в програми за подготовка и обучение;
- обмен на преподаватели и обучаеми във военно-образователните институции;
- участие в практически и теоретични курсове, семинари, конференции и симпозиуми, провеждани във военни и цивилни институции и организации;
- обмяна на информация, документи и научни проекти от взаимен интерес;
- изготвяне на програми за осъществяване на съвместни дейности по подготовката на въоръжените сили;
- участие в учения и подготовки;
- обмяна на опит и информация в областта на бойната подготовка, въоръжението и техниката;
- изпълнение и развитие на програми и проекти, свързани с употребата/приложението на отбранителни технологии;
- обсъждане на проблеми и обмен на информация, свързана със сигурността и отбраната;
- участие в концерти, изложби, фестивали, спортни състезания и други културни събития и спортни дейности;

– обмен на ваканционни групи от военнослужещи.

2.3. Състояние на военното сътрудничество на Република България със страните от Западните Балкани

Поддържането на двустранно и многостранно военно сътрудничество със съюзни и други държави е от съществено значение за осигуряването на отбраната на страната. В годишните доклади ¹⁴⁷за състоянието на отбраната и Въоръжените сили на България през последните години се посочва, че на двустранна основа най-интензивни са отношенията със съюзниците от НАТО и съседните държави, а в областта на регионалните инициативи акцент се поставя на ЮИЕ, Западните Балкани и Черноморския регион. Основните усилия са насочени към координиране и реализиране на срещи и посещения на високо ниво, провеждане на съвместни учения и тренировки, изграждане на отбранителни способности и консултации в областите управление на човешките ресурси, военна медицина, военно образование, военно-почивно дело, военната полиция, вътрешен одит и кибер отбрана.

2.3.1. Състояние на двустранното военно сътрудничество с Република Сърбия

Като политико-географски характеристики (*брой на населението и големина на територията*) и като общи характеристики на Въоръжените сили (*численост на личния състав, организация, въоръжение, бойна техника и способности в различните области на военното дело*) от държавите на Западните Балкани Република Сърбия е в най-голяма степен е подобна на страната ни, поради което и областите на сътрудничество между двете държави са най-многобройни. С цел поддържането на необходимото ниво на комуникация между министерствата на отбраната и въоръжените сили България е акредитирала в Белград двама военно-дипломатически представители – Военен и военновъздушен аташе и Помощник-военен аташе, а Сърбия е единствената държава от Западните Балкани, която има акредитиран военен представител в България – Аташе по отбраната към посолството на Република Сърбия в София.

Основополагащ документ в областта на военното сътрудничество между двете държави е подписаното на 9 юли 2007 г. в София „Споразумение за сътрудничество в областта на отбраната между

¹⁴⁷ МО РБ 2020., МО РБ 2021, МО РБ 2022

правителството на Република България и правителството на Република Сърбия“¹⁴⁸. В него страните се споразумяват да осъществяват сътрудничество в областите: отбранителна политика и политика за сигурност; отбранително планиране и програмиране; военно научно сътрудничество; военно образование; законодателство в областта на отбраната; военна медицина; военна топография и картография; операции за поддържане на мира; социална, спортна и културна дейност и други области от взаимен интерес по договореност между страните или изпълнителните органи. Договорено е това сътрудничество да се осъществява чрез: официални посещения; работни срещи; обмяна на опит и консултации; програми за обучение и образование; участие в учения; конференции, симпозиуми и семинари; обмяна на информация, документация и научни проекти от взаимен интерес; концерти, изложби фестивали и други културни събития; други форми на сътрудничество, договорено между страните или изпълнителните органи. Експлицитно се уточнява, че по силата на споразумението страните обменят само неklasифицирана информация.

Логично продължение на укрепване на отношенията в областта на сигурността представлява подписаното през 2009 г. в Белград¹⁴⁹ „Споразумение между правителството на Република България и правителството на Република Сърбия за обмен и взаимна защита на класифицирана информация в областта на отбраната“. Чрез него се установяват принципите и осигурява защитата на предоставена или обменена класифицирана информация до ниво „Строго секретно“.

През следващите години правно-нормативната база се допълва със „Споразумение между министерството на отбраната на Република България и министерството на отбраната на Република Сърбия за безвъзмездно предоставяне на право на ползване на българския софтуерен продукт „Булкод“¹⁵⁰, „Споразумение за военнотехническо сътрудничество между министерството на отбраната на Република България и министерството на отбраната на Република Сърбия“¹⁵¹, „Споразумение между министерството

¹⁴⁸ обн. ДВ бр. 57 от 24 юли 2009 г.

¹⁴⁹ подписано на 14 април 2009 г. в Белград, в сила от 10 юни 2010 г.

¹⁵⁰ подписано на 14 юли 2011 г. в София

¹⁵¹ подписано на 01 юни 2012 г. в Пловдив

на отбраната на Република България и Министерството на отбраната на Република Сърбия за обмен на почиващи военнослужещи, цивилни служители и техните семейства“¹⁵², „Споразумение за сътрудничество между националния военен университет „Васил Левски“ и Университета по отбрана на Република Сърбия“¹⁵³, „Споразумение за сътрудничество между Военна академия „Г. С. Раковски“ и Университета по отбрана на Република Сърбия“¹⁵⁴, „Актуализиран двустранен протокол между министерството на отбраната на Република България и министерството на отбраната на Република Сърбия, регламентиращ мерки за укрепване на доверието и сигурността, допълващи Виенския документ от 2011 г.“¹⁵⁵ и „Протокол между министерството на отбраната на Република България и министерството на отбраната на Република Сърбия за сътрудничество в областта на военната география“¹⁵⁶.

Правно-нормативната база допълват протоколи и технически споразумения между двете министерства за участие в многостранни учения, организирани по линия на СООО – “Black Sea Rotational Force – Platinum Lion” (*провеждащо се ежегодно на полигона „Ново село“ в Република България от 2013 г.*) и “Black Sea Rotational Force – Platinum Wolf” (*провеждащо се ежегодно в База „Юг“ в Република Сърбия от 2013 г.*), за подготовка на български пилоти на симулатор на самолет МиГ-29 в Република Сърбия и за провеждане на съвместни зенитно-ракетни стрелби на полигон „Шабла“ в Република България.

През последните години не се провеждат регулярни срещи между министрите на отбраната. На нерегулярна основа се осъществяват срещи между заместник-началниците на отбраната, сравнително по-често на командирите на СВ. През 2016 г. по инициатива на българската страна започна провеждането на отбранителни консултации на реципрочен принцип, което обаче не успя да се наложи като регулярен формат.

ДВС се осъществява на основата на ежегодни планове подписвани през последните години по кореспондентски път. Като най-значителни мероприятия през последните 10 години могат да бъдат определени

¹⁵² подписано по кореспондентски път през януари 2013 г.

¹⁵³ подписано на 22 февруари 2013 г. в Белград

¹⁵⁴ подписано на 22 май 2013 г. в София

¹⁵⁵ подписан на 26 август 2013 г. в София

¹⁵⁶ подписан по кореспондентски път през 2015 г.

обучението на български пилоти на тренажор на самолет МиГ-29 в авиобаза „Батайница“ (Белград) и съвместните зенитно ракетни стрелби по въздушни цели на полигон „Шабла“, Република България.

Традиционно Националният военен университет изпраща своя делегация за присвояването на първо офицерско звание на випускниците на Военна академия на Сърбия, а делегация на НВУ „В. Левски“ и ВА „Г.С. Раковски“ присъства на отбелязването на годишнината от създаването на Военния университет на Република Сърбия. Делегация на МО на Сърбия посещава изложенията на военна техника „Хемус“, организирани в Пловдив всяка четна година. Историци от Центъра за военна история на ВА „Г.С. Раковски“ участват на международни исторически конференции, организирани от Института за стратегически изследвания към МО на Сърбия и обратно.

Може да се обобщи, че на този етап сътрудничеството със Сърбия е насочено към поддържане на диалог в областта на отбраната чрез срещи на високо ниво, подготовка и участие в съвместни учения по линия на ПЗМ (*най-често в многостранен формат с участието на САЩ и страните от В-9, характерна особеност е изричното условие за участие в многонационални учения на сръбската страна в него да не участват представители на ССК*); обмяна на опит в областите на оперативното планиране на операциите и участие в ОПМ, провеждане на структурна реформа и оценка на способностите на въоръжените сили. Основните мероприятия от двустранното сътрудничество са свързани с поддържането и натренираността за ефективно използване на произведени в Руската Федерация образци въоръжение и бойна техника (*МиГ-29 и ЗРК С-125 „Нева“ и 2К12 „Куб“*).

Като потенциални области за задълбочаване на сътрудничеството могат да бъдат определени военното образование, военната медицина, ЯХБЗ и преодоляване на последствията от природни бедствия и аварии.

2.3.2. Състояние на двустранното военно сътрудничество с Република Северна Македония

Формално независимостта на Република Северна Македония е провъзгласена на 18 септември 1991 г., когато парламентът на страната приема Декларация за независимост на базата на резултатите от проведения на 8 септември, същата година референдум по въпроса. Република България

става първата държава признала нейната независимост на 15 януари 1992 г. под името Република Македония. На 12 септември 1992 г. са открити генерални консулства на двете държави, съответно в София и Скопие, а на 21 декември 1993 г. двете държави издигат дипломатическото представяне на равнище посолства. Периода до 1998 г. се характеризира със слаба динамика в двустранните отношения, основна причина за което са неуредените въпроси за македонския език, за македонската нация и за македонската народност, както и продължаващото да съществува недоверие и враждебност в македонския управляващ елит по отношение на България. Постепенно в края на 90-те години се създават условия за нормализиране и активизиране на двустранните отношения. Нов етап в двустранните отношения започва с подписването на 22 февруари 1999 г. на Съвместна декларация на двамата министър-председатели.

Основополагащ документ за междудържавните отношения в сферата на сигурността и отбраната е подписаното през март 1999 г. в София „Споразумение за сътрудничество между Министерството на отбраната на Република България и Министерството на отбраната на Република Македония“. Само месец след това – на 16 април, е подписано и „Споразумение между правителството на Република България и правителството на Република Македония относно безвъзмездно предоставяне на военна техника и бойни припаси“¹⁵⁷. С него българската страна предоставя безвъзмездно 94 танка тип Т-55А, 108 броя 122 мм гаубици М-30 и единични бойни комплекти бойни припаси за тях.

До края на 1999 г. са подписани още два документа, пряко свързани със сектора за сигурност и отбрана. Това са „Спогодба между министерствата на отбраната на двете страни относно участие в логистичното осигуряване на хуманитарната операция за бежанците от Косово“¹⁵⁸ и „Протокол за сътрудничество в областта на военната медицина“¹⁵⁹. Двустранната правно-нормативна база се допълва от подписаното на 27 ноември 2007 г. в Скопие „Споразумение между двете министерства относно безвъзмездно предоставяне на право на ползване на софтуерен продукт „национален кодификационен инструмент „Булкод“. На

¹⁵⁷ обн. ДВ бр. 56 от 22 юни 1999 г.

¹⁵⁸ подписана през май 1999 г.

¹⁵⁹ подписан през ноември 1999 г.

17 май 2005 г. в Охрид е подписано „Споразумение между Министерството на отбраната на Република България, Министерството на отбраната на Република Албания и Министерството на отбраната на Република Македония за сътрудничество в областите на военното обучение, техника и наука“¹⁶⁰, което дефинира като области на сътрудничество между трите страни подобряването на професионалните умения и възможности на реципрочна база при обучението на кадри на различни равнища във военните образователни институции на страните; реципрочна размяна на посещения на постоянния състав на институции за военно обучение и образование, подразделения, военни артистични и спортни групи и участие като наблюдатели във военно обучение и учения на въоръжените сили на трите държави въз основа на реципрочни споразумения. Предвижда се и разширяване на сътрудничеството в областите изследвания и развитие; технологично развитие и изобретения; военна медицина и логистика. Освен това страните се споразумяват да участват в изложения на военната индустрия, организирани от въоръжените сили или частни институции и организации от съответните държави.

Нормативната база се допълва от редица технически двустранни и многостранни споразумения за участие в съвместни учения.

Безспорно нов тласък в двустранните отношения се наблюдава от началото на 2017 г. и особено след подписването на 1 август 2017 г. в Скопие на Договора за добросъседство и приятелство между РСМ и България. След него броят на планираните мероприятия в ежегодно подписваните програми за ДВС чувствително се увеличава. Интензифицирането на отношенията във военната област наложи увеличаване на състава на СлВА – Скопие и разкриването от началото на 2018 г. на длъжността помощник-военен аташе. Същевременно следва да се отбележи, че РСМ все още няма акредитиран военно-дипломатически представител в Република България.

На настоящият етап сътрудничеството с РСМ е насочено към поддържане на диалог в областта на отбраната чрез срещи на високо ниво, експертни разговори и обмяна на опит; разширяване на взаимодействието във военното образование и обучение (*обучение на офицери от РСМ във ВА*

¹⁶⁰ обн. ДВ бр. 57 от 12 юли 2005 г.

„Г.С. Раковски“, сержанти в Професионалния сержантски военен колеж, механик-водители на танк Т-72, както и обучение на български пилоти на хеликоптери на симулатори в РСМ и участие на български курсанти в международния военен лагер „Summer Camp“, организиран на полигона „Криволак“ в РСМ); участие в съвместни учения и тренировки; сътрудничество между ССО на АРСМ и БА и в областта на военните служби за сигурност.

В следващият период съществено влияние върху двустранните връзки в областта на отбраната ще окаже участието на военнослужещи от АРСМ (*с леко пехотен взвод и военнослужещ в щаба*) в бойната група на НАТО, дислоцирана от 2022 г. в България.

В заключение може да се направи извода, че двустранното сътрудничеството с РСМ във военната област се интензифицира след подписването на Договора за приятелство, добросъседство и сътрудничество през 2017 г. То е основно насочено към обучение и подготовка на военнослужещи на АРСМ у нас и поддържане на активен диалог на високо ниво в областта на сигурността и отбраната. В следващия етап ще бъде активизирано съюзническото военно сътрудничество в рамките на Алианса. Като перспективни области за сътрудничество могат да бъдат определени Air Policing, ПВО, ССО и военна медицина.

2.3.3. Състояние на двустранното военно сътрудничество с Босна и Херцеговина

Съвременната държава Босна и Херцеговина обявява излизане от състава на СФРЮ през октомври 1991 г., а на 22 май 1992 г. е приета за държава членка на ООН. Република България е първата държава, която на 15 януари 1992 г. признава независима и суверенна БиХ. Дипломатически отношения между двете страни са установени през януари 1996 г., а през март 1996 г. е открито посолство на България в Сараево. Първоначално българският военен аташе с постоянна акредитация в Хърватия е бил акредитиран и за БиХ, докато през 2006 г. разкриваме СлВА в Сараево.

От месец ноември 2005 г., в София функционира посолство на БиХ, което е официално открито на 18 май 2006 г. Към момента БиХ няма акредитиран военно дипломатически представител в или за България.

В подкрепа на международните усилия за умиротворяване, стабилизиране и възстановяване на БиХ, български военен контингент участва в операциите SFOR и EUFOR.

На 20 декември 1995 г. Миропазващите сили на ООН в бивша Югославия (UNPROFOR) прехвърлиха отговорността за сигурността и мира в БиХ на ръководените от НАТО сили – IFOR, чиято основна задача беше гарантиране на изпълнението на Дейтънското споразумение. Мандатът на IFOR приключи на 20 декември 1996 г., когато отговорността за сигурността в страната беше поета от SFOR. В състава на SFOR бяха включени инженерен, транспортен и механизирани взвод и охранителна рота от БА. Инженерният взвод с личен състав от 36 военнослужещи участваше в SFOR в състава на холандския контингент от 20 юни 1997 г. до 1 ноември 2001 г. Българските военнослужещи извършваха ремонт и строителство на обществени сгради и пътища.

Транспортният взвод участваше в състава на групата ХЕЛБА / БЕЛУГА от 20 юни 1998 г. до 15 януари 2001 г. с личен състав от 26 военнослужещи и 10 автомобили. Българските военнослужещи изпълняваха транспортни задачи по превозване на материални средства, хуманитарни помощи, гориво, конструкции за смяна на временните мостове с постоянни и др.

Контингент от седем военнослужещи по гражданско-военно сътрудничество (CIMIC) участваха в щаба на SFOR от август 1998 г. до края на операцията.

Механизираният взвод с личен състав от 38 военнослужещи и техника беше включен в състава на холандския контингент от 13 ноември 2001 г. Те изпълняваха задачи по патрулиране, проверки и дежурства в контролни пунктове.

Охранителната рота към щаба на SFOR с личен състав от 149 военнослужещи и техника се включи в операцията от 2 януари 2002 г. Ротата осигуряваше охраната, отбраната и пропускателния режим на щаба на SFOR, разположен в база „Бутмир“ – Сараево.

На 2 декември 2004 г. в база „Бутмир“ се състоя официална церемония по предаване на мисията на НАТО в БиХ SFOR на военната операция на Европейския съюз EUFOR (операция „ALTHEA“). Български контингент участва в операцията от самото и начало, като до реконфигурирането на

състава и предефинирането на целите и задачите на мисията в края на август 2012 г., България участваше в операция „ALTHEA“ със 109 военнослужещи и заемаше трето място по принос сред държавите-членки на ЕС. След значителното редуциране на общия личен състав, участващ в операцията е взето решение на МС на Р България¹⁶¹ Българската армия да участва в операция „ALTHEA“ с 11 военнослужещи в щаба на операцията и рота с Национален поддържащ елемент до 140 военнослужещи и до 40 единици техника в състава на междинния резерв.¹⁶²

Основа за развитие на двустранното ни сътрудничество в областта на отбраната представлява подписаният през 2007 г. „Меморандум за разбирателство между Министерството на отбраната на Република България и Министерството на отбраната на Босна и Херцеговина за сътрудничество в областта на отбраната“. Тласък за интензифициране на двустранните отношения в областта на отбраната се очаква да даде подписаният през април 2019 г. „Меморандум за сътрудничество в областта на европейската интеграция и подобряване на връзките с НАТО между Правителството на Република България и Съвета на Министрите на Босна и Херцеговина“¹⁶³. В него страните се договориха да си сътрудничат с цел даване на принос към продължаване на политиката на „отворени врати“ на НАТО чрез редовни консултации по въпросите, свързани с подобряване на сътрудничеството между БиХ и НАТО, и други въпроси на регионалната сигурност от взаимен интерес; укрепване на институционалните механизми за национална координация в областта на интеграционните процеси; укрепване на административните капацитети и обучението на национални кадри във връзка с подобряване на сътрудничеството с НАТО и участие в структурите и дейностите на Алианса; информиране на обществеността по въпроси, свързани с международната сигурност и НАТО, както и с правата, отговорностите и задълженията, произтичащи от потенциалното членство в Алианса.

До момента двустранното сътрудничество не се характеризира с висок интензитет. Това се обуславя основно от ниския темп на реформите във

¹⁶¹ № 484/14 юни 2012 г.

¹⁶² СКС [Съвместно командване на силите]. Операции. Участие на въоръжените сили на България в операциите на НАТО и ЕС в Босна и Херцеговина. Available on: https://jfc.armf.bg/operations_one.php?OperationID=2 [last viewed: 20 January 2023]

¹⁶³ Обн. ДВ. бр.40 от 17 май 2019 г.

въоръжените сили на БиХ, породен от етническите разногласия относно евро-атлантическата интеграция на страната и цялостната и военнополитическа ориентация.

Диалога на най-високо ниво между двете страни се поддържа със срещи на министрите на отбраната и началниците на отбраната/генералния щаб, както и с двустранни такива по време на международни форуми.

На настоящия етап МО на БиХ не проявява сериозен интерес към предлаганите от МО на България двустранни мероприятия. Макар, че в годишните програми за двустранно военно сътрудничество се включват минимален брой активисти процентът на изпълнените дейности остава нисък. Договарят се основно обмен на експертни делегации за обмяна на опит в областта на отбранителното планиране, аквизицията и прилагането на резолюция 1325 на СС на ООН.

В заключение може да се направи изводът, че военното сътрудничество с БиХ е на относително ниско ниво. Потенциал за развитието му има както по линия на многостранното сътрудничество в рамките на ЕС и НАТО (*чрез операция „ALTHEA“ или щаба на НАТО в Сараево*) така и по линия на двустранното сътрудничество в областите военно образование и обучение, военна медицина, унищожаване на излишъци от въоръжение и боеприпаси и преодоляване на последиците от природни бедствия и аварии.

2.3.4. Състояние на двустранното военно сътрудничество с Черна гора

След обявяването на независимост през лятото на 2006 г. Черна гора започва процес на установяване на дипломатически и военни отношения с останалите държави от региона и света, включително и с България.¹⁶⁴ Основа за развитието на двустранните отношения във военната област става подписаното през май 2009 г. „Споразумение за сътрудничество в областта на отбраната между Министерството на отбраната на Република България и Министерството на отбраната на Черна гора“¹⁶⁵. То е подписано по време на първото официално посещение на български министър на отбраната в Черна

¹⁶⁴ На референдум, проведен на 21 май 2006 г. гражданите на Черна гора подкрепят с 55,54 % от гласовете отделянето на страната от дотогавашното държавно обединение Сърбия и Черна гора. Независимостта на Черна гора е провъзгласена на 03 юни 2006 г., а на 28 юни, същата година страната става 192-та държава членка на ООН.

¹⁶⁵ Обн. ДВ, бр. 45 от 16 юни 2009 г.

гора¹⁶⁶. Основен акцент на визитата е демонстрация на пълната ни подкрепа за европейската и евро-атлантическа интеграция на страната, както и за присъединяването ѝ към SEDM. В споразумението, като конкретни области за сътрудничество се визират отбранителна политика и политика за сигурност; отбранително планиране, програмиране, бюджетиране и изпълнение на бюджета за отбрана; подготовка на кадри; военно образование; право в областта на отбраната; военна медицина; военна топография и картография; хуманитарни операции и социални, спортни и културни дейности. Освен това в споразумението се дава възможността българските военно-дипломатически представители да се използват за представяне на Министерството на отбраната на Черна гора пред министерствата на отбраната на трети страни. Следва да се отбележи обаче, че въпреки повдигането на въпроса за ползването на тази опция от българска страна на този етап военнополитическото ръководство на Черна гора не се възползвало от тази възможност.

Правно-нормативната база между двете страни се допълва с подписаното на 11 октомври 2011 г. „Споразумение между Министерството на отбраната на Република България и Министерството на отбраната на Черна гора за безвъзмездно предоставяне на право на ползване на българския софтуерен продукт „Национален кодификационен инструмент „Булкод“.

Следва да се отбележи, че Черна гора няма акредитиран свой военен представител в София. От 2019 г. в Подгорица е акредитиран като военен, военновъздушен и военноморски аташе, военно дипломатическият ни представител със седалище в Тирана, Албания.

Въпреки относително ниското ниво на ДВС редовно се провеждат срещи на високо политическо и военно ниво (*министри на отбраната и началници на отбраната/генералния щаб*). До началото на COVID пандемията всяка година делегация на МО на България присъстваше на конференцията по сигурността „2BSecure“, провеждана в Будва. Обикновено годишните планове за ДВС с България се подписват по кореспондентски път и се състоят от няколко мероприятия, включващи двустранно посещение на високо ниво (*министри на отбраната или*

¹⁶⁶ 26-27 май 2009 г.

началници на отбраната/ГЩ), сътрудничество в областта на „BULCOD“ и размяна на посещения на експерти на МО в област от взаимен интерес. Често поради липса на финансов ресурс плана не се изпълнява изцяло. Организирането и провеждането на извънпланови двустранни мероприятия е по-скоро изключение.

Позитивно на двустранните отношения в областта на отбраната ще се отрази участието на черногорски военнослужещи (с *леко пехотен взвод, екип военна полиция и военнослужещ в щаба*) в дислоцираната в България бойна група на НАТО.

В заключение може да се направи извода, че с Черна гора двустранното сътрудничество е на символично ниво. Основен негов елемент е поддържането на безвъзмездно предоставения от българска страна кодификационен софтуерен продукт „BULCOD“. Потенциал за развитие има в сфери като образование и обучение, представяне на МО на Черна гора от задграничните представителства на МО на България, борба и преодоляване на последствията от природни бедствия и аварии, планински подразделения и ВМС.

2.3.5. Състояние на двустранното военно сътрудничество с Република Албания

Дипломатическите отношения между Република България и Република Албания са установени още през април 1914 г., но до качествен ръст в междудържавните отношения се стига след края на тоталитарния режим на Енвер Ходжа и отварянето на страната към света. Така през 1988 г. ръководителите на дипломатическите мисии в София и Тирана отново са издигнати в ранг посланици. Като резултат от активизирането на двустранните отношения, включително и размяна на посещения на най-високо ниво на 14 февруари 1993 година в Тирана е подписан „Договор за приятелство и сътрудничество между Република България и Република Албания“. През същата година са подписани¹⁶⁷ и основните правно-нормативни актове в областта на двустранното сътрудничество в сферата на отбраната – „Споразумение за сътрудничество между Министерството на отбраната на Република България и Министерството на отбраната на Република Албания“ и „Протокол за сътрудничество между

¹⁶⁷ в София на 7 април 1993 г.

Министерството на отбраната на Република България и Министерството на отбраната на Република Албания във военно-икономическата и военнотехническата област“. Следващите стъпки в допълването на двустранната правно-нормативната база в сферата на отбраната са протоколите за сътрудничество между Министерството на отбраната на Република България и Министерството на отбраната на Република Албания в областта на военната медицина, подписани в София съответно на 14 февруари 1995 г. и на 14 декември 1999 г.

Няколко години по-късно, на 17 май 2005 г. в Охрид са подписани две ключови споразумения в сферата на отбраната. Едното е „Споразумение между Министерството на отбраната на Република България и Министерството на отбраната на Република Албания за сътрудничество в областта на отбраната“, заменило подобно споразумение, подписано през 1993 г. и второто е „Споразумение между Министерството на отбраната на Република България, Министерството на отбраната на Република Албания и Министерството на отбраната на Република Македония за сътрудничество в областите на военното обучение, техника и наука“. През 2008 г. се подписва и Споразумение между правителството на Република България и Съвета на министрите на Република Албания за взаимна защита и обмен на класифицирана информация, с което се регламентира защитата на класифицирана информация, създавана съвместно или обменяна между двете страни до ниво „Строго секретно“.

Последната двустранна договореност в областта на военното сътрудничество е подписаното на 13 март 2012 г. „Споразумение между Министерството на отбраната на Република България и Министерството на отбраната на Република Албания относно безвъзмездно предоставяне на правото за ползване на софтуерен продукт „Национален кодификационен инструмент БУЛКОД“.

След закриването на СлВА към посолството ни в Тирана през 2007 г., от когато Албания се покриваше като втора акредитация от СлВА-Скопие и приемането на Албания в НАТО¹⁶⁸, двустранното военно сътрудничество постепенно отслабва своя интензитет, като от 2013 г. до 2018 г. не е бил подписван годишен план за ДВС. От 2019 г. МО на България отново разкри

¹⁶⁸ 1 април 2009 г.

СлВА-Тирана, което е предпоставка двустранните отношения в областта на отбраната да се интензифицират. Тирана все още няма свой резидентен военно-дипломатически представител в България. Акредитиран за страната ни е военно-дипломатическият представител на Албания със седалище в Букурещ.

В следващият период съществено влияние върху интензитетът на военните връзки се очаква да окаже участието на албански контингент (*леко пехотен взвод и военнослужещ в щаба*) в бойната група на НАТО, дислоцирана в България.

В заключение може да се направи извода, че военното сътрудничество с Албания на двустранна основа е на ниско ниво. България полага усилия за активизиране на диалога и търсене на подходящи области форми за партньорство. Позитивна роля в тази посока се очаква да изиграе възобновяването на дейността СлВА-Тирана. Потенциал за развитие на сътрудничество има в областите военна медицина, ВМС, планински формирования и ССО.

2.3.6. Състояние на двустранното военно сътрудничество с Република Косово

С правителствено решение на 20 март 2008 г. Република България официално признава независимостта на Република Косово и двете страни установяват дипломатически отношения. България първо открива дипломатическо бюро в Прищина, а по-късно повишава ранга му на посолство, към което открива и консулска служба. На 18 януари 2010 г. Република Косово открива свое посолство в София.

Присъствието на български военнослужещи на територията на Косово датира значително от по-рано, като участието на представители на БА в операцията KFOR, основаваща се на Резолюция 1244 на СС на ООН, започва на 08 февруари 2000 г., когато български инженерно-строителен взвод с численост 40 души е включен в състава на холандския контингент, а от 24 май 2000 г. – в състава на германския контингент. От 15 януари 2000 г. български военни наблюдатели участват и в мисията на ООН по опазване на мира в Косово (UNMIK). Във връзка с изпълнение на планираното редуциране на числеността на KFOR, в края на 2009 г. инженерният ни взвод прекрати участието си в операцията. Към началото на 2022 г. участваме в операцията с 11 военнослужещи в щаба на операцията в Прищина.

Допълнително се поддържат в готовност рота и национален поддържащ елемент за развръщане в състава на Силите на оперативния резерв на KFOR и EUFOR – общо до 140 военнослужещи с необходимото въоръжение и техника.¹⁶⁹

В областта на нормативното регулиране на двустранните отношения в областта на сигурността и отбраната следва да се отбележи, че през 2012 г. беше подписано „Споразумение между правителството на Република България и правителството на Република Косово за взаимна защита и обмен на класифицирана информация“¹⁷⁰, с което се регламентира защитата на съвместно създадена или обменяна пряко или не пряко класифицирана информация до ниво „Строго секретно“.

На този етап българската страна отхожда от установяване на институционални отношения и двустранно сътрудничество между МКСС и МО на Република България, въпроси декларираното желание за това от страна на Република Косово. Въпросът най-вероятно ще бъде преразгледан при постигането на завършващи резултати в трансформацията на КСС в КВС.

В заключение може да се направи изводът, че сътрудничеството в сферата на сигурността с Косово е в начален етап. Благоприятни условия за неговото развитие биха се създали с постигането на всеобхватно споразумение между Косово и Сърбия за нормализиране на отношенията и наличие на пълноценни въоръжени сили. Потенциал за развитие на партньорство има преди всичко в областите на военно обучение и образование, военна медицина и Air Policing.

* * *

С цел онагледяване на корелацията между приоритетите на МВС на страните от Западните Балкани и основните области на двустранното им военно сътрудничество с България е разработена таблица, представена в **приложение 4**.

От таблицата става видно, че осъществяваме ДВС с всички заинтересовани страни само по една от тематичните групи с приоритети

¹⁶⁹ ККС [Съвместно командване на силите]. Операции. Участие на въоръжените сили на България в операцията на стабилизиращите сили на НАТО в Косово. Available on: https://jfc.armf.bg/operations_one.php?OperationID=1 [last viewed: 20 January 2023]

¹⁷⁰ Обнародвано в ДВ, бр. 101 от 18 декември 2012 г.

(*група А*). По две групи приоритети (*група В* и *група Ж*) си сътрудничим по една от заинтересованите държавите. Същевременно не си сътрудничим по три групи приоритети, обхващащи голям брой заинтересовани държави (*група Г*, *група Д* и *група Е*).

Въз основа на изложеното може да се направи изводът, че съществуват области, в които ДВС със страните от региона може да се разшири, така че да отговаря в по-голяма степен на техните приоритети. Същевременно се откроява област (*група А*), в която провежданото сътрудничеството със заинтересованите държави би могло да бъде обединено в съвместен формат за да се подобри неговата ефективност. Приоритетите от групи Г, Д и Е предоставят нереализирани възможности за индивидуално или съвместно сътрудничество.

Участието на България и страните от Западните Балкани в инициативите и програмите за военно сътрудничество на НАТО, ЕС и ООН с цел идентифициране на реализираното и възможното взаимодействие между тях в табличен вид е представено в **приложение 5**.

От таблицата става видно, че България участва в преобладаващата част от програмите и инициативите за съюзническо и партньорско сътрудничество на НАТО и ЕС, в които участват страните от Западните Балкани. Сравнението с данните от таблицата в приложение 4 обаче показва, че въпреки едновременното участие в някои програми и инициативи, двустранното сътрудничество в техните рамки не е достатъчно активно. Възможности в това направление могат да бъдат потърсени по линия на CoE, SPS, PTEC, PESCO и бойните групи на ЕС.

2.4. Външнополитически приоритети на Република България в отношенията със страните от Западните Балкани

Външнополитическите приоритети са онези ценности, интереси и цели, които имат особено важно значение и затова се поставят на първо място. Игрят роля на критерии при избора на външнополитическите решения и осъзнаването и спазването им е условие за ефективността на външната политика (Стефанов, Видин, Захариева, Пантев 2001).

Западните Балкани са регион със стратегическа важност за страната ни, тъй като развитието на отношенията както във вътрешнополитически, така и във външнополитически план между съставляващите го държави оказва съществено влияние върху състоянието на средата на сигурност,

спрямо която се адаптира и в която функционира България. Това е причината, поради която запазването на стабилността на региона, недопускането на конфликти, демократизацията и икономическото му развитие, чрез пълноценната му европейска и евро-атлантическа интеграция, представлява национален интерес за страната ни¹⁷¹.

Особената важност, която България придава на региона е видна от включването му като фактор на влияние в основните ни стратегически документи в областта на отбраната и сигурността. Насоки за отношенията ни със страните от региона присъстват и в програмите на българските правителства през последните двадесет години.

Развитието и европейската перспектива за региона бяха поставени като централна тема в рамките на първото председателството на страната ни на СЕС. Така България насочи вниманието и енергията на европейските институции и страните членки към един от националните ни приоритети, в резултат на което беше приета т.нар. Декларация от София¹⁷², в която партньорите от региона потвърдиха европейската перспектива като свой категоричен стратегически избор, а страните членки се ангажираха в подкрепа на политическата, икономическата и социалната трансформация на Западните Балкани.

2.4.1. Приоритети на българската външна политика на Западните Балкани, произтичащи от националните стратегически документи в областта на сигурността и отбраната

Външнополитическите приоритети на страната ни спрямо държавите от Западните Балкани не са конкретно дефинирани и изведени в отделен обществено достъпен стратегически или концептуален документ. Частичен анализ на обстановката в региона и влиянието ѝ върху средата на сигурност, в която се развива страната ни, се прави в актуалните ни стратегически документи в областта на сигурността и отбраната.

Макар и направени преди почти двадесет години по-голямата част от оценките в **Стратегическия преглед на отбраната** и неговата политическа рамка, приети през 2004 г. звучат все още актуално.

¹⁷¹ Актуализираната стратегия за национална сигурност на Република България. *Приета с Решение на Народното събрание на Република България от 14 март 2018 г., обн. ДВ, бр. 26 от 23 март 2018.*

¹⁷² Приета на 17 май 2018 г. по време на срещата на върха ЕС-Западни Балкани в рамките на българското председателство на СЕС.

При анализа на средата на сигурност и определянето на националните ни интереси се дефинират рисковете и предизвикателствата пред България. Развитието на обстановката на Западните Балкани се счита за един от съществените фактори, които оказват влияние върху средата на сигурност, в която функционира страната ни и основен елемент от системата ни за национална сигурност. В документа се посочва, че отделни райони от региона продължават да бъдат относително нестабилни и с потенциал за нарастване на напрежението, което генерира рискове за националната ни сигурност, като същевременно не се очаква страната ни да бъде изправена пред заплаха от конвенционален военен конфликт, застрашаващ териториалната ѝ цялост. Въпреки това се допуска, че характерните за региона различни прояви на тероризъм, национален и религиозен екстремизъм и етнически противопоставяния, биха могли да ескалират при определени условия до заплахи от военен характер¹⁷³.

В стратегическия преглед се дават и основните насоки за недопускане на подобно негативно развитие чрез стимулиране на демократичните процеси и икономическото развитие на страните от региона, в което решаваща роля ще има тяхната европейска и евро-атлантическа интеграция.

Регионът заема съществено място и при изпълнението на една от трите, дефинирани в документа, основни мисии на отбраната – подкрепа на международните мир и сигурност. В голяма степен през годините тя се изпълнява посредством участието на наши контингенти в операциите SFOR¹⁷⁴ и EUFOR¹⁷⁵ в БиХ от 1997 г. и в KFOR на територията на Република Косово от 2000 г.¹⁷⁶ По този начин българските въоръжени сили оказват превантивно въздействие за подобряване на средата на сигурност чрез активна и непрекъсната работа за намаляване на причините за конфликти и чрез увеличаване на средствата и възможностите за управление на кризи. Въздействието ни върху обстановката в региона се допълва от прилагането

¹⁷³ Стратегически преглед на отбраната. Политическа рамка. *Приет с Решение на Народното събрание на Република България от 25 март 2004 г., обн., ДВ, бр. 27 от 1 април 2004.*

¹⁷⁴ SFOR – Stabilization FORces – операция на НАТО в БиХ (януари 1996 – декември 2005). Участието на БА в операцията започва на 20 юни 1997 г., когато български инженерен взвод с численост 36 души е включен в състава на холандския контингент.

¹⁷⁵ EUFOR – European Union Force – операция на ЕС в БиХ (от 3 декември 2005 и в момента, известна и като операция „Althea“).

¹⁷⁶ KFOR – Kosovo Force – операция на НАТО в Косово (от 12 юни 1999 г. и в момента) Участието на БА в операцията започва на 08 февруари 2000 г., когато български инженерно-строителен взвод с численост 40 души е включен в състава на холандския контингент, а от 24 май 2000 г. е в състава на немския контингент.

на различни мерки за укрепване на доверието, обмен на информация и провеждане на съвместни военни учения.

В контекста на анализа на средата на сигурност и стратегическото обкръжение, направен в приетата няколко години по-късно **Бяла книга за отбраната и въоръжените сили на Република България** се прави извода, че стремежът за европейска и евро-атлантическа интеграция на страните от региона и разширяването на двустранното и регионалното сътрудничество са определящи за стабилизирането на Западните Балкани¹⁷⁷.

Оценя се, че положително въздействие върху средата на сигурност оказват стремежът за европейска и евро-атлантическа интеграция на страните от региона и разширяването на двустранното и регионалното сътрудничество, като особено внимание се отделя на усилията за консолидирането на Косово и развитието на Босна и Херцеговина като единна държава. Поставя се акцент на същественото значение, което имат реформите във въоръжените сили на Западните Балкани, насочени към реорганизирането им по стандартите на Алианса и обстоятелство, че нито една от страните не счита съседите си за потенциален противник.

В контекста на обосновката на важността на една от основните мисии на отбраната – подкрепа на международния мир и сигурност се отбелязва голямото значение на участието на въоръжените ни сили в експедиционни операции, включително в Косово и БиХ, за трансформацията им и преосмислянето на техните структура, превъоръжаване и модернизация. Прави се извода, че натрупания опит от участието на въоръжените ни сили в международни операции подпомага оптимизирането на бойната им подготовка и изграждането на съвременни способности.

Анализът на стратегическата среда на сигурност, направен през 2016 г. в **Националната отбранителна стратегия** ясно определя тенденцията към по-нататъшно стабилизиране на Югоизточна Европа, определяна основно от стремежа на държавите от региона за пълноценното им интегриране в евроатлантическото пространство¹⁷⁸. Акцентираща се върху приетите нови отбранителни стратегии на страните от региона, в които на

¹⁷⁷ Бяла книга за отбраната и въоръжените сили на Република България. Приета с Решение на НС от 28 октомври 2010 г., обн. ДВ, бр. 88 от 9 ноември 2010.

¹⁷⁸ Национална отбранителна стратегия. Приета с Решение на Министерския Съвет № 283 от 18 април 2016.

преден план са изведени противодействието на асиметричните и евентуалните хибридни заплахи и разширяването на двустранното и регионалното сътрудничество.

Стеснявайки фокуса на анализа върху средата на сигурност в страните от Западните Балкани обаче, наред с преобладаващите положителни тенденции, които се формират благодарение на активното ангажиране на международната общност с нормализирането на регионалните отношения и на процесите на европейска и евро-атлантическа интеграция на региона се очертават и някои сериозни предизвикателства, каквито са запазващите се междуетнически противоречия, незачитането на малцинствените права, липсата на икономическо развитие, високите нива на корупция, устойчиво изградените мрежи на организираната престъпност и проникването на фундаменталистки идеи сред населението.

Националната отбранителна стратегия дефинира като определящи фактори за националната сигурност на страната ни, които възпрепятстват появата на пряка военна заплаха за суверенитета и териториалната и цялост, членството ни в НАТО и ЕС и конструктивното участие в многостранни формати на регионално сътрудничество и развитие на добросъседски двустранни отношения на базата на реализация и защита на националните ни интереси. Същевременно в чл. 34 на документа недвусмислено се заявява, че „Република България няма претенции към територията на други държави и не признава претенции от други държави към териториалната си цялост“, което може да се определи като основен фундамент на двустранните и регионални ни отношения със страните от Западните Балкани.

Актуализираната стратегия за национална сигурност на Република България, приета в началото на 2018 г., посочва националните интереси и необходимите условия и предпоставки за тяхното реализиране чрез неутрализиране на рисковете и заплахите за страната и нейните граждани.

Като жизненоважен национален интерес е определено съхраняването и развитието на националната идентичност, изграждаща се на основата на българско гражданство, а сред другите важни национални интереси са поддържане на добросъседски отношения и осигуряване на регионална сигурност и стабилност и по-нататъшното стабилизиране и пълноценно

включване в евро-атлантическото и европейското политическо и икономическо пространство на страните от Западните Балкани. Тук следва да се отбележи изричното включване на стабилизирането на Западните Балкани като национален интерес на страната ни за разлика от предишното издание на стратегическия документ от 2011 г.

При анализа на външната среда на сигурност се потвърждава оценката от предходните стратегически документи, че в обстановката в страните от ЮИЕ е водеща тенденцията към по-нататъшно стабилизиране и пълноценното им включване в евро-атлантическото и европейското пространство. Като основни фактори, които спомагат реализирането на тази тенденция се посочват разширяването на двустранното и регионалното партньорство, на регионалния пазар и на съвместните проекти в различни области.

Определя се, че регионът на Западните Балкани е от стратегическа важност както за Република България, така и за цялостната евро-атлантическа сигурност, а засилването на взаимодействието между НАТО и ЕС за стимулиране и подпомагане на демократичните процеси в страните от региона са ключов фактор за генериране на стабилност. В този смисъл ускоряването на процеса на интегриране на държавите от региона в европейските и евро-атлантическите структури са от решаващо значение за трайното му стабилизиране и България следва активно да участва чрез установените механизми на взаимодействие.

Наред с положителната тенденция се изразяват опасения, че все още са налице рискове за дестабилизиране на обстановката в страни от региона поради прояви на национализъм и наличието на междуетнически и религиозни противоречия и се констатира, че действия на външни сили, насочени към дестабилизиране на политическия процес и процесите на етническо и религиозно помирение, както и за разпространяване на радикални идеологии и практики, съдържат рисков потенциал за сигурността в региона.

Съществено значение за определяне на националните приоритети във външната политика на България спрямо страните от Западните Балкани има направеният извод, че българските граждани, както и българските общности извън страната и българските национални малцинства в страните, в които

имат законово признат статут, се нуждаят от по-голямо и адекватно на съвременните реалности внимание.

При определянето на приоритетите в секторните политики за сигурност в областта на външната политика по отношение на страните от Западните Балкани се посочва, че страната ни активно подкрепя европейската и евро-атлантическата интеграция на държавите от региона при изпълнението на съответните критерии. Външната ни политика е насочена към неутрализиране на риска от възникване на междуетнически конфликти. Страната ни насърчава укрепването на институциите на демокрацията, пазарната икономика, гарантирането и защитата на правата на човека, включително на гражданите, принадлежащи към малцинствени общности. Особено внимание се отделя на установяването на стабилни и трайни добросъседски отношения и на тяхното предефиниране на основата на съвременните европейски принципи и ценности.

По отношение на сънародниците ни зад граница ясно се заявява, че страната ни подкрепя усилията на организации на чуждестранни граждани от български произход за запазване на тяхната културна идентичност, а нов акцент във външно-политическата дейност на страната ни е активната защита и предоставянето на консулски и други услуги на бързо увеличаващите се български общности във все по-голям брой страни.

Анализът на разгледаните актуални стратегически документи в областта на сигурността и отбраната дава основание да се направи извода, че ролята на развитието на обстановката на Западните Балкани за средата на сигурност, спрямо която трябва да се адаптира страната ни се отчита във все по-голяма степен. Въз основа на отразените в тях взаимовръзки между обстановката в региона и средата на сигурност, в която функционира България биха могли да бъдат определени следните основни приоритети в нашата външна политика по отношение на региона на Западните Балкани:

- Активно участие в по-нататъшното стабилизиране и пълноценното включване в евро-атлантическото и европейското политическо и икономическо пространство на страните от Западните Балкани. Ускоряване на механизмите на взаимодействие с тях на базата на конкретната им позиция като кандидати за членство в НАТО и ЕС;

– Оказване на подкрепа на демократичните процеси и икономическото развитие в страните от региона с основна цел намаляване на интензитета на проявите на нестабилност;

– Конструктивно участие в многостранни формати на регионално сътрудничество и развитие на добросъседски двустранни отношения на базата на реализация и защита на националните ни интереси;

– Продължаване на участието на въоръжените ни сили в мисиите на НАТО и ЕС в региона, регионалните формати в областта на сигурността и отбраната и развитие на военното сътрудничество с първостепенна цел укрепване на доверието;

– Подкрепа на реформите във въоръжените сили на страните от региона, насочени към реорганизирането им по стандартите на Алианса и установяване на демократичен контрол върху тях;

– Отделяне на по-голямо и адекватно на съвременните реалности внимание на българските национални малцинства, в страните от региона, което да намери израз в по-интензивен информационен и културен обмен и специално отношение към родените и възпитаващи се извън територията на страната български граждани и лица от български произход.

2.4.2. Приоритети на българската външна политика в региона, произтичащи от програмите за управление на правителствата на Република България през XXI век

Основен принцип в българската външна политика е приемствеността по отношение на приоритетите и стратегическата ориентация на страната. Затова залегналите в правителствените програми за управление приоритети на външната ни политика в региона следва да се разглеждат като взаимосвързани и последователни цели, въпреки различията във визията за развитие на страната на политическите субекти, формиращи правителствата.

Изследваният период е избран, тъй като преди него текат активни процеси по преконфигурирането на страните от региона, свързани с разпадането на бивша Югославия, а България е в етап на предефиниране и прецизиране на своите интереси и цели през призмата на страна-член на НАТО и ЕС.

В програмата на **осемдесет и осмото** българско правителство с министър председател Симеон Сакскобургготски (2001-2005)¹⁷⁹ като един от основните приоритети на външната политика се посочва запазването и по-нататъшното развитие на ролята на страната ни като генератор на стабилност в ЮИЕ. Сред основните действия, чрез които се предвижда да бъде постигната тази цел е активното взаимодействие и подкрепа на НАТО за гарантиране на мира и стабилността в кризисните райони на Западните Балкани, както и системно реализиране на ролята на основен фактор в инициативите на Алианса за ЮИЕ¹⁸⁰.

В програмата се посочват и външнополитическите приоритети в развитието на двустранните отношения с държавите от региона.

С тогавашната Република Македония се предвижда развитието на взаимноизгодни и приятелски отношения. Изразява се съпричастност към всички политически сили в съседната страна, които работят за стабилността и демократизацията ѝ и допринасят за развитието на приятелски отношения с България. Като приоритетни съвместни проекти се посочват изграждането на Коридор № 8, железопътната линия София-Скопие и реалното свързване на енергийните системи.

Акцентът в отношенията с тогавашната СР Югославия е поставен върху стремежа за укрепване на взаимното доверие, добросъседството и сътрудничеството по въпросите на регионалната сигурност. Страната ни изразява готовност да съдейства за пълната реинтеграция на СРЮ в международната общност. По отношение на националното ни малцинство там се предвижда воденето на активна политика за съхраняване и утвърждаване на неговата идентичност. Като основни съвместни проекти са определени изграждането на автомагистрала София-Ниш, електрифицирането на железопътния участък Драгоман-Димитровград и откриването на нови ГКПП.

В отношенията ни с БиХ се предвижда продължаване на подкрепата ни за установяване и утвърждаване на плуралистично общество, изграждане на демократични институции и запазване на участието на наши

¹⁷⁹ Коалиционно правителство на партиите НДСВ, ДПС и Новото време.

¹⁸⁰ Управленска програма на правителството на република България. *Представена от премиера пред Народното събрание на Република България на 25 октомври 2001.*

представители в международните структури и организации, действащи на територията на страната.

Приоритет в развитието на отношенията с Албания е използването им за оказване на стабилизиращо влияние на България върху процесите на Западните Балкани, в които Албания е активно ангажирана. Предвижда се подкрепа за етническите българи и техните дружества в областите Голо Бърдо, Гора и Преспа с цел съхраняване на тяхната идентичност, както и полагане на усилията за официалното им признаване като национално малцинство (*станало факт през 2017 г.*). Като особено важни съвместни проекти се посочват изграждането на коридор №8 и свързването на транспортните, енергийните и телекомуникационните инфраструктури на двете страни през РСМ.

Може да се направи извода, че основните усилия на осемдесет и осмото българско правителство в отношенията му със страните от Западните Балкани са насочени към активното взаимодействие и подкрепа на НАТО за гарантиране на мира и стабилността в региона и участие в международни структури и организации, подпомагащи тази дейност, оказване на съдействие за демократизацията на институциите на държавите от региона и интегрирането им в международната общност, грижа за българските национални малцинства в тези страни и реализиране на съвместни инфраструктурни проекти осигуряващи транспортна, енергийна и телекомуникационна свързаност.

Програмата на **осемдесет и деветото** правителство с министър-председател Сергей Станишев (2005-2009)¹⁸¹ е изградена около централното външнополитическо събитие в неговия хоризонт – присъединяването на страната ни към ЕС (2007)¹⁸². Основните приоритети във външните работи на правителството са насочени към успешно завършване на процеса по ратификация на договора за присъединяване към ЕС, пълноценно участие в органите и институциите на Съюза и водене на активна и предвидима външна политика в синхрон с ОВППС. Западните Балкани не се посочват експлицитно, а като приоритети в по-широкия регион на ЮИЕ се дефинират запазването на ролята на фактор на стабилност и гарант за сигурността на

¹⁸¹ Коалиционно правителство на партиите БСП, НДСВ и ДПС.

¹⁸² Програма на правителството на европейската интеграция, икономическия растеж и социалната отговорност. *Приета с Решение на Министерски съвет № 916 от 30 ноември 2005*

страната ни, подпомагане на евро-атлантическата интеграция на съседите ни и поемане на водеща роля в този процес, задълбочаване на регионалното партньорство и икономическото и културно сътрудничество и реализиране на основните инфраструктурни проекти в региона.

Посочва се, че правителството ще оказва активна подкрепа на българските общности зад граница за да запазят и развият национална си идентичност, култура и духовни ценности без да се конкретизират държавите и регионите, в които тези общности се намират.

Анализът на програмата позволява да се направи извод, че фокусът на усилията във външната политика е поставен към стиковане с ОВППС на ЕС и развитие на отношенията с Русия и САЩ. Регионът на Западните Балкани не е обособен като отделна област, представляваща специфичен интерес.

Програмата за управление на **деветдесетото** правителство с министър-председател Бойко Борисов (2009-2013)¹⁸³ е структурирана в седем основни приоритета. За изпълнение на приоритетите са поставени цели и определени конкретни мерки за тяхното постигане¹⁸⁴.

Като пряко свързани с отношенията със страните от Западните Балкани могат да се определят мерките: активна и водеща роля във формулирането на европейската политика към Западните Балкани; отстояване на европейската перспектива за балканските ни съседи, както и тяхната интеграция в ЕС, в съответствие с индивидуалните им цели и постижения; активна българска позиция в рамките на процеса на присъединяване на страните от Западните Балкани, включваща търсене на гаранции за необратимост на демократичните им придобивки, както и трайни решения за правата и статута на нашите сънародници в региона; ефективно участие на страната в международни инициативи и инструменти, свързани с развитието и стабилността в региона; съдействие при изграждането на енергийните и транспортните коридори и по-нататъшно разширяване участието на България в инфраструктурното развитие на региона; разработване на общонационална стратегия за съхраняването и разпространението на българската култура, идентичност и език, за гарантирането на правата на българите и на българските езикови общности

¹⁸³ Самостоятелно правителство на партия ГЕРБ.

¹⁸⁴ Програма на правителството на европейското развитие на България. *Приета с Решение на Министерски съвет № 868 от 5 ноември 2009*

по света; запазване на българското самосъзнание сред сънародниците ни в чужбина чрез образователни програми и културни инициативи; изработване на законопроект за българските общности и българите, живеещи извън Република България и подпомагане и защита на интересите на българските общности чрез институционализирана политика към тях. Сред очакваните резултати от реализирането на тези мерки са: пълноценно оползотворяване на възможностите, произтичащи от членството на България в ЕС и трансатлантическото сътрудничество; изграждане и развитие на стабилни добросъседски отношения в Балканския регион, основани на взаимното зачитане на националните интереси на основата на историческите реалности и европейските ценности; защита на правата на българските граждани и юридически лица зад граница и подпомагане на българските общности в чужбина чрез конкретна политика за утвърждаване на техния статут и права.

На базата на посочените мерки и очакваните резултати, като основни приоритети във външната политика на правителството по отношение на страните от Западните Балкани могат да се открият: активно участие и постигане на водеща роля при формулирането на европейската политика за региона; подкрепа за европейската им интеграция в съответствие с индивидуалните им постижения и при гаранция за необратимост на демократичните им придобивки, трайни решения за правата и статута на нашите сънародници, живеещи в тях и взаимно зачитане на националните интереси, основани на историческите реалности; подпомагане на българските общности в тези страни и полагане на усилия за утвърждаване на техния статут и права и активно участие в реализацията на съвместните проекти за инфраструктурна свързаност.

Програмата за управление на **деветдесет и второто** правителство с министър-председател Пламен Орешарски (2013-2014)¹⁸⁵ е насочена основно към икономическото стабилизиране и развитие на страната и укрепването на държавността¹⁸⁶. В областта на външните работи се предвижда воденето на балансирана и разумна външна политика, основана на българските национални интереси и евро-атлантическите ценности. Поставя се за цел възстановяване на позициите на България като генератор

¹⁸⁵ Коалиционно правителство на партиите БСП и ДПС.

¹⁸⁶ Държавност, развитие, справедливост – икономически и социални приоритети на правителството. Приета с Решение на Министерски съвет № 456 от 1 август 2013

на политики и инициативи за насърчаване на многостранното сътрудничество и активизиране на съществуващите инициативи в ЮИЕ и Черноморския регион. По отношение на страните от Западните Балкани се предвижда подкрепа за европейската им перспектива при изпълнение на съответните изисквания от тяхна страна и стриктно спазване на принципа за добросъседство. Като приоритетна област се извежда и оказването на подкрепа на българските общности зад граница за съхраняването и развитието на българската идентичност, култура и духовни ценности.

Управленската програма на **деветдесет и четвъртото** правителство с премиер Бойко Борисов (2014-2017)¹⁸⁷ отново е структурирана в система от приоритети, цели и мерки.

Като отделен приоритет е изведен воденето на политика на подкрепа за евро-атлантическа интеграция на Западните Балкани при ясна защита на правата и законните интереси на българските общности там и активно развитие на политиките на ЕС и на регионалното сътрудничество в ЮИЕ и Черноморския басейн¹⁸⁸. Една от целите за осъществяване на този приоритет е оказването на последователна подкрепа за европейската и евро-атлантическа интеграция на страните от Западните Балкани и Турция в съответствие с българския национален интерес и защита правата на българските общности там. За изпълнението му се предвижда разработване на политически документ за средно и дългосрочните приоритети на Република България в двустранните отношения със съседните страни; продължаване на преговорите за подписване на договори за добросъседство с РСМ и Сърбия; оказване на активна подкрепа на страните от процеса на стабилизиране и асоцииране и на започналите преговори за присъединяване към ЕС страни в европейските институции и работни органи, при съблюдаване спазването на националните интереси по отношение на критериите за присъединяване и активизиране на сътрудничеството по инфраструктурни проекти. В областта на енергетиката като приоритетен проект се посочва изграждането на реверсивна газова връзка със Сърбия. Отделно акцент се поставя върху реализацията на програмите за

¹⁸⁷ Коалиционно правителство на ГЕРБ, Реформаторски блок и АБВ.

¹⁸⁸ Програма на правителството за стабилно развитие на Република България за периода 2014-2018 г. Приета с Решение № 42 на Министерски съвет от 26.01.2015

трансгранично сътрудничество, изграждане на капацитет и подписване на меморандуми с държавите партньори Сърбия и РСМ.

Освен това в областта на работата с българските общности в чужбина правителството си поставя за цел да участва в процесите на формиране на културни и образователни политики, целящи реалното им интегриране и активното им отношение към процесите в страната и развитие на историческите български общности в страните от ЮИЕ и запазване на българското им самосъзнание и етнокултурна идентичност. За изпълнението на тези цели се предвижда изготвяне на детайлен политически документ относно работата с българските общности зад граница, включително оценка на характера на тези общности, позицията им към България и процесите, протичащи в тях; разширяване на партньорството и сътрудничеството с активни организации на българските общности; защита на правата и интересите на българските общности, свързани с преподаването на майчин език, осигуряване на учебници и информираност в двустранен план и в рамките на процеса на разширяване на ЕС; организиране на обучение и извънкласна дейност в българските неделни училища зад граница за съхраняване на родния език, националната идентичност, традиции и култура; оказване на експертно съдействие на организациите на българските общности при кандидатстване по европейски проекти; създаване на български културно-информационни центрове сред големите български общности в страните в ЮИЕ на базата на подписани двустранни споразумения, реализиране на проекти с културно измерение в Програмата „Помощ за развитие“ в рамките на регионалното сътрудничество, подкрепа за реализирането на съвместни проекти на културни организации и инициране на мерки за икономическо подпомагане на общините в пограничните райони, в които има голяма концентрация на българско население и стимулиране на българските инвестиции и предприемачество в тях.

Въз основа на декларираните в управленската програма намерения биха могли да се очертаят следните приоритети на правителството в отношенията ни със страните от Западните Балкани: подкрепа за европейската и евро-атлантическата интеграция на държавите от региона в съответствие с българските национални интереси; задълбочаване на сътрудничеството със съседните страни чрез развитие на съвместни

инфраструктурни проекти и реализация на програмите за трансгранично сътрудничество и активно подпомагане на българските национални общности в региона, защита на техните права и интереси и запазване на етнокултурната им идентичност.

Регионът на Западните Балкани и работата с българските национални общности зад граница са най-широко застъпени в управленската програма на **деветдесет и шестото** правителство с министър-председател Бойко Борисов (2017-2021)¹⁸⁹. Традиционно програмата на правителствата, в които водеща политическа сила е ПП ГЕРБ, е структурирана по области, приоритети, цели и мерки. В областта на външната политика са дефинирани три основни приоритета: реализиране на европейската политика и задълбочаване на двустранните политически, икономически и културни отношения със страните от ЮИЕ; поддържане на българската идентичност, език и култура в традиционните и в новите български общности в чужбина и устойчиво решение на проблема с миграцията¹⁹⁰. За постигането на тези приоритети в програмата са дефинирани 6 цели и 48 конкретни мерки при анализа на които могат да се открият следните външнополитически приоритети свързани с отношенията с държавите от Западните Балкани: поддържане на активен диалог на високо и най-високо равнище със страните от региона и насърчаване на секторното сътрудничество във всички области от взаимен интерес; последователна подкрепа за европейската и евро-атлантическата интеграция на страните от региона при спазване на принципа на собствените заслуги, като определящ е напредъка на всяка отделна страна и с отчитане на българските национални интереси и отстояване на позицията, че принципът на добросъседските отношения е ключов елемент от процеса на разширяване; участие на страната ни в регионалните инфраструктурни проекти и насърчаване на транспортната и енергийната свързаност чрез приоритизиране на транс европейските коридори VII, VIII, IX и X, изграждане на между системни газови връзки със съседните страни и откриване на нови ГКПП по границите с РСМ и Сърбия; запазване и развиване на културната самобитност и национално

¹⁸⁹ Коалиционно правителство на ГЕРБ и Обединени патриоти (ВМРО – БНД, НФСБ и Атака (до 25 юли 2019 г.))

¹⁹⁰ Програма за управление на правителството на Република България за периода 2017-2021 г. *Приета с Решение № 447 на Министерски съвет от 09.08.2017 г.*

самосъзнание на българските общности в чужбина; разширяване на партньорството и сътрудничеството с активни организации на българските общности, защита на правата им, включително чрез пълноценното използване на международните инструменти и организации и поддържане на постоянни контакти на всички равнища със съответните компетентни държавни институции; създаване на български културно-информационни центрове в местата с големи български общности на базата на подписани двустранни споразумения.

Конкретни средносрочни приоритети в отношенията с РСМ и Албания биха могли да бъдат извлечени и от приетата на заседание на заседание на МС на Република България на 9 октомври 2019 г. „Рамкова позиция относно разширяване на ЕС и процеса на стабилизиране и асоцииране: Република Северна Македония и Република Албания“, подкрепена с приетата от 44^{-то} Народно събрание ден по-късно декларация¹⁹¹.

В Рамковата позиция се препотвърждава подкрепата на България за европейската перспектива на страните от Западните Балкани, като същевременно се поставят червени линии за получаване на по-нататъшната поддръжка на страната ни в евроинтеграционния процес на РСМ и Албания. Тези линии представляват и основните ни национални интереси и цели за постигане в отношенията ни с двете държави.

В документа по отношение на РСМ основен акцент се поставя върху изпълнението на Договора за приятелство, добросъседство и сътрудничество (ДПДС), подписан през 2017 г. Основните външнополитически цели които страната ни си поставя е да убеди РСМ да преустанови и да се въздържа от провеждане на политика на подкрепа и насърчаване претенциите за признаване на т.нар. „македонско малцинство“ в България; да признае, че езиковата норма, обявена за конституционен език в РСМ, е свързана с еволюцията на българския език и неговите наречия в някогашната югославска република след кодифицирането им след 1944 г.; да декларира, че предвиденото в т.нар. „Споразумение от Преспа“ кратко име реферира единствено към политическия субект Република Северна

¹⁹¹ Декларация на Четиридесет и четвъртото Народно събрание във връзка с разширяване на ЕС в Процеса на стабилизиране и асоцииране на Република Северна Македония и Република Албания. *Приета на 10 октомври 2019*

Македония, а не към географския регион Северна Македония, част от който се намира в пределите на България; да задейства процес на реабилитация на жертвите на югославския комунистически режим, репресирани поради българското им самосъзнание; да предприеме мерки за премахване от табели и надписи върху паметници, паметни плочи и сгради на текстове, насаждащи открито омраза към България; да задейства процес на осветляване на сътрудниците от днешна РСМ на службите за сигурност на бивша Югославия; да се постигнат конкретни резултати в работата на Съвместната мултидисциплинарна експертна комисия по историческите и образователните въпроси и постигнатите договорености да се прилагат в пълен обем.

Въз основа на Рамковата позиция може да се направи извода, че интересите ни по отношение на Република Албания са основно свързани с гарантирането на правата на българското национално малцинство там, включително изучаването, без поставяне на административни пречки, на книжовния български език като майчин в регионите, традиционно населявани от тях, като Голо Бърдо, Гора, Преспа, Корча, Кукъс, Елбасан и осъществяване на преброяването на населението, което да отразява реалната етническа принадлежност на гражданите.

Деветдесет и деветото правителство с министър-председател Кирил Петков (2021-2022)¹⁹² не спази установената през последните години политическа традиция за представяне на управленска програма. Основните приоритети на правителството се посочват в подписаното на 10 декември 2021 г. коалиционно споразумение¹⁹³. По отношение на Западните Балкани е постигнато съгласие за: подкрепа за интеграцията на страните в ЕС и НАТО; осъществяване на координирана и финансово обезпечена политика за развитие на отношенията със съседните страни и увеличаване на търговския обмен, както и осигуряване на политическа и финансова подкрепа за развитие на инфраструктурата (*коридор VIII*). В двустранните отношения със страните от региона усилията ще бъдат насочени към защитата на правата на българските малцинства в Сърбия и Албания; активизиране на бизнес връзките с РСМ, осъществяване на проекти за

¹⁹² Коалиционно правителство на „Продължаваме промяната“, „Има такъв народ“, БСП и „Демократична България“.

¹⁹³ Споразумение за съвместно управление на Република България в период 2021 г. – 2025 г.

транспортна и културна свързаност и изпълнение на договореностите от ДПДС. От особено значение са плановете за приемане на външнополитическа стратегия на България и грижата за българските общности в чужбина.

Анализът на разгледаните управленски програми на редовните български правителства от последните двадесет години дава основание да се направи извода, че на Западните Балкани се отдава все по-голямо значение. Основните приоритети на външната ни политика по отношение на страните от региона се запазват през целия период, като същевременно във всеки следващ програмен документ еволюират и стават все по-конкретни.

В документите, които по същество представят плановете и намеренията на правителствата в различните сфери на общественно-политическия живот, могат да бъдат идентифицирани следните основни приоритети на външната ни политика по отношение на държавите от Западните Балкани:

- Запазване на ролята на страната ни като генератор на стабилност и гарант на мира на Западните Балкани и на позицията на основен фактор в инициативите на НАТО за региона и подпомагане на евро-атлантическата му интеграция;

- Активно участие във формулирането на европейската политика към Западните Балкани, подкрепа за европейската перспектива на страните от региона с отчитане на националните ни интереси, индивидуалните им постижения и отстояване на позицията, че принципът на добросъседските отношения е ключов елемент от процеса на разширяване;

- Защита на правата и свободите на българските национални общности в региона и запазване на етнокултурната им идентичност;

- Реализиране на съвместни инфраструктурните проекти, осигуряващи транспортната, енергийната и телекомуникационната свързаност на региона.

2.4.3. Приоритети на българската външна политика в целия регион и с всяка от страните поотделно

Въз основа на изложеното в предишните два раздела могат да бъдат синтезирани общи приоритети на външната политика на Република България по отношение на региона като цяло и идентифицирани такива с всяка от страните поотделно.

Като основни общи външнополитически приоритети на България спрямо региона, произтичащи от разгледаните документи могат да бъдат посочени:

1. Запазването на ролята на страната ни като генератор на стабилност и гарант на мира на Западните Балкани.

2. Конструктивно участие в многостранните формати на регионално сътрудничество и развитие на добросъседски двустранни отношения с отчитане и защита на националните ни интереси.

3. Активно участие във формулиране на съюзническите политики за пълноценно включване в евро-атлантическото и европейското политическо и икономическо пространство на страните от Западните Балкани с отчитане на националните ни интереси и на базата на индивидуалните им постижения и конкретната им позиция като кандидати за членство в НАТО и ЕС.

4. Продължаване на участието на въоръжените ни сили в мисиите на НАТО и ЕС в региона, регионалните формати в областта на сигурността и отбраната и развитие на военното сътрудничество с цел укрепване на доверието и намаляване на интензитета на проявите на нестабилност.

5. Оказване на подкрепа на реформите във въоръжените им сили, насочени към реорганизирането им по стандартите на Алианса и установяване на демократичен контрол върху тях.

6. Защитата на правата и свободите на българските национални общности в региона и запазване на етнокултурната им идентичност.

7. Реализиране на съвместни инфраструктурни проекти, осигуряващи транспортната, енергийната и телекомуникационната свързаност на региона.

В същността си произтичащите от разгледаните документи приоритети с всяка държава поотделно се припокриват с посочените общи приоритети и са сходни при повечето държави. Могат да бъдат адаптирани обаче към някои съвременни реалности, като настоящата позиция на страните спрямо НАТО и ЕС, провеждането на международни операции на територията на държавите и участието ни в тях и признаването на наличието българско национално малцинство в съответните държави. По този начин могат да бъдат посочени следните приоритети с всяка от държавите поотделно:

С Република Сърбия

1. Активно участие в процесите по пълноценното включване на Сърбия в евро-атлантическото и европейското политическо и икономическо пространство. Подкрепя за демократичните реформи на институциите и ускоряване на механизмите на взаимодействие на базата на конкретната ѝ позиция като кандидат за членство в ЕС.

2. Развитие на добросъседски двустранни отношения на базата на реализация и защита на националните ни интереси.

3. Оказване на съдействие при реформите във въоръжените сили, насочени към реорганизирането им по стандартите на Алианса и установяване на демократичен контрол върху тях, което допринася за подобряването на общата сигурност в региона.

4. Отделяне на адекватно на съвременните реалности внимание на БНМ в Сърбия, което да намери израз в по-интензивен информационен и културен обмен и да допринесе за подобряването на стандарта на живот на сънародниците ни там.

5. Реализиране на съвместни инфраструктурни проекти, осигуряващи транспортната, енергийната и телекомуникационната свързаност на региона.

С Република Северна Македония

1. Активно участие и водеща роля в процесите по пълноценното включване на РСМ в европейското политическо и икономическо пространство. Подкрепя за демократичните реформи на институциите и ускоряване на механизмите на взаимодействие на базата на конкретната ѝ позиция като кандидат за членство в ЕС.

2. Развитие на добросъседски отношения на базата на реализация и защита на националните ни интереси.

3. Подпомагане на реформите във въоръжените сили, пълното им интегриране в командванията и структурите на Алианса и оказване на съдействие при изпълнението на заявените цели за способности.

4. Защита на правата и свободите на лицата с български произход, бит и култура и техните общности на територията на РСМ и интензифициране на културния и информационен обмен с тях, което да допринесе за подобряването на стандарта им на живот и запазване на етнокултурната им идентичност.

5. Реализиране на съвместни инфраструктурни проекти, осигуряващи транспортната, енергийната и телекомуникационната свързаност на региона по оста Запад-Изток.

С Босна и Херцеговина

1. Активно участие в по-нататъшното стабилизиране и пълноценното включване на БиХ, като единна държава, в евро-атлантическото и европейското политическо и икономическо пространство. Ускоряване на механизмите на взаимодействие между Република България и БиХ на базата на конкретната позиция на страната като кандидат за членство в ЕС и НАТО.

2. Подкрепа на демократичните процеси, укрепването на държавността, върховенството на закона и икономическото развитие на БиХ, с основна цел намаляване интензитета на проявите на нестабилност.

3. Съдействие при реформите във въоръжените сили, насочени към реорганизирането им по стандартите на Алианса и установяване на демократичен контрол върху тях.

4. Реализиране на съвместни инфраструктурни проекти, осигуряващи транспортната, енергийната и телекомуникационната свързаност на региона.

С Черна гора

1. Активно участие и водеща роля във формулирането на европейската политика към Черна гора и процесите по пълноценното ѝ включване в европейското политическо и икономическо пространство. Подкрепа за демократичните реформи на институциите и ускоряване на механизмите на взаимодействие на базата на конкретната ѝ позиция като кандидат за членство в ЕС.

2. Подпомагане на реформите във въоръжените сили, постигане на съвместимост и интеграция в командванията и структурите на Алианса и оказване на подкрепа при изпълнението на заявените цели за способности.

3. Поддържане на високо ниво на взаимодействие в регионалните формати на сътрудничество с цел намаляване на интензитета на проявите на нестабилност на Западните Балкани и защита на националните ни интереси.

4. Реализиране на съвместни инфраструктурни проекти, осигуряващи транспортната, енергийната и телекомуникационната свързаност на региона.

С Република Албания

1. Активно участие във формирането на европейската политика към Албания и в процесите по по-нататъшното ѝ пълноценно включване в европейското политическо и икономическо пространство. Подкрепа за демократичните реформи на институциите и ускоряване на механизмите на взаимодействие на базата на конкретната ѝ позиция като кандидат за членство в ЕС.

2. Подпомагане на реформите във въоръжените сили, пълното им интегриране в командванията и структурите на Алианса и оказване на подкрепа при изпълнението на заявените цели за способности.

3. Конструктивно участие в многостранните формати на регионално сътрудничество с цел отстояване на националните ни интереси.

4. Защита на правата и свободите на БНМ в Албания и интензифициране на информационния и културен обмен с тях, което да допринесе за подобряването на стандарта на живот на сънародниците ни там.

5. Реализиране на съвместни инфраструктурни проекти, осигуряващи транспортната, енергийната и телекомуникационната свързаност на региона по оста Запад-Изток.

С Република Косово

1. Участие в по-нататъшното стабилизиране и пълноценното включване на страната в евро-атлантическото и европейското политическо и икономическо пространство и активна позиция при формирането на политиките на ЕС и НАТО към Косово.

2. Оказване на подкрепа на демократичните процеси, укрепването на държавността, върховенството на закона и икономическото развитие на Косово с основна цел намаляване интензитета на проявите на нестабилност.

3. Оказване на съдействие при реформите на силите за сигурност и установяване на демократичен контрол върху тях, което допринася за подобряването на общата сигурност в региона.

4. Защита на правата и свободите на лицата с български произход, бит и култура и техните общности на територията на Косово и интензифициране на културния и информационен обмен с тях, което да допринесе за подобряването на стандарта им на живот и запазване на етнокултурната им идентичност.

5. Реализиране на съвместни инфраструктурни проекти, осигуряващи транспортната, енергийната и телекомуникационната свързаност на региона.

Изводи от втора глава

1. Сътрудничеството в областта на сигурността и отбраната е в пряка зависимост от стратегическата ориентация на участващите страни по отношение на политическите и политико-военните съюзи, в които членуват или към които се стремят. Пълноправното членство в ЕС и на шестте страни от Западните Балкани е техен стратегически приоритет, който до момента нито една от тях не е постигнала. Три от държавите в региона вече са пълноправни членки на НАТО, а членството на останалите три на този етап изглежда нереализуемо или трудно постижимо в средносрочен план.

2. Държавите от Западните Балкани осъществяват международно военно сътрудничество в подкрепа на изпълнението на външнополитическите си приоритети и с цел създаване на нови и развитие на притежаваните способности на въоръжените им сили, така че да бъдат в състояние адекватно да отговорят на съвременните рискове и предизвикателства към сигурността. Идентифицираните приоритети на международното военно сътрудничество на страните от региона и основни фактори, които оказват влияние върху неговите цели, обем и интензитет дават възможност за подбор на такива области и форми на двустранно сътрудничество с България, които да са в синхрон с техните потребности.

3. В България основните функции в областта на международното военно сътрудничество са възложени на МО. МВнР има отговорности основно в областта на военно-политическото, а МИИ в областта на военно-икономическото сътрудничество. Като основен дефицит при националното регулиране на тази област е идентифицирана липсата на концептуален документ, като Доктрина за международното военно сътрудничество, който да уеднакви понятийния апарат, да определи целите, задачите и начините на провеждането му и да дефинира системата от компетентни структури и връзките между тях.

4. Значението, което има региона на Западните Балкани за системата за национална сигурност на страната ни е видна от включването му като фактор на влияние в основните ни стратегически документи в областта на отбраната и сигурността. Приоритетите в отношенията ни с държавите от

региона намират място и в програмите за управление на българските правителства. Те са основно насочени към запазване на стабилността на Западните Балкани, поемане на водеща роля в европейската и евроатлантическата интеграция на страните от региона и грижа за обитаваните ги български национални общности.

5. Характерът на интензитета и обема на двустранното военно сътрудничество на България със страните от Западните Балкани може да се определи като непостоянен. Сред основните причини за това е липсата на системен подход и единен замисъл, които да не позволяват да бъдат вземани субективни решения с краткотраен ефект.

6. Отчитайки приоритетите на България в отношенията ѝ със страните от Западните Балкани, нивото на амбиция на страната ни да бъде водещ фактор в процесите по по-нататъшната евро-атлантическа и европейска интеграция на региона и състоянието на двустранното военно сътрудничество с държавите от региона, може да се направи извода, че съществуват неоползотворени възможности, добри практики и ефективни модели за промяна на интензитета на военното ни сътрудничество със страните от Западните Балкани, така че то по-пълноценно да бъде използвано в интерес на външната ни политика.

Трета глава

РАЗКРИВАНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ЕФЕКТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА МЕЖДУНАРОДНОТО ВОЕННО СЪТРУДНИЧЕСТВОТО СЪС СТРАНИТЕ ОТ ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ В ИНТЕРЕС НА ВЪНШНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В РЕГИОНА

Определянето на общите тенденции и различията в МВС на страните от Западните Балкани ще покажат, както общата картина в региона в тази дейност, така и специфичните особености на всяка страна, което би подпомогнало процеса на формулиране на основните направления на сътрудничеството ни в областта на отбраната с тях.

Изследването на сътрудничеството в областта на отбраната на трети страни с държавите от региона ще позволи де се установят водещите партньори в различните области и да се идентифицират добри практики и модели, които приспособени към българските възможности и потребности, могат да се използват за промяна на интензитета на военното ни сътрудничество с тях в интерес на външнополитическите ни приоритети.

Посредством анализа на състоянието и приоритетите за развитие на военното сътрудничество на страните от Западните Балкани, основните фактори, които му влияят, нашите външнополитически приоритети в региона, състоянието на двустранните отношения, партньорското ни взаимодействие в рамките на НАТО, ЕС и регионалните формати в областта на отбраната и сигурността и практическят ми опит в областта на военната дипломация може да се формулира теоретичен модел за определяне на приоритетите и насоките във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани.

Въз основа на този модел могат да се дефинират общи приоритети на военното ни сътрудничество със страните от региона и конкретни приоритети с всяка от държавите, така че този инструмент на международните отношения да бъде използван по-ефективно в интерес на външнополитическите приоритети на страната ни.

3.1. Общи тенденции и различия в международното военно сътрудничество на страните от Западните Балкани

Военното сътрудничество е важен инструмент на отбранителната политика на всяка страна, който би могъл да се използва при изпълнението

на външнополитическите приоритети и достигането на поставените стратегически цели.

Разкриването, както на спецификите на военното сътрудничество на всяка държава от региона по отделно, така и на общите тенденции и различия в тази сфера би улеснило избора на онези области и форми на двустранно и регионално сътрудничество, които биха имали ефективно позитивно въздействие върху двустранните отношения във военната област с тях. В глава втора беше установено, че съществуват общи за всички държави от Западните Балкани фактори, които оказват влияние върху неговите цели, обем и интензитет. Сходството на някои от установените приоритети на провежданото от тях МВС позволи систематизирането им в тематични групи, в по-голямата част от които присъстват повечето от държавите. Това позволява идентифицирането на общи потребности на държавите, което от своя страна дава възможност за по-прецизното позициониране на България по отношение на регионалното сътрудничество и инициране на съвместни проекти, които да бъдат в интерес на по-голямата част от държавите.

Страните от Западните Балкани осъществяват МВС основно в рамките на НАТО, ЕС, регионалните формати в областта на сигурността и отбраната и на двустранна основа. Изследователската ми работа и емпиричните ми наблюдения дават основание да се констатира, че то най-често се провежда чрез: участие в срещи на политическото и военното ръководство на институциите в областта на отбраната и на експертно ниво в работата на органите на ЕС, НАТО и регионалните формати за сътрудничество в областта на отбраната и сигурността; двустранни работни срещи на високо ниво в рамките на международни форуми; официални и работни посещения на министрите на отбраната, началниците на отбраната и други висши военни ръководители на двустранна основа; политико-военни консултации; щабни разговори; експертни работни срещи за обмяна на опит; участие в съвместни съоръжения и центрове за подготовка и усъвършенстване и споделяне на способности; участие в международни операции с различен характер и мащаб; участие в съвместни щабове и военни формирования; участие в съвместни обучения, тренировки, учения, маневри, плавания, пускове и стрелби; обучение, подготовка и оценка на формирования; обмен на преподаватели и обучаеми във военно-образователните институции;

организиране и участие в международни симпозиуми, конференции, кръгли маси и семинари в областта на отбраната и сигурността; участие в концерти, изложби, фестивали, спортни състезания и други културни събития и спортни дейности; участие в партньорски доверителни фондове и в съвместни дейности по унищожаване и утилизация на стоки с военно предназначение.

Като основна обща тенденция в МВС на страните от региона може да се определи оказването на методическа, техническа и финансова помощ от основните им страни партньори с цел трансформация и приспособяване на националните им отбранителни системи към колективната система за сигурност на НАТО, така че да се достигне пълна оперативна и техническа съвместимост с въоръжение сили на страните членки. Изключение прави Сърбия, която предвид на обявената военна неутралност и специфичните предизвикателства за сигурността ѝ, се стреми да приспособи отбранителната си система към модела „страна-членка на ЕС, но не и на НАТО“.

Предвид сравнително ограничените финансови ресурси, с които разполагат, всички държави от региона използват максимално възможностите, които предоставят програмите на НАТО за повишаване както на националните си отбранителни възможности, така и на компетенциите и придобиване на нови способности в невоенни области, каквито са програмите „Наука за мир и сигурност“ и „Изграждане на институционална почтеност“. С тази цел ефективно се използва и инструментът на Доверителните фондове на НАТО, чрез който страните членки финансово подпомагат предварително одобрени проекти. Особено успешно този инструмент се използва от Сърбия, Черна гора и БиХ, основно за унищожаване на излишъците от боеприпаси, взривни вещества и въоръжение и подобряване на условията за тяхното съхранение. Характерно за страните от региона е и участието им в Евро-атлантическия координационен център за отговор на бедствия с цел повишаване на възможностите им за реакция при възникване на природни бедствия. Важността на този инструмент за сътрудничество е обусловена от специфичните физико-географски особености на региона и глобалните климатични промени, предизвикващи все по-чести появи на пожари и наводнения.

Обща характеристика е и стремежът към създаване и развитие на регионални центрове за обучение и подготовка и сертифицирането им като партньорски центрове на НАТО или ПЗМ. Центровете са профилирани съобразно притежаваните специфични способности от страните. Като слабост в тази сфера може да се отчете дублирането на способности, каквото са например центровете за обучение на пилоти на хеликоптери в РСМ и в Черна гора, или центровете за подготовка за мироопазващи операции, каквито има в БиХ и Сърбия.

Друга открояваща се обща тенденция е използването на МВС с цел придобиване на висше военно образование, специализация и обучение на военнослужещите и военните служители. В най-голяма степен това се отнася за Черна гора, БиХ и Косово, които нямат висши военни училища. Сравнително по-малко това се използва от РСМ, Албания и Сърбия, които имат свои военно-образователни институции и освен, че изпращат свои военнослужещи да се обучават в чужбина, също обучават чуждестранни офицери и курсанти, включително на останалите страни от Западните Балкани.

Всички държави от региона участват в международни операции. МВС е един от основните инструменти, които държавите използват при подготовката, оборудването и всестраниното осигуряване на контингентите си зад граница.

Характерна особеност е, че държавите от региона имат добре развити структури за международно военно сътрудничество в МО и МВнР, но с изключение на Сърбия имат сравнително слабо развърната военно-дипломатическа мрежа в чужбина. Анализът на географското позициониране на техните военно-дипломатически представителства показва, че почти всички имат развърнати такива в САЩ, Великобритания, Германия, Турция, Австрия и Хърватия. Това са и държавите, с които страните от региона имат най-интензивно военно сътрудничество.

На базата на анализа на посочените в глава втора на дисертационния труд данни относно състоянието на двустранното военно сътрудничество на страните от Западните Балкани може да се направи извода, че безспорен лидер и техен стратегически партньор в областта на сигурността и отбраната са САЩ. Повече от две десетилетия САЩ имат водеща роля в моделирането на отбранителните им институции и националните системи за сигурност,

модернизирането, превъоръжаването и обучението на личен състав, отделяйки сериозен финансов и организационен ресурс. САЩ имат много добре развита военно-дипломатическа мрежа в региона, като в повечето държави функционират и офиси за отбранително сътрудничество (ODC¹⁹⁴), Като особено полезно за постигане на съвместимост по стандартите на Алианса може да бъде разглеждано специфичното сътрудничество на различните регионални структури на Националната гвардия на САЩ с Въоръжените сили на всички страни от региона.

По отношение на военното сътрудничество с Руската Федерация следва да се отбележи, че в десетилетието преди войната в Украйна се полагаха значителни усилия за засилване на политическия и военния диалог с държавите от региона. Международна изолация на Русия и регулярно налаганите санкции след незаконната анексия на Крим в голяма степен намалиха интензивността на този процес.

През последните години ролята на Китай като фактор на влияние на Западните Балкани расте. Чрез много добре развърнатата военно-дипломатическа мрежа във всички страни от региона, дарения на материални средства и задълбочаващо се сътрудничество във военно образователната и военно-икономическата области, се създават солидни предпоставки за бъдещо влияние върху състоянието и развитието на сектор сигурност.

Великобритания, Германия, Франция и Австрия се специализират в определени области на военно сътрудничеството със страните от региона.

Великобритания акцентира на обучението по английски език, изграждането на способности в областта на връзките с обществеността и унищожаването на излишъци от боеприпаси и въоръжение.

Основни области на двустранното военно сътрудничество с Германия са обучението по немски език, военното образование и обучение, ЯХБЗ и съвместно участие в международни операции.

Франция отдава приоритет на сътрудничеството в областта на изучаването на френски език, военното образование и съвместното участие в международни операции в Африка.

¹⁹⁴ Office of Defense Cooperation

Главните области на военно сътрудничество на страните от региона с Австрия са образованието и обучението, реформата на отбранителните системи, ЯХБЗ, алпийска и ски подготовка, логистика.

Държавите от обкръжението на реформиращите се Западни Балкани също се стремят да заемат водещи позиции по отношение на военното сътрудничество, което им създава възможности за въздействие върху формирането на политики в областта на отбраната и сигурността в страните от региона.

Анализът на осъществяваното от балканските страни двустранно военно сътрудничество позволява да се направи изводът, че то се развива основно по два водещи критерия – религиозно-етнически и постюгославски. Най-активни по линия на религиозно-етническия критерий са Турция (*с Албания, Косово, РСМ и БиХ*), Гърция (*със Сърбия, Черна гора и БиХ*) и Албания (*с Косово и РСМ*). Постюгославският критерий се основава на наличието на бивши общ език (*сърбо-хърватски*), военно-образователна система, военно-промишлен комплекс и еднакви образци въоръжение и техника. Водещи държави по този критерий са Хърватия, Словения и в известна степен Сърбия.

3.2. Възможни чужди добри практики и модели за военно сътрудничество със страните от Западните Балкани, които могат да се използват в интерес на българските външнополитически приоритети

Идентифицирането на добри практики и модели на военно сътрудничество на трети страни със страните от региона би позволило по-голяма вариативност в избора на форми на взаимодействие с тях така, че от една страна ДВС с тези държави да бъде в интерес на външнополитическите приоритети на България на Западните Балкани, а от друга да бъде постигнат максимален синергичен ефект заедно с други форми на невоенно двустранно и регионално взаимодействие с цел постигане на по-голяма ефективност.

Анализите до тук, от една страна на провежданото от държавите от Западните Балкани международно военно сътрудничество, неговите приоритети, обем, основни области и форми и водещи страни партньори, и от друга на актуалното състояние на военното сътрудничество на Република България с тези страни показва, че съществуват неоползотворени възможности, които могат да се реализират чрез взаимстване на добри

практики и ефективни модели от трети страни, така че то по-пълноценно да бъде използвано в интерес на приоритетите на външната ни политика.

На настоящия етап интензитетът на военното сътрудничество на България със страните от Западните Балкани може да се окаже като сравнително нисък. Един от начините за ефективното му интензифициране е фокусирането му в определени области. Като положителен пример за такова партньорство може да бъде разгледано специфичното сътрудничество на различните регионални структури на Националната гвардия на САЩ с отделните страни от региона. В този контекст, с цел задълбочаване на военните връзки и предаване на натрупаните опит и знания в областта на участието в международни операции и постигане на по-добро взаимодействие и съвместимост по стандартите на НАТО особено полезно би било партньорството между отделни български подразделения и такива на ВС на страните на региона. Отчитайки спецификите в организацията и възможностите на ВС на държавите от Западните Балкани целесъобразно би било сътрудничеството с АС да бъде на ниво бригада, с АРСМ, ВС на БиХ и ВС на Албания на ниво батальон, а с АЧГ и евентуално с КСС на ниво рота. Целта на такъв вид сътрудничество е както обмяна на опит и повишаване на способностите така и укрепване на доверието и развитието на приятелски взаимоотношения между военнослужещите. Наред с регулярния обмен на посещения на командния състав и провеждането на съвместни обучения, тренировки, учения, пускове и стрелби, създаването на климат на взаимно доверие и приятелство може да се насърчава чрез съвместно участие в концерти, изложби, спортни състезания и обмен на почиващи. Допълнителен ефект и синхронизиране с външнополитическите ни приоритети в региона би бил постигнат ако бъдат избрани партньорски подразделения, дислоцирани в райони с компактно население с българско самосъзнание.

БА би могла да се включи по-активно при реализацията на стратегическия ни приоритет за подкрепа на БНМ, живеещо в държавите от региона и подобряването на условията и стандарта му на живот. Подходяща форма в рамките на военното сътрудничество представлява организирането и провеждането на двустранни и многостранни учения и тренировки на инженерните подразделения в районите с компактно българско население, в които да се отработват въпроси по строеж и подобряване на пътна

инфраструктура, мостове и други инженерни съоръжения, които след изграждането им да бъдат дарявани на местните власти. Подобно сътрудничество се осъществява между Унгария и Сърбия, в населената с етнически унгарци област Войводина. Най-подходящ момент за реализирането на такива мероприятия би бил период след природни бедствия (*земетресения, наводнения*), които са нанесли щети на местната инфраструктура. Своевременното включване на БА в спасителните действия и в последващите възстановителни дейности би постигнало синергичен ефект.

Като добър модел в областта на грижата за икономическия и социален просперитет на малцинствата зад граница може да се посочат инвестициите на държавата майка в конверсията на военни обекти. Такава например е целевата донация в размер на повече от 10 млн. евро на МО на Турция към МО на Сърбия за конверсията на военното летище „Ладжевци“, намиращо се в близост до град Кралево, в такова с цивилно-военна употреба. Целта на тази конверсия е установяването на директна въздушна линия между Турция и намиращата се в близост населена предимно с мюсюлмани област Санджак, с което значително се улеснява туристическия, културен и стопански обмен с Турция¹⁹⁵.

Като друг положителен пример от военно-икономическото сътрудничество на Турция с държавите от региона може да бъдат посочени договорите за безвъзмездна финансова помощ за закупуване на военна техника, въоръжение и снаряжение, но само такива, произведени в Турция. По този начин Турция от една страна инвестира в развитието на собствения си военно-промишлен комплекс, а от друга създава в държавите от региона зависимости от обучение за експлоатация, поддръжка и резервни части за придобитите средства.

Участието, като водеща нация в идейното разработване, изграждането и акредитирането на Партньорски центрове за обучение и тренировки (*по примера на Австрия, която е водеща при подпомагането на центъра за обучение по ЯХБЗ в Сърбия и Центъра за алпийска подготовка в Черна гора*) също представлява добра основа за профилирано в отделна област на военното дело регионално лидерство. За целта могат да бъдат използвани

¹⁹⁵ Гражданското летище „Морава“ беше официално открито на 28 юни 2019 г. и се предвижда годишно да обслужва около 100-150 хил. пътника.

редица актуални области като кибер сигурност, противопоставяне на хибридни заплахи и участие на ВС при ликвидирането на последствията от природни бедствия и аварии, за което могат да бъдат използвани възможностите на развърнатия в България CMDR COE.

Имайки предвид необходимостта от военно образование и обучение по стандартите на НАТО за своите кадри на по-голямата част от страните от региона, обусловена от липсата на военно-образователни институции и развити способности и инфраструктура в тази област, както и съществуващите традиции и способности в тази област в България, може да се направи обоснованият извод, че към настоящия момент възможностите ни в тази сфера не се използват максимално.

Обучението на военнослужещи от страните от региона в български военно-учебни заведения може да се използва в подкрепа на външнополитическите ни приоритети в няколко направления.

От една страна това би подпомогнало по-бързото реформиране на отбранителните системи на страните от региона по стандартите на Алианса. От друга би създало приятели на страната ни, които да познават потенциала и възможностите за развитие на сътрудничеството и при заемане на позиции, на които могат да участват в процеса на вземане на решения и създаване на политики в тази област, да използват взаимноизгодно тези знания. Същевременно обучението на военнослужещи от страните от Западните Балкани в български военно-учебни заведения може да се използва и по линия на националния приоритет за грижа за нашите сънародници и лицата с българско самосъзнание зад граница. В тази връзка като изискване за кандидатстване би могло да се въведе знаенето на български език.

Позитивните ефекти и ползите за България от такова обучение биха се увеличили значително при създаването на програма за следене на кариерното развитие на завършилите български военно-учебни заведения (*по примера на САЩ*) , чрез която от една страна да се поддържа институционална връзка с тях и след завръщането им в родните държави, а от друга да се създаде платформа за поддържане на контакти между самите чуждестранни обучаеми, чрез която да обменят опит и идеи и по този начин да ги подпомага в кариерното им развитие.

Възможностите на Военно-медицинска академия (ВМА) за регионално и двустранно сътрудничество също могат да бъдат използвани значително по-пълноценно. Инициирането на проекти и формати по линия на концепцията на НАТО „Интелигентна отбрана“, какъвто например са Балканските специализирани медицински сили (ВМТФ¹⁹⁶) би допринесло за регионалното ни лидерство в тази област. Подобен проект би могъл да се развива по линия на медицинското осигуряване на последиците от катастрофи, аварии и природни бедствия съвместно с CMDR COE.

Възможностите на ВМА за двустранно сътрудничество със страните от региона могат да се използват по пълноценно и по линия на военно-медицинското образование (*по примера на военно-медицинските академии на Турция и Сърбия*), съвместното участие на военно-медицински персонал в международни мисии и операции на НАТО, ЕС и ООН и в специализирани области, в които имаме развити способности, каквито са авио медицината, военната травматология и тропическите болести.

Изпълнението на външнополитическия ни приоритет за инфраструктурна и енергийна свързаност със страните от Западните Балкани би могло да бъде подпомогнато от изграждането на горивопровод в рамките на Централно европейската тръбопроводна система (CEPS¹⁹⁷) или по негово подобие, която да свързва Адриатическо и Черно море, преминавайки през страните-членки на НАТО Албания, РСМ и България. Горивопровода, който се използва както за военни (*летища, полигони, военни бази*), така и за цивилни (*основно граждански летища*) нужди, би доразвил енергийната свързаност по маршрута на стратегическия за нашата държава транспортен коридор VIII и би подпомогнал логистичното осигуряване с гориво на източния фланг на НАТО в случай на необходимост от предислоциране там на значителни съюзнически сили.

Като добра практика в областта на синергичното взаимодействие между МО и МВнР може да бъде посочена изградената в Република Гърция система на взаимодействие. Там е сформирани дипломатически кабинет,

¹⁹⁶ Balkan Medical Task Force. Многонационално формирование (Словения, РСМ, Сърбия, Албания, Черна гора и БиХ) с щаб в Скопие сформирани през 2016 г. по инициатива и съдействие на EUCOM и Норвегия с цел осъществяване на медицинска поддръжка на ниво Role 2 в операции в отговор на кризи.

¹⁹⁷ Central Europe Pipeline System. Осъществява съхранение, транспортиране и дистрибуция на авиационно гориво, дизел и бензин. Годишно чрез системата се доставят около 13 млн. куб. м. гориво. Горивопроводите са с обща дължина 5 120 км, а използваните хранилища са с обем 1,3 млн. куб. м.

начело с дипломатически съветник към министъра на националната отбрана. Функцията му е да подготвя министъра за международните му изяви в съответствие с официалните външнополитически позиции на страната. Дипломатическият съветник, с ранг „посланик“ е дългогодишен дипломат, най-често в края на кариерата си. Той присъства на всички международни изяви и двустранни или многостранни срещи на министъра. Освен това в МВнР организационно е включен отдел, в който са назначени офицери за връзка между ГЩ и видовете въоръжени сили и министерството. Неговата цел е да ускори взаимодействието и да съкрати времето за придвижване на документите и за вземане на решение когато става въпрос за международни дейности както на гръцки военнослужещи в чужбина, така и на чуждестранни войски на територията и във въздушното и морското пространство на Гърция.

Добър урок от практиката, появил се като резултат от ограниченията в условията за задгранични пътувания на военнослужещите като мярка срещу разпространението на COVID-19, е широкото използване на видеоконферентните разговори за осъществяване на срещи на високо и експертно ниво, щабни разговори, планиращи конференции на учения и др. мероприятия. Съкращаването на разходите за командировката на военнослужещите и цивилните служители, може да се окаже съществен фактор на влияние за увеличаване на мероприятията от двустранното военно сътрудничество със страните от региона, тъй като именно аргументът за недостатъчен бюджет в тази област е в основата на малкия им брой през последните години. За да бъдат ефективно използвани видеоконферентните разговори е необходимо да бъдат изградени устойчиви канали за комуникация, а особено със страните-членки на Алианса и такива, сертифицирани за обмен на класифицирана информация. Тук обаче следва да се обърне внимание на риска улеснената директна комуникация между експертите от различни области и на различни нива да не доведе до несъгласуваност на действията и занижено ниво на информираност и контрол на основните структурни звена на МО, които имат отговорности по планирането, провеждането и отчитането на МВС. За целта следва да бъдат изработени и прилагани правила, по които ползвателите на тези комуникационни канали да съгласуват и отчитат резултатите от разговорите.

3.3. Теоретичен модел за определяне приоритетите и насоките във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани

Определянето на приоритетите и насоките на военното сътрудничество на страната ни с отделните държави, така че тази подсистема на международното сътрудничество да бъде използвана от една страна в подкрепа на външнополитическите ни приоритети в отношенията ни с тези страни, а от друга да бъде оползотворена рационално за нарастване на нашите отбранителни способности е от съществено значение за ефективното и ефикасно използване на този ценен инструмент.

В този раздел на дисертационния труд предлагам теоретичен модел за определяне на приоритетите и насоките във военното сътрудничество с всяка от държавите на Западните Балкани. Процесът на дефинирането им включва анализ и комплексна оценка на значимите фактори, които влияят върху ДВС, като крайната цел е определянето на такива негови приоритети, които да са съгласувани с външнополитическите ни приоритети, така че да се постигне синергичен ефект при съвместното използване на този инструмент с останалите инструменти за влияние върху двустранните отношения.

Моделът (*графична схема е представена в приложение 6*), включва следните основни елементи:

- 1. Анализ на основните фактори за влияние върху страната-партньор.**
- 2. Анализ на основните фактори за влияние върху нашата страна.**
- 3. Анализ на основите фактори за влияние върху двустранните отношения в областта на отбраната.**
- 4. Дефиниране на приоритети на базата на обосноващите изводи от анализите.**
- 5. Определяне на цели (*насоки*) на базата на дефинираните приоритети.**
- 6. Разработване на мерки за постигането на определените цели.**

Въз основа на изводите да тук и личния ми опит в областта на военната дипломация смятам, че при разработването на анализите следва да бъдат установени и изследвани следните основни компоненти:

Анализ на основните фактори за влияние върху страната партньор

1. Оценка на външнополитическата ориентация с акцент върху желаното и достигнато ниво на европейска и евро-атлантическа интеграция.

2. Оценка на провежданите на територията на страната международни операции (*ако има такива*), българското представителство в тях и значимостта му за изпълнение на целите на операцията и подпомагането на местното население и институции.

3. Определяне на приоритетите на международното военно сътрудничество на страната партньор, основни области и водещи държави.

4. Оценка на състоянието на структурите, ангажирани във военното сътрудничество, включително наличието на военно дипломатически представители.

5. Събиране на информация за проектите и програмите в областта на сигурността и отбраната в рамките на двата съюза, в които страната участва или има желание на участва.

6. Оценка на нивото на участие и ангажираност на страната във форматите за регионално сътрудничество в областта на сигурността и отбраната.

7. Разкриване на основните способности за реализиране на международно военно сътрудничество на страната партньор.

8. Оценка на наличието и значимостта на структури, представителства и щабове на НАТО и регионални формати на територията на страната, в които България има или може да има свои представители.

9. Анализ на състоянието и възможностите на военно-промишления комплекс на страната партньор с цел определяне на възможностите за осъществяване на военно-икономическо сътрудничество.

Целесъобразно, предвид разгледаните в приложение 3 функционални отговорности, би било при изготвянето на този анализ да вземат участие или да имат съгласувателна функция представители на: дирекция „Отбранителна политика и планиране“/МО (ДОПП), ЩО, Съвместното командване на силите (СКС), СВР, СлаО, Държавна агенция „Разузнаване“ (ДАР), дирекция „Политика за сигурност“/МВнР (ДПС) и дирекция „Международно контролирана търговия и сигурност“/МИИ (ДМКТС).

Анализ на основните факторите за влияние върху нашата страна, които определят интересите ни към сътрудничество със страните от Западните Балкани

1. Дефиниране на външнополитическите приоритети на България в отношенията със страната партньор.

2. Анализ на състоянието на националния ни военнопромишлен потенциал с цел идентифициране на възможности за развитие на военно-икономическо сътрудничество със страната-партньор.

3. Наличие на компактни групи от лица с българско самосъзнание, бит и култура на територията на страната и оценка на прилаганите от България мерки и програми за защита на националната им идентичност и подобряване на стандарта им на живот.

4. Оценка на участието на България в общи със страната партньор регионални формати в областта на сигурността и отбраната, ролята на страната ни в тях, реализирането на съвместни проекти и дейности в техните рамки и потенциалните възможности за разширяване на сътрудничеството.

5. Наличие на военни паметници и места за поклонение и оценка на необходимостта от поддръжка, реставрация или изграждане на нови такива.

6. Оценка на проектите и програмите, в които страната ни участва в рамките на ОПСО на ЕС и НАТО с акцент върху потенциалните възможности за включването на страната партньор в тях.

7. Наличие на проекти за сформирание или предислокация на наша територия на съюзнически щабове, структури, образователни и изследователски центрове и възможности за привличане на страната партньор като страна-участник и/или заемане на международни длъжности от военнослужещи от нейните въоръжени сили.

Целесъобразно, предвид разгледаните в приложение 3 функционални отговорности, би било при изготвянето на този анализ да вземат участие представители на: ДОПП, Дирекция „Операции и подготовка“/ЩО (ДОП), Дирекция „Социална политика и политика по военно-патриотично възпитание“/МО (ДСППВПВ), ЩО, СВР, СлаО, ДАР, Дирекция "Обща външна политика и политика за сигурност на ЕС"/МВнР (ДОВППС), ДПС, Дирекция Югоизточна Европа/МВнР (ДЮИЕ) и ДМКТС.

Анализ на основните фактори, които оказват влияние върху състоянието на двустранните отношения в областта на отбраната.

1. Членство в общи политически и политико-военни съюзи.
2. Състояние на двустранната договорно-правната рамка в областта на отбраната и сигурността. Пълнота и актуалност, включително в областта на обмена на класифицирана информация и статута на силите.
3. Членство в общи регионални формати в областта на отбраната и сигурността.
4. Наличие на акредитирани военно-дипломатически представители на реципрочна основа.
5. Наличие и степен на изпълнение на годишна програма за ДВС.
6. Честота на провеждане на двустранни официални посещения на политическото (*министър*) и военното (*началник на отбраната и началници на видовете въоръжени сили*) ръководство.
7. Честота на провеждане на военнополитически консултации и щабни разговори.
8. Участие на контингент на въоръжените сили на Република България в международна операция на територията на другата страна.
9. Наличие на военнослужещи на едната страна на международни длъжности в съюзнически и регионални щабове и формирования на територията на другата страна.
10. Степен на използване на залегналите в договорно-правната рамка форми и области на сътрудничество.

Целесъобразно, предвид разгледаните в приложение 3 функционални отговорности, би било при изготвянето на този анализ да бъдат включени представители на: ДОПП, Дирекция „Правно-нормативна дейност в отбраната“/МО (ДПНДО), СлАО, ЩО, СКС, ДОВППС и ДПС.

Факторите за влияние в трите анализа са подредени спрямо степенуването им по важност в направено за целта експертно проучване, резултатите от което са представени в т. 3.4 на настоящия труд.

На базата на обстойния анализ и обосноващите изводи от горните раздели следва да бъдат дефинирани **приоритетите във военното сътрудничество с всяка от държавите на Западните Балкани**. Целесъобразно би било този процес да бъде поверен на работна група в чиито състав да бъдат включени представители на МО, ЩО, МВнР и МИИ.

Те ще разполагат с необходимата информация, както за външнополитическите и външноикономическите приоритети на страната ни, така и за потребностите и възможностите на въоръжените ни сили и сектор отбрана и сигурност като цяло.

Така определените приоритети следва да бъдат основа за по-нататъшните конкретни действия в областта на двустранното военно сътрудничество. Те могат да бъдат оформени като **цели** с определен времеви хоризонт за достигането им, които да представляват основните насоки за двустранното сътрудничество в средносрочен план. Целите биха могли да бъдат дефинирани от същата работна група, определила приоритетите.

За постигането на набелязаните цели могат да бъдат разработени и прилагани **мерки**, които да представляват конкретни практически форми за постигане на целите. При разработването на мерките следва да бъде привлечен по-широк кръг от експерти от трите министерства, с цел обхващане на всички възможности за двустранно взаимодействие.

За да останат адекватни на динамично променящата се среда на сигурност приоритетите, целите и мерките следва да бъдат периодично преразглеждани и осъвременявани. Приоритетите, които отразяват националните ни интереси се определят в дългосрочен план. Те биха могли да бъдат преразглеждани на всеки пет години или при съществени изменения в статуса на страната партньор, като пълноправно членство или напускане на политико-военни съюзи, налагане на международни или национални санкции и ограничения или рязка промяна в двустранните отношения, причинена от външни фактори. Целите и мерките следва да се формулират в средносрочен план и е целесъобразно тяхното преразглеждане и актуализиране при необходимост на всеки три години или при промяна приоритетите или условията за формулирането им. Крайният продукт следва да бъде съгласуван и с министерството на финансите с цел осигуряване на финансовото му осигуряване.

Разработването и финансирането на всички мероприятия по ДВС, включително на тези предложени от партньорската страна, независимо дали са част от годишните планове за ДВС или извънпланови мероприятия следва да бъде допускано единствено ако те могат да бъдат класифицирани по някоя от разработените мерки.

Тъй като ДВС е процес, при който държавите съвместно и координирано използват инструментите на националната си мощ във военната област с цел защитата на националните си или колективните интереси следва да се отчита, че освен нашата стана, така и страната партньор ще полага необходимите усилия да защитава собствените си национални интереси. Възможно е в определени направления интересите на двете страни да не съвпадат. Тогава би трябвало да бъдат положени необходимите дипломатически усилия и приложена адекватна комуникационна стратегия, така че неотговарящите на нашите интереси конкретни мероприятия да бъдат мотивирано избегнати или преформулирани по начин, по който да бъдат в унисон с дефинираните приоритети.

3.4. Верифициране на постигнати резултати в хода на изследването

3.4.1. Експертно проучване за ефективността на провежданото със страните от Западните Балкани военно сътрудничество

Хипотезата на дисертационния труд е, че съществуват нереализирани възможности за промяна на интензитета и обема на военното сътрудничество със страните от Западните Балкани така, че то по-ефективно да бъде използвано в подкрепа на външнополитическите приоритети на България в региона. Това предполага, че към момента то не се използва достатъчно ефективно за това. За да се избегне субективност в тази оценка е необходимо да бъде анализирано мнението на експерти с професионална компетентност в тази област.

Експертно становище е необходимо и за верифициране на предложеното в дисертационния труд авторско определение на термина „международно военно сътрудничество“.

Предложеният в т. 3.3. теоретичен модел за определяне приоритетите и насоките във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани се основава на анализа на три групи основни фактори, оказващи влияние върху тях. Степента на въздействието им върху този процес и пълнотата им също следва да бъдат верифицирани.

По този начин резултатите от решаването на научноизследователските задачи на дисертационния труд могат да

потвърдят и докажат своята състоятелност и принос в развитието на тези въпроси в научен и практико-приложен план.

Използването на метода на „контролните карти“ (*метод В.4 според БДС EN 31010:2010*) с анонимно допитване до мнението на достатъчно на брой експерти дава резултати с висока степен на достоверност. Той е разновидност на един от основните методи за изследване в социалните науки – анкетата. Другите методи, каквито са наблюдението, експериментът или изследването на следите, са неприложими, тъй като е необходима оценката на лица, които притежават лични впечатления и продължителен досег с разглежданата материя.

Анкетирането може да се осъществи чрез две основни техники – интервюта, при които е налице директна комуникация между анкетатора и анкетирания и въпросници, в които писмено се задават въпроси и се отговаря на тях, без да е необходимо присъствието на анкетатор. Предвид административно ограничения достъп до лицата, притежаващи експертна оценка по разглежданата тематика, подходящо приложима е техниката на анонимния въпросник.

Целта на използването на карти за експертна оценка под формата на въпросник е да се проучи и обобщи чрез статистически методи мнението на анкетирания относно:

- приемливостта на предложеното в т.1.2. авторско определение на понятието „международно военно сътрудничество“;

- степента на ефективност на използването на международното военно сътрудничество от страната ни за защита на националните интереси и за подпомагане на реализирането на приоритетите на външната ни политика на Западните Балкани;

- необходимостта от изработване на концептуален документ на национално ниво, в който да бъдат дефинирани целите и задачите, да бъдат регламентирани осигуряването, планирането, провеждането и отчитането на международното военно сътрудничество, както и разпределението на отговорностите в този процес между отделните институции и формулирани механизми за взаимодействие между тях;

- степента на важност и пълнотата на предложените в т. 3.3. фактори за определяне на приоритетите и насоките във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани.

В отворени въпроси се дава възможност за предлагане на конкретни препоръки или предложения за подобряване на нормативната уредба в областта на МВС с цел повишаване на неговата ефективност и на приоритети във военното ни сътрудничество с държавите от Западните Балкани.

Съобразено с методологията на изготвяне на анкетни карти и с особеностите на настоящото изследване се достигна до разработването на Карта за експертна оценка, представена в **приложение 7**.

Тя е изготвена под формата на комбиниран въпросник от затворени и отворени въпроси. Отговорите на отворените въпроси (*№12 и №13*), както и коментарите в раздели 11.1, 11.2 и 11.3 не са задължителни.

Професионалната компетентност на анкетираните се определя с въпроси от №1 до №6, които засягат само наличието на професионален опит в областта на международните отношения и МВС. Не са поставяни въпроси по отношение на пола, възрастта и периода на професионален опит на анкетираните, тъй като първите два критерия са ирелевантни към разглежданата материя, а третият не може да има определящо значение поради непостоянния характер на изпълняваните задължения и различния интензитет на работа при отделните длъжности.

Същевременно критериите за професионална компетенция позволяват да се направи разграничение и да се анализират отговорите на анкетираните по съществено определящи параметри като това дали са били пряко ангажирани с международно военно сътрудничество, дали притежават познания за Западните Балкани и българските външнополитически приоритети в региона и дали са работили в състава на задгранични представителства.

3.4.2. Резултати от реализацията на анкетата по метода на „контролните карти“

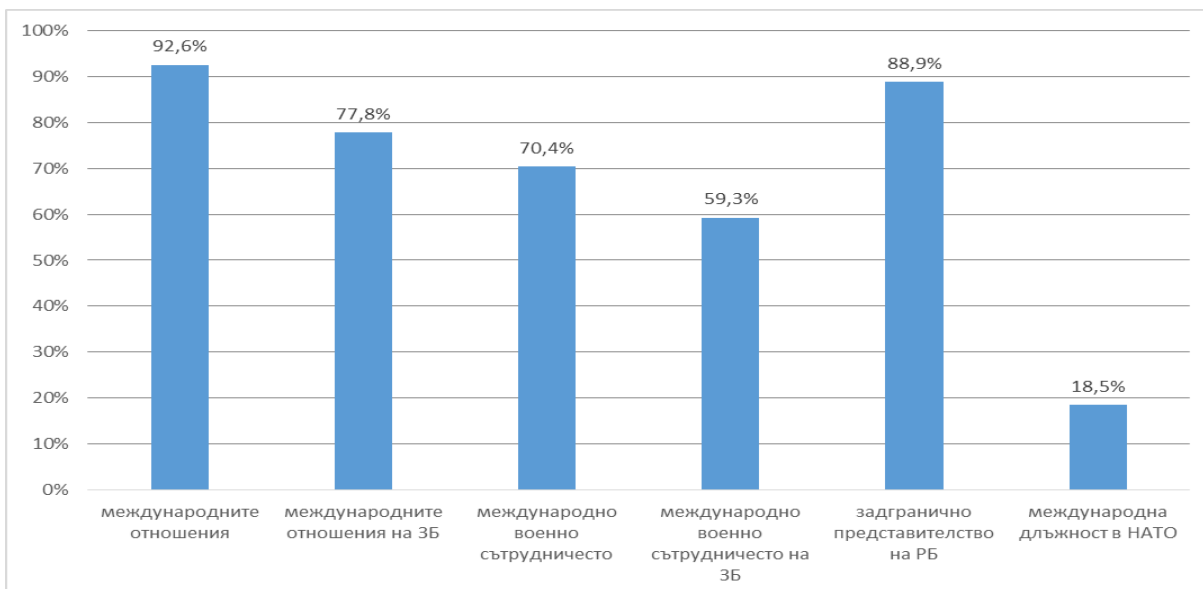
Анкетирането с използване на картата за експертна оценка от приложение 7 е реализирано при следните параметри: броят на анкетираните лица е 27; те са служители на МВнР и МО, намиращи се на територията на България; контролните карти са попълвани анонимно, на работното място в периода 12.12.2022 г. – 16.01.2023 г. без присъствието на анкетатор.

3.4.2.1. Резултати от въпросите определящи компетентността на анкетираните

Първите шест въпроса от картата за експертна оценка са предназначени за определяне на степента на професионална компетентност по разглежданата тематика.

Резултатите от обработените анкетни карти показват че 92,6 % от анкетираните (25 от 27) декларират, че имат професионален опит в областта на международните отношения, а 77,8 % (21 от 27) – че имат такъв на Западните Балкани. По голямата част от участниците – 70,4 % (19 от 27) имат професионален опит в областта на международното военно сътрудничество, а 59,3 % (16 от 27) споделят, че имат такъв на Западните Балкани. За степента на професионална компетентност и прекия досег до разглежданите проблеми на международните отношения говори и това, че 88,9 % (24 от 27) от анкетираните са работили в състава на българско задгранично представителство, а 18,5 % (5 от 27) са работили и на международна длъжност в НАТО.

В графичен вид обобщените резултати от отговорите на въпросите за професионална компетентност са показани във фигура 1, а в табличен в приложение 9.

Фигура 1. Професионална компетентност на анкетираните.

На базата на изложените резултати може да бъде направен изводът, че анкетата е проведена сред подходяща, макар и нееднородна от експертна гледна точка, група от лица притежаващи необходимото високо ниво на компетентност по разглежданите въпроси.

3.4.2.2. Резултати от затворените въпроси

Резултатите от затворените въпроси (*от първи до единадесети*) са прекодирани с цифрите от „1“ до „6“, в зависимост от броя на предоставените опции за отговор на всеки конкретен въпрос. В цифров вид резултатите са представени в **приложение 8**. По вертикала са номерирани 37 въпроса и подвъпроса, а по хоризонтала е мнението на 27^{-те} експерти на всеки от тях.

Матричното им записване позволява по-нататъшната обработка посредством широко използваната специализирана програма за статистически анализ на данни на IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences), версия 22. Резултатите от тази обработка са представени в **приложение 9**. Следва да се отбележи, че всички анкетирани са отговорили на всички затворени въпроси, което е показателно както по-отношение на подбора на респондентите и сериозния им подход към анкетната карта, така и за подходящото ѝ съставяне.

Първият от същинските въпроси (*след въпросите за определяне на професионалната компетентност*) е насочен към експертно верифициране на предложеното авторско определение на термина „международно военно сътрудничество“ като „система от планирано и координирано съвместно използване на инструментите на националната или колективната мощ във военната област на две или повече държави или други субекти на международното право, с цел защита на националните или колективните интереси“ (*въпрос №7*).

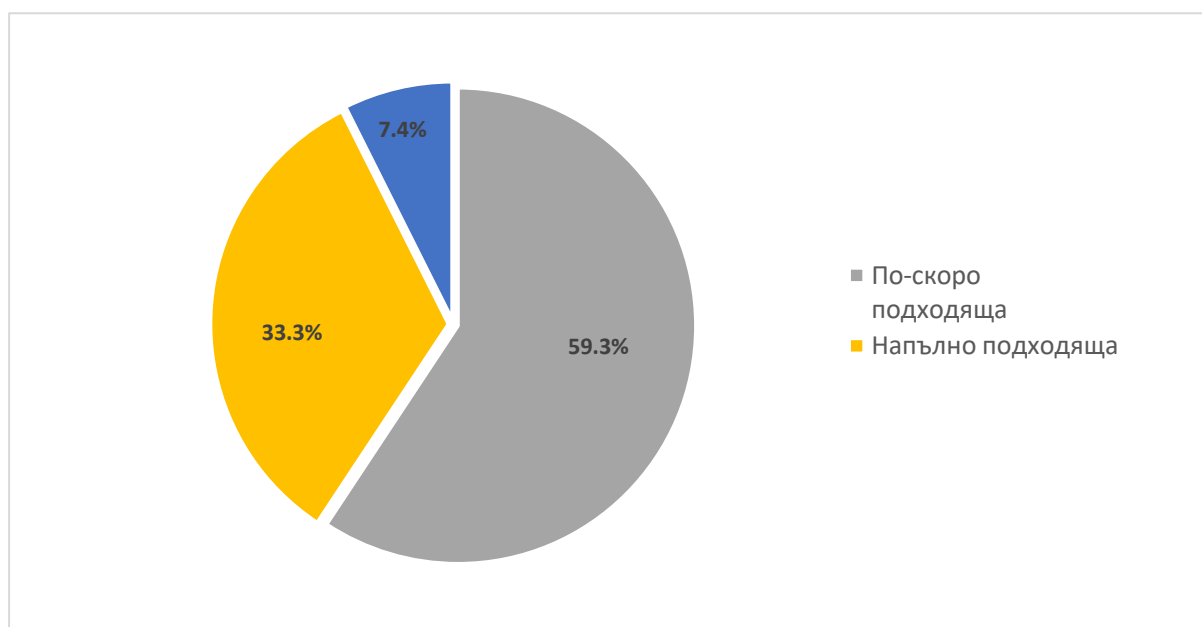
Отговорите на въпроса дали предложената дефиниция е подходяща са прекодирани в цифрово изражение както следва: с „1“ – *Напълно не е подходяща*; с „2“ – *По-скоро не е подходяща*; с „3“ – *По-скоро подходяща*; с „4“ – *Напълно подходяща* и с „5“ – *Не мога да отговоря*.

Анализът на честотното разпределение на отговорите на анкетираните експерти показва че предложената дефиниция се одобрява от всички експерти, които са отговорили на въпроса (*25 от тях считат дефиницията за подходяща, а двама са отбелязали, че не могат да отговорят*). По-

голямата част от експертите (59,3 %) считат, че дефиницията е по-скоро подходяща, докато 33,3% изразяват становище, че е напълно подходяща.

Въз основа на изложените резултати може да бъде направен обоснован извод, че предложеното авторско определение на понятието „международно военно сътрудничество“ е приемливо за анкетираните експерти, които притежават необходимото високо ниво на компетентност по разглеждания въпрос, а една трета от тях го считат като напълно подходящо.

Резултатите от обработката на отговорите са представени таблично в приложение 9, а графично във фигура 2.

Фигура 2. Експертна приемливост на предложеното в т.1.2. на дисертационния труд авторско определение на понятието „международно военно сътрудничество“.

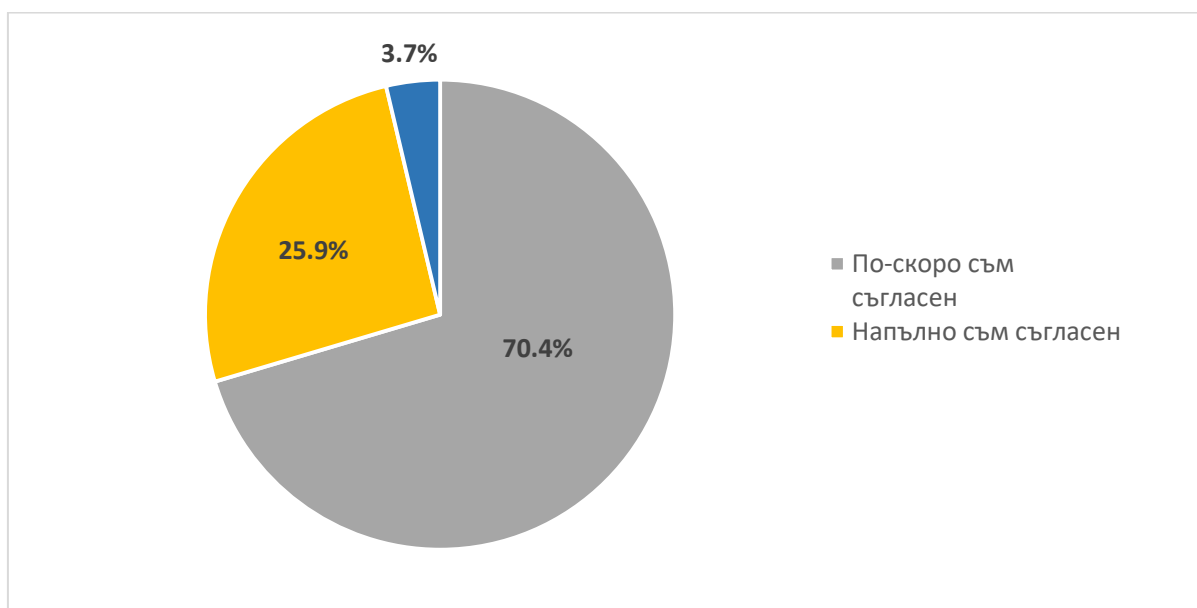
Следващата група въпроси е насочена към оценката на експертите по отношение на степента на ефективност на използването на международното военно сътрудничество от страната ни за защита на националните интереси и подпомагане на реализирането на приоритетите на външната ни политика на Западните Балкани.

Въпрос №8 е насочен към оценката на експертите за това дали страната ни използва достатъчно ефективно международното военно сътрудничество за защита на националните ни интереси.

Отговорите на въпроса дали България НЕ използва достатъчно ефективно международното военно сътрудничество като подсистема на международните отношения за защита на националните ни интереси са прекодирани в цифрово изражение както следва: с „1“ – *Напълно не съм съгласен*; с „2“ – *По-скоро не съм съгласен*; с „3“ – *По-скоро съм съгласен*; с „4“ – *Напълно съм съгласен* и с „5“ – *Не мога да отговоря*.

Анализът на честотното разпределение на отговорите на анкетираните експерти показва, че всички, които са отговорили на въпроса (*един е отбелязал, че не може да отговори*), считат че България не използва достатъчно ефективно международното военно сътрудничество за защита на националните ни интереси. По голямата част от анкетираните (70,4 %) посочват, че по-скоро са съгласни с това твърдение, а останалите (25,9 %) са напълно съгласни с него. Никой от анкетираните не е изразил несъгласие.

Резултатите от обработката на отговорите са представени таблично в приложение 9 и графично във фигура 3.

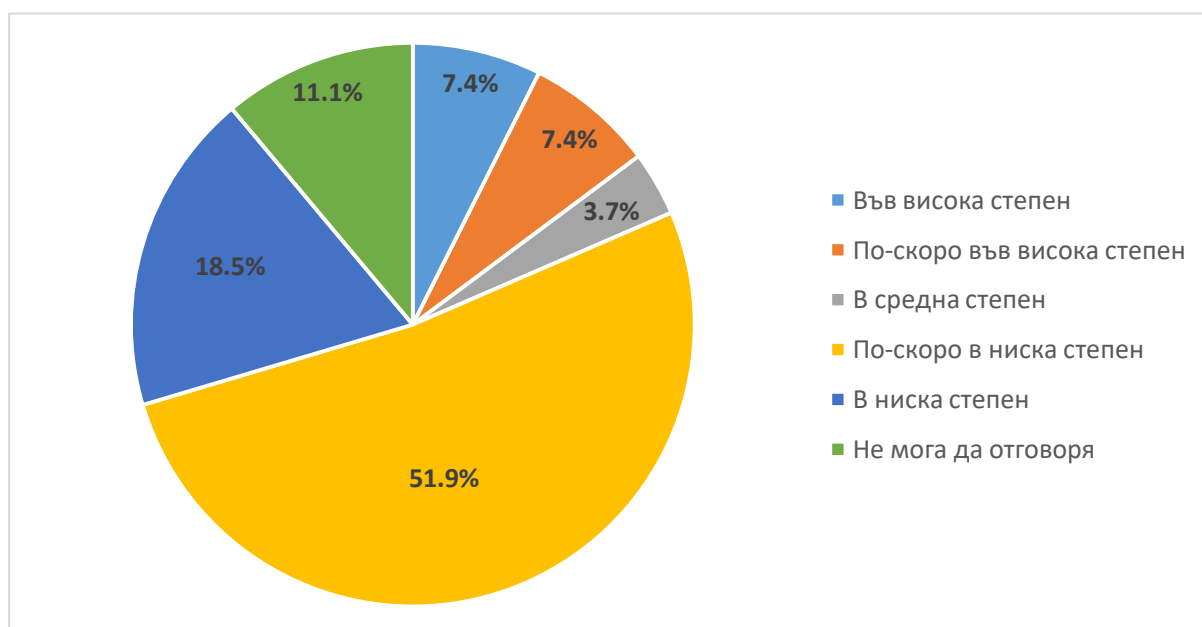
Фигура 3. Резултати от експертна оценка за това дали България използва достатъчно ефективно международното военно сътрудничество за защита на националните ни интереси.

Въпрос №9 стеснява фокуса върху страните от Западните Балкани и е насочен към оценката на експертите за това в каква степен осъществяваното

от страната ни военно сътрудничество с тези държави подпомага реализирането на приоритетите на външната ни политика в региона.

Отговорите на въпроса в каква степен осъществяването от България военно сътрудничество със страните от Западните Балкани подпомага реализирането на приоритетите на външната ни политика в региона са прекодирани в цифрово изражение както следва: с „1“ – *В ниска степен*; с „2“ – *По-скоро в ниска степен*; с „3“ – *В средна степен*; с „4“ – *По-скоро във висока степен*; с „5“ – *Във висока степен* и с „6“ – *Не мога да отговоря*.

Честотното разпределение на отговорите показва, че повечето от експертите (70,4 %) считат, че провежданото сътрудничество подпомага в ниска степен реализирането на външнополитическите ни приоритети в региона, като становището на повече от половината (51,9 %) е че, че спомага по-скоро в ниска степен, а 18,5 % са по-категорични и смятат, че подпомага в ниска степен. Един от анкетираните (3,7 %) счита, че степента на подпомагане е средна, двама (7,4 %), че е по-скоро висока и двама (7,4 %) че е висока. Трима от анкетираните (11,1 %) са отбелязали, че не могат да отговорят. Резултатите от обработката на отговорите са представени таблично в приложение 9 и графично във фигура 4.

Фигура 4. Резултати от експертна оценка за това в каква степен осъществяването от България военно сътрудничество със страните от Западните Балкани подпомага реализирането на приоритетите на външната ни политика в региона.

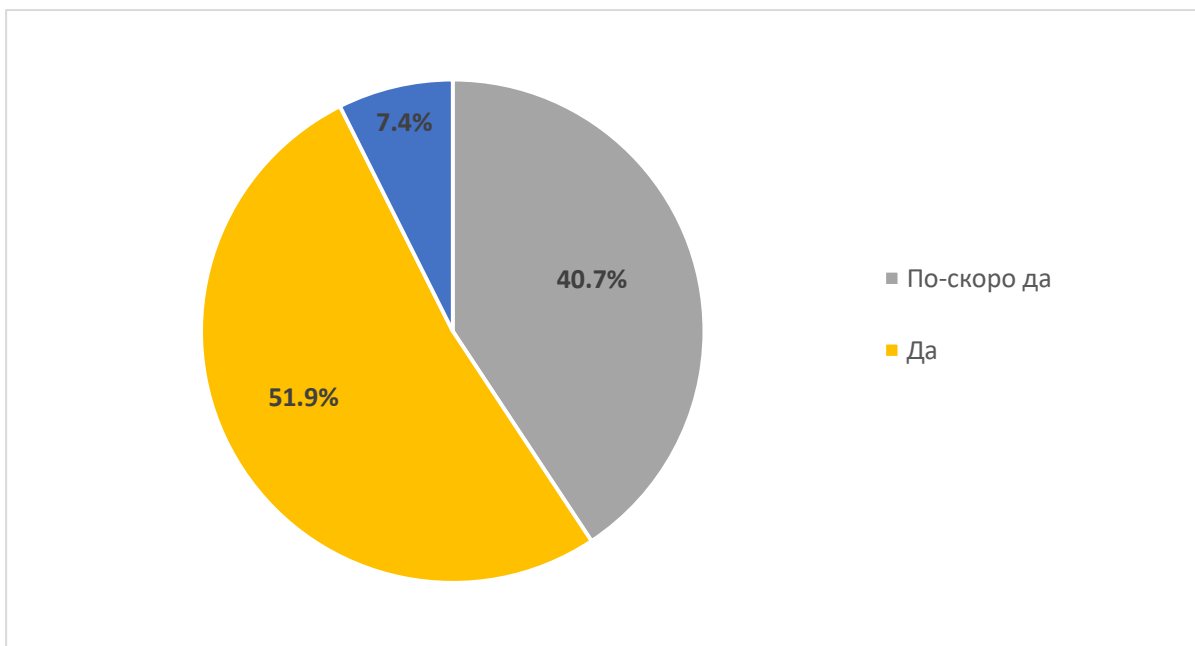
Изложените резултати позволяват да бъде направен изводът, че значителната част от анкетирания експерти се обединява около становището, че България не използва достатъчно ефективно международното военно сътрудничество за защита на националните ни интереси, а осъществяването от страната ни военно сътрудничество с държавите от Западните Балкани не подпомага в достатъчна степен реализирането на приоритетите на външната ни политика в региона.

Въпрос №10 има за цел да установи експертното становище относно необходимостта от допълнително, по прецизно нормативно регулиране на дейностите, свързани с осъществяването от България международно военно сътрудничество.

Отговорите на въпроса дали е необходим концептуален документ на национално ниво (*например доктрина*), в който да бъдат дефинирани целите и задачите, да бъдат регламентирани осигуряването, планирането, провеждането и отчитането на международното военно сътрудничество, както и разпределението на правата и отговорностите в този процес между отделните институции и формулирани механизми за взаимодействие между тях са прекодирани в цифрово изражение както следва: с „1“ – *Не*; с „2“ – *По-скоро не*; с „3“ – *По-скоро да*; с „4“ – *Да* и с „5“ – *Не мога да отговоря*.

Анализът на честотното разпределение на отговорите показва, че всички експерти, които са отговорили на въпроса (*двама са посочили, че не могат да отговорят*) считат, че такъв документ е необходим. По голямата част от участниците в анкета (51,9 %) са категорични, че такъв документ е необходим, а 40,7 % отговарят, че по-скоро е необходим. Няма нито един отрицателен отговор.

Резултатите от обработката на отговорите са представени таблично в приложение 9 и графично във фигура 5.

Фигура 5. Резултати от експертна оценка относно необходимостта от доктринален документ, в който да бъдат подробно регулирани дейностите в областта на международното военно сътрудничество.

Анализът на резултатите дава основание да се направи извод, че се отчита необходимост от цялостно регламентиране на дейностите, свързани с международното военно сътрудничество. Конкретно експертите се обединяват около потребността от концептуален документ на национално ниво, в който да бъдат дефинирани неговите цели и задачи и да бъдат регламентирани осигуряването, планирането, провеждането и отчитането му. Освен това е нужно ясно разпределение на отговорностите в този процес между отделните институции и наличието на ефективни механизми за взаимодействие между тях.

Въпрос № 11 е предназначен за верифициране на степента на важност и пълнотата на предложените в т. 3.2. на дисертационния труд фактори за определяне на приоритетите и насоките във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани. Факторите са разделени в три групи – такива, които влияят върху страната-партньор (11.1), такива, които влияят върху нашата страна (11.2) и такива и каквито влияят върху двустранните отношения в областта на отбраната (11.3). Предложена е петстепенна скала на влияние. Прекодирането ѝ в цифрово изражение е съответно: „5“ – *Във висока степен*, „4“ – *По-скоро във висока степен*, „3“ – *В средна степен*,

„2“ – *По-скоро в ниска степен* и „1“ – *В ниска степен*. Като референция за анализ на честотно разпределение на отговорите е използвана средноаритметичната стойност на цифровото изражение на значимостта на всеки фактор.

В анкетната карта са представени 9 основни фактора за влияние върху страната-партньор (*Раздел 11.1*) и поле за предоставяне на коментар в свободен текст.

Анализът на цифровите стойности на отговорите показва, че най-значимо влияние в тази област оказва външнополитическата ориентация на страната-партньор с акцент върху желаното и достигнато ниво на европейска и евро-атлантическа интеграция.

На второ място по значимост е наличието на територията на страната-партньор на международна операция, българското представителство в нея и значимостта му за изпълнение на целите на операцията и подпомагането на местното население и институции.

На трето място са приоритетите на международното военно сътрудничество на страната-партньор, основните области, в които се провежда и водещите държави.

На следващо място с равни стойности са състоянието на структурите, ангажирани във военното сътрудничество, включително наличието на военно дипломатически представители и наличието на проекти и програми в областта на сигурността и отбраната в рамките на ЕС и НАТО, в които страната участва или има желание на участва.

На шесто място е нивото на участие и ангажираност на страната във форматите за регионално сътрудничество в областта на сигурността и отбраната.

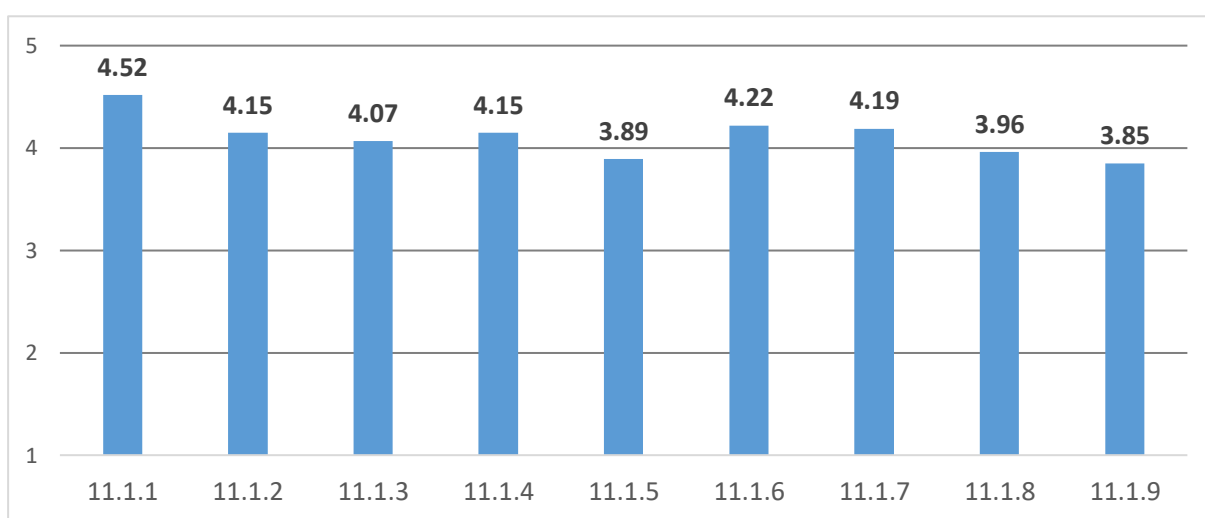
На седма позиция са поставени основните способности за реализиране на международно военно сътрудничество на страната-партньор.

На осмо място е наличието и значимостта на структури, представителства и щабове на НАТО и регионални формати на територията на страната, в които България има или може да има свои представители.

На последно място сред предложените фактори за влияние е поставено състоянието и възможностите на военно-промишления комплекс на страната-партньор с цел определяне на потенциала за осъществяване на военно-икономическо сътрудничество.

От възможността за коментар са се възползвали двама анкетирани. Експертът, попълнил анкетна карта № 8 е отбелязал, че „Страните от Западните Балкани декларираят приоритети във външната си политика, но имат специфики при тяхното постигане, които затрудняват обобщаването им като цялостен отговор“. Експертът, попълнил карта № 9 е посочил, че „Приоритети във военното сътрудничество следва да се определят и бъдат основно насочени към гарантиране на националните интереси“.

Резултатите от обработката на отговорите в този раздел са представени в таблично в приложение 9 и графично във фигура 6.

Фигура 6. Степен на значимост на основните фактора за влияние върху страната партньор.

В раздел 11.2 на картата за експертна оценка са представени 7 основни фактора за влияние върху нашата страна и поле за предоставяне на коментар в свободен текст.

Анализът на цифровите стойности на отговорите на анкетираниите показва, че най-съществено влияние върху нашата страна оказват външнополитическите приоритети на България в отношенията със страната партньор.

На следващо място е състоянието на националния ни военнопromишлен потенциал с цел идентифициране на възможности за развитие на военно-икономическо сътрудничество със страната партньор.

На трето място е наличието на компактни групи от лица с българско самосъзнание, бит и култура на територията на страната партньор и

прилаганите от България мерки и програми за защита на националната им идентичност и подобряване на стандарта им на живот.

На четвърта позиция е участието на България в общи със страната партньор регионални формати в областта на сигурността и отбраната, ролята на страната ни в тях и наличието и степента на реализация на съвместни проекти и дейности в техните рамки.

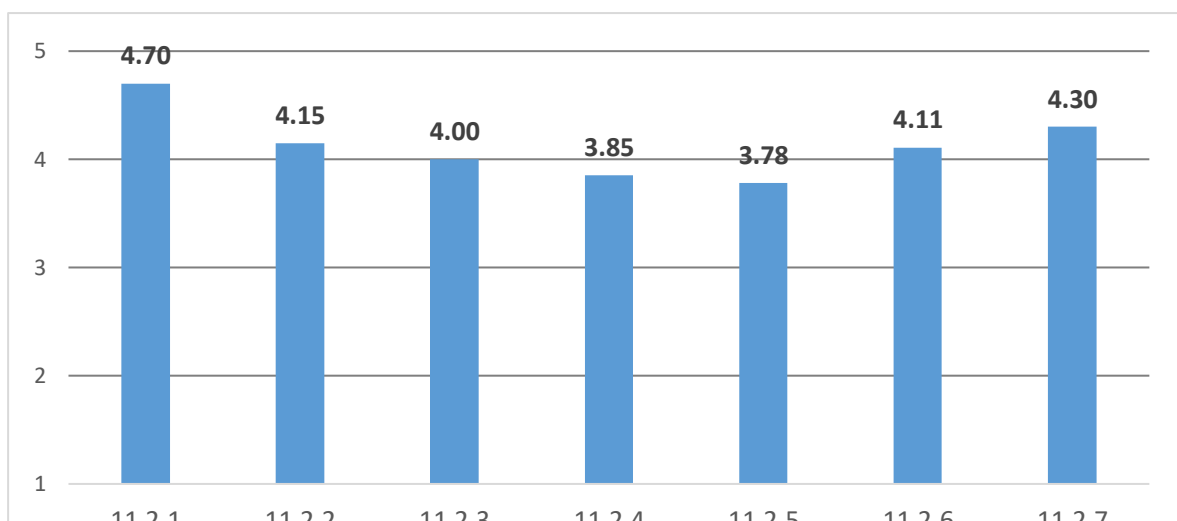
На пето място е поставено наличието на територията на страната партньор на български военни паметници и места за поклонение и необходимост от поддръжката, реставрацията или изграждането на нови такива.

Като шесто по степен на влияние е определено наличието на проекти и програми, в които страната ни участва в рамките на ОПСО на ЕС и НАТО с акцент върху потенциалните възможности за включването на страната партньор в тях.

На последно място от предложените приоритети експертите са поставили наличието на проекти за сформиране или предислокация на наша територия на съюзнически щабове, структури, образователни и изследователски центрове и възможности за привличане на страната-партньор като страна-участник и/или заемане на международни длъжности от военнослужещи от нейните въоръжени сили.

От възможностите за коментар са се възползвали двама анкетирани. Експертът попълнил анкетна карта № 9 е отбелязал „усилията основно да са насочени към развитие и укрепване на двустранните отношения“, а попълнилият карта № 17 е посочил „ниво или степен на военно-промишлено сътрудничество между страните“.

Резултатите от обработката на отговорите в този раздел са представени таблично в приложение 9 и графично във фигура 7.

Фигура 7. Степен на значимост на основни фактора за влияние върху нашата страна.

При третата група фактори – тези които влияят върху двустранните отношения в областта на отбраната (*раздел 11.3*) са представени 10 основни фактора и поле за коментар в свободен текст.

Анализът на цифровите стойности на отговорите показва, че като най-съществен фактор за влияние върху двустранните отношения се посочва членството в общи политически и политико-военни съюзи.

На второ място анкетираните поставят пълнотата и актуалността на двустранната договорно-правната рамка, включително в областта на обмена на класифицирана информация и статута на силите.

Като трети по значение фактор се посочва членството в общи регионални формати в областта на отбраната и сигурността.

На четвърта позиция е поставено наличието на акредитирани военно-дипломатически представители на реципрочна основа.

На пето място се посочва наличието и степента на изпълнение на годишна програма за двустранно военно сътрудничество.

Честотата на провеждане на двустранни официални посещения на политическото и военното ръководство е поставено на шеста позиция.

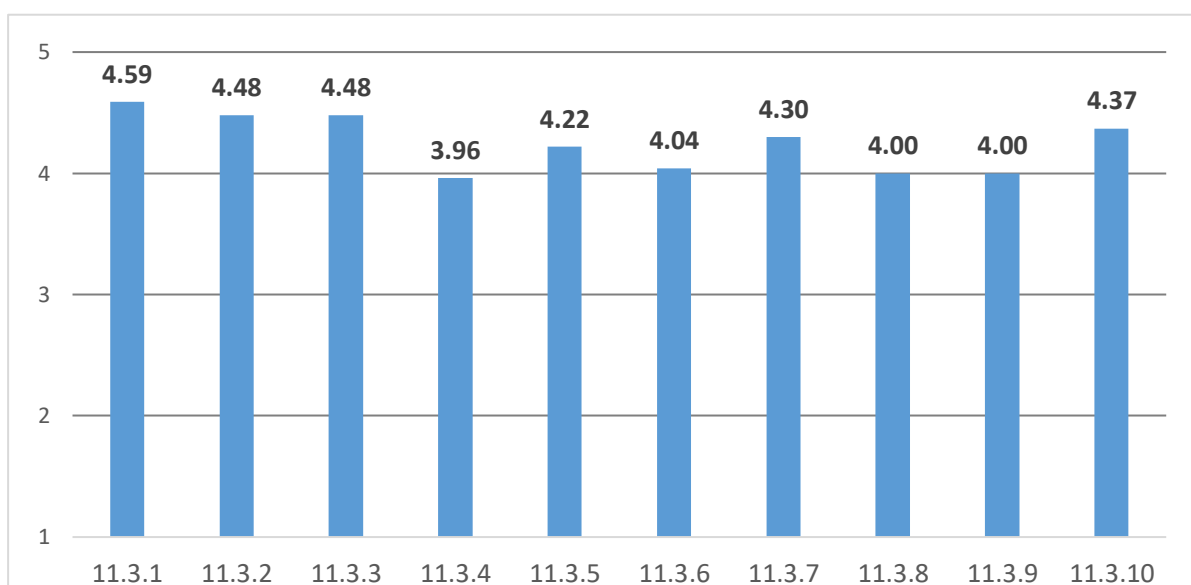
Седмата позиция заема честота на провеждане на военнополитически консултации и щабни разговори.

На следващо място с равни стойности са поставени участието на контингент на въоръжените сили на Република България в международна

операция на територията на другата страна и наличието на военнослужещи на едната страна на международни длъжности в съюзнически и регионални щабове и формирования на територията на другата страна.

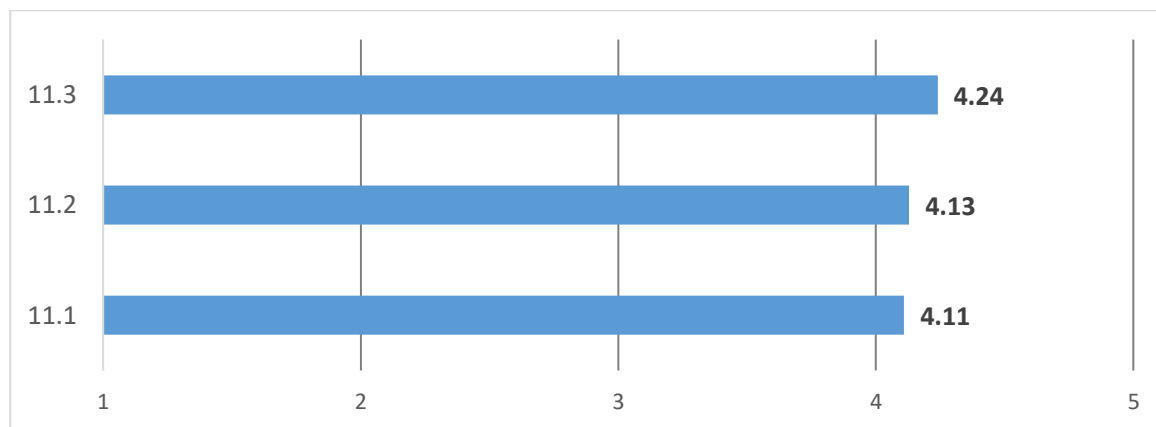
На последно място от предложените приоритети експертите са поставили степента на използване на залегналите в договорно-правната рамка форми и области на сътрудничество.

Резултатите от обработката на отговорите в този раздел са представени таблично в приложение 9 и графично във фигура 8.

Фигура 8. Степен на влияние на основни фактора за влияние върху двустранните отношения в областта на отбраната.

Въпреки различния брой приоритети в трите групи фактори се констатира относителна сходност на средно претегления коефициент на значимост на предложените фактори за влияние, който се изменя в много тесния диапазон от 4,1 до 4,2 от 5 (*най-високата степен на значимост*). Резултатите са показани графично във фигура 9.

Фигура 9. Средно претеглен коефициент на значимост на основните фактори, оказващи влияние върху определянето на приоритетите и насоките във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани.

Анализът на данните от анкетните карти, касаещи факторите за определяне на приоритетите и насоките във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани (*въпрос № 11*) дава основания да бъдат направени няколко извода.

На първо място анкетираните експерти верифицираха значимостта и пълнотата на предложените в т. 3.3. на дисертационния труд основни фактори за определяне на приоритетите и насоките във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани. Следва да се отбележи, че само един от анкетираните е допълнил предложените фактори за влияние, като в раздел 11.2 е посочил „ниво или степен на военно-промишлено сътрудничество между страните“. Становището в известна степен съвпада с предложението в същия раздел фактор „11.2.7 Състояние на националния ни военнопромишлен потенциал с цел идентифициране на възможности за развитие на военно-икономическо сътрудничество със страната-партньор“.

Събраните статистически данни дават възможност да бъдат степенувани по важност основните фактори, оказващи влияние върху приоритетите и насоките във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани, разделени в три тематични групи. Това позволява класифицирането им по значимост и спомага за по-обективната оценката на влиянието им върху цялостното състояние на двустранните отношения в областта на отбраната.

Високите стойности на средно претегления коефициент на значимост на предложените фактори за влияние, вариращи в диапазона между 4,1 и 4,2 от 5 дава основание да се констатира, че те са подбрани прецизно и могат да изпълнят предназначението си.

В Раздел II на приложение 9 е представен компютърно изчисленият коефициент на вътрешна съгласуваност (Cronbach's Alpha) на мненията на 27-те експерти при отговорите им на отделните групи подвъпроси на въпрос №11. Предоставени са компютърно генерираните таблици Reliability Statistics (*Статистика за надеждността*) и Item-Total Statistics (*Обща статистика за въпросите*).

Таблицата Reliability Statistics съдържа информация за коефициента алфа на Кронбах (*колона Cronbach's Alpha*). По отделните раздели коефициента е съответно: 0,826 за въпросите в раздел 11.1; 0,817 за раздел 11.2 и 0,882 за раздел 11.3.

Според статистиката, за да се верифицира достоверно съответното изследване, коефициентът алфа на Кронбах трябва да е над 0.70, с което се смята, че скалата с изследваната извадка е надеждна. Ако обаче коефициентът е над 0.90 се допуска, че е възможно да има повторение на някой от въпросите или че скалата се състои от повече въпроси, отколкото са необходими, който недостатък липсва в настоящото изследване.

Във втората таблица Item-Total Statistics са изложени стойностите на коефициента на вътрешна съгласуваност по номерацията на отделните под въпроси, в случай че бъдат елиминирани точно тези отговори. В някои от случаите се наблюдава повишаване, а в други – намаляване на коефициента на съгласуваност. Този ефект може да се използва за прецизиране на въпросите, но тъй като коефициентът алфа на Кронбах за всички въпроси е над 0.70, тези отклонения се считат за незначителни и могат да бъдат пренебрегнати.

Интерпретацията на резултатите дава основания да се направи изводът, че измерванията чрез коефициента алфа на Кронбах доказват надеждността им и те са непротиворечиви и заслужаващи доверие.

3.4.2.3. Резултати от отворените въпроси

При анализа на отговорите на отворените въпроси (№12 и №13) е използван контент-анализът. Като метод за анализ той представлява обобщаване и интерпретация на явното и скритото съдържание на

определен обем от текстови материал чрез класификация и оценяване на определени контекстуални смислови единици – ключови думи, параграфи, символи и теми.

Методиката за обработка на информация чрез контент-анализ се базира на извършване на класификация на смисловите единици на анализа. Отговорите се групират съдържателно в няколко подгрупи според оценките. След етапът на обработка следва процес на анализ и интерпретация на изследваните единици в най-близкия контекст на тяхното смислово съдържание.

Отговорите на анкетираните на отворените въпроси за мнение (*препоръки или предложения*) са представени в **приложение 10**. От 27 анкетирани 8 са се възползвали от правото си да изложат мнение.

От общо 10 отговора, 4 касаят предложения за подобряване на нормативната уредба в областта на международното военно сътрудничество с цел повишаване на неговата ефективност, а 6 препоръки или предложения за приоритети във военното ни сътрудничество с държавите от Западните Балкани.

По отношения на предложенията за подобряване на нормативната уредба препоръките са насочени основно към повишаване на ефективността на провежданото от страната ни военно сътрудничество чрез:

- ясно дефиниране на националните интереси и приоритети;
- адаптиране на военното сътрудничество спрямо съвременните рискове и заплахи;
- провеждане на двустранни мероприятия по военното сътрудничество само в следствие на подписан меморандум за сътрудничество или за намерения;
- спазване в пълен обем на подписаните договори, меморандуми и споразумения;
- споделяне на опит и разширяване на взаимодействието, в това число военно и военнотехническо сътрудничество.

По отношения на предложенията за приоритети във военното ни сътрудничество с държавите от Западните Балкани препоръките са насочени основно към:

- обединяване на усилията в политическата и военната област към присъединяване на страните от региона към ОВППС на ЕС;

– развитие на регионалните форми и формати за сътрудничество в интерес на укрепване на мира и сигурността и развитие на способности за ранно предупреждение и отбрана;

– по активна роля на България като политически и военен партньор на страните от региона, включително чрез споделяне на опит и достижения с цел допринасяне към регионалните процеси за повишаване на сигурността и стабилността;

– укрепване и разширяване на военното ни сътрудничество с тези държави, включително в рамките на колективна система за сигурност;

– използване на относителната ефикасност на двустранното военно сътрудничество за натрупване на политически дивиденди за страната ни в регионален и международен план;

– по-пълноценно използване на участието на български военни контингенти в мисии на ЕС и НАТО в страните от региона за развитие на политическото и икономическото сътрудничество на двустранна основа;

– симетрично отношение към военното ни сътрудничество с всички държави от региона;

– увеличение на броя на военнослужещите от въоръжените сили на страните от Западните Балкани, обучаващи се във военни учебни заведения в България;

– сключване на съвместни договори и изпълнение на поръчки през ВПК.

От общия анализ на изложените мнения и препоръки може да се направи извод, че анкетираните считат за необходимо повишаването на ефективността на провежданото от България международно военно сътрудничество, включително с държавите от Западните Балкани. Необходимо е то да бъде функция от националните интереси и приоритети, адаптирано към съвременните рискове и заплахи за сигурността и правно обезпечено с необходимите договори, меморандуми и споразумения.

В регионален план се изтъква необходимостта от полагане на по-ефективни целенасочени усилия за присъединяване на страните към ОВППС на ЕС и активно участие в регионалните форми и формати за сътрудничество в областта на сигурността и отбраната. Препоръчва се страната ни да има по-активна роля като политически и военен партньор, от което да бъдат извлечени съответните външнополитически дивиденди. Като

основни приоритетни области за сътрудничество се посочват участието в международни операции, военното образование и военно-икономическото сътрудничество.

3.4.3. Изводи от проведеното експертното проучване

Резултатите от проведеното експертно проучване по метода на контролните карти дават основание да бъдат направени следните основни изводи:

1. В подкрепа на хипотезата на дисертационния труд преобладаващата част от анкетираните експерти считат, че към момента страната ни не използва достатъчно ефективно военното сътрудничество в подкрепа на изпълнението на външнополитическите ни приоритети в региона.

2. Предложената в т. 1.2 авторска дефиниция на термина „международно военно сътрудничество“ беше експертно верифицирана, като беше одобрена от всички, отговорили на въпроса анкетирани.

3. Съществува необходимост от всестранно регулиране на областта на международното военно сътрудничество. Подходяща форма за това би могла да бъде доктринален документ, в който да бъдат дефинирани неговите цели и задачи, да бъдат регламентирани осигуряването, планирането, провеждането и отчитането му, както и формулирани механизми за взаимодействие между участващите институции.

4. Проучването позволи да бъдат верифицирани основните фактори, оказващи влияние върху военното сътрудничество със страните от Западните Балкани, на чиито анализ се основава предложеният в т.3.3. на дисертационния труд теоретичен модел за определяне на приоритетите и насоките му. Те бяха класифицирани по значимост, което спомага по-обективната оценката на влиянието им върху цялостното състояние на отношенията в областта на отбраната с тези страни.

3.5. Дефиниране на приоритети във военното сътрудничество с държавите от Западните Балкани в интерес на външната политика на Република България в региона

Двустранното и многостранно военно сътрудничество е ефективен инструмент за повишаване на степента на доверие и укрепване на мира и разбирателството между държавите. Максимално широкият спектър на двустранното военно-политическо и военно-икономическо сътрудничество

и военно взаимодействие е гарант за регионална стабилност и добросъседски отношения.

Същевременно при планирането и прилагането му следва да се има предвид, че неговата основна цел е защита на националните или колективните интереси. Изхождайки от това формулирането на неговите приоритети и начинът, по който ще бъде използвано следва не само да бъдат синхронизирани с външнополитическите приоритети в отношенията ни с тези държави, но и да се търси синергичен ефект, заедно с останалите средства за тяхното постигане.

3.5.1 Общи приоритети

Изхождайки от основните приоритети на външната политика на Република България при развитието на отношенията със съседите от Западните Балкани, вижданията за бъдещата геополитическа ориентация на региона и наличието на обективни възможности страната ни да бъде регионален лидер в оказването на методическа подкрепа в процеса на евро-атлантическата и европейската интеграция на Западните Балкани, като основни общи приоритети на военното ни сътрудничество със страните от региона могат да бъдат изведени:

А. Изграждане и развитие на партньорски отношения.

Тези отношения следва да бъдат основани на съобразена със съвременните рискове и заплахи и адаптирана към съответната степен на европейска и евро-атлантическа интеграция на страните договорно-правна база. Необходимо е нормативната уредба периодично да се актуализира, да определя основните области и форми на взаимноизгодно военно сътрудничество и да постави средносрочни и дългосрочни рамки за неговото развитие така, че в синхрон и взаимодействие с цялата мрежа от партньори на страната ни да утвърди ролята на България като регионален фактор на сигурност и стабилност.

Б. Подкрепа за пълноценната интеграция в НАТО и ОПСО на ЕС.

Безспорно пълноправното членство на всички страни от Западните Балкани в ЕС и НАТО би довело до качествено ново състояние на регионалната и европейската сигурност и представлява ключов за развитието на държавите и региона като цяло въпрос. Подкрепата за пълноценната интеграция в НАТО и ОПСО на ЕС има няколко основни измерения.

На първо място тя е насочена към подпомагане на изпълнението на критериите за членство на страните от региона, които имат амбиция, но все още не са пълноправни членове на Алианса, а на Сърбия към постигане на максимална съвместимост със съюзническите сили и интегриране в механизмите за взаимопомощ и създаване на съвместни отбранителни способности, което би повишило степента на взаимно доверие в региона.

На следващо място, предвид изразеното от всички държави от региона желание за пълноправно членство в ЕС, и особено в процеса на преговори за тяхното присъединяване, тази подкрепа е насочена към максималното им ангажиране и интегриране в програмите по ОПСО, в които се допускат страни партньори, както и към изпълнението на заложените в преговорна глава „Външна политика и политика за сигурност и отбрана“ критерии.

Същевременно обаче, подкрепата за европейска перспектива на страните от региона следва да продължава да бъде обвързана с отстояването на позицията, че принципът на добросъседските отношения е ключов елемент от процеса на разширяване.

На трето, но не и на последно място, тази подкрепа следва да бъде насочена към пълноценната интеграция на приетите вече в Алианса държави от региона (*Черна гора, Албания и РСМ*), чрез оказване на методическа подкрепа и привличането им към участие в съвместни съюзнически проекти, така че да се повишат както регионалните отбранителни възможности в рамките на НАТО, така и двустранната свързаност в различни области на отбраната и сигурността.

В. Конструктивно участие в регионалните инициативи в областта на сигурността и отбраната.

Функциониращите към момента регионални инициативи в областта на сигурността и отбраната са създадени през деветдесетте години на миналия век като инструмент за повишаване на взаимното доверие, платформа за промотиране на северноатлантическите ценности и подготовка на страните за присъединяването им към Алианса. Българските въоръжени сили имат своите съществена роля и значителен принос в по-голямата част от създадените през последните десетилетия форми на регионално военно сътрудничество. Допълнителни възможности биха се създали чрез получаване на статут на наблюдател от страната ни в А-5. Измененията в средата на сигурност и фактът, че сега по-голямата част от балканските

държави вече са страни-членки на НАТО, налагат преформатиране на регионалното военно сътрудничество така, че то да отговаря в по-голяма степен на потребностите ни. Усилията следва да бъдат насочени към лидерската ни позиция в създаването на нови, модерни и доказали своята ефективност в съвременни условия регионални съюзнически или партньорски структури подобни на NORDEFCO или CEDC.

Г. Подпомагане на реформирането на системите за отбрана и сигурност и придобиването на адекватни за рисковете и заплахите отбранителни способности.

Подкрепата в тази област следва да бъде насочена основно към страните кандидати за двата съюза. Тя трябва да подпомогне процеса на адаптиране на системите за отбрана и сигурност на страните от региона към съвременната глобална среда на сигурност в изпълнение на критериите за членство. В този процес може да бъдат използвани както адаптирания към съвременните условия опит на нашата страна в предприєдинителните процеси, така и възможностите, които предоставят съюзническите механизми за реализация на съвместни проекти в оброста на отбраната.

Д. Изграждане и развитие на съвместни способности.

Създаването и развитието на съвместни способности е основен принцип в съвременните съюзнически отношения. От една страна то способства за оптимизирането на разходите за отбрана, а от друга оказва съществено влияние върху повишаването на степента на взаимно доверие, а от там и на нивото на общата сигурност в региона. Съвместни способности в областта на планирането и провеждане на международни операции, обучението и подготовката на силите, логистичното осигуряване и развойно-производствената дейност в областта на отбраната могат да бъдат изградени както по линия на Алианса, така и в рамките на ОПСО на ЕС.

Е. Използване на военното сътрудничество в подкрепа на българските национални общности в региона.

Усилията в това направление следва да бъдат насочени към използване на възможностите на БА за подобряване на социалния и икономически статус и запазване етнокултурната идентичност на българските национални общности в региона. Това може да бъде постигнато чрез фокусирано партньорство с военни подразделения, дислоцирани в райони с такова население, съвместни учения и тренировки в областта на

инженерното, здравното или телекомуникационното осигуряване в тези райони, резултатите от които да бъдат от полза на местните общности, провеждане на културни и спортни мероприятия и улеснения при приема и обучението във български военно-образователни институции на лица с българско самосъзнание.

Ж. Запазване и развитие на установените цивилно-военни отношения в страните от региона, в които трайно са присъствали български военни контингенти.

Българската Армия участва с различни по численост контингенти, изпълняващи широк спектър от задачи в операциите на ЕС и НАТО в БиХ и Косово повече от 25 години. През този период сме осъществили голям брой инфраструктурни и социални проекти в подкрепа на местните общности. Спечеленото доверие, изграденият позитивен имидж и създадените цивилно-военни контакти следва да бъдат запазени и развивани в интерес на реализацията на българските външнополитически и икономически интереси в тези страни.

В следващите раздели на дисертационния труд са формулирани приоритети в ДВС с всяка от държавите от Западните Балкани. Това е осъществено въз основа на изводите на автора от анализите на основните фактори за влияние върху страната партньор, върху нашата страна и върху двустранните отношения в областта на отбраната, посочени в предложения в т.3.3. теоретичен модел за определяне приоритетите и насоките във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани.

Предложени са нереализирани до момента възможности за разширяване на двустранното взаимодействие с цел подпомагане на осъществяването на съответните приоритети. Те биха могли да бъдат използвани като конкретни мерки при реализацията на предложения теоретичен модел.

3.5.2. Приоритети във военното сътрудничество с Република Сърбия

Като политико-географски особености и като общи характеристики на Въоръжените сили от държавите от региона Република Сърбия е в най-голяма степен подобна на Република България, поради което и областите и използваните форми на военно сътрудничество между двете държави са най-многобройни. Както и при другите държави от региона обаче, така и с Република Сърбия интензитетът и фокусът на военното сътрудничество са

непостоянни и във функция на моментното ниво на двустранните политически отношения.

Въз основа на изводите на автора от изследването на основните фактори, оказващи влияние върху състоянието и перспективите за развитие на двустранното военно сътрудничество между България и Сърбия могат да бъдат формулирани следните негови основни приоритети:

А. Подпомагане на реформите във Въоръжените сили на Сърбия с акцент върху установяване на демократичен контрол върху тях и повишаване на оперативната съвместимост със страните-членки на НАТО в рамките на програмата ПзМ.

Напредък по този приоритет може да се постигне чрез по-пълноценно използване на възможностите за осъществяване на съвместни проекти в рамките на SPS и активно участие в разработката и осигуряването на финансиране на доверителните фондове на Алианса за Сърбия. Поемането на функцията на посолство за контакт с НАТО в Белград може да се оцени положително. Полезно в това направление е заемането от 2022 г. на международна длъжност от български офицер във Военния офис за връзка на НАТО в Белград. Позитивно влияние върху оперативната съвместимост и по-нататъшната интеграция на Сърбия в Алианса би имало организирането на учения и тренировки на българска територия в рамките на ПзМ.

Същевременно следва да се отбележи, че двустранни мероприятия, насочени към усъвършенстване на способности, основани на руски въоръжения и техника (*изтребители, ЗРК*) не способстват за задълбочаване на евро-атлантическата ориентация на Сърбия.

Б. Ускоряване на механизмите на взаимодействие по ОПСО на ЕС и оказване на подкрепа за изпълнение на критериите за членство в областта на сигурността и отбраната.

Нереализирани възможности в това направление могат да се потърсят в по-тясното сътрудничество в подготовка на военнослужещи за участие в бойните групи на ЕС и в международни операции на Съюза, както и в подпомагане на осигуряването и оборудването на контингентите.

Съвместното разработване и реализиране на проекти в рамките или с подкрепата на EDA ще окаже положително въздействие върху интеграцията на Сърбия в ОПСО. Разширяване на взаимодействието е целесъобразно да

се търси в областите, в които Сърбия има сравнително добре развити способности, каквито са военното образование, военната медицина, мироопазващите операции и ЯХБЗ.

В. Осъществяване на военно сътрудничество в подкрепа на общата сигурност в региона и запазване ролята на страната ни като генератор на стабилност и гарант на мира на Западните Балкани.

Усилията по реализирането на този приоритет би било целесъобразно да бъдат насочени към осъществяване на инициирани от България тристранни, четиристранни и многостранни регионални формати с Участието на Сърбия. Такива мероприятия могат да бъдат реализирани както ad hoc, така и посредством тристранни и четиристранни годишни програми за военно сътрудничество, практика налагана през последните години от Гърция и Кипър. Конструктивното и адаптирано към съвременните реалности участие на страната ни в SEDM и В-9 би имало съществена роля при реализирането на този приоритет.

Г. Принос на Българската Армия в грижата за БНМ в Сърбия, повишаването на стандарта на живот на сънародниците ни там и интензифициране на информационния и културен обмен.

Реализацията на този приоритет може да бъде постигната чрез провеждане на мероприятия от ДВС в общините, в които живеят компактни групи от български граждани и лица с българско самосъзнание, бит и култура – Цариброд, Босилеград, Пирот и Ниш. Подходяща форма би била фокусираното сътрудничество с военни подразделения, намиращи се в тези общини, с които с по-голям интензитет да се провеждат както съвместни обучения, тренировки и учения така и културни и спортни мероприятия и обмен на почиващи.

Създаването на специализирани програми за военно обучение и образование за чужди граждани, които владеят български език, в нашите военно-образователни институции би позволило военнослужещи в АС с българско самосъзнание да повишат военната си квалификация, което да способства за по-нататъшното им кадрово развитие.

Подобряване на стандарта на живот на сънародниците в тези общини може да бъде търсено чрез целенасочено организиране и провеждането на двустранни и многостранни учения и тренировки на инженерните подразделения, в които да се отработват въпроси по строеж и подобряване

на пътна инфраструктура, мостове и други инженерни съоръжения, които след изграждането им да бъдат дарявани на местните власти. Най-подходящ момент за реализирането на такива мероприятия би бил период след природни бедствия (*земетресения, наводнения*), които са нанесли щети на местната инфраструктура.

Друга подходяща форма би била материалното подпомагане на реализацията на конверсията на военни обекти и райони с отпаднала необходимост в тези общини в обекти, които де се ползват от местните общности (*отделни сгради, паркове и градини*).

Вече започналото използване на възможностите на ВМА за медицинско осигуряване на сънародниците ни и лицата с българско самосъзнание, живеещи в Сърбия може да се оцени положително, но следва да се отбележи, че то трябва да се постави в необходимите правно-регламентиращи рамки и да се обезпечи финансово и материално. В това направление по-активно следва да се използват възможностите на т. нар. дипломация на ваксините за предоставяне на целева помощ и грижа в условия на епидемии.

При изпълнението на този приоритет от съществено значение е продължаването на практиката за грижа за българските военни паметници и гробове на територията на Сърбия и регулярното провеждането на военно-църковни ритуали с присъствието на представители на политическото и военното ръководство на въоръжените ни сили.

3.5.3. Приоритети във военното сътрудничество с Република Северна Македония

Специфичната историческа обвързаност на Република България с Република Северна Македония е предпоставка за установяване и развитие на значително по своя обем и съдържание военно сътрудничество. Интензифицирането на партньорството в областта на сигурността и отбраната започва почти веднага след провъзгласяването на независимостта ѝ от бивша Югославия през септември 1991 г. То следва цялостното състояние на междудържавните отношения и също като тях е с непостоянен характер и във функция както на управляващите политически формации в двете страни така и от развитието на регионалната среда на сигурност.

Въз основа на изводите на автора от изследването на основните фактори, оказващи влияние върху двустранното военно сътрудничество

между България и РСМ могат да бъдат формулирани следните негови основни приоритети:

А. Подпомагане на процесите на интеграция на Въоръжените сили на РСМ в командванията и структурите на Алианса, повишаване на оперативната съвместимост със страните членки и изпълнение на заявените национални цели за способности.

Напредък по изпълнението на този приоритет може да се търси в потящото взаимодействие в областите на стандартизацията, отбранителното планиране и бюджетиране и логистичното осигуряване, където страната ни е развила необходимите за пълноценна интеграция в НАТО способности. Полезни биха били обмяната на опит с български офицери, заемали международни длъжности в командванията и структурите на Алианса и провеждането на обучение на военнослужещи на АРСМ в това направление. Привличането на РСМ като страна-участник в съюзнически структури, каквато например е CMDR CoE би подпомогнало тези процеси. Положително влияние върху изпълнението на този приоритет ще окаже участието на контингент от АРСМ в дислоцираната в България бойната група на НАТО.

Позитивно въздействие би имало и сътрудничество при изпълнението на заявените национални цели за способности на двете страни и придобиване на съвместни способности в рамките на инициативата Интелигентна отбрана.

Б. Ускоряване на механизмите на взаимодействие по ОПСО на ЕС и оказване на подкрепа за изпълнение на критериите за членство в областта на сигурността и отбраната при взаимно уважение на принципите на добросъседството и на базата на реализация и защита на националните ни интереси.

Процесът на преговори за присъединяването на РСМ към ЕС и изпълнението на критериите в отделните преговорни глави ще бъде под прекия мониторинг не само на ЕК, но и на нашата страна. Изпълнението на договореностите от Споразумението за приятелство, добросъседство и сътрудничество от 2017 г. ще бъдат незаобиколимо условие за подкрепата на страната ни за по-нататъшната европейска интеграция на югозападната ни съседка.

Нереализирани възможности в това направление могат да се потърсят както в обмяната на опит и обучение в областта на установяване на демократичен контрол върху въоръжените сили и инициативите по линия на ОПСО, включително по PESCO, така и в по-тесното сътрудничество в подготовката на военнослужещи и всестранното осигуряване на контингентите, участващи в бойните групи на ЕС и в международни операции на Съюза. Реализацията на съвместни проекти по линия на инициативата за военна мобилност ще улесни осъществяването на двустранните и съюзнически инициативи в областта на сигурността и отбраната.

В. Осъществяване на военно сътрудничество в подкрепа на общата сигурност в региона и запазване ролята на страната ни като генератор на стабилност и гарант на мира на Западните Балкани.

Усилията по реализирането на този приоритет би било целесъобразно да бъдат насочени към осъществяването на инициирани от България тристранни, четиристранни и многостранни регионални формати с Участието на РСМ. Получаването на статут на наблюдател в А-5 и съвместното участие в адаптирани към съвременните условия инициативи по линия на SEDM и В-9, би било полезно в това направление.

Г. Поддържане на актуална двустранна правно-нормативна рамка в областта на сигурността и отбраната, която да осигурява адаптирано към съвременните условия военно сътрудничество във всички необходими области и форми.

Настоящата правно-нормативна рамка на двустранните отношения в областта на отбраната не отразява позицията на двете страни спрямо НАТО и ЕС и амбициите за водеща роля на страната ни в процеса на европейска и евро-атлантическа интеграция на РСМ. Осъвременяването и поддържането ѝ адекватна на промените в средата на сигурност ще даде не само възможност за развитие на всеобхватно военно сътрудничество, но и ще демонстрира политическа воля за стратегическо партньорство в областта на сигурността и отбраната.

Д. Принос на Българската Армия в грижата за лицата с български произход, бит и култура и техните общности на територията на РСМ и интензифициране на културния и информационен обмен с

тях, което да допринесе за подобряването на стандарта им на живот и запазване на етнокултурната им идентичност.

Реализацията на този приоритет може да бъде постигната чрез фокусирано провеждане на мероприятия от двустранното военно сътрудничество в общините, в които живеят компактни общности от граждани с български произход, бит и култура – Охрид, Велес, Щип, Делчево, Берово, Пехчево, Струмица и Скопие.

Развитите в т. 3.5.2. идеи за фокусираното сътрудничество с военни подразделения, намиращи се в тези общини, учения и тренировки на инженерните подразделения, подпомагането на конверсията на военни обекти и използването на възможностите на ВМА за медицинско осигуряване на сънародниците ни и лицата с българско самосъзнание са приложими и в сътрудничеството с РСМ. Съществено предимство е липсата на езикова бариера, особено при гражданите на РСМ с български произход, при обучение в нашите военно-образователни институции.

Грижата за българските военни паметници и гробове на територията на РСМ и регулярното провеждане на военно-църковни ритуали с присъствието на представители на политическото и военното ръководство на въоръжените ни сили ще продължи да играе основна роля при съхраняването на етнокултурната идентичност на сънародниците ни, живеещи в югозападната ни съседка.

3.5.4. Приоритети във военното сътрудничество с Босна и Херцеговина

Спецификата на военното сътрудничество с Босна и Херцеговина се дължи най-вече на сложното държавно устройство и разликите във вижданията за бъдещата геополитическа ориентация на страната на представляващите трите държавотворни етноса политически субекти. Наличието на международна военна операция на ЕС (EUFOR ALTHEA) и щаб на НАТО на нейна територия в голяма степен оказват влияние на провежданото от страната двустранно и многостранно сътрудничество в областта на сигурността и отбраната.

Въз основа на изводите на автора от изследването на основните фактори, оказващи влияние върху състоянието и перспективите за ДВС между България и БиХ могат да бъдат формулирани следните негови основни приоритети:

А. Подпомагане на реформите във Въоръжените сили с цел по-нататъшно стабилизиране и пълноценното включване на БиХ като единна държава в евро-атлантическото и европейското политическо и икономическо пространство.

Основният акцент в това направление е целесъобразно да бъде поставен върху подпомагане на изпълнението на Програмата за реформи, целяща да подготви въоръжените сили за членството на страната в Алианса. Полезен в това направление би бил принос чрез участие на български военнослужещи на международни позиции в щаба на НАТО в Сараево. Засилване на сътрудничеството в рамките на програми на Алианса, в които участва БиХ по линия на ПЗМ като SPS и фокусирано двустранно сътрудничество в области от взаимен интерес биха могли да подпомогнат изграждането и развитието на национални и партньорски способности. Продължаването на участието ни в EUFOR и повишаване на ролята на страната ни в изпълнението на целите на операцията ще допринесе за намаляване на проявите на нестабилност в страната и допълнително повишаване на авторитета на България сред местните общности.

Б. Осъществяване на военно сътрудничество в подкрепа на общата сигурност в региона с цел запазване ролята на страната ни като генератор на стабилност и гарант на мира на Западните Балкани.

Усилията по реализирането на този приоритет би било целесъобразно да бъдат насочени към осъществяването на инициирани от България многостранни регионални формати с участието на БиХ. Допълнителни възможности биха се създали с получаването на статут на наблюдател от страна на Българи в А-5. Подкрепа за развитието на партньорските центрове в Сараево и в Травник биха повишили ролята на страната в регионален план. По-активно следва да се използват възможностите на българските военно-образователни институции в подкрепа на необходимостта от военно образование и обучение на военнослужещите от АБиХ.

В. Поддържане на актуална двустранна правно-нормативна рамка в областта на сигурността и отбраната, която да осигурява адаптирано към съвременните условия военно сътрудничество във всички необходими области и форми.

Настоящата правно-нормативна рамка на двустранните отношения в областта на отбраната не отразява амбициите на страната ни за водеща роля

в процеса на европейска и евро-атлантическа интеграция на БиХ. Специфичното административно устройство на страната и честото блокиране на институциите, породено от липсата на консенсус между политическите представители на държавотворните народи затруднява този процес. Липсата на основополагащ документ за военното сътрудничеството обаче, какъвто е Споразумение за военно сътрудничество между двете министерства на отбраната, ограничава възможностите за установяване и развитие на адекватно на съвременната среда на сигурност взаимодействие.

Г. Запазване и развитие на установените цивилно-военни отношения в общините, в които трайно са присъствали български военни контингенти с цел подпомагане на реализацията на българските външнополитически и икономически интереси.

Повече от четвърт век България участва със свой военен контингент в мироопазващите операции на територията БиХ. През този период сме реализирали множество инфраструктурни и социални проекти в подкрепа на местните общности в Бугойно, Нови Травник, Ливно, Витез, Баня лука и Сараево. Изградените през годините доверие и висок авторитет на Българската Армия следва да бъдат съхранявани и развивани в интерес на реализацията на българските външнополитически и икономически интереси в страната.

В подкрепа на този приоритет могат да бъдат провеждани културни (*тематични фотоизложби или документални филми за приноса на Българската Армия за запазване на мира и подобряване на живота на местните общности*) и научни (*семинари, конференции*) мероприятия. Друга възможност представлява фокусирано двустранно сътрудничество със сродни военни формирования от тези общини, съпътствано от съвместни спортни или културни мероприятия за популяризиране на приноса на страната ни за подобряването на стандарта на живот на местните общности.

3.5.5. Приоритети във военното сътрудничество с Черна гора

Основно влияние върху военното сътрудничество с Черна гора оказват сравнително малката численост на въоръжените ѝ сили, необходимостта от осигуряване на адекватна на заплахите охрана и отбраната на въздушното и морското пространство на страната, липсата на

собствени способности за военно образование и амбицията за принос на АЧГ в международните операции на НАТО, ЕС и ООН.

Въз основа на изводите на автора от изследването на основните фактори, оказващи влияние върху състоянието и перспективите за ДВС между България и Черна гора могат да бъдат формулирани следните негови основни приоритети:

А. Подпомагане на процесите на интеграция на Въоръжените сили на Черна гора в командванията и структурите на Алианса, повишаване на оперативната съвместимост със страните членки и изпълнение на заявените национални цели за способности.

Както и при останалите държави от региона, които членуват в НАТО, поддържането на интензивни военни контакти на двустранна основа ще подпомогне по-бързата им цялостна евро-атлантическа интеграция. Подходящи нереализирани до момента области на сътрудничество в това направление са обучения в областта на отбранителното планиране и бюджетиране и логистичното осигуряване, обмяната на опит с български офицери, заемали международни длъжности в командванията и структурите на Алианса, привличането на Черна гора като страна-участник в съюзнически структури, дислоцирани на територията на България, каквито например са CMDR CoE и бъдещият съюзнически военноморски координационен център за Черно море.

Съществен принос за увеличаване на интензитета на съюзническото сътрудничество в следващия период ще има участието на черногорски военнослужещи в бойната група на НАТО, дислоцирана в България.

Акредитацията на български военно-дипломатически представител за две съседни, съюзнически, адриатически държави (*Черна гора и Албания*) може да бъде използвана за подпомагане на осъществяването на съвместни тристранни мероприятия и реализиране на проекти от общ интерес в рамките на инициативата за Интелигентна отбрана и заявените национални цели за способности на страните.

Б. Ускоряване на механизмите на взаимодействие по ОПСО на ЕС и оказване на подкрепа за изпълнение на критериите за членство в областта на сигурността и отбраната.

Процесът на европейска интеграция на Черна гора е необратим. На този етап в сравнение с останалите държави от региона страната е

постигнала най-голям напредък в предприсъединителния преговорен процес. Амбицията на България да има водеща роля при определяне на европейската политика към Западните Балкани следва да намери своето отражение и върху взаимодействието с Черна гора по линия на ОПСО. Нереализирани възможности в това направление могат да се потърсят в споделяне на българския опит в тази сфера, по-тясно взаимодействие в областта на подготовката и осигуряването на контингентите, участващи в международни операции на Съюза и съвместното развитие на способности.

В. Осъществяване на военно сътрудничество в подкрепа на общата сигурност в региона с цел запазване ролята на страната ни като генератор на стабилност и гарант на мира на Западните Балкани.

Усилията по реализирането на този приоритет би било целесъобразно да бъдат насочени към осъществяването на инициирани от България тристранни и многостранни регионални формати с участието на Черна гора. Получаването на статут на наблюдател в А-5 и съвместното участие в адаптирани към актуалната регионална среда на сигурност инициативи по линия на SEDM и В-9 биха били полезни в това направление.

Г. Поддържане на актуална двустранна правно-нормативна рамка в областта на сигурността и отбраната, която да осигурява адаптирано към съвременните условия военно сътрудничество във всички необходими области и форми.

Настоящата правно-нормативна рамка на двустранните отношения в областта на отбраната не отразява актуалната позиция на двете страни спрямо НАТО и ЕС и амбициите за водеща роля на страната ни в процеса на европейска и евро-атлантическа интеграция на региона. Осъвременяването ѝ ще очертае нови области и форми на взаимно изгодно взаимодействие и ще издигне на необходимото ниво междудържавните отношения в областта на сигурността и отбраната.

Д. Подкрепа за задоволяване на необходимостта от висше военно образование, специализации и обучения на военнослужещите от АЧГ.

Поради липсата на собствени капацитети и изградена инфраструктура в областта на военното образование Черна гора обучава своите курсанти във военно учебни заведения в чужбина. Средно около 40 курсанти се обучават в САЩ, Гърция, Италия, Хърватия и РСМ, а не малък брой офицери и сержанти посещават различни курсове за повишаване на образователната

степен и военната си квалификация в чужбина. Военно образователните институции в България биха могли да се включат в този процес, като по този начин не само биха подпомогнали евро-атлантическата интеграция на АЧГ, но и биха допринесли значително за развитието на междудържавните отношения в областта на отбраната.

3.5.6. Приоритети във военното сътрудничество с Република Албания

Основните специфики във военното сътрудничество с Албания произтичат от пълноправното членство на страната в НАТО, амбициите ѝ за започване на преговори за присъединяване към ЕС и ролята на САЩ и Турция като водещи партньори в реформирането на отбранителните ѝ институции.

Въз основа на изводите на автора от изследването на основните фактори, оказващи влияние върху състоянието на ДВС между България и Република Албания могат да бъдат формулирани следните негови основни приоритети:

А. Активно сътрудничество в рамките на НАТО и реализиране на съвместни програми в рамките на съюзническата концепция за интелигентна отбрана и в подкрепа на изпълнението на заявените национални цели за способности.

Повече от десет години Република Албания е пълноправен член на НАТО. Страната е напълно интегрирана в структурите и силите на Алианса и участва в повечето програми за повишаване на националните и съюзническите способности. Участието в съвместни проекти като командвания, щабове, центрове и научно-изследователски институции има потенциал да задълбочи и двустранното отбранително сътрудничество. Положителна роля при идентификацията и инициирането на такива проекти ще има акредитираният в Тирана с втора акредитация в Подгорица български военно-дипломатически представител. Участието на албански военнослужещи в бойната група на НАТО, дислоцирана в България предоставя нови възможности за интензифициране на двустранното сътрудничество. Имайки предвид, че част от страните в региона вече са членки на Алианса би могла да се потърси възможност за инициирането и водещата роля на България в регионален формат за отбранително сътрудничество в рамките на Алианса по подобие на NORDEFCO и CEDC.

Б. Ускоряване на механизмите на взаимодействие по ОПСО на ЕС и оказване на подкрепа за изпълнение на критериите за членство в областта на сигурността и отбраната.

България подкрепя започването на преговори от Република Албания за членство в ЕС. Реализирането на амбицията ни да имаме водеща роля при определяне на европейската политика към Западните Балкани неминуемо ще се отрази и на подкрепата на страната ни за изпълнение на критериите по линия на ОПСО. В тази сфера позитивно въздействие биха имали обучения и обмяната на опит в това направление, по-точно взаимодействие в областта на сертифицирането на контингентите, участващи в бойните групи и международните операции на ЕС и съвместното развитие на способности.

В. Осъществяване на военно сътрудничество в подкрепа на общата сигурност в региона запазване ролята на страната ни като генератор на стабилност и гарант на мира на Западните Балкани.

Усилията по реализирането на този приоритет би било целесъобразно да бъдат насочени към предефиниране на целите на форматите към актуалната, качествено различна от периода на създаването им, регионална среда на сигурност.

Г. Поддържане на актуална двустранна правно-нормативна рамка в областта на сигурността и отбраната, която да осигурява адаптирано към съвременните условия военно сътрудничество във всички необходими области и форми.

Непрекъснатостта на процеса на преглед и адаптиране на двустранната правно-нормативна рамка в областта на отбраната към съвременната среда на сигурност и с отчитане на съюзническия статут на двете страни е от ключово значение за реализацията на амбициите на страната ни за водеща роля в процеса на европейска и евро-атлантическа интеграция на региона.

Д. Принос на Българската Армия в грижата за Българското национално малцинство в Албания, повишаването на стандарта на живот на сънародниците ни там и интензифициране на информационния и културен обмен.

Както и в другите държави от региона, в които живеят компактни общности от граждани с български произход, бит и култура, така и в

Република Албания усилията на държавата ни за приобщаване на сънародниците ни зад граница биха могли да бъдат подпомогнати от Българската Армия. Това би могло да се осъществи както чрез фокусирано провеждане на мероприятия от двустранното военно сътрудничество в общините, в които живеят – Тирана Елбасан, Драч, Дебър и Мала Преспа, така и с реализацията на цивилно-военни проекти в подкрепа на повишаването на стандарта им на живот.

3.5.7. Приоритети във военното сътрудничество с Република Косово

Основните особености на военното сътрудничество с Република Косово са непризнаването на независимостта на страната от 4 страни-членки на НАТО и от 5 страни-членки на ЕС, водещата роля на САЩ при формирането на институциите на новата държава, включително в сферата на сигурността и отбраната, нестабилните политическа, икономическа и обстановка по сигурността, продължаващото провеждане на операции на ООН, НАТО и ЕС на територията на Косово и незавършилият процес на трансформация на КСС в КВС, в резултат на което голяма част от министерствата на отбраната и въоръжените сили на европейските държави не разпознават легитимен партньор в лицето на МКСС.

Въз основа на изводите на автора от изследването на основните фактори, оказващи влияние върху състоянието и перспективите за развитие на двустранните отношения в областта на отбраната между България и Република Косово могат да бъдат формулирани следните основни приоритети за двустранно военно сътрудничество:

А. Подпомагане на реформите в КСС с акцент върху установяването на демократичен контрол върху тях и подготовката им за пълноценното включване на Република Косово в евро-атлантическото и европейското политическо и икономическо пространство.

Европейската и евро-атлантическата интеграция на Република Косово е път без алтернатива. Необходимо е България да предприеме необходимите действия, отговарящи на амбициите на страната ни да има водеща роля в тези процеси. Частично реализирането на този приоритет би могло да се реализира чрез по-тясно сътрудничество между МВР и МВнР на двете страни, но пълноценното му реализиране не може да се очаква без установяването на институционални връзки между МО на България и

МКСС по примера на много други държави, отстояващи своите интереси в региона.

Основен акцент в сътрудничеството може да бъде подготовката на КСС за по-тясно сътрудничество с НАТО като цяло и съвместимостта им с въоръжените сили на страните членки. Първоначално това може да се реализира в рамките на одобрената през 2016 г. от NAC рамка за засилено взаимодействие с Алианса. Продължаването на участието ни в KFOR и повишаване на ролята на страната ни в изпълнението на целите на операцията ще допринесе за намаляване на проявите на нестабилност и повишаване на авторитета на страната ни сред местните общности. Позитивно би било назначаването на български военнослужещи на длъжности в NALT.

Установяването на институционални връзки между МО и МКСС следва да бъде нормативно регулирано и правно обвързващо. Съществена подкрепа за развитието на двустранното сътрудничество биха имали акредитирането на български военно дипломатически представител за Прищина (*първоначално би могъл да бъде пътуващ аташе от София или допълнителна акредитация на ВА, резидентен в Тирана*) и договарянето на годишна програма за двустранно военно сътрудничество.

Положително на сътрудничеството би се отразило обучение на служители на КСС в български военно-образователни институции, а участието в този проект на косовски граждани с българско самосъзнание, бит и култура би постигнало синергичен ефект.

Б. Осъществяване на военно сътрудничество в подкрепа на общата сигурност в региона с цел запазване ролята на страната ни като генератор на стабилност и гарант на мира на Западните Балкани.

Реализацията на този приоритет преминава през подкрепа за включването на КСС в многостранни учения и тренировки и постепенното им интегриране в регионалните формати в областта и отбраната. Първите крачки в тази посока вече бяха направени с участието на българските Въоръжени сили съвместно с КСС в учението DEFENDER-EUROPE 21.

В. Приемане и поддържане на актуална двустранна правно-нормативна рамка в областта на сигурността и отбраната, която да осигурява адаптирано към съвременните условия военно сътрудничество във всички необходими области и форми.

Установяването на институционални връзки между МО и МКСС ще е съпътствано с приемането на съответната междудържавна правно-нормативна рамка, която да дава възможност за установяване и развитие на военно сътрудничество в степен, която задоволява амбициите на страната ни за водеща роля в процеса на европейска и евро-атлантическа интеграция на Република Косово.

Г. Запазване и развитие на установените цивилно-военни отношения в общините, в които трайно са присъствали български военни контингенти с цел подпомагане на реализацията на българските външнополитически и икономически интереси.

Повече от двадесет години България активно участва в процеса на политическа и икономическа стабилизация на Република Косово. Дългогодишното присъствие на наши военнослужещи и изградените цивилно-военни връзки с нашите контингенти са предпоставка за успешно използване на изграденото взаимно доверие за продължаване и развитие на сътрудничеството както в областта на военните връзки така и за задълбочаване на културния обмен. Предложения за подходящи действия в подкрепа на този приоритет са направени в т. 3.5.4.

Д. Принос на Българската Армия в грижата за лицата с български произход, бит и култура и техните общности на територията на Република Косово.

Официално Република Косово все още не е признала наличието на българско национално малцинство. На нейна територия обаче, в общините Кукеска гора, Жупа, Подгорие, Призрен и Раховец живеят компактни групи от лица с българско самосъзнание, бит и култура. На настоящият етап реализирането на този приоритет би могло да се осъществява посредством военния ни контингент, участващ в състава на KFOR. Установяването на институционални връзки между МО и МКСС и последващото укрепване на ДВС ще предостави допълнителни възможности.

Изводи от трета глава

1. Държавите, които са геополитически лидери и съседните на Западните Балкани страни съумяват ефективно да използват възможностите, които предоставя международното военно сътрудничество за постигане на техните външнополитически приоритети в региона.

Разкритите добри практики и ефективни модели в тази сфера, след приспособяването им към нашите възможности и потребности биха могли да бъдат използвани от България.

2. За да може военното сътрудничество със страните от Западните Балкани пълноценно да се използва в интерес на българската външна политика е необходимо неговите приоритети своевременно да бъдат дефинирани и актуализирани спрямо особеностите на средата на сигурност. За постигането на тази цел би могло да се използва предложеният теоретичен модел за определяне на приоритетите и насоките във военното сътрудничество с всяка от държавите в региона. По този начин ще бъде въведен системен подход в тази сфера, който ще намали влиянието на субективния фактор при вземането на решения.

3. Резултатите от осъщественото проучване показаха, че по-голямата част от анкетираните експерти се обединяват в подкрепа на хипотезата на дисертационния труд, че към момента страната ни не използва достатъчно ефективно военното сътрудничество в интерес на изпълнението на външнополитическите ни приоритети на Западните Балкани и необходимостта от всестранно регулиране на областта на международното военно сътрудничество. Верифицирани са използваните в теоретичния модел основни фактори, оказващи влияние върху военното ни сътрудничество със страните от Западните Балкани, както и предложената авторска дефиниция на термина „международно военно сътрудничество“.

4. Формулираните в дисертационния труд конкретни приоритети на военното сътрудничество на България с всяка от страните от Западните Балкани следва да се разглеждат като основа на двустранните отношения в областта на отбраната. Въпреки относителната си дългосрочност приоритетите следва да бъдат периодично адаптирани към динамично променящата се среда на сигурност, така че да продължават да осигуряват възможност за синергично използване на военното сътрудничество заедно с другите инструменти на международните отношения в цялостния контекст на междудържавните връзки.

Общи изводи

1. Военното сътрудничество е дейност, съпътствала човечеството през по-голямата част от историята му. То оказва влияние не само върху военния аспект от развитието на обществата, но има и своето политическо, икономическо и социално измерение.

В съвременни условия международното военно сътрудничество и изградената чрез него глобална мрежа от съюзници и партньори играе съществена роля при намаляване на нивото на неопределеност в системата на международните отношения и се използва като един от най-ефективните инструменти за предотвратяване на конфликти и тяхното управление в контекста на регионалната и глобалната сигурност.

2. Основната задача на международното военно сътрудничество, като подсистема на международните отношения е да отстоява националните и колективните интереси. За тази цел субектите на международното право използват съвместно планирано и координирано инструментите на националната и колективната мощ във военната област.

Международното военно сътрудничество се осъществява в съюзнически и партньорски формати и се провежда в разнообразни форми в рамките на три функционални области.

3. България, като член на НАТО и ЕС допринася за постигането на благоприятна глобална и регионална среда на сигурност и участва активно в повечето от форматите в областта на отбраната на Балканите.

На национално ниво системата за международно военно сътрудничество е относително добре структурирана, включително с широко развърната военно-дипломатическа мрежа в чужбина. Констатира се обаче необходимост от комплексно регулиране на областта, а подходяща форма за това може да бъде доктринален документ, в който да бъдат дефинирани целите и задачите на международното военно сътрудничество, да бъдат регламентирани осигуряването, планирането, провеждането и отчитането му, както и формулирани механизми за взаимодействие между участващите институции.

4. Западните Балкани са регион със стратегическа важност за Република България. Затова неговата стабилност, демократизация и икономическо развитие представляват национален интерес за страната ни.

Приоритетите на външната ни политика в региона могат да бъдат отстоявани и чрез възможностите на международното военно сътрудничество. Въпреки заявената амбиция за водеща роля в европейската и евро-атлантическата интеграция на региона и съществуващите благоприятни предпоставки за това, страната ни не е сред водещите регионални фактори в тази област.

5. За да може международното военно сътрудничество да бъде ефективно използвано в интерес на външната политика на страната ни в региона е необходим системен подход, чрез който да бъдат определени неговите приоритети с всяка от страните, а на тяхна основа да бъдат формулирани цели и набелязани мерки за тяхното постигане. На този процес следва да се осигури непрекъснатост в рамките на подходящ модел, така че отделните му компоненти да бъдат периодично адаптирани към измененията на средата на сигурност с цел международното военно сътрудничество да продължава да бъде ефективно използвано в интерес на външната политика на Република България.

Научни и практико-приложни приноси

Изследователският принос на дисертационния труд се състои в следните достижения:

Научни приноси

1. Обогатена е теорията в областта на международното военно сътрудничество с авторско определение на термина „международно военно сътрудничество“.

2. Изведена е авторска класификация на основните области на международно военно сътрудничество и формите, в които се осъществява в съвременни условия.

3. Постигнато е ново знание въз основа на изчерпателна систематизация на значима по обем фактология от международното военно сътрудничество.

Практико - приложни приноси

1. Разкрити са основните фактори, оказващи влияние на целите, обема и интензитета на провежданото от страните от Западните Балкани международно военно сътрудничество, както и неговите основни приоритети.

2. Разработен е теоретичен модел за определяне на насоките и приоритетите във военното сътрудничество на Република България с всяка от страните от Западните Балкани, така че то да бъде ефективно използвано при реализирането на външнополитическите приоритети на държавата ни в този регион.

3. Идентифицирани са външнополитическите приоритети на Република България в отношенията със страните от Западните Балкани и въз основа на верифицирани основни фактори, оказващи влияние върху военното сътрудничество със страните от Западните Балкани са предложени приоритети на военното сътрудничество на Република България с тези държави.

Заклучение

Международното военно сътрудничество е ефективен инструмент на международните отношения, използван от субектите на международното право за защита на националните и колективните им интереси. То се реализира в съюзнически, партньорски, глобални, регионални, многостранни и двустранни формати въз основа на договори, споразумения, меморандуми, протоколи, планове и програми. Осъществява се в многообразни форми в три основни области – военно-политическо и военно-икономическо сътрудничество и военно взаимодействие.

В хода на изследването бяха изучени развитието, същността и съвременните форми и формати за ефективна реализация на международно военно сътрудничество. Беше констатирана липсата на единна понятийна система и класификация в областта. С цел унифициране на понятията в дисертационния труд са предложени авторски определения на термина „международно военно сътрудничество“ и класификация на основните му области и форми.

Стесняването на фокуса на изследването върху Западните Балкани и военното сътрудничество на България и страните от региона наложи проучвателната дейност да се насочи по две линии на изследване. От една страна беше изучено и анализирано международното военно сътрудничество на страните от региона за да се определят неговите приоритети, основни области и страни партньори, въз основа на което да се установят потребностите на държавите и да бъдат идентифицирани добри чуждестранни практики и ефективни модели за двустранно военно сътрудничество, които можем да използваме. От друга страна бяха изучени и анализирани нормативната уредба в областта на международното военно сътрудничество в България, отговорните длъжностни лица и организационни структури, както и развитието и актуалното състояние на военното сътрудничество на страната ни с Република Сърбия, Република Северна Македония, Босна и Херцеговина, Черна гора, Република Албания и Република Косово.

Резултатите от анализите наложиха три основни извода.

На първо място страните от региона сравнително ефективно използват международното военно сътрудничество за гарантиране на сигурността си, укрепване на отбранителните си възможности, развитие на адекватни на

съвременните рискове и предизвикателства способности и постигане на напредък при изпълнението на външнополитическите си цели.

На второ място геополитическите лидери използват международното военно сътрудничество със страните от Западните Балкани за разширяване на политическото си влияние, което оказва въздействие върху интензитета на тяхната европейска и евро-атлантическа интеграция. Повечето държави на Балканите, въпреки относително по-ограничения си ресурс, също се стремят да привлекат отделните страни от Западните Балкани в своята орбита на регионално лидерство.

На трето място беше установено, че въпреки съществуващите благоприятни предпоставки България не е сред водещите регионални фактори в областта на международното военно сътрудничество. Бяха идентифицирани редица чуждестранни добри практики и модели, които след приспособяването им към българските възможности и потребности, могат да се използват в интерес на външнополитическите ни приоритети в региона.

Тези три извода дават основание **хипотезата** на дисертационния труд, че съществуват нереализирани възможности за промяна на интензитета и обема на военното сътрудничество със страните от Западните Балкани така, че то по-ефективно да бъде използвано в подкрепа на външнополитическите приоритети на България в региона, да се счита за достоверна.

Преодоляването на този проблем беше потърсено, чрез разработването на теоретичен модел за определяне приоритетите и насоките във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани, който да въведе системен подход и да намали влиянието на субективния фактор при вземането на управленски решения в тази област.

Понеже международното военно сътрудничество в основата си е инструмент за защита на националните интереси изходна точка при определянето на неговите приоритети следваше да бъдат външнополитическите приоритети на страната ни във взаимоотношенията с държавите от региона. Констатирането на липсата на отделен обществено достъпен стратегически или концептуален документ, в който те да са конкретно дефинирани наложи извличането им от официални източници, в които те са били частично разглеждани през годините. Бяха използвани две групи документи – националните ни стратегически документи в областта на

сигурността и отбраната и програмите за управление на българските правителства през XXI век.

С разработването на теоретичен модел за определяне на приоритетите и насоките във военното сътрудничество на Република България със страните от Западните Балкани, така че този инструмент на международните отношения в най-пълна степен да подпомогне реализирането на външнополитическите приоритети на страната ни в региона се постига основната **цел на дисертационния труд**.

Моделът предоставя възможност за системен подход, базиран на комплексна оценка на значимите фактори, които оказват влияние върху военното сътрудничество със страните от региона. Негова основна задача е да прецизира приоритетите на военното ни сътрудничество със страните от Западните Балкани, така че то да се използва за ефективно реализиране на външнополитическите ни приоритети. В хода на изследователската дейност бяха идентифицирани организационните структури от трите министерства, имащи компетенции в тази област, които е целесъобразно да участват в шестте етапа на дефиниране на приоритети, определяне на цели и разработване на мерки за постигането им.

На базата на изследването на актуалното състояние на основните фактори, които оказват влияние върху военното ни сътрудничество със страните от региона в дисертационния труд са предложени негови основни приоритети. Въпреки относителната си дългосрочност, те трябва да бъдат периодично преразглеждани и адаптирани към динамично променящата се глобална и регионална среда на сигурност.

Независимо, че теоретичният модел е разработен специално за военното сътрудничество със страните от Западните Балкани, неговата основна схема може да бъде използвана универсално. При приспособяването му към други региони или отделни държави е необходимо прецизирането на основните компоненти на анализите на факторите за влияние и участващите в отделните етапи на прилагането му организационни структури.

В заключение може да бъде направен изводът, че Западните Балкани са регион със стратегическа важност за страната ни, поради което запазването на неговата стабилност, недопускането на конфликти, демократизацията и пълната му европейска и евро-атлантическа интеграция

представляват български национален интерес. Съществуват нереализирани до момента възможности за по-ефективното използване на международното военно сътрудничество, като инструмент за защита на националните ни интереси в региона. То трябва да бъде в синхрон с външнополитическите ни приоритети и да осигурява приемственост, последователност и предвидимост.

Декларация за автентичност

Долуподписаният полковник Петър Добрев Петров, докторант чрез самостоятелна подготовка към Военна академия „Г. С. Раковски“, във връзка с провеждането на процедура за защита на дисертационен труд на тема:

„Ефективно използване на военното сътрудничество със страните от Западните Балкани в интерес на външната политика на Република България“

Декларирам, че:

1. Представеното изследване е мое лично дело.
2. Съм спазил изискванията за авторско право по отношение на използваните източници и не съм използвал неправомерно чужди текстове, проекти и визуализации без да посоча техния автор и източник.
3. Резултатите и приносите, които представям в разработката, са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които нямам участия.
4. Съм уведомен, че в случай на констатиране на плагиатство, научното жури е в правото си да отхвърли докторантурата ми.

Настоящата декларация е разработена на основание чл. 68, ал. 1, т. 10 от Правилника за развитие на академичния състав на Военна академия „Г. С. Раковски“.

Декларатор: Полковник. Петър Петров

Дата: _____ 2023 г.

Основни формати за регионално военно сътрудничество на Западните Балкани.

Процесът на срещи на министрите на отбраната на страните от Югоизточна Европа (SEDM) е иницииран през март 1996 г. от САЩ като механизъм за повишаване на регионалната сигурност и засилване на военното сътрудничество между страните от региона и САЩ. През годините, държавите-участнички в процеса SEDM се увеличили на петнадесет (*Албания, БиХ, България, Гърция, Грузия, Италия, РСМ, Румъния, САЩ, Словения, Сърбия, Турция, Хърватия, Украйна и Черна Гора*), а със статут на наблюдател е Молдова.

Приоритетните цели на регионалното сътрудничество в този формат са повишаване на взаимното разбирателство, доверието и прозрачността във взаимоотношенията между страните от региона на ЮИЕ; поддържане на процесите на евроатлантическа интеграция и изграждане на отбранителни способности по стандартите на НАТО; изграждане на способности за участие в операции за поддържане на мира и оказване на хуманитарна помощ; сътрудничество с международни организации.

Процесът е институционализиран, като ежегодно се провеждат срещи на министрите на отбраната и заместник-началниците на отбраната на участващите страни. Председателството на формата е на ротационен принцип с мандат от две години, а цялостната дейност по съгласуването на дейността му се осъществява от Координационен комитет.

Основната инициатива в рамките на процеса SEDM е създаването и функционирането на MPFSEE¹⁹⁸. Основополагащ документ за тяхното създаване е подписаното в Скопие на 26 септември 1998 г. от министрите на отбраната на Албания, България, Гърция, Италия¹⁹⁹, РСМ, Румъния и Турция „Рамково споразумение“, с което се създава бригада „Югоизточна Европа“ (SEEBRIG²⁰⁰). Нейната основна цел е укрепване на доверието между страните от региона и повишаване потенциала на въоръжените им

¹⁹⁸ Multinational Peace Force South-Eastern Europe

¹⁹⁹ През 2015 г. Италия денонсира споразумението и се оттегли от участие

²⁰⁰ South-Eastern Europe Brigade

сили за участие в операции по поддържане на мира. Задачите и дейността на формирането се координират от Политико-военен направляващ комитет.

Многонационалната бригада е регионално сухопътно военно формирование, поддържащо готовност за оперативно използване, състоящо се в изцяло развърнато състояние от около 5 000 души личен състав. Организационно се състои от многонационален Щаб (*състоящ се от 42 военнослужещи в не развърнато състояние, които нарастват до 105 души при бойно използване*), щабна и обслужваща рота и свързочна рота (*осигурявани от страната домакин*), маневрени формирования (*четири мото-пехотни батальона, една пехотна рота, една механизирана рота и един разузнавателен взвод, декларирани от участващите страни и постоянно дислоцирани в тях*) и такива за бойно осигуряване и поддръжка (*един многонационален батальон за бойна поддръжка, една батарея самоходни гаубици, инженерен взвод и две тактически групи за въздушен контрол*). При бойно развърщане организационната структура на бригадата се допълва от приетите с петия допълнителен протокол една рота военна полиция, един CIMIC²⁰¹ взвод, един ISTAR²⁰² взвод, шест HUMINT²⁰³ групи и три контраразузнавателни групи. Освен това вторият допълнителен протокол предвижда Инженерна тактическа група, състояща се от подразделения, предоставени от страните участници за всеки отделен случай.

SEEBRIG е декларирана за участие в операции под егидата на ООН и ОССЕ. Споразумението предвижда бригадата да се използва в операции по опазване и по поддържане на мира, както и в хуманитарни, а след подписването на втория протокол към рамковото споразумение, и на спасителни операции и подпомагане на населението при бедствия.

От сформирането си на 31 август 1999 г. до края на 2022 SEEBRIG е участвала единствено в операцията на НАТО в Афганистан (ISAF) в периода февруари – август 2006 г. След успешна сертификация през октомври 2004 г. от съвместното командване на съюзническите сили в Неапол, щаба на бригадата и щабните формирования (*общо около 350 души*) са

²⁰¹ Civil-Military Co-operation;

²⁰² Intelligence, surveillance, target acquisition, and reconnaissance

²⁰³ Human intelligence

дислоцирани в Кабул като Щаб на Многонационална бригада “Кабул” на пряко подчинение на командира на Международните сили за подпомагане на сигурността на Афганистан. Щабът успешно изпълни поставените му задачи.

С изключение на това единствено бойно използване дейността на бригадата се фокусира върху провеждането на полеви и компютърно подпомагани учения и тренировки.

До момента, на ротационен принцип, щабът на бригадата се е домакинствал от пет от седемте страни-участнички. Домакини досега са били България, Румъния, Турция, Гърция и РСМ. В периода юли 2020 г. – 2026 г. щабът ще бъде дислоциран в Куманово, РСМ.

В рамките на формата успешно се развиват още няколко инициативи.

Симулационната мрежа на ЮИЕ (SEESIM²⁰⁴) е инициатива на САЩ, одобрена на среща на министрите на отбраната през 2000 г., за създаване на мрежа за провеждане на компютърно подпомагани учения. Бъдещото развитие на инициативата е създаване на регионална платформа за тактически учения и ръководене на операции за реагиране при кризи.

Инициативата „Жени лидери в сигурността и отбраната“ (FLSD²⁰⁵) стартира през 2012 г. и е предназначена да предостави платформа за обучение и обмен на опит в областта на равнопоставеността на половете и промотирането на ролята на жените при разработването на политики и вземането на решения на стратегическо ниво.

Инициативата „Борба с корупцията“ (BI Project²⁰⁶) е лансирана през 2012 г. с основната цел да насърчава добри практики и процедури в областта на борбата с корупцията и да предоставя на страните персонализирано съдействие за подобряване на ефективността на работата в тази сфера.

Целта на инициативата за сътрудничеството между военните болници на страните членки (IMIHO²⁰⁷) е осигуряване на платформа за обмен на информация между медицинските институции и за развитие на военната теле медицината, чрез провеждане на видеоконферентни консултации.

²⁰⁴ South-Eastern Europe Simulation Network

²⁰⁵ Female Leaders in Security and Defence

²⁰⁶ Building Integrity Project

²⁰⁷ Interconnection of Military Hospitals

Началото на формата **Годишна конференция на началниците на отбраната на балканските страни (В-9)** се поставя на 18 април 2007 г. в Солун, когато началниците на отбраната /генералните щабове на въоръжените сили на Албания, БиХ, България, Гърция, Черна гора, Румъния, Сърбия, РСМ и Турция заявяват тяхната воля за подобряване на многостранното военно сътрудничество между техните страни с цел заедно да посрещнат регионалните предизвикателства пред сигурността.

Форматът е отворена за присъединяване на нови членове. Началниците на отбраната на Хърватия и Словения и председателите на военните комитети на НАТО и на ЕС, командващите на Силите на САЩ в Европа и на Съвместното командване на силите в Неапол са канени като гости на форума с цел да са информирани за развитието на инициативите и да допринасят към процеса.

За организиране на Конференцията и провеждане на планираните, в нейния обхват, мероприятия са създадени три работни групи – Координационна група (*отговаря за цялостната организация и провеждане на Конференцията и координира дейностите в подгрупите по подготовка на предложенията, утвърждавани от началниците на отбраната*), група „Обучение, тренировки и учения“, която отговаря за подготовката, провеждането, отчитането и обновяването на списъка от дейности с мероприятия и група „Асиметрични заплахи“, която подготвя годишен анализ на рисковете и заплахите в региона.

Работните групи изпълняват поставените на предишната конференция задачи, обобщават националните предложения и подготвят препоръки в своите годишни доклади, които се предоставят за утвърждаване от началниците на отбраната.

Освен приемането на годишен доклад относно рисковете и заплахите пред региона, понякога в рамките на формата се провеждат и съвместни учения („ENERGY FLAME 2011“, „BALKAN SHIELD 2016“ и др.).

Едно от основните постижения на формата е реализирането на българското предложение (2011) за установяването на Мрежа за тренировки и учения в Югоизточна Европа (SEEETN²⁰⁸), като целта на проекта е свързване на съществуващите центрове за тренировки и учения в обща

²⁰⁸ South Eastern Europe Exercise and Training Network

мрежа за обучение и подготовка на въоръжените сили на участващите във формата държави.

В рамките на формата ежегодно се провежда учение на специалните сили на страните участници „Balkan Countries Combined Joint Special Operations Forces Exercise“, в което обикновено се отработват въпроси, свързани с провеждането на антитерористични операции.

Следвайки успешния пример на регионалната инициатива „Американско-балтийска харта“, на 2 май 2003 г. в Тирана президентите на РСМ, Албания и Хърватия и държавният секретар на САЩ подписват „Харта за партньорство между РСМ, Албания, Хърватия и САЩ“, наричана за краткост **„Американско-Адриатическа харта“**. Документът очертава принципите на партньорство по отношение на демократични реформи и правата на човека; икономически реформи, сътрудничество и регионална сигурност, както и общи цели за евро-атлантическа интеграция.

Адриатическата харта представлява база за стратегическо партньорство между страните членки, които признават общи интереси, като например засилване на двустранните и многостранните отношения между държавите членки и други страни в региона, с цел да се гарантира сигурността и пълната интеграция в европейските и трансатлантическите политически и икономически институции, сигурността и отбраната.²⁰⁹

На 4 декември 2008 г. в Хелзинки към инициативата се присъединяват Черна гора и Босна и Херцеговина и от тогава форматът става популярен като **„А-5“**. По същото време Сърбия получава статут на „наблюдател“. От 2012 г. такъв статут получават Косово и Словения.

Военното сътрудничеството между страните от А-5 се развива основно в областите: промотиране на политиката на „отворени врати“ на НАТО; развитие на съвместни отбранителни способности; съвместно участие в международни операции на НАТО; създаване на условия за съвместно използване на регионалните центрове за обучение и тренировки; организиране и провеждане на учения и тренировки, насочени към повишаване на съвместимостта на участващите страни.

Инициативата А-5 е институционализирана, като ежегодно се провеждат срещи на министрите на външните работи, министрите на

²⁰⁹ A Charter of Partnership among Macedonia and Albania, Croatia and the United States

отбраната, на политическите директори на двете министерства и на началниците на отбраната/генералните щабове. Председателството на формата е на ротационен принцип с мандат една година.

От 2020 г. фокусът на сътрудничеството е поставен върху повишаване на сътрудничеството и изграждането на съвместни способности в областта на кибер отбраната и противопоставянето на хибридните заплахи.

През май 2021 г. в рамките на хърватското председателство на формата на нейна територия се проведе международното учение Laufer 21, което имаше за цел да генерира и използва многонационални способности за военно разузнаване в подкрепа на операция, провеждана на бригадно ниво. В учението участваха представители на въоръжените сили на Хърватия, Албания, Косово, РСМ, БиХ, Словения и САЩ.

Позитивното развитие на този формат на регионално сътрудничество е в голяма степен повлияно от оказваната от САЩ финансова подкрепа за реализация на инициативите.

От множеството формати в областта на сигурността стартирани от RCC (*създаден на базата на пакта за стабилност в ЮИЕ през 2007 г.*) най-жизнеспособен се оказа **Конференцията на ръководителите на военно-разузнавателните институции от Югоизточна Европа (SEEMIC)** – инициатива, имаща за цел да осигури платформа за обмен на мнения и добри практики между ръководителите на военно-разузнавателните институции на страните от ЮИЕ. RCC е съорганизатор и съпредседател на формата и предоставя финансовите средства за неговата поддръжка. Форматът започва да функционира през 2008 г., а в него са включени военно-разузнавателните институции на Албания, БиХ, България, Хърватия, РСМ, Гърция, Черна гора, Румъния, Молдова, Сърбия, Словения и Турция. Като наблюдатели участват Командването на Въоръжените сили на САЩ в Европа, Разузнавателната дирекция на Военния щаб на ЕС (EUMSID²¹⁰) и Разузнавателно управление към Международния военен секретариат на НАТО (IMS INT²¹¹).

Основната дейност на Конференцията е приемане на общ доклад, изготвен на базата на данни от открити източници по общите рискове и заплахи за сигурността в региона. През последните години бяха приети

²¹⁰ European Union Military Committee Intelligence Directorate

²¹¹ International Military Staff Intelligence Division

докладите „Използване на социалните мрежи и медии от насилствените екстремисти“ (2017), „Предизвикателства пред кибер сигурността, свързана с критичната инфраструктура в Югоизточна Европа“ (2018), „Ролята на разузнавателните служби в киберпространството“ (2019), Влияние на незаконната миграция върху сигурността на Югоизточна Европа (2020) и „Последици от пандемията COVID-19 върху сигурността на Югоизточна Европа“ (2021).

От 2013 г. до 2019 г. непосредствено след SEEMIC се провежда **Конференция на ръководителите на военно-разузнавателни институции от Западните Балкани (WEBADIC)**, като разликата във формата е че допълнително участват Италия и Косово, а се оттеглят Сърбия и Румъния поради непризнаването на независимостта на Република Косово и неговите институции.

На този етап като основна мисия на SEEMIC се очертава идентифицирането на заплахите и предизвикателствата в региона, а на WEBADIC да определя потребностите от съвместно обучение на личен състав на разузнавателните формирования с цел изграждане на способности за превенция и общ отговор.

Конференцията на ръководителите на националните институции за контрол на достъпа до класифицирана информация на страните от Югоизточна Европа (SEENSA) се провежда за първи път през 2011 г. Форматът, в който участват националните органи по сигурността на информацията на Албания, Босна и Херцеговина, България, Гърция, Косово, Молдова, Румъния, Република Северна Македония, Словения, Сърбия, Турция, Хърватия и Черна Гора има за цел да създаде платформа за обмен на опит и практики, насочени към осигуряване на ефективно взаимодействие между неговите участници в областта на защитата на класифицираната информация и практическо сътрудничество в сферата на обучението и издаването на сертификати за достъп до класифицирана информация. Сформирани са четири работни групи: международни споразумения за сигурност; обучение; индустриална сигурност и кибер защита. Председателството на формата се сменя всяка година на ротационен принцип. Ежегодно се осъществяват срещи на ниво ръководители за отчитане на резултатите и приемане на насоки за развитието на формата.

Регионалната платформа за противодействие на радикализма и насилствения екстремизъм, водещи до тероризъм и чуждестранни терористични бойци (CVE-FTF Platform) е създадена с цел да повиши координацията и сътрудничеството в борбата срещу радикализацията и насилствения екстремизъм на национално и регионално ниво, като адресира най-належащите въпроси под политическия чадър на ПСЮИЕ. Очакваният резултат е координиран, всеобхватен и регионално притежаван процес като принос към цялостните европейски и глобални усилия за борба с тероризма. В рамките на платформата се организира ежегодна регионална координационна конференция за борба с тероризма, превенцията и противодействието на насилствения екстремизъм.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

Тематични групи на приоритетите на МВС на страните от Западните Балкани и участието им в тях

	Сърбия	РСМ	Черна гора	БиХ	Албания	Косово
Постигане на пълна интеграция в евро-атлантическите структури, оперативна и техническа съвместимост с ВС на страните членки и изпълнение на съюзническите ангажименти.		+	+		+	
Всестранно приспособяване на отбранителната система на страната към модела „член на ЕС но не и на НАТО“.	+					
Адаптиране към ОВППС и ОПСО и подготовка на сили за участие в бойни групи на ЕС (Сърбия, РСМ, Албания).	+	+	+		+	
Максимално използване на възможностите, които предоставят програмите на НАТО и ЕС за повишаване както на националните им отбранителни възможности, така и на компетенциите и придобиване на нови способности в невоенни области.	+	+	+	+	+	
Подготовка, оборудване и всестранното осигуряване на контингентите, участващи в международни операции на ООН, ЕС и (без Сърбия) на НАТО.	+	+	+	+	+	+
Придобиване на висше военно образование, специализация и обучение на военнослужещи и военни служители в чужбина.			+	+		+
Създаване, развитие и пълноценно използване на съюзнически и регионални центрове за обучение и подготовка.	+	+	+	+	+	+
Задълбочаване на ДВС със САЩ, като основен стратегически съюзник					+	+
Легитимиране на Република Косово като независима държава и осигуряване на подкрепа за трансформирането на КСС в КВС.					+	+
Възпрепятстване на трансформирането на КСС в КВС и легитимирането на Република Косово във всички международни формати.	+					

Легенда:

Няма приоритети в тематичната група

Има приоритети в тематичната група

Права и задължения в областта на международното военно сътрудничество на длъжностни лица и организационни структури в Република България

В Министерството на отбраната.

Целите и задачи на провеждането от Република България международното военно сътрудничество се определят в Закона за отбраната и въоръжените сили (ЗОВС²¹²). В неговия чл. 6 се посочва, че поддържането на сътрудничество със съюзни и други държави е един от начините, чрез които се осъществяват дейностите, които осигуряват отбраната на страната.

В чл. 9 на закона се посочва, че за постигане целите на националната политика в областта на отбраната **министърът на отбраната** осъществява международно сътрудничество със съответните органи на други държави и международни организации. В чл. 26, където се определят задълженията на министъра се посочва, че той осъществява международно сътрудничество в областта на отбраната, сключва международни договори и участва във формирането на политиката и вземането на решения в НАТО и в ЕС на равнище министри на отбраната на държавите членки.

Отговорностите на **началника на отбраната** в областта на организирането и провеждането на МВС, регламентирани в ЗОВС, включват изготвяне на правила за използване на сила за всяко участие на български военнослужещи в операции и мисии извън територията на България²¹³. Освен това в чл. 7 на Устройствения правилник на Министерството на отбраната²¹⁴ (УПМО) му се възлага да представя Българската армия (БА) и участва в работата на военните органи на НАТО и на ЕС, като изразява позиции, утвърдени от министъра; съгласува предложенията за назначаване на аташета по отбраната, военни, военновъздушни и военноморски аташета на Република България и на военни представители от БА в обединените щабове на НАТО и ЕС; планира

²¹² Обнародван, ДВ, бр.35 от 12 май 2009 г., последно изм. и доп., ДВ, бр. 62 от 5 август 2022 г.

²¹³ чл. 69, ал. 2 на ЗОВС

²¹⁴ Приет с Постановление на МС № 5 от 21 януари 2014 г., последно изм. и доп., ДВ, бр. 16 от 25 февруари 2022

и ръководи чрез постоянните представители на Република България в НАТО и ЕС дейността на Военния представител на началника на отбраната във Военния комитет на НАТО и във Военния комитет на ЕС; планира и ръководи дейността на Националния военен представител в Съюзното командване по операциите и на Националния военен представител в Съюзното командване по трансформацията и съвместно с постоянния секретар на отбраната ръководят и носят отговорност за организирането и координирането на дейностите за осигуряване на поддръжката от Република България, като страна домакин и изготвянето на проект на Каталог на Република България за планираните възможности по поддръжка от страната домакин.

Отговорности за провеждането на МВС имат **заместник-началниците на отбраната**, които според чл. 8, ал. 1 от УПМО координират участието на БА в двустранното военно сътрудничество и при оправомощаване от министъра на отбраната ръководят от българска страна дейността на Съвместната комисия, Изпълнителния комитет и подкомитетите към Съвместната комисия по прилагането на Споразумението между правителството на Република България и правителството на Съединените американски щати за сътрудничество в областта на отбраната²¹⁵ (ССОО), като координират дейностите по прилагането му по въпроси от компетентността на други министерства или ведомства.

Постоянният секретар на отбраната има основни функции в областта. Той непосредствено ръководи и отговаря за дейностите по международното военно сътрудничество²¹⁶. Освен това участва в дейността на ръководни и работни органи на НАТО, ЕС и други международни организации в случаите, когато е оправомощен от министъра; ръководи подготовката на становища на министъра по съгласуване на документите, разработвани в процеса на отбранително планиране на НАТО и ЕС, и участието на министъра в заседания на техните ръководни органи и му предлага оценки, позиции и решения относно отбранителната политика и международните политико-военни отношения²¹⁷.

²¹⁵ Ратифицирано на 26 май 2006 г., обнародвано ДВ, бр. 55 от 7 юли 2006 г.

²¹⁶ Чл. 81, ал. 1, т. 5 от ЗОВС

²¹⁷ Чл. 6, ал. 1 от УПМО

Основните отговорности по планирането, подготовката и провеждането на МВС в МО са възложени на **дирекция „Отбранителна политика и планиране“**, която: подпомага министъра в процеса на формиране, провеждане, преглед и отчетност на изпълнението на отбранителната политика и осъществяването на двустранното, многостранното и регионалното сътрудничество в областта на отбраната и свързаната с него координация; подпомага министъра при осъществяване на ръководството на дейността на представителите на министерството в постоянните представителства на Република България към ЕС, НАТО, ООН, ОССЕ и други международни организации; организира процеса по определяне на длъжности в национални представителства, щабове и органи на международни организации и други международни инициативи; планира и осъществява програмен мениджмънт на дейностите по провеждане на отбранителната политика, които са свързани с членството в НАТО и в ЕС и международното сътрудничество; изготвя аналитични материали, изказвания, опорни точки, становища и позиции по въпроси от двустранен, многостранен и регионален характер за нуждите на министъра, заместник-министрите, постоянния секретар на отбраната и началника на отбраната; изготвя аналитични материали по въпроси от двустранен, многостранен и регионален характер за нуждите на заместник-началниците на отбраната; осъществява координация на дейностите по двустранното, многостранното и регионалното сътрудничество в областта на отбраната с Министерството на външните работи и с други институции по компетентност; провежда консултации, подготвя и координира изпълнението на мероприятията, залегнали в двустранните годишни планове за сътрудничество в областта на отбраната с държави, с които има съответните договорености; наблюдава и анализира работата на регионални формати и механизми за сътрудничество в ЮИЕ и Черноморския регион и участва във формите на сътрудничество на тези организации; осъществява чрез СВР координацията на дейностите и задачите на СлВА по въпросите на сътрудничеството в областта на отбраната; Предоставя на СлВА материали относно двустранното и регионалното сътрудничество в областта на отбраната; създава организация за акредитация и осъществява контактите и връзките с чуждестранните военни аташета, акредитирани в Република България; организира процедурите по акредитация на чуждестранни консулски длъжностни лица

в Република България, както и на консулски длъжностни лица и военни аташета на Република България съгласно установения ред.²¹⁸

Към януари 2023 г. дирекцията е част от специализираната администрация на министерството и организационно включва: ръководство, отдел „Отбранителна политика“, отдел „НАТО“, отдел „ЕС и международни организации“ и отдел „Двустранно и регионално сътрудничество“²¹⁹.

В останалата част от специализираната администрация на МО в по-малка степен функции в областта на международното военно сътрудничество имат дирекциите „Политика по въоръженията“, „Правно-нормативна дейност в отбраната“, „Обществени поръчки в отбраната“ и „Социална политика и политика по военно-патриотично възпитание“.

Дирекция „Политика по въоръженията“ осъществява взаимодействие и координация при реализацията на инвестиционните проекти на министерството в рамките на инициативи, програми и проекти на НАТО, ЕС и други международни организации; идентифицира възможности за използване на механизмите на EDF и други европейски структурни и инвестиционни фондове и координира дейностите при кандидатстване с проектни предложения по програми на ЕС от страна на министерството, структурите на пряко подчинение на министъра и БА; координира и контролира процесите по планиране и осъществяване на инвестиционните проекти, реализирани по линия на НАТО и ЕС; подпомага министъра при формиране и провеждане на политиките в областта на международното военно-техническо и индустриално сътрудничество; организира, координира и подпомага изпълнението на дейностите, които са свързани с планирането, подготовката и изпълнението на инициативи, финансирани по програми и целеви фондове на САЩ за подпомагане в областта на сигурността; подпомага министъра при формиране и провеждане на политиката по стандартизирането, кодифицирането и сертифицирането на отбранителните продукти за нуждите на въоръжените

²¹⁸ Чл. 28 от УПМО

²¹⁹ ИИСДА [Интегрирана информационна система на държавната администрация]. Административен регистър. Министерство на отбраната. Available on: https://iisda.government.bg/ras/adm_structures/organigram/89?unitId=104464 [last viewed: 20 January 2023]

сили в съответствие със стандартизационните споразумения на НАТО и ЕС, по които Република България е страна²²⁰.

Сред функциите на Дирекция **„Правно-нормативна дейност в отбраната“** са да подпомага в правно отношение министъра на отбраната при осъществяване на международно сътрудничество в областта на отбраната и при изпълнение на задачите му по прилагане на международните договори, свързани с отбраната и въоръжените сили на Република България, както и във връзка с членството на страната в НАТО, ЕС, ООН и други международни публични организации и инициативи в областта на отбраната и сигурността; да изготвя становища и участва в изготвянето на проекти на международни договори на Република България и технически споразумения с други държави и международни организации в областта на отбраната и въоръжените сили; подпомага в правно отношение подготовката и провеждането на учения и тренировки с участие на чужди и съюзнически въоръжени сили и участието на български военнослужещи и военни формирования в международни операции и мисии извън територията на страната²²¹.

Дирекция **„Обществени поръчки в отбраната“** координира придобиването на стоки и предоставянето на услуги чрез агенциите на НАТО, ЕС и други международни организации и ръководи и поддържа Национална кодификационна система в съответствие с Кодификационната система на НАТО за осъществяване на кодификационната дейност на продукти, които са свързани с отбраната²²².

Дирекция **„Социална политика и политика по военно-патриотично възпитание“** извършва дейности по проучване, регистриране, опазване, възстановяване, изграждане и поддържане на военните паметници в страната и в чужбина²²³.

В Щаба на отбраната (ЩО) основните структури, ангажирани с МВС са дирекциите „Координационни дейности" и „Стратегическо планиране".

Дирекция **„Координационни дейности“** подпомага министъра, заместник-министрите, постоянния секретар на отбраната, началника на

²²⁰ Чл.32 от УПМО

²²¹ Чл.29а от УПМО

²²² Чл.31 от УПМО

²²³ Чл.33 от УПМО

отбраната и заместник-началниците на отбраната при формирането на национална позиция и при провеждането на националната политика по прилагането на ССОО и на споразуменията по прилагането му; организира и координира дейностите и мероприятията и осъществява взаимодействието между административните звена в министерството, структурите на пряко подчинение на министъра и в БА, както и между МО и други министерства, ведомства, организации и структури от държавната и местната администрация по изпълнението на ССОО; планира, организира, координира и участва в работата на подкомитетите към Съвместната комисия; осъществява координация и обмен на информация с Европейското командване, командванията на Сухопътните войски, Силите за Специални операции, Военновъздушните сили, Военноморските сили, Морската пехота и Инженерния корпус на въоръжените сили на САЩ, Офиса на аташето по отбраната и Офиса за военно сътрудничество към Посолството на САЩ при организиране на мероприятията и изпълнение на дейностите, свързани с прилагането на ССОО; организира срещи, преговори и консултации, свързани с прилагането на ССОО и участва в мероприятия по осъществяване на двустранното сътрудничество със САЩ в областта на отбраната; организира дейностите по осигуряване на достъпа на представители на Силите на САЩ, изпълнителите и служителите по договори със Силите на САЩ, а когато е договорено – и на такива от трети страни, до договорените съоръжения и обекти по смисъла на ССОО; подпомага началника на отбраната, заместник-началниците на отбраната и директора на ЩО при участието им в мероприятия, свързани с военното сътрудничество, официални и работни посещения; координира с другите структури на министерството и непосредствено организира участието на началника на отбраната в работата на военните комитети на НАТО и ЕС и на заместник-началниците на отбраната в официални срещи²²⁴.

Дирекция „Стратегическо планиране“ организира изготвянето на анализи, оценки и препоръки за формирането на национални позиции по военните измерения на стратегически документи на НАТО и ЕС; разработва военнотехническите аспекти и осигурява изпълнението на задълженията и правата на Република България по практическото осъществяване на

²²⁴ Чл.39 от УПМО

дейността по контрола на въоръженията и мерките за укрепване на доверието и сигурността в Европа и участва в работата на международни форуми по тези въпроси; подпомага министъра и началника на отбраната при ръководството на дейностите по трансформацията на въоръжените сили на Република България и координирането им с НАТО и ЕС; координира участието в процеса на планиране на отбраната в НАТО и развитието на военните способности на ЕС и синхронизирането на националното планиране на отбраната с тях; подготвя военнотехнически експертизи и препоръки относно участието в съюзни, коалиционни и други операции и в международни военни формирования; подпомага началника на отбраната при участието му в работата на военните органи на НАТО, ЕС и в различните формати на съюзно и регионално военно сътрудничество и изготвя военни оценки, анализи и препоръки по участието на БА в програмите и инициативите на НАТО, ОПСО и в регионалното военно сътрудничество и организира и координира дейностите по предварителното планиране и планирането в отговор на криза от военнополитически характер на стратегическо ниво и синхронизирането им с тези в НАТО²²⁵.

В по-малка степен отговорности и правомощия в областта на МВС в ЩО имат и дирекциите „Операции и подготовка“, „Логистика“ и „Комуникационни и информационни системи“.

Дирекция „Операции и подготовка“ осъществява дейностите по разрешаване преминаването през и пребиваването на територията на Република България на военнослужещи, кораби и въздухоплателни средства на съюзнически и чужди въоръжени сили; подпомага началника на отбраната при планирането, организирането и ръководството при провеждането на съюзни, регионални и двустранни учения и поддържа координацията, взаимодействието и обмена на информация със сходните структури в НАТО и ЕС.²²⁶

Дирекция „Логистика“ организира и координира дейностите по многонационалната логистика и хармонизиране на националната нормативна уредба в областта на логистиката на въоръжените сили с тази на НАТО и ЕС; подпомага министъра при формиране на политика за оказване на поддръжка от страната домакин (ПСД); планира на

²²⁵ Чл.37 от УПМО

²²⁶ Чл.35 от УПМО

стратегическо ниво дейностите по оказване на ПСД в рамките на процесите на предварителното планиране и планирането в отговор на кризи; организира и координира процеса по определяне на националните способности по ПСД.²²⁷

Дирекция „Комуникационни и информационни системи“ организира и ръководи процеса на оперативно и технологично съвместяване, интеграцията на комуникационно-информационните, навигационните и сензорните системи в структурите на пряко подчинение на министъра и в БА с комуникационните и информационните системи на НАТО и ЕС и осъществява методическо ръководство на органите по комуникационно-информационни системи на военните формирования за комуникационно-информационна и навигационна поддръжка на НАТО и ЕС, разположени на територията на страната.²²⁸

Зад граница координацията на двустранното и многостранно военно сътрудничество се осъществява от СлВА, Военният представител на началника на отбраната във Военния комитет на НАТО и във Военния комитет на ЕС и националните военни представители в Съюзното командване по операциите и Съюзното командване по трансформациите.

Службите на военния аташе организационно са включени в състава на СВР. Министърът на отбраната осъществява общото ръководство, а директорът на СВР осъществява непосредственото ръководство на дейността им.

Сред основните направления в дейността на СлВА са: изпълнение на задачи, свързани с ангажиментите на Република България към НАТО и ЕС; координиране на дейностите между МО на Република България и министерството на отбраната в страната на акредитация по въпросите на военното и военнотехническото сътрудничество; участие в подготовката за сключването и изпълнението на двустранни договори, споразумения, протоколи и други международни актове по военното сътрудничество с органи и организации от страната на акредитация; оказване на съдействие за реализирането на подписани договори и споразумения във военнотехническата област между МО и съответните органи в страната на акредитация; осъществяване на контакти по указания на министъра на

²²⁷ Чл.36 от УПМО

²²⁸ Чл.38 от УПМО

отбраната, ресорния зам.-министър на отбраната и директора на СВР с представители на военнопромишления комплекс в страната на акредитация; участие в мероприятия, организирани от министерството на отбраната на страната на акредитация; участие в организирането, осигуряването и работата на военни делегации на ниво министър на отбраната, заместник-министър на отбраната, постоянен секретар на отбраната, началник на отбраната, заместник-началник на отбраната и командир на структура по чл. 60д, ал. 1 от ЗОВС; участие в други делегации и работни групи при възлагане от министъра на отбраната или от директора на СВР; укрепване авторитета на Република България, МО и ВС със средствата на дипломатическата дейност²²⁹.

Към края на 2019 г. МО е представено от 28 СлВА в 46 държави (17 от военните аташета са с една акредитация, а 11 са с по две и повече)²³⁰.

В Министерството на външните работи.

Според Устройствения правилник на МВнР (УПМВнР)²³¹ министърът на външните работи ръководи, координира и контролира осъществяването на държавната политика на Република България в отношенията ѝ с други държави, като осигурява поддържането и развитието на външнополитическия диалог, политиката на сигурност и двустранното, регионалното и многостранното сътрудничество; координира международното сътрудничество, осъществявано от другите министри; координира националното участие, реализирането на политиката на Република България и изпълнението на задълженията, произтичащи от членството на страната в ООН, НАТО и други международни организации, международни договори и международни режими; координира и участва в подготовката, сключването и изпълнението на международните договори на Република България.

В МВнР отговорности и правомощия в областта на международно военно сътрудничество (*основно във военно-политическото сътрудничество*) са възложени на **Генерална дирекция „Политически**

²²⁹ Правилник за дейността на военнослужещите в Службата на военния аташе към задграничните представителства на Република България. Издаден от министъра на отбраната, обн., ДВ, бр. 32 от 21 април 2017 г. последно изменен ДВ. бр.81 от 28 септември 2021

²³⁰ МО РБ 2020.

²³¹ Приет с ПМС № 202 от 11 септември 2013 г., обн., ДВ бр. 80 от 13 септември 2013 г., последно изм., ДВ бр. 36 от 13.05.2022

въпроси“. Тя отговаря за формирането на политиката и реализирането на външнополитическия интерес на Република България при участието в ОВППС на ЕС, в т.ч. ОПСО; направлява политиката на Република България в НАТО и въпросите на международната сигурност, разглеждани в ОССЕ; осъществява координационни дейности и предприема мерки за осигуряване на последователността на българските позиции, изразявани като държава - членка на ЕС и НАТО; организира изготвянето на анализи, становища и позиции и осъществява ръководни, координационни и контролни функции по приоритетни за Република България въпроси на международната сигурност, разглеждани във форматите на ЕС и НАТО, включително участието в операции на НАТО и процеса на разширяването му, европейската сигурност и сътрудничество, регионалните инициативи и мерки за сигурност; организира изготвянето на анализи, становища и позиции по въпроси на разоръжаването, неразпространението на ОМУ и контрола на въоръженията, в това число в контекста на ОВППС и участието в ООН, НАТО и ОССЕ, както и по въпроси на експортния контрол.²³²

Основните организационни структури на Генерална дирекция "Политически въпроси", които имат отношение към международното военно сътрудничество са дирекциите "Обща външна политика и политика за сигурност на ЕС" и "Политика за сигурност".

Дирекция „Обща външна политика и политика за сигурност на ЕС“ организационно включва отдел "ОВППС - тематични досиета и отношения на ЕС с трети страни" и отдел "ОПСО"²³³. В областта на МВС има отговорности и задължения да координира изготвянето на анализи и предлага позиции за външнополитически действия по участието на Република България в ОВППС; съгласува позиции и становища, координира дейности по външнополитически инициативи и предложения съобразно ангажименти и общи позиции, поети в рамките на ОВППС и ОПСО; осъществява координация и съгласуване на позиции с министерства и ведомства по въпроси на ОВППС и ОПСО; координира политиката на Република България в ОПСО, в т.ч. изготвянето на позиции по българското

²³² чл. 29 на УПМВНР

²³³ ИИСДА [Интегрирана информационна система на държавната администрация]. Административен регистър. Министерство на икономиката и индустрията. Available on: https://iisda.government.bg/ras/adm_structures/ministry_organigram/1091 [last viewed: 20 January 2023]

участие в операции и мисии по ОПСО и участието в Многонационални бойни групи на ЕС²³⁴.

Дирекция „Политика за сигурност“ организационно включва отдел „НАТО“, отдел „Контрол на въоръженията и неразпространение“ и отдел „ОССЕ и регионална сигурност“.²³⁵ В областта на международното военно сътрудничество дирекцията има правомощия и отговорности да следи развитието на всички международни конфликтни и спорни въпроси, които са в зоната на националните интереси или се обсъждат в ЕС, НАТО или ОССЕ, и поддържа, координирано с други дирекции, актуализирани политически позиции по тях; ръководи и координира политиката и участието на Република България в НАТО, като изготвя и съгласува национални позиции за заседанията на Северноатлантическия съвет и на подчинените на Съвета работни органи по развитието и осъществяването на политиката за партньорство на НАТО и участието в партньорските формати, по разширяването на НАТО и участието в процеса "План на действие за членство", както и в двустранно и многостранно сътрудничество в областта на евроатлантическата интеграция; координира изработването на национални позиции по участието на Република България в операции на НАТО и в процеса на политическо ръководство на операциите и за консултации с партньорите; следи и координира дейностите, свързани с борбата с тероризма в рамките на НАТО; изготвя становища и позиции по трансатлантическите отношения и развитието на стратегическото партньорство между НАТО и ЕС; участва в подготовката на национални позиции и координира участието на Република България в регионални споразумения, инициативи и процеси на сътрудничество в областта на сигурността и отбраната в Югоизточна Европа (ЮИЕ) и Черноморския регион; участва в подготовката на национални позиции и координира участието и изпълнението на ангажиментите на Република България по Виенския документ за мерките за укрепване на доверието, както и като страна по Договора за установяване на режим "Открито небе", Договора за обикновените въоръжени сили в Европа и участието в консултациите и

²³⁴ чл. 32 на УПМВНР

²³⁵ ИИСДА [Интегрирана информационна система на държавната администрация]. Административен регистър. Министерство на икономиката и индустрията. Available on: https://iisda.government.bg/ras/adm_structures/ministry_organigram/1091 [last viewed: 20 January 2023]

преговорите по модернизиране на режима за контрол на обикновените въоръжени сили в Европа; осигурява подготовката и участието в работни групи на СЕС по въпроси на разоръжаването, неразпространението, контрола на въоръженията и експортния контрол; участва в подготовката на национални позиции и координира участието и изпълнението на ангажиментите на Република България в многостранни споразумения в областта на разоръжаването, неразпространението и контрола на въоръженията, международни режими и инициативи за неразпространение на ОМУ и експортен контрол върху търговията с оръжие и с изделия и технологии с двойна употреба; изготвя анализи, становища и позиции по предложения, консултации и преговори за нови многостранни споразумения, режими и инициативи в областта на разоръжаването, контрола на въоръженията, неразпространението на ОМУ и експортен контрол и възможното участие на Република България в тях.²³⁶

Зад граница функции в областта на международното военно сътрудничество, осъществявано в рамките на НАТО, ЕС, ООН и ОССС имат постоянните представителства на Република България в Брюксел, Ню Йорк и Виена.

В Министерството на икономиката и индустрията

Сред задълженията на министъра на икономиката и индустрията, регламентирани в Устройствения правилник на Министерството на икономиката и индустрията (УПМИИ)²³⁷ са да организира прилагането на режимите за контрол при внос, износ, трансфер, транспортиране, преминаване, превоз, транзит и брокерска дейност с продукти, свързани с отбраната, и при износ, внос, трансфер, транзит и брокерска дейност с изделия и технологии с двойна употреба.

В Министерството на икономиката и индустрията (МИИ) отговорности и задължения в областта на двустранното и многостранно военно сътрудничество и най-вече в областта на военно-икономическото сътрудничество има **дирекция „Международно контролирана търговия и сигурност“**, която е част от специализираната администрация на министерството и организационно включва отделите „НАТО и

²³⁶ чл. 33 на УПМВНР

²³⁷ Приет с ПМС № 20 от 25 февруари 2022 г.

икономически аспекти на сигурността“ и „Международно контролирана търговия“.²³⁸

Сред основните задължения на дирекцията са да: участва в разработването и прилагането на икономическите аспекти на държавната политика за участието на страната ни в НАТО, в структури на ЕС за сигурност и отбрана и в други международни организации и инициативи в областта на сигурността и отбраната; осъществява възложеното по компетентност на Министерството национално представителство в органите на НАТО, осигурява българското участие в редовни пленарни заседания и изпълнение на произтичащите ангажименти, в работни срещи, семинари, обучения и други форуми и инициативи с индустриална насоченост; участва в работни групи и инициативи на ЕС за икономическо и индустриално сътрудничество в областта на сигурността и отбраната и в осъществяване на функциите и задачите на Министерството по прилагане на европейски политики и инициативи за насърчаване развитието на индустрията за сигурност и отбрана; участва в разработването, съгласуването и прилагането на национални процедури, механизми, законодателство и политики за повишаване на националния капацитет за сътрудничество в рамките на НАТО и в европейските структури за сигурност и отбрана, като подготвя анализи, становища, предложения за оптимизиране и др.; организира участието на български дружества в международни тръжни процедури на НАТО – поддържа база данни на потенциалните кандидати, обявява предстоящи процедури, издава декларации за съответствие за номиниране на кандидатите, подкрепя и консултира фирмите във връзка с тяхното участие; осигурява, насърчава и координира участието на българския бизнес, на браншовите и научноизследователските организации в проучвания, проекти, програми, конференции, изложения и други, в дейности и инициативи на НАТО за индустриално сътрудничество; участва в дейността, свързана с двустранното сътрудничество в отбранителната промишленост – представя Министерството и българския бизнес в работата на органи за двустранно сътрудничество в областта на сигурността и отбраната, както и в

²³⁸ ИИСДА [Интегрирана информационна система на държавната администрация]. Административен регистър. Министерство на икономиката и индустрията. Available on: https://iisda.government.bg/ras/adm_structures/ministry_organigram/1091 [last viewed: 20 January 2023]

междуправителствени комисии за икономическо сътрудничество, подпомага фирмите при участието им в международни изложения; осигурява изпълнението на задълженията на Република България в компетенциите на Министерството и координира участието на Министерството по международни договорености, меморандуми за разбирателство, споразумения и други за разоръжаване, неразпространение на ОМУ и контрола на търговията с продукти, свързани с отбраната, и с изделия и технологии с двойна употреба; осъществява обмен на информация и координация с международните организации и органи на други държави в областта на неразпространението на ОМУ и контрола на търговията с продукти, свързани с отбраната.²³⁹

Зад граница функции в осъществяването на военно-икономическото сътрудничество имат службите по търговско-икономическите въпроси (СТИВ), функциониращи под оперативното ръководство на дирекция „Външноикономическо сътрудничество“.

²³⁹ Чл.28 на УПМИИ

ПРИЛОЖЕНИЕ 4

Корелация между притоките на МВС на страните от Западните Балкани и основните области на двустранното им военно сътрудничество с България

	Сърбия	РСМ	Черна гора	БиХ	Албания	Косово
<i>Постигане на пълна интеграция в евро-атлантическите структури, оперативна и техническа съвместимост с ВС на страните членки и изпълнение на съюзническите ангажименти.</i>		+	+		+	
<i>Всестранно приспособяване на отбранителната система на страната към модела „член на ЕС но не и на НАТО“.</i>	+					
<i>Адаптиране към ОВППС и ОПСО и подготовка на сили за участие в бойни групи на ЕС (Сърбия, РСМ, Албания).</i>	+	+	+		+	
<i>Максимално използване на възможностите, които предоставят програмите на НАТО и ЕС за повишаване както на националните им отбранителни възможности, така и на компетенциите и придобиване на нови способности в невоенни области.</i>	+	+	+	+	+	
<i>Подготовка, оборудване и всестранното осигуряване на контингентите, участващи в международни операции на ООН, ЕС и (без Сърбия) на НАТО.</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Придобиване на висше военно образование, специализация и обучение на военнослужещи и военни служители в чужбина.</i>			+	+		+
<i>Създаване, развитие и пълноценно използване на съюзнически и регионални центрове за обучение и подготовка.</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Задълбочаване на ДВС със САЩ, като основен стратегически съюзник</i>					+	+
<i>Легитимиране на Република Косово като независима държава и осигуряване на подкрепа за трансформирането на КСС в КВС.</i>					+	+
<i>Възпрепятстване на трансформирането на КСС в КВС и легитимирането на Република Косово във всички международни формати.</i>	+					

Легенда:

В тази област се провежда ДВС с България

В тази област не се провежда ДВС с България

ПРИЛОЖЕНИЕ 5

Програми и инициативи за военно сътрудничество на НАТО, ЕС и ООН в които участват страните от Западните Балкани и България

	НАТО																			ЕС			ООН
	СЪЮЗНИЧЕСКО			ПАРТНЬОРСКО																			
	1		2	3	4	5	6	7	8	9	10		11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
	1.1	1.2									10.1	10.2											
България	+		+	+	+	+	+				+		+			+	+	+	+	+	+	+	
Албания		+	+	+	+	+					+	+					+		+	+			
Черна гора			+	+	+	+	+				+	+				+	+		+				
РСМ			+	+	+	+	+				+		+			+	+	+	+	+			
Сърбия				+	+	+	+	+		+		+	+		+	+	+	+	+	+	+		+
БиХ					+	+	+		+	+		+	+	+	+	+	+	+	+				+
Косово					+	*																	

Легенда:

1. СоЕ/1.1 Развърнат в страната/1.2 Участник

2. Програма за военна подготовка и учения (МТЕР)

3. Агенция на НАТО за поддръжка и доставки (NSPA)

4. Евроатлантическият координационен център за реагиране при бедствия (EADRCC) *чрез KFOR

5. Евроатлантически съвет за партньорство

6. Програма „Наука за мир и сигурност“ (SPS)

7. Индивидуален план за действие за партньорство (IPAP)

8. Годишна национална програма (ANP)

9. Програма за оценка и становище по Концепцията за оперативни възможности (ОСС Е&F)

10. Доверителни фондове на НАТО (10.1. страна донор/10.2 страна реципиент)

11. Партньорски центрове за тренировка и обучение (РТЕС)

Формат в който страната участва

Формат в който страната не участва

Участва България

12. Концепцията за предоставяне на партньорите на длъжности в структурите на Алианса (PSP)

13. Инициатива за партньорска съвместимост (PII)

14. Програма за изграждане на институционална почтеност (BI)

15. Консорциум на ПзМ (PfPC)

16. Програма за усъвършенстване на военното образование (DEEP)

17. Програма за прилагане на резолюция 1325 на СС на ООН (WPS)

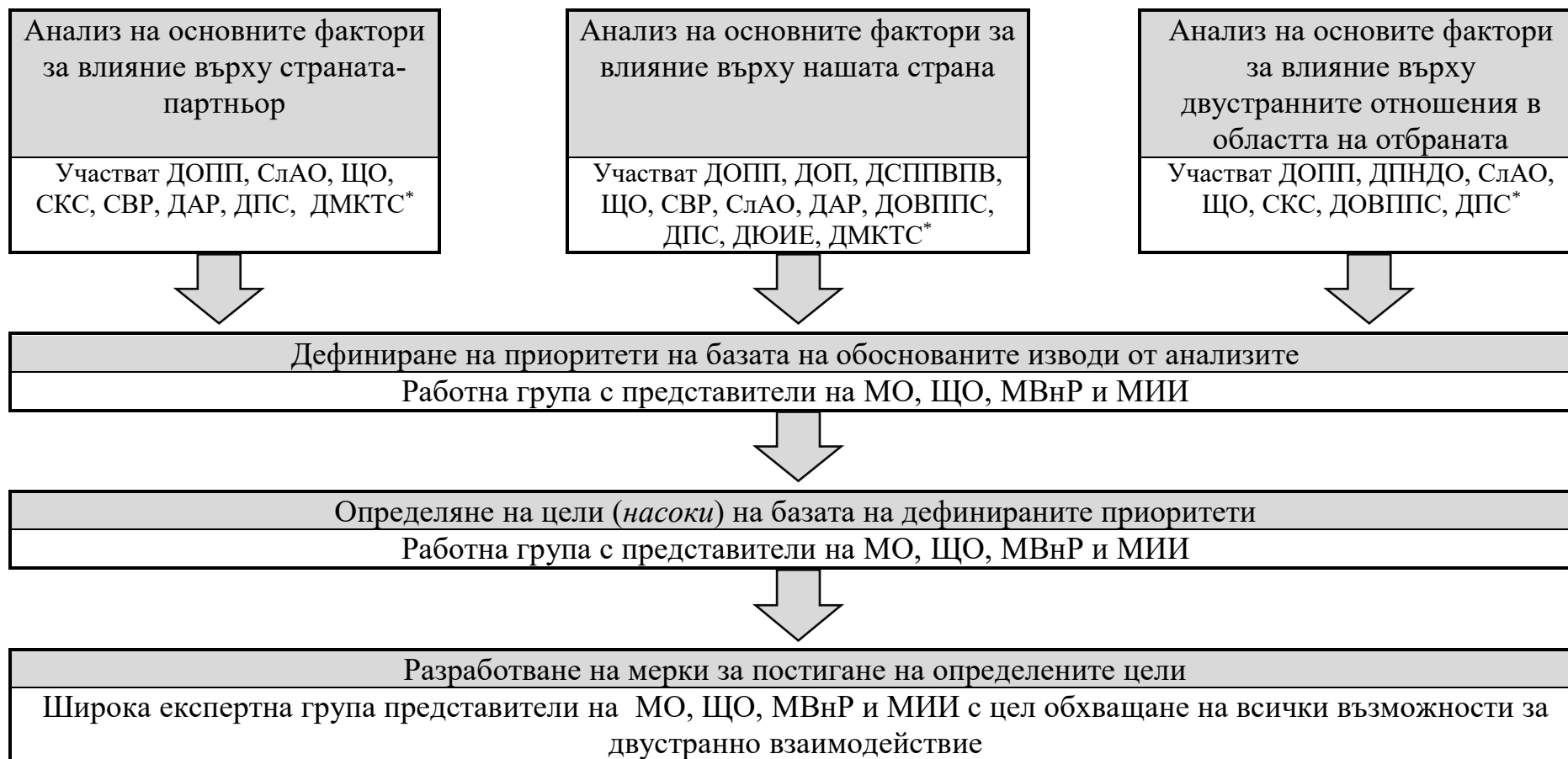
18. Бойни групи на ЕС

19. Европейска отбранителна агенция (EDA)

20. Постоянно структурирано сътрудничество (PESCO)

21. Тренировъчни центрове по мироопазване

**ТЕОРЕТИЧЕН МОДЕЛ
ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ПРИОРИТЕТИТЕ И НАСОКИТЕ ВЪВ ВОЕННОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО С
ДЪРЖАВИТЕ НА ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ**

*На следващата страница се намира списък с използваните в схемата съкращения

Използвани съкращения:

ДАР	Държавна агенция „Разузнаване“
ДМКТС	Дирекция „Международно контролирана търговия и сигурност“/МИИ
ДОВППС	Дирекция „Обща външна политика и политика за сигурност на ЕС“/МВнР
ДОП	Дирекция „Операции и подготовка“/МО
ДОПП	Дирекция „Отбранителна политика и планиране“/МО
ДПНДО	Дирекция „Правно-нормативна дейност в отбраната“/МО
ДПС	Дирекция „Политика за сигурност“/МВнР
ДСППВПВ	Дирекция „Социална политика и политика по военно-патриотично възпитание“/МО
ДЮИЕ	Дирекция „Югоизточна Европа“/МВнР
СВР	Служба „Военно разузнаване“/МО
СКС	Съвместно командване на силите/МО
СлАО	Служба на военния аташе/МО
ЩО	Щаб на отбраната/МО

КАРТА ЗА ЕКСПЕРТНА ОЦЕНКА

НА ТЕМА: „Ефективност на провежданото със страните от Западните Балкани военно сътрудничество“

Настоящата анкетна карта е разработена специално за провеждането на емпирично научно изследване като част от дисертационен труд по докторска програма „Военнополитически проблеми на сигурността“ на тема: „Ефективно използване на военното сътрудничество със страните от Западните Балкани в интерес на външната политика на Република България“.

В картата за експертна оценка са включени 13 (тринадесет) въпроса, чиито отговори изискват притежание на специализирана експертиза в областта на международните отношения и/или международното военно сътрудничество.

Анкетата е анонимна. Събраната информация ще се използва само в обобщен вид и единствено за целите на разработване на дисертационния труд.

Моля, да отговорите на всички въпроси като заградите с кръг отговора, който най-пълно съвпада с Вашето мнение.

София, 2022 г.

1. Притежавате ли професионален опит в областта на международните отношения?

(Моля, посочете само един отговор, който съответства на вашето мнение)

Да	1
Не	2

2. Притежавате ли професионален опит в областта на международните отношения на Западните Балкани?

(Моля, посочете само един отговор, който съответства на вашето мнение)

Да	1
Не	2

3. Притежавате ли професионален опит в областта на международното военно сътрудничество?

(Моля, посочете само един отговор, който съответства на вашето мнение)

Да	1
Не	2

4. Притежавате ли професионален опит в областта на международното военно сътрудничество на Западните Балкани?

(Моля, посочете само един отговор, който съответства на вашето мнение)

Да	1
Не	2

5. Работили ли сте в състава на задгранично представителство на Република България?

(Моля, посочете само един отговор, който съответства на вашето мнение)

Да	1
Не	2

6. Заемали ли сте международна длъжност в НАТО или ЕС?

(Моля, отбележете отговор на всеки ред в съответната колона)

	Да	Не
В НАТО	1	2
В Европейския съюз	1	2

7. Тъй като не съществува единно определение на термина „международно военно сътрудничество“, считате ли за подходяща дефиницията „система от планирано и координирано съвместно използване на инструментите на националната или колективната мощ във военната област на две или повече държави или други субекти на международното право, с цел защита на националните или колективните интереси“?

(Моля, посочете само един отговор, който съответства на вашето мнение)

Напълно подходяща	1
По-скоро подходяща	2
По-скоро не е подходяща	3
Напълно не е подходяща	4
Не мога да отговоря	5

8. Съгласни ли сте с твърдението, че Република България НЕ използва достатъчно ефективно международното военно сътрудничество като подсистема на международните отношения за защита на националните ни интереси?

(Моля, посочете само един отговор, който съответства на вашето мнение)

Напълно съм съгласен	1
По-скоро съм съгласен	2
По-скоро не съм съгласен	3
Напълно не съм съгласен	4
Не мога да отговоря	5

9. Според Вас, в каква степен осъществяваното от Република България военно сътрудничество със страните от Западните Балкани подпомага реализирането на приоритетите на външната ни политика в региона?

(Моля, посочете само един отговор, който съответства на вашето мнение)

Във висока степен	1
По-скоро във висока степен	2
В средна степен	3
По-скоро в ниска степен	4
В ниска степен	5
Не мога да отговоря	6

10. Считате ли, че е необходимо изработване на концептуален документ на национално ниво (например доктрина), в който да бъдат дефинирани целите и задачите, да бъдат регламентирани осигуряването, планирането, провеждането и отчитането на

международното военно сътрудничество, както и разпределението на правата и отговорностите в този процес между отделните институции и формулирани механизми за взаимодействие между тях?

(Моля, посочете само един отговор, който съответства на вашето мнение)

Да	1
По-скоро да	2
По-скоро не	3
Не	4
Не мога да отговоря	5

11. Приоритетите във военното сътрудничество със страните от Западните Балкани следва да бъдат определяни периодично въз основа на анализите на основните факторите, оказващи влияние върху него.

Тези фактори са разделени на три групи – такива които влияят върху страната партньор, такива, които влияят върху нашата страна и такива, каквито влияят върху двустранните отношения в областта на отбраната.

Следващите въпроси са свързани с определянето на това, в каква степен, според Вас, тези фактори са важни за определянето на насоките и приоритетите на военното ни сътрудничество със страните от Западните Балкани?

(Моля, използвайте скалата до всеки от въпросите и заградете с кръг избрания отговор. В полето „Коментар“ можете да предложите други основни фактори за влияние в съответната група, които не са включени в таблиците.)

11.1. Основни фактори за влияние върху страната-партньор:
(5 – във висока степен, 4 – по-скоро във висока степен, 3 – в средна степен, 2 – по-скоро в ниска степен, 1 – в ниска степен)

11.1.1	Външнополитическа ориентация с акцент върху желаното и достигнато ниво на европейска и евроатлантическа интеграция.	1	2	3	4	5
11.1.2	Проекти и програми в областта на сигурността и отбраната в рамките на двата съюза, в които страната участва или има желание на участва.	1	2	3	4	5
11.1.3	Ниво на участие и ангажираност на страната във форматите за регионално сътрудничество в областта на сигурността и отбраната.	1	2	3	4	5
11.1.4	Състояние на структурите, ангажирани във военното сътрудничество, включително наличието на военно дипломатически представители.	1	2	3	4	5
11.1.5	Наличие и значимост на структури, представителства и щабове на НАТО и регионални формати на територията на страната, в които България има или може да има свои представители.	1	2	3	4	5

11.1.6	Провеждани на територията на страната международни операции (ако има такива), българското представителство в тях и значимостта му за изпълнение на целите на операцията и подпомагането на местното население и институции.	1	2	3	4	5
11.1.7	Приоритети на международното военно сътрудничество на страната-партньор, основни области и водещи държави.	1	2	3	4	5
11.1.8	Основни способности за реализиране на международно военно сътрудничество на страната-партньор	1	2	3	4	5
11.1.9	Състояние и възможности на военно-промишления комплекс на страната-партньор с цел определяне на възможностите за осъществяване на военно-икономическо сътрудничество	1	2	3	4	5
Коментар: _____ _____ _____						

11.2. Основни фактори за влияние върху нашата страна:
(5 – във висока степен, 4 – по-скоро във висока степен, 3 – в средна степен, 2 – по-скоро в ниска степен, 1 – в ниска степен)

11.2.1	Външнополитически приоритети на България в отношенията със страната-партньор.	1	2	3	4	5
11.2.2	Наличие и местоживее на компактни групи от лица с българско самосъзнание, бит и култура на територията на страната-партньор и прилагани от България мерки и програми за защита на националната им идентичност и подобряване на стандарта им на живот.	1	2	3	4	5
11.2.3	Наличие на територията на страната –партньор на български военни паметници и места за поклонение и необходимост от поддръжката, реставрацията или изграждането на нови такива	1	2	3	4	5
11.2.4	Проекти и програми, в които страната ни участва в рамките на ОПСО на ЕС и НАТО с акцент върху потенциалните възможности за включването на страната-партньор в тях.	1	2	3	4	5
11.2.5	Наличие на проекти за сформирание или предислокация на наша територия на съюзнически щабове, структури, образователни и изследователски центрове и възможности за привличане на страната-партньор като страна-участник и/или заемане на международни длъжности от военнослужещи от нейните въоръжени сили.	1	2	3	4	5
11.2.6	Участие на България в общи със страната-партньор регионални формати в областта на сигурността и отбраната, ролята на страната ни в тях и наличие и степен на реализация на съвместни проекти и дейности в техните рамки.	1	2	3	4	5

11.2.7	Състояние на националния ни военнопromишлен потенциал с цел идентифициране на възможности за развитие на военно-икономическо сътрудничество със страната-партньор.	1	2	3	4	5
Коментар: _____ _____ _____						

11.3. Основни фактори за влияние върху двустранните отношения в областта на отбраната:

(5 – във висока степен, 4 – по-скоро във висока степен, 3 – в средна степен, 2 – по-скоро в ниска степен, 1 – в ниска степен)

11.3.1	Членство в общи политически и политико-военни съюзи.	1	2	3	4	5
11.3.2	Членство в общи регионални формати в областта на отбраната и сигурността.	1	2	3	4	5
11.3.3	Състояние на двустранната договорно-правната рамка в областта на отбраната и сигурността. Пълнота и актуалност, включително в областта на обмена на класифицирана информация и статута на силите.	1	2	3	4	5
11.3.4	Степен на използване на залегналите в договорно-правната рамка форми и области на сътрудничество.	1	2	3	4	5
11.3.5	Честота на провеждане на двустранни официални посещения на политическото (министър) и военното (началник на отбраната и началници на видовете въоръжени сили) ръководство.	1	2	3	4	5
11.3.6	Честота на провеждане на военнополитически консултации и шабни разговори.	1	2	3	4	5
11.3.7	Наличие и степен на изпълнение на годишна програма за двустранно военно сътрудничество.	1	2	3	4	5
11.3.8	Наличие на военнослужещи на едната страна на международни длъжности в съюзнически и регионални щабове и формирования на територията на другата страна.	1	2	3	4	5
11.3.9	Участие на контингент на въоръжените сили на Република България в международна операция на територията на другата страна.	1	2	3	4	5
11.3.10	Наличие на акредитирани военно-дипломатически представители на реципрочна основа.	1	2	3	4	5
Коментар: _____ _____ _____						

[illegible]

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There is no handwriting or other markings on the paper.

257/279

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	2	1	2	2	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
3	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	2
4	2	1	2	1	2	1	1	1	1	2	2	1	2	1	2	2	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	2
5	2	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
6.1	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2
6.2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
7	5	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	5	3	3	4	3	4	4	3	4	4	4	4	4	3
8	3	3	3	3	4	3	3	4	3	3	5	3	3	3	4	3	4	3	4	4	3	3	3	4	3	3	3
9	1	1	6	2	2	2	2	1	2	2	5	1	1	2	6	2	5	2	2	2	6	3	4	4	2	2	2
10	5	4	3	4	3	3	3	4	3	4	3	4	4	3	3	4	4	4	4	4	4	5	3	3	3	4	4
11.1.1	4	4	4	5	5	4	5	4	4	5	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	4	4	5	5	4	5	4
11.1.2	4	4	4	5	4	4	3	3	5	5	3	3	5	5	4	3	5	4	5	4	3	3	5	5	4	5	5
11.1.3	4	4	4	5	3	5	4	4	4	5	4	3	5	3	4	3	5	4	4	3	4	4	4	4	4	5	5
11.1.4	4	4	4	5	4	4	4	3	4	5	5	4	5	3	3	3	5	4	3	5	4	4	5	5	4	5	4
11.1.5	3	3	3	4	4	4	5	4	3	5	4	3	5	3	4	4	5	5	3	4	3	3	4	4	4	5	4
11.1.6	5	5	5	5	3	2	5	3	4	5	4	4	5	4	5	4	5	5	5	4	3	4	5	4	5	4	2
11.1.7	4	4	4	4	3	4	3	4	4	5	4	3	4	5	4	4	5	4	5	5	3	3	5	5	5	5	5
11.1.8	4	4	5	5	3	4	3	4	4	5	3	3	4	2	4	2	5	5	4	4	4	4	4	5	4	5	4
11.1.9	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5	4	3	5	2	5	2	5	4	4	4	2	3	4	4	3	5	4
11.2.1	4	4	5	5	5	5	5	3	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5
11.2.2	3	3	3	2	5	4	5	3	5	4	4	5	5	3	4	4	5	4	4	5	4	4	4	5	5	5	5
11.2.3	3	3	3	2	4	3	4	4	5	5	5	5	5	3	4	3	5	5	4	5	2	3	4	5	5	5	4
11.2.4	4	4	2	3	4	3	3	3	3	4	4	3	4	3	5	3	5	4	5	4	4	4	5	5	4	4	5

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
11.2.5	4	4	3	3	4	4	3	3	4	5	4	3	5	2	3	3	5	5	5	4	2	3	4	4	4	5	4
11.2.6	4	3	3	3	5	4	4	3	4	5	4	4	4	3	4	4	5	5	5	5	3	3	5	5	4	5	5
11.2.7	5	5	5	5	3	5	4	3	4	5	4	4	5	3	5	5	5	4	4	4	2	4	5	5	3	5	5
11.3.1	4	4	5	5	4	3	5	4	4	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5
11.3.2	4	4	5	5	3	4	5	4	5	5	4	4	5	3	5	4	5	5	5	5	4	4	5	5	4	5	5
11.3.3	5	5	5	5	3	3	5	4	5	5	4	4	5	3	4	4	5	5	5	5	4	4	5	5	4	5	5
11.3.4	5	4	4	4	3	3	4	3	4	5	4	3	5	3	3	3	5	4	3	5	3	4	5	4	4	5	5
11.3.5	5	5	4	4	3	4	4	3	5	5	5	4	4	4	3	2	5	4	5	5	5	4	4	5	5	5	3
11.3.6	5	5	4	4	3	4	3	3	4	5	4	4	3	4	3	4	5	4	4	4	3	4	5	5	4	5	4
11.3.7	4	4	5	5	2	4	4	3	5	5	4	4	4	5	3	3	5	5	5	5	4	4	4	5	5	5	5
11.3.8	4	5	4	4	2	3	4	4	4	5	4	4	5	2	4	4	5	4	5	4	5	3	4	4	4	5	3
11.3.9	4	4	4	4	3	4	5	2	4	5	4	4	5	4	5	4	5	5	5	3	4	3	4	3	4	5	2
11.3.10	4	4	5	5	2	4	5	3	5	5	5	5	5	4	4	3	5	4	4	4	4	4	5	5	5	5	5

**Резултати от SPSS-обработката на анкетата за първоначална
идентификация**

I. Честотно разпределение на отговорите на 27^{-те} експерти по
затворените въпроси от картата за експертна оценка.

Въпрос №1

	<i>Frequency</i>	<i>Percent</i>	<i>Valid Percent</i>	<i>Cumulative Percent</i>
Valid Да	25	92,6	92,6	92,6
Не	2	7,4	7,4	100,0
Total	27	100,0	100,0	

Въпрос №2

	<i>Frequency</i>	<i>Percent</i>	<i>Valid Percent</i>	<i>Cumulative Percent</i>
Valid Да	21	77,8	77,8	77,8
Не	6	22,2	22,2	100,0
Total	27	100,0	100,0	

Въпрос №3

	<i>Frequency</i>	<i>Percent</i>	<i>Valid Percent</i>	<i>Cumulative Percent</i>
Valid Да	19	70,4	70,4	70,4
Не	8	29,6	29,6	100,0
Total	27	100,0	100,0	

Въпрос №4

	<i>Frequency</i>	<i>Percent</i>	<i>Valid Percent</i>	<i>Cumulative Percent</i>
Valid Да	16	59,3	59,3	59,3
Не	11	40,7	40,7	100,0
Total	27	100,0	100,0	

Въпрос №5

	<i>Frequency</i>	<i>Percent</i>	<i>Valid Percent</i>	<i>Cumulative Percent</i>
Valid Да	24	88,9	88,9	88,9
Не	3	11,1	11,1	100,0
Total	27	100,0	100,0	

Въпрос №6А

		<i>Frequency</i>	<i>Percent</i>	<i>Valid Percent</i>	<i>Cumulative Percent</i>
Valid	Да	5	18,5	18,5	18,5
	Не	22	81,5	81,5	100,0
	Total	27	100,0	100,0	

Въпрос №6Б

		<i>Frequency</i>	<i>Percent</i>	<i>Valid Percent</i>	<i>Cumulative Percent</i>
Valid	Не	27	100,0	100,0	100,0

Въпрос №7

		<i>Frequency</i>	<i>Percent</i>	<i>Valid Percent</i>	<i>Cumulative Percent</i>
Valid	По-скоро подходяща	16	59,3	59,3	59,3
	Напълно подходяща	9	33,3	33,3	92,6
	Не мога да отговоря	2	7,4	7,4	100,0
	Total	27	100,0	100,0	

Въпрос №8

		<i>Frequency</i>	<i>Percent</i>	<i>Valid Percent</i>	<i>Cumulative Percent</i>
Valid	По-скоро съм съгласен	19	70,4	70,4	70,4
	Напълно съм съгласен	7	25,9	25,9	96,3
	Не мога да отговоря	1	3,7	3,7	100,0
	Total	27	100,0	100,0	

Въпрос №9

		<i>Frequency</i>	<i>Percent</i>	<i>Valid Percent</i>	<i>Cumulative Percent</i>
Valid	В ниска степен	5	18,5	18,5	18,5
	По-скоро в ниска степен	14	51,9	51,9	70,4
	В средна степен	1	3,7	3,7	74,1
	По-скоро във висока степен	2	7,4	7,4	81,5
	Във висока степен	2	7,4	7,4	88,9
	Не мога да отговоря	3	11,1	11,1	100,0
	Total	27	100,0	100,0	

Въпрос №10

		<i>Frequency</i>	<i>Percent</i>	<i>Valid Percent</i>	<i>Cumulative Percent</i>
Valid	По-скоро да	11	40,7	40,7	40,7
	Да	14	51,9	51,9	92,6
	Не мога да отговоря	2	7,4	7,4	100,0
	Total	27	100,0	100,0	

Въпрос № 11

11.1

Descriptive Statistics

	<i>N</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maximum</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>
v11_1_1	27	4	5	4,52	,509
v11_1_2	27	3	5	4,15	,818
v11_1_3	27	3	5	4,07	,675
v11_1_4	27	3	5	4,15	,718
v11_1_5	27	3	5	3,89	,751
v11_1_6	27	2	5	4,22	,934
v11_1_7	27	3	5	4,19	,736
v11_1_8	27	2	5	3,96	,854
v11_1_9	27	2	5	3,85	,864
Valid N (listwise)	27				

11.2

Descriptive Statistics

	<i>N</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maximum</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>
v11_2_1	27	3	5	4,70	,542
v11_2_2	27	2	5	4,15	,864
v11_2_3	27	2	5	4,00	1,000
v11_2_4	27	2	5	3,85	,818
v11_2_5	27	2	5	3,78	,892
v11_2_6	27	3	5	4,11	,801
v11_2_7	27	2	5	4,30	,869
Valid N (listwise)	27				

11.3

Descriptive Statistics

	<i>N</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maximum</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>
v11_3_1	27	3	5	4,59	,572
v11_3_2	27	3	5	4,48	,643
v11_3_3	27	3	5	4,48	,700
v11_3_4	27	3	5	3,96	,808
v11_3_5	27	2	5	4,22	,847
v11_3_6	27	3	5	4,04	,706
v11_3_7	27	2	5	4,30	,823
v11_3_8	27	2	5	4,00	,832
v11_3_9	27	2	5	4,00	,877
v11_3_10	27	2	5	4,37	,792
Valid N (listwise)	27				

II. Съгласуваност на мненията на 27^{-те} експерти.

Въпрос № 11

11.1

Reliability Statistics

<i>Cronbach's Alpha</i>	<i>N of Items</i>
,826	9

Item-Total Statistics

	<i>Scale Mean if Item Deleted</i>	<i>Scale Variance if Item Deleted</i>	<i>Corrected Item-Total Correlation</i>	<i>Cronbach's Alpha if Item Deleted</i>
v11_1_1	32,48	18,028	,432	,820
v11_1_2	32,85	15,439	,629	,796
v11_1_3	32,93	16,456	,592	,803
v11_1_4	32,85	16,285	,579	,803
v11_1_5	33,11	16,410	,523	,809
v11_1_6	32,78	17,103	,282	,843
v11_1_7	32,81	16,772	,471	,815
v11_1_8	33,04	15,191	,636	,795
v11_1_9	33,15	14,746	,702	,786

11.2

Reliability Statistics

<i>Cronbach's Alpha</i>	<i>N of Items</i>
,817	7

Item-Total Statistics

	<i>Scale Mean if Item Deleted</i>	<i>Scale Variance if Item Deleted</i>	<i>Corrected Item- Total Correlation</i>	<i>Cronbach's Alpha if Item Deleted</i>
v11_2_1	24,19	14,541	,363	,820
v11_2_2	24,74	12,123	,576	,789
v11_2_3	24,89	10,949	,663	,773
v11_2_4	25,04	12,729	,503	,801
v11_2_5	25,11	11,179	,731	,759
v11_2_6	24,78	11,103	,860	,740
v11_2_7	24,59	13,943	,252	,843

11.3

Reliability Statistics

<i>Cronbach's Alpha</i>	<i>N of Items</i>
,882	10

Item-Total Statistics

	<i>Scale Mean if Item Deleted</i>	<i>Scale Variance if Item Deleted</i>	<i>Corrected Item- Total Correlation</i>	<i>Cronbach's Alpha if Item Deleted</i>
v11_3_1	37,85	24,823	,585	,874
v11_3_2	37,96	23,652	,707	,866
v11_3_3	37,96	22,729	,789	,859
v11_3_4	38,48	22,875	,642	,869
v11_3_5	38,22	23,026	,583	,873
v11_3_6	38,41	24,558	,490	,879
v11_3_7	38,15	22,516	,677	,866
v11_3_8	38,44	22,872	,619	,871
v11_3_9	38,44	24,410	,382	,890
v11_3_10	38,07	22,302	,743	,861

ОТГОВОРИ НА ОТВОРЕНИТЕ ВЪПРОСИ ОТ АНКЕТНИТЕ КАРТИ

Анкетиран № 6

Въпрос №13: Съвместни договори и изпълнение на поръчки през ВПК.

Анкетиран № 8

Въпрос №13: Участието на български военен контингент в мисии на ЕС и НАТО в страните от Западните Балкани създава добри предпоставки за развитие на политическото и икономическото сътрудничество на двустранна основа, което обаче не се използва пълноценно.

Анкетиран № 9

Въпрос №12: Спазване в пълен обем на подписани договори, меморандуми и споразумения и адаптиране на военното сътрудничество спрямо съвременните рискове и заплахи. Споделяне на опит и разширяване на взаимодействието, в това число военно и военнотехническо сътрудничество.

Въпрос №13: Стремех към укрепване и разширяване, в това число в рамките на колективна система за сигурност.

Анкетиран № 10

Въпрос №12: Споделям напълно желанието за подобряване на нормативната уредба в областта на военното сътрудничество – като всяка една двустранна инициатива между България и друга страна следва да бъде в следствие на подписан меморандум за сътрудничество или меморандум за намерения.

Анкетиран № 13

Въпрос №13: Увеличение на броя на военнослужещите от въоръжените сили на страните от Западните Балкани, обучаващи се във военни учебни заведения в България.

Анкетиран № 19

Въпрос №13: Развитието на връзките между балканските страни и техните граждани несъмнено работи в посока повишаване на сигурността и стабилността на региона. За да покаже желание и стремеж да участва активно и има възможност да влияе на регионалните процеси България е

необходимо да бъде активен политически и военен партньор на страните от региона, като се стреми да споделя своя опит и достижения. Сравнително малката финансова тежест на инвестирането в развитието на двустранното военно сътрудничество със страните от Западните Балкани има потенциал за натрупването на значителни политически дивиденди за страната ни в регионален и международен план. Това се прилага на този етап асиметрично спрямо различните страни от региона, давайки основен приоритет на отношенията с РСМ. Поставянето на другите държави от Западните Балкани на заден план не подпомага изграждането от България на имидж на надежден партньор и страна, имаща значителна роля (*политическа и военна*) в този регион.

Анкетирани № 22

Въпрос №12: Не съм запознат с пълния обем на нормативната база в областта на международното военно сътрудничество, поради което се въздържам от даване на предложения.

Въпрос №13: Сътрудничеството в областта на сигурността и отбраната, като елемент на военната дипломация и външната политика на страната като цяло, е логично да следва същия курс. Държавите от Западните Балкани са на различен етап от тяхната европейска интеграция и членство във военнополитически съюзи. Счита за целесъобразно обединяване на усилията в политическата и военна област към присъединяване на страните от ЗБ към общата външна политика и политика за сигурност (ОВППС) на ЕС.

Анкетирани № 27

Въпрос №12: Необходимо е ясно дефиниране на националните интереси и приоритети.

Въпрос №13: Развитие на регионалните форми и формати за сътрудничество в интерес на:

- укрепване на мира и сигурността;
- развитие на отбранителните способности;
- развитие на способности за ранно предупреждение.

Библиография

Литература

На български език

1. БЕКЯРОВА, НАТАЛИЯ., 2017. Предизвикателства пред отбранителното сътрудничество между страните от Югоизточна Европа. В: *Сборник доклади от годишната научна конференция на факултет „Национална сигурност и отбрана“, 18 – 19 май 2017 г., Първа част.* София: ВА „Г.С.Раковски“
2. МО РБ [Министерство на отбраната на Република България]. 2020. *Доклад за състоянието на отбраната и Въоръжените сили на Република България за 2019 г.* Одобрен с Решение на Министерския съвет № 258 от 16 април 2020.
3. МО РБ [Министерство на отбраната на Република България]. 2021. *Доклад за състоянието на отбраната и Въоръжените сили на Република България за 2020 г.* Одобрен с Решение на Министерския съвет № 295 от 2 април 2021.
4. МО РБ [Министерство на отбраната на Република България]. 2022. *Доклад за състоянието на отбраната и Въоръжените сили на Република България за 2021 г.* Одобрен с Решение на Министерския съвет № 387 от 10 юни 2022.
5. СТЕФАНОВ, ГЕОРГИ, ВИДИН, БЛАГОЙ, ЗАХАРИЕВА, ЮЛИЯ, ПАНТЕВ, ПЛАМЕН., 2001. *Международни отношения, международно право, дипломация - кратка енциклопедия.* София: Сиела. ISBN 9789546494207

На английски език

6. BERRIDGE, G.R., JAMES ALAN., 2003. *A dictionary of Diplomacy.* 2nd ed. Houndmills: Palgrave. ISBN 1-4039-15350
7. CARTWRIGHT, MARK., 2016a. Ancient History Encyclopedia. Peloponnesian League. Available on: https://www.ancient.eu/Peloponnesian_League/ [last viewed 20 January 2023].
8. CARTWRIGHT, MARK., 2016b. Ancient History Encyclopedia. Delian League. Available on: https://www.ancient.eu/Delian_League/ [last viewed 20 January 2023]
9. CARTWRIGHT, MARK., 2016c. Ancient History Encyclopedia. Achaean League. Available on: https://www.ancient.eu/Achaean_League/ [last viewed 20 January 2023]
10. CEU [Council of the European Union]. 2022. A Strategic Compass for Security and Defence - For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. Available on: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf> [last viewed: 20 January 2023]
11. CJCS [CHAIRMAN OF THE JOINT CHIEFS OF STAFF]. 2017. *Joint Publication 3-20 Security Cooperation.* ISBN 978-1548218874.
12. CJCS [CHAIRMAN OF THE JOINT CHIEFS OF STAFF]. 2021. *DOD Dictionary of Military and Associated Terms*, p. 191. Washington DC: The Joint Staff.
13. EUROPEAN PARLIAMENT. 2019. Implementation of the common security and defence policy - annual report 2018. 2019/2135(INI). Available on:

<https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/printficheglobal.pdf?id=707117&l=en> [last viewed: 20 January 2023]

14. GIBLER, DOUGLAS., 2009. *International Military Alliances, 1648-2008*. Washington: CQ Press. ISBN: 9781568028248

15. KEOHANE, ROBERT., 1984. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 978-0691122489.

16. LOPANDIĆ, DUŠKO, KRONJA, JASMINKA., 2011. *Regional initiatives and multilateral cooperation in the Balkans*. Beograd: Draslar partner. ISBN 978-86-82391-70-8

17. MOD ALB [MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF ALBANIA]. 2017. *Directive of Defense for 2017*. Available on: <https://www.mod.gov.al/eng/images/PDF/directiveng2017.pdf> [last viewed: 20 January 2023].

18. MOD ALB [MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF ALBANIA]. 2019. *Directive of Defense for 2019*. Available on: <https://www.mod.gov.al/eng/images/PDF/2019/Defence-Directive-2019.pdf> [last viewed: 20 January 2023].

19. MOD ALB [MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF ALBANIA]. 2020. *Directive of Defense for 2020*. Available on: <https://www.mod.gov.al/eng/images/PDF/2020/Defence-Directive-2020.PDF> [last viewed: 20 January 2023].

20. MOD ALB [MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF ALBANIA]. 2021. *Directive of Defense for 2021*. Available on: <https://www.mod.gov.al/eng/security-policies/strategies-of-mod/1281-defence-directive-for-2021> [last viewed: 20 January 2023].

21. MOD ALB [MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF ALBANIA]. 2022. *Directive of Defense for 2022*. Available on: <https://www.mod.gov.al/eng/security-policies/strategies-of-mod/1406-defence-directive-2022> [last viewed: 20 January 2023]

22. MOD UK [UNITED KINGDOM MINISTRY OF DEFENCE]. 2014. *Joint Doctrine Publication 0-01 UK Defence Doctrine (Fifth edition)*. London: Ministry of Defence

23. MOD UK [UNITED KINGDOM MINISTRY OF DEFENCE]. 2017. *UK International Defence Engagement*. London: Ministry of Defence.

24. NATO. 2010a. *Towards the new Strategic Concept. A selection of background documents*. NATO Public Diplomacy Division.

25. NATO. 2010b. *Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20 November*. NATO Public Diplomacy Division.

26. NATO. 2020. *Science for Peace and Security Programme 2020 Annual Report*. Emerging Security Challenges Division. Available on: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/10/pdf/211004_NATO_SPS_Annual_Report2020.pdf [last viewed 20 January 2023].

27. NATO. 2022. *Strategic Concept 2022, Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid 29-30 Jun*. NATO Public Diplomacy Division.

28. SARTI, ROLAND., 2009. *Italy: A Reference Guide from the Renaissance to the Present*. New York: Infobase Publishing. ISBN 9780816074747.

29. TIAN, NAN, KUIMOVA, ALEXANDRA, LOPES DA SILVA, DIEGO, WEZEMAN, PIETER, WEZEMAN, SIEMON., 2020. Trends in World Military Expenditure, 2019. Available on: https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-04/fs_2020_04_milex_0_0.pdf [last viewed: 20 January 2023].

30. TIAN, NAN, MARKSTEINER, ALEXANDRA, LOPES DA SILVA, DIEGO, BÉRAUD-SUDREAU, LUCIE, LIANG, XIAO., 2022. Trends in World Military Expenditure, 2021. Available on: <https://www.sipri.org/publications/2022/sipri-fact-sheets/trends-world-military-expenditure-2021> [last viewed: 20 January 2023].

31. TIAN, NAN, MARKSTEINER, ALEXANDRA, LOPES DA SILVA, DIEGO., 2021. Trends in World Military Expenditure, 2020. Available on: <https://reliefweb.int/report/world/sipri-fact-sheet-april-2021-trends-world-military-expenditure-2020> [last viewed: 20 January 2023].

32. WIKTOR, CHRISTIAN., 1998. *Multilateral Treaty Calendar: Repertoire des Trait Es Multilat Eraux, 1648-1995*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers. ISBN 90-411-0584-0.

33. ZANDEE, DICK, DRENT, MARGRIET, HENDRIKS, ROB., 2016. *Defence cooperation models. Lessons learned and usability* Available on: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Report_Defence_cooperation_models.pdf [last viewed: 20 January 2023]

На руски език

34. БОЛЬШАЯ РОССИЙСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ. 2011. Том 19, с. 539. Москва: Большая российская энциклопедия. ISBN: 978-5-85270-353-8

35. БРОКГАУЗ, Ф, ЕФРОН, А., 1903. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона т. XXXIX*. Санкт Петербург: Семеновская Типолитография.

36. СТРЕКОЗОВ, В, КУДАШКИН А., 2004. *Военное право. Учебник*. Москва: За права военнослужащих. ISBN 5-93297-046-4

На сръбски език

37. MOD BH [BOSNIA AND HERCEGOVINA MINISTRY OF DEFENCE]. 2019. *Izveštaj o radu Ministarstva odbrane Bosne i Hercegovine za 2018. godinu* [Serbian]. Available on: <https://www.parlament.ba/act/DownloadDocument?actDocumentId=8bb7da67-bd8f-4b77-a0c4-b2ba17feeb9c&langTag=sr> [last viewed 20 January 2023].

38. MOD BH [BOSNIA AND HERCEGOVINA MINISTRY OF DEFENCE]. 2021. *Izveštaj o radu Ministarstva odbrane Bosne i Hercegovine za 2020. godinu* [Serbian]. Available on: <https://www.parlament.ba/act/ActDetails?actId=1411> [last viewed 20 January 2023].

39. MOD BH [BOSNIA AND HERCEGOVINA MINISTRY OF DEFENCE]. 2022. *Izveštaj o radu Ministarstva odbrane Bosne i Hercegovine za 2021. godinu* [Serbian]. Available on: <https://www.parlament.ba/act/ActDetails?actId=1564> [last viewed 20 January 2023].

40. PAVLOVIĆ, ĐORĐE., 2016. Odbrambena saradnja Srbije i Turske kao pokazatelj sprovođenja Davutogluove “Strategijske dubine. *Vojno delo*, vol. 68, бр. 3. Beograd: Ministarstvo odbrane Republike Srbije.

41. ЗЕЧЕВИЋ, М., 1990. Војна дипломатија. Белград: Војноиздавачки и новински центар. UDK 328.8:355 497.1

На черногорски език

42. MOD MNG [MONTENEGRO MINISTRY OF DEFENCE]. 2019. *Izveštaj o stanju u Vojsci Crne Gore za 2018. godinu* [Montenegrin]. Available on: <https://www.gov.me/dokumenta/c372196b-c40f-408c-87b5-377ba83d1349> [last viewed 20 January 2023]

43. MOD MNG [MONTENEGRO MINISTRY OF DEFENCE]. 2019. *Izveštaj o stanju u Vojsci Crne Gore za 2017. godinu* [Montenegrin]. Available on: <https://www.gov.me/en/documents/1d26ffd9-8b80-4b38-a5f7-985022b99a61> [last viewed 20 January 2023]

44. MOD MNG [MONTENEGRO MINISTRY OF DEFENCE]. 2020. *Godisnji izveštaj o radu i stanju u upravnim oblastima u Ministarstvu odbrane za 2019. godinu* [Montenegrin]. Available on: <https://www.gov.me/dokumenta/fd2b2ea9-3b2a-40ff-91cd-fd1367d72d7a> [last viewed 20 January 2023]

45. MOD MNG [MONTENEGRO MINISTRY OF DEFENCE]. 2021. *Izveštaj o radu i stanju u upravnim oblastima iz nadležnosti Ministarstva odbrane za 2020. godinu* [Montenegrin]. Available on: <https://wapi.gov.me/download/38605ab5-ca4c-42d6-95b0-85f30fd5dd97?version=1.0> [last viewed 20 January 2023]

46. MOD MNG [MONTENEGRO MINISTRY OF DEFENCE]. 2022. *Izveštaj o radu i stanju u upravnim oblastima iz nadležnosti Ministarstva odbrane za 2021. godinu* [Montenegrin]. Available on: <https://www.gov.me/dokumenta/f1248c30-4dc1-4c54-8ab8-bb88af0baece> [last viewed 20 January 2023]

Нормативни актове. Стратегически документи. Международни договори.

На български език

47. Актуализираната стратегия за национална сигурност на Република България. *Приета с Решение на Народното събрание на Република България от 14 март 2018 г., обн. ДВ, бр. 26 от 23 март 2018.*

48. Бяла книга за отбраната и въоръжените сили на Република България. *Приета с Решение на НС от 28 октомври 2010 г., обн. ДВ, бр. 88 от 9 ноември 2010.*

49. Декларация от София. *Приета на 17 май 2018 г. по време на срещата на върха ЕС-Западни Балкани в рамките на българското председателство на СЕС.*

50. Доктрина на Въоръжените сили. НП-01, издание А. 2017.

51. Държавност, развитие, справедливост – икономически и социални приоритети на правителството. *Приета с Решение на Министерския съвет № 456 от 1 август 2013.*

52. Закон за отбраната и въоръжените сили на Република България. *Обн. ДВ, бр.35 от 12 май 2009 г., последно изм. и доп., ДВ, бр. 25 от 26 март 2021.*

53. Меморандум за сътрудничество в областта на европейската интеграция и подобряване на връзките с НАТО между правителството на Република България и съвета на министрите на Босна и Херцеговина. *Обн. ДВ, бр.40 от 17 Май 2019.*

54. Национална отбранителна стратегия. *Приета с Решение на Министерския Съвет № 283 от 18 април 2016.*

55. Правилник за дейността на военнослужещите в Службата на военния аташе към задграничните представителства на Република България. *Издаден от министъра на отбраната, обн., ДВ, бр. 32 от 21 април 2017 г. последно изменен ДВ, бр.81 от 28 септември 2021*

56. Програма за управление на правителството на Република България за периода 2017-2021 г. *Приета с Решение № 447 на Министерския съвет от 09.08.2017.*

57. Програма на правителството за стабилно развитие на Република България за периода 2014-2018 г. *Приета с Решение № 42 на Министерския съвет от 26.01.2015.*

58. Програма на правителството на европейската интеграция, икономическия растеж и социалната отговорност. *Приета с Решение № 916 на Министерския съвет от 30 ноември 2005.*

59. Програма на правителството на европейското развитие на България. *Приета с Решение на Министерския съвет № 868 от 5 ноември 2009.*

60. Рамкова позиция относно разширяване на ЕС и процеса на стабилизиране и асоцииране: Република Северна Македония и Република Албания. *Приетата на заседание на заседание на Министерския съвет от 09.10.2019.*

61. Споразумение за сътрудничество в областта на отбраната между Министерството на отбраната на Република България и Министерството на отбраната на Черна гора. *Обн. ДВ, бр. 45 от 16 юни 2009.*

62. Споразумение за сътрудничество в областта на отбраната между правителството на Република България и правителството на Република Сърбия. *Обн. ДВ бр. 57 от 24 юли 2009.*

63. Споразумение между Министерството на отбраната на Република България, Министерството на отбраната на Република Албания и Министерството на отбраната на Република Македония за сътрудничество в областите на военното обучение, техника и наука. *Обн. ДВ бр. 57 от 12 юли 2005.*

64. Споразумение между правителството на Република България и правителството на Република Македония относно безвъзмездно предоставяне на военна техника и бойни припаси. *Обн. ДВ бр. 56 от 22 юни 1999.*

65. Стратегически преглед на отбраната. Политическа рамка. *Приет с Решение на Народното събрание на Република България от 25 март 2004 г., обн., ДВ, бр. 27 от 1 април 2004.*

66. Управленска програма на правителството на република България. *Представена от премиера пред Народното събрание на Република България на 25 октомври 2001.*

67. Устройствен правилник на Министерството на външните работи. *Приет с ПМС № 202 от 11 септември 2013 г., обн., ДВ бр. 80 от 13 септември 2013 г., последно изм., ДВ бр. 36 от 13.05.2022.*

68. Устройствен правилник на министерството на отбраната. *Приет с Постановление на МС № 5 от 21 януари 2014 г., последно изм. и доп., ДВ бр. 16 от 25 февруари 2022.*

69. Устройствения правилник на Министерството на икономиката и индустрията. *Приет с ПМС № 20 от 25 февруари 2022.*

На английски език

70. Final Agreement for the Settlement of the Differences as Described in the United Nations Security Council Resolution 817 (1993) and 845 (1993), the Termination of the Interim Accord of the 1995, and the Establishment of a Strategic Partnership Between the Parties. 2018.

На руски език

71. Договор о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года с изменениями, внесенными Протоколом о внесении изменений, подписанным 10 декабря 2010 года [Russian]. 2010.

На сръбски език

Pravilnik (VRK) Br. 23/2020 о Odbrambenim Atašeima [Serbian]. 2020.

72. Правилник о изасланствима одбране Републике Србије [Serbian]. 2018.

На черногорски език

73. Pravilnik о unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva odbrane [Montenegrin]. 2021.

74. Pravilnik о unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta Ministarstva vanjskih poslova [Montenegrin]. 2021.

На конституционния език на Република Северна Македонија

75. Стратегија за одбрана на Република Македонија [RSM]. 2010 “, обн. ДВ на РМ, бр. 30/01.03.2010 г.;

Интернет ресурси

76. ИИСДА [Интегрирана информационна система на държавната администрация]. Административен регистър. Министерство на отбраната. Available on: https://iisda.government.bg/ras/adm_structures/organigram/89?unitId=104464 [last viewed: 20 January 2023]

77. ИИСДА [Интегрирана информационна система на държавната администрация]. Административен регистър. Министерство на външните работи. Available on: https://iisda.government.bg/ras/adm_structures/ministry_organigram/90 [last viewed: 20 January 2023]

78. ИИСДА [Интегрирана информационна система на държавната администрация]. Административен регистър. Министерство на икономиката и индустрията. Available on: https://iisda.government.bg/ras/adm_structures/ministry_organigram/1091 [last viewed: 20 January 2023]

79. СКС [Съвместно командване на силите]. Операции. Участие на въоръжените сили на България в операцията на стабилизиращите сили на НАТО в Косово. Available on: https://jfc.armf.bg/operations_one.php?OperationID=1 [last viewed: 20 January 2023]

80. СКС [Съвместно командване на силите]. Операции. Участие на въоръжените сили на България в операциите на НАТО и ЕС в Босна и Херцеговина. Available on: https://jfc.armf.bg/operations_one.php?OperationID=2 [last viewed: 20 January 2023]

81. CEDC [Central European Defence Cooperation] About Us. Available on: <https://cedc.info/about-us/> [last viewed: 20 January 2023]

82. CEU [Council of the European Union]. EU cooperation on security and defence. Available on: <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/defence-security/> [last viewed 20 January 2023]

83. EDA [European Defence Agency]. EDF [European Defence Fund] Available on: [https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-\(edf\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-(edf)) [last viewed: 20 January 2023]

84. EDA [European Defence Agency]. Partners. Available on: [https:// Partners eda.europa.eu/who-we-are/partners](https://Partners.eda.europa.eu/who-we-are/partners) [last viewed: 20 January 2023]

85. EDA [European Defence Agency]. Priority Setting. Available on: <https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/priority-setting> [last viewed: 20 January 2023]

86. EU. European External Action Service. EU Battlegroups. Available on: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/33557/eu-battlegroups_en [last viewed 20 January 2023]

87. EU. PESCO [Permanent Structured Cooperation]. Available on: <https://pesco.europa.eu/> [last viewed 20 January 2023]

88. EUISS [European Union Institute for Security Studies]. Available on: <https://www.iss.europa.eu/> [last viewed: 20 January 2023]

89. ISKRA. СПУТЊИК САЗНАЈЕ: Србија у три корака јача савез са ОДКС – до краја године [Serbian]. Available on: <http://iskra.co/srbija/sputnjik-saznaje-srbija-u-tri-koraka-jaca-savez-sa-odkb-do-kraja-godine/> [date of publication: 6 Jun 2018] [last viewed: 20 January 2023]

90. KIEL INSTITUTE FOR THE WORLD ECONOMY. Ukraine Support Tracker. Available on: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/?cookieLevel=not-set> [last viewed 20 January 2023].

91. MFA BH [Ministry of Foreign Affairs of Bosnia and Herzegovina]. BiH and NATO. Available on:

https://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/sjevernoatlantski_savez_nato/bih_i_nato/default.aspx?id=112 [last viewed: 20 January 2023]

92. MFA S [Ministry of Foreign Affairs of Republic of Serbia]. Mission of the Republic of Serbia to the NATO. Available on: <http://www.nato-brussels.mfa.gov.rs/index.php> [last viewed: 20 January 2023]

93. MFA S [Ministry of Foreign Affairs of Republic of Serbia]. Security Policy Sector. Available on: <https://www.mfa.gov.rs/en/ministry/organisational-structure/security-policy-sector> [last viewed: 20 January 2023]

94. MIA [Military Intelligence Agency of Republic of Serbia]. Defence Attaché Offices. Available on: <http://www.voa.mod.gov.rs/en/organization/defense-attache-offices-1#.ZEPBkknP3IU> [last viewed: 20 January 2023]

95. MOD BH [Ministry of Defense of Bosnia and Herzegovina]. Ministry Address Book. Available on: http://www.mod.gov.ba/o_nama/adresar/?id=21735 [last viewed: 20 January 2023]

96. NATO. ACT [Allied Command Transformation]. Partnership Training and Education Centres. Available on: <https://www.act.nato.int/ptecs> [last viewed: 20 January 2023]

97. NATO. Allied Command Transformation. Centres of Excellence. Available on: <https://www.act.nato.int/centres-of-excellence> [last viewed 20 January 2023]

98. NATO. Contact Point Embassies in partner countries. Available on: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49190.htm [last viewed: 20 January 2023]

99. NATO. EAPC [Euro - Atlantic Partnership Council]. Available on: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49276.htm [last viewed: 20 January 2023]

100. NATO. Istanbul Cooperation Initiative. Available on: https://www.nato.int/cps/ar/natohq/topics_52956.htm? [last viewed: 20 January 2023]

101. NATO. Mediterranean Dialogue. Available on: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm, [last viewed: 20 January 2023]

102. NATO. MLO [Military Liaison Office] Belgrade. Available on: <https://jfcnaples.nato.int/mlo> [last viewed: 20 January 2023]

103. NATO. Partnership Tools. Available on: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_80925.htm [last viewed: 20 January 2023]

104. NATO. Relations with partners across the globe. Available on: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49188.htm [last viewed: 20 January 2023]

105. NATO. SPS [Science for Peace and Security]. Available on: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/78209.htm> [last viewed: 20 January 2023]

106. NATO. Trust Funds: supporting demilitarization and defence transformation projects. Available on: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50082.htm, [last viewed: 20 January 2023]

107. NORDEFECO [Nordic Defence Cooperation]. About NORDEFECO. Available on: <https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco> [last viewed: 20 January 2023]

108.ODKB [Организация Договора о коллективной безопасности] Институт Партнерства и Наблюдательства [Russian]. Available on: https://odkb-csto.org/institute/index.php?sphrase_id=64410 [last viewed: 20 January 2023]

109.ODKB [Организация Договора о коллективной безопасности] От Договора к Организации [Russian]. Available on: <https://odkb-csto.org/25years/> [last viewed: 20 January 2023]

110.POLITIKA. Србији одобрено учешће на маневрима ОДКС-а [Serbian]. Available on: <http://www.politika.rs/scc/clanak/449327/Srbiji-odobreno-ucesce-na-manevrima-ODKB-a> [date of publication: 5 March 2020] [last viewed: 20 January 2023]

111.SATCEN [European Union Satellite Centre]. Available on: <https://www.satcen.europa.eu/> [last viewed: 20 January 2023]

112.SCO [Shanghai Cooperation Organization]. General information. Available on: <http://eng.sectsco.org/cooperation/20170110/192193.html> [last viewed: 20 January 2023]

113.TASS [Informatsionnoye agentstvo Rossii]. Активная фаза учений ШООС "Мирная миссия" стартовала в Оренбургской области [Russian]. Available on: <https://tass.ru/armiya-i-opk/5477803>, [date of publication: 23 September 2021] [last viewed: 20 January 2023]

114.TASS [Informatsionnoye agentstvo Rossii]. Антитеррористические учения стран ШООС "Мирная миссия - 2018" начнутся под Челябинском [Russian]. Available on: <https://tass.ru/armiya-i-opk/5477803>, [date of publication: 22 August 2018] [last viewed: 20 January 2023]

115.UN. Military. Available on: <https://peacekeeping.un.org/en/military> [last viewed: 20 January 2023]

116.UN. Our history. Available on: <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> [last viewed: 20 January 2023]

117.VG [Visegrad Group]. About the Visegrad Group Available on: <https://www.visegradgroup.eu/about> [last viewed: 20 January 2023]

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

На български език:

АБиХ	Армия на Босна и Херцеговина
АО	аташе по отбраната
АРСМ	Армия на Република Северна Македония
АС	Армия на Република Сърбия
АЧГ	Армия на Черна гора
БА	Българска армия
ВА	военен аташе или военна академия
ВВС	Военновъздушни сили
ВМС	Военноморски сили
ВПК	военно-промишлен комплекс
ВС	въоръжени сили
ГКПП	граничен контролно-пропускателен пункт
ДАР	Държавна агенция „Разузнаване“
ДВ	Държавен вестник
ДВС	двустранно военно сътрудничество
ДМКТС	Дирекция „Международно контролирана търговия и сигурност“/МИИ
ДОВППС	Дирекция „Обща външна политика и политика за сигурност на ЕС“/МВнР
ДОП	Дирекция „Операции и подготовка“/ЩО
ДОПП	Дирекция „Отбранителна политика и планиране“/МО
ДПНДО	Дирекция „Правно-нормативна дейност в отбраната“/МО
ДПС	Дирекция „Политика за сигурност“/МВнР
ДСППВПВ	Дирекция „Социална политика и политика по военно-патриотично възпитание“/МО
ДЮИЕ	Дирекция „Югоизточна Европа“/МВнР
ЕПСО	Европейска политика за сигурност и отбрана
ЕС	Европейски съюз
ЕК	Европейска комисия
ЗОВС	Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България
ЗРК	зенитно-ракетен комплекс
КВС	Въоръжени сили на Косово
КСС	Косовски сили за сигурност

МВнР	Министерство на външните работи
МИИ	Министерство на икономиката и индустрията
МКСС	Министерство на косовските сили за сигурност
МО	Министерство на отбраната
МС	Министерски съвет
НАТО	Организация на Северноатлантическия договор
НВУ	Национален военен университет
НЗРК	носим зенитно-ракетен комплекс
НС	Народно събрание
ОВППС	Обща външна политика и политика на сигурност
ОДКС	Организацията на Договора за колективна сигурност
ОМУ	оръжия за масово унищожение
ООН	Организация на обединените нации
ОПМ	операция за поддържане на мира
ОПСО	Обща политика за сигурност и отбрана
ОССЕ	Организация за сигурност и сътрудничество в Европа
ПВО	противовъздушна отбрана
ПзМ	програма на НАТО „Партньорство за мир“
СВ	Сухопътни войски
СВР	Служба „Военно разузнаване“
СЕС	Съвет на Европейския съюз
СКС	Съвместно командване на силите
СлВА	Служба на военния аташе
СлаО	Служба на аташето по отбраната
ССА	Споразумение за стабилизиране и асоцииране
ССОО	Споразумението между правителството на Република България и правителството на САЩ за сътрудничество в областта на отбраната
СФРЮ	Социалистическа федеративна република Югославия
УПМО	Устройствен правилник на министерството на отбраната
ЩО	Щаб на отбраната
ЮИЕ	Югоизточна Европа
ЯХБЗ	ядрена, химическа и бактериологична защита

На английски език:

ACT	Allied Command Transformation
BI	Building Integrity Program
BMTF	Balkan Medical Task Force
BRAAD	Balkan Regional Approach to Air Defence
CEDC	Central European Defence Cooperation
CIMIC	Civil-Military Co-operation
CVE-FTF Platform	Regional Platform for Countering Radicalization and Violent Extremism leading to Terrorism and Foreign Terrorist Fighters
CoE	Centre of Excellence
CMDR CoE	Crisis Management and Disaster Response Centre of Excellence
CTFP	Combating Terrorism Fellowship Program
DECI	Defence Cooperation Initiative
DRG	Defense Reform Group
EADRCC	Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre
EAPC	Euro-Atlantic Partnership council
EDA	European Defence Agency
EUFOR	European Union Force – операция на ЕС в БиХ (от 3 декември 2005 и в момента, известна и като операция „Althea“)
EUMSID	European Union Military Committee Intelligence Directorate
FAC	Forward Air Controllers
FLSDC	Female Leadership in Security and Defence Conference
FMF	Foreign Military Financing
FMS	Foreign Military Sales
HUMINT	Human intelligence
ICP	International Counterproliferation Program
IFOR	Implementation FORce – операция на НАТО в БиХ (20 декември 1995 – 20 декември 1996, известна и като операция „Joint Endeavour“)
IPAP	Individual Partnership Action Plan
IPP	Individual Partnership Programme
IPCP	Individual Partnership Cooperation Program
ISAF	International Security Assistance Force – операция на НАТО в Афганистан (декември 2001 г. – декември 2014 г.)
KFOR	Kosovo Force – операция на НАТО в Косово (от 12 юни 1999 и в момента)
MAP	Membership Action Plan

MLO	Military Liaison Office
MPFSEE	Multinational Peace Force South-Eastern Europe
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NSPA	NATO Support and Procurement Agency
OCC	Operational Capabilities Concept
JFC	Joint Force Command
PARP	Planning and Review Process
PELT	Programme for English Language Training
PESCO	Permanent Structured Cooperation
PfP SOFA	Partnership for Peace Status of Forces Agreement
PSOTC	Peace Support Operations Training Centre
RACVIAC	Regional Arms Control Verification Implementation Assistance Centre
RCC	Regional Cooperation Concil
RMTF	Regional Medical Task Force
RSM	Resolute Support Mission
SFOR	Stabilization FORces – операция на НАТО в БиХ (януари 1996 – декември 2005)
SEDM	South-East Europe Defense Ministerial
SEEBRIG	South-Eastern Europe Brigade
SEECF	South-East European Cooperation Process
SEEETN	South Eastern Europe Exercise and Training Network
SEEGROUP	South East Europe Security Cooperation Steering Group
SEEMIC	South East Europe Military Intelligence Chiefs' forum
SEENSA	South East Europe National Security Authorities
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers Europe
SPS	Science for Peace
UNMIK	United Nations Interim Administration Mission in Kosovo – Временна административна мисия на ООН в Косово (от 10 юни 1999 и в момента)
UNPROFOR	United Nations Protection Force – операция на ООН в бивша Югославия (февруари 1992 – март 1995)
USAID	United States Agency for International Development
WEBADIC	Western Balkans Defence Intelligence Chiefs.